

SUOMEN ULKOPOLITIIKAN
KIELIPELEJÄ

MIKA
AALTOLA

Suomen ulkopolitiikan kielipelejä

Analyysi ulkopolitiikan tutkimuksesta
1970–2003

ISBN 951-44-5836-2 (pdf)

MYYNTI

Tiedekirjakauppa Taju

PL 617

33014 Tampereen yliopisto

puh. (03) 215 6055

fax (03) 215 7685

email taju@uta.fi

<http://www.uta.fi/taju>

<http://granum.uta.fi>

Kansi

Maaret Young

Graafinen suunnittelu ja taitto

Marita Alanko

ISBN 951-44-5758-7

Tampereen yliopistopaino Oy – Juvenes Print

Tampere 2003

SISÄLLYS

Saatteeksi	9
1. Johdanto	11
1.1. Suomen ulkopolitiikan teknologisuus	13
1.2. Tutkimuksen lähestymistapa	18
2. Teoreettisia huomioita ja teknologioita	24
2.1. Ulkopolitiikan ja tutkimuksen kriittinen tila	25
2.2. Käsiteteknologiat	29
2.2.1. Linjateknologia	35
2.2.2. Rajateknologia	43
3. Taide johdantona ulkopolitiikan käsiteteknologioihin	48
3.1. Muisti, kuva ja teksti	49
3.2. Suomi lakina ja Venäjä oikeudettomuuden tautina	52
3.3. Tieteen asema Suomessa	65
4. Ulkopolitiikan tutkimuksen tieteenalakulttuuri	72
4.1. Tieteenala ja poliittinen ystävyys	73
4.2. Disiplinaarisuus tieteenalakulttuurina	78
4.2.1. Tieteenalan ulkosuhteet	79
4.2.2. Tieteenalan sisäsuhteet	84
4.3. Tieteelliset transformaatiokäytännöt	89
4.3.1. Tieteenalan sukupuu	94
4.4. Tieteenalakulttuuri ja puolueettomuus	104

4.5. Tieteenalakulttuuri ja kansainvälisyys	112
4.6. Tamminiemen nousu, rappio ja tuho	120
4.6.1. Kekkonen: Realistit ja rauhantutkijat	127
5. Tutkimusorientaatiot	136
5.1. Suomi globaalissa tilassa	136
5.2. Puolueettomuus etuoikeutettuna asemana	141
5.3. Neljä tutkimusorientaatiota	146
5.3.1. Unionismi ja positionalistinen orientaatio	147
5.3.2. Odota-ja-katso ja optionalistinen orientaatio	155
5.3.3. Rauhantutkimus ja emansipatoristinen orientaatio	164
5.3.4. Funktionalismi ja transformationalistinen orientaatio	173
5.4. Orientaatiot ja Venäjä	184
6. Suomalainen Venäjä	188
6.1. Parantava ja korjaava tekeminen	189
6.2. Globaaliperformatiivi	191
6.3. Venäjä-performatiivi	198
6.3.1. Venäjä-performatiivin julkilausutut ja hiljaiset merkitykset	200
6.4. Parantavan tekemisen keinot	205
6.4.1. Tautimaantieteellinen taustakielipeli	208
6.4.2. Venäjän ymmärtämisen politiikka	212
6.4.3. Muokkaaminen vai sopeutuminen?	218
7. Pohjoinen ulottuvuus käsiteteknologisena tuotteena	227
7.1. Teknologia-Suomi ja jalostava tekeminen	228
7.2. Ulotteisuus	231
7.3. Näkymätön ulottuvuus	240
8. Lopuksi	245
Viitteet	253

“Ulkopolitiikassa me olemme lääkäreitä,
emme tuomareita.”

U. K. Kekkonen

“Suomi ei voi saada mitään aikaan väkivallalla,
sivistyksen voima on sen ainoa pelastus.”

J. V. Snellman

SAATTEEKSI

Itävaltalainen filosofi Ludwig Wittgenstein (1889–1951) kirjoittaa *Varmuudesta*-teoksessaan: “Lauseita, jotka ovat minusta varmoja, en nimenomaisesti opi. Voin löytää ne jälkikäteen kuten pyörivän kappaleen kiertoakselin. Tämä akseli ei ole kiinteä siinä mielessä, että jokin pitäisi sitä kiinni, vaan sen ympäri tapahtuva liike määrää sen liikkumattomuuden.” Tämä tutkimus ei tarkastele ulkopoliittikan tutkimusta, jonkin ‘kiinni pitävän’ elementin – esim. historiallisen kehitystarinan tai maantieteellisen totuuden – varassa. Työ kartoittaa Suomen ulkopoliittikan ‘ympärillä’ tapahtuvaa monenlaista liikettä. Tutkimuksen kohteena on ulkopoliittikan tutkimuksen suhde liikkeeseen, jonka tuloksena Suomen ulkopoliittikka linjoiene muodostuu. Tarkastelen ulkopoliittikan tutkimusta yhtenä ‘ympärillä’ tapahtuvan liikkeen toimijana, joka on tiiviisti linkittyneenä muihin yhteiskunnallisiin tahoihin, kuten valtioon ja mediaan. Tieteenala on paljolti osallinen niissä vallan strategioissa mitä se tutkii. Samoin ulkopoliittikan päätöksentekijät ovat mukana määrittelemässä tutkimuksellisia intressejä.

Työn aineistona ovat *Politiikka*-, *Ulkopolitiikka*- ja *Kosmopolis*-lehtien artikkelit vuodesta 1970 vuoteen 2003. Taustoittavana aineistona on lisäksi käytetty muuta tutkimuskirjallisuutta ja artikkeleja aikakauslehdissä (pääasiassa *Ydin* ja *Kanava*) sekä tutkijoiden haastatteluja, Akatemian projektiapurahahakemuksia ja virantäyttöihin liittyviä asiantuntijalausuntoja. Tutkimuksen kohteena olevaa ajanjaksoa määrittävät kiistanalaiset tulokset ja odottamattomat tapahtumat. Harhapoluiksi usein mielletään esimerkiksi tutkimuksen ideologisoituminen 1970-luvulla ja ulkopoliittikan tekemisen suomettuminen 1960-luvulta lähtien. Odottamattomuutta puolestaan kuvastaa Neuvostoliiton romahtaminen tai syyskuun 11. päivän rajut seuraukset. Ajanjaksoa määrittelee kamppailu tapahtumien merkityksestä ja niiden suunnasta. Koska ajan-

jakson tutkimuskerrostumat eivät muodosta selkeästi luettavissa olevaa todistusaineistoa kattavan ajanhengen muodossa, valittu aikajänne on vaikea kohde historialliselle analyysille. Osaltaan tätä ongelmaa purkaa se, ettei kirjan tarkoituksena ole keskittyä niinkään hahmottamaan kronologisesti tutkimuksellisia sedimenttejä. Kirja tarkastelee tutkimuksen näkökulmasta ulkopoliitiikan tekemisen ja tutkimisen välistä vuorovaikutusta sekä tähän liittyviä tieteenalakulttuurin piirteitä. Aikajakson selkiytymättömyys on nähtävissä jopa tutkimuksellisenä resurssina, joka tuo esiin monenlaisia rikkaita vivahteita tekemisen ja tutkimisen kontaktipinnalta.

Suomen Akatemia on tukenut tämän teoksen kirjoittamista osana 'Ulkopolitiikan julkisuus Suomessa' -projektia.

1. Johdanto

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on tieteensosiologisesta näkökulmasta jäsentää tapoja, joilla Suomen ulkopoliitiikan tekemiseen ja tutkimukseen liittyvät kielipelit nivoutuivat toisiinsa 1970-luvulta 2000-luvun alkuun. Kartoituksessani korostuu näiden kahden kielipelitilan välinen vuorovaikutus ja myös niiden jännitteisyys. Alan tutkimus on yleensä ollut harjoitetun ulkopoliitiikan takana ja osallistunut sen muotoiluun esimerkiksi asiantuntijaroolin kautta. Tutkimuksella on kuitenkin omat intressinsä ja yhteisönsä, joita eivät sido pelkästään Suomen maantieteelliset rajat.¹ Ulkopoliitiikan tutkimus muodostaa tahon siinä yhteiskunnallisessa kanssakäymisessä, jossa ulkopoliitiikan sisältö muotoutuu ja tulee hyväksyttäväksi.²

Eräs tapa, millä ulkopoliitiikan tekeminen ja tutkiminen ‘kommunikoivat’ keskenään on johdonmukaisuuden, perustelujen ja varmuuden kysynnän ja tarjonnan kautta. Tämä tarkoittaa, että ulkopoliitiikan tekeminen hakee perustakseen varmuutta, jota tieteellisen tutkimuksen voi käsittää etsivän, tuottavan ja ‘markkinoivan’. Kuvatessaan Paasikiven–Kekkonen linjaa Osmo Apunen (1977, 13) tuo esiin silloisen Suomen ulkopoliitiikan “olennaisen” sisällön: “Ytimenä tässä perinteessä ovat kahden ulkopoliittisen johtohahmon, J. K. Paasikiven ja Urho Kekkonen, kannanotot ja linjanvedot.” Apunen jatkaa systemaattisuutta ja johdonmukaisuutta korostaen: “Mutta näitä ei tule käsitellä irrallisina ja mielivaltaisesti esiin heiteltävinä pätkinä vaan järjestelmällisesti, kestäviä ajatusrakennelmia etsien.” Kantavana ajatuksena hänen

---

¹ Raimo Väyrynen (1975, 446) korostaa läntisten vaikutuksien merkitystä, vaikka näkee suomalaisessa tutkimuksessa myös paljon omintakeisuutta.

² Esimerkiksi Osmo Apunen (1975, 81) toteaa, että päivänpoliittista keskustelua ulkopoliitikasta “käydään tieteellisiin tutkimustuloksiin nojautuen ja niihin vedoten”.

mukaansa on se, että kannanottojen ”todellinen” sisältö avautuu ainoastaan sijoittamalla ne oikeaan historialliseen ympäristöönsä: ”Muutoin näitä johtavia käsityksiä helposti käytetään todistamaan itseään vastaan”, eli ne näyttävät olevan sisäisesti ristiriitaisia. Keskeisenä ongelmana Apunen näkee tämän tehtävän monimutkaisuuden, mistä johtuen mikään tutkimus ei voi tarjota kuin ”vuorosanan” alati jatkuvaan keskusteluun. Varman tiedon tuottaminen on ulkopoliitiikan tutkimuksen näkökulmasta ongelmallista.

Apusen korostaman historiallisen puitteellistamisen välttämättömyys nostaa esiin ajatuksen mielekkästä kokonaisuudesta, joka pohjimmitaan piilee Suomen ulkopoliitikassa, mutta jonka päivänvaloon saattaminen on vaikeaa. Raimo Väyrynen (1990) viittaa samaan tilannesidonnaisuuden ongelmaan, jota kylmän sodan loppuminen ei näytä lieventäneen: ”Puolueettomuus ei ole mikään vakioitu ulkopoliitiikan laji, vaan se muuttuu koko ajan. Itse asiassa puolueettomuudelle ei ole onnistuttu monista yrityksistä huolimatta kehittämään yleispätevää määritelmää. Puolueettomuutta määriteltäessä liikutaan usein verbalisessa kehässä [...]. Puolueettomuutta kuvaavia yleisiä ja itsenäisiä kriteereitä ei ole helppo löytää. [...] Puolueettomuus on harvoin abstraktista vaan saa yleensä merkityksensä tietyssä poliittisessä kontekstissa.” Apusen ja Väyrysen voidaan tulkita tuovan esiin ulkopoliitiikan tekemisen ja tutkimisen välistä ongelmallista suhdetta tutkimuksen kohteen ’vastustaessa’ tyhjentävää analyysia ja erittelyä. Varmuuden käsite muodostaa ongelmallisen kontaktipinnan ulkopoliitiikan tieteen ja tekemisen väliin tutkimuksen kyetessä vain osittain tuottamaan tiedollista varmuutta päätöksentekijöiden tueksi.

Tutkimuksen ja tekemisen välinen suhde on sisällöltään muutakin kuin tiedollista, kognitiivista. Ollakseen mielenkiintoista ja arvostettavaa tieteenä ulkopoliitiikan tutkimuksen on voitava markkinoida itseään valtiollisuudesta erillisenä luotettavan tiedon lähteenä, jonka tiedon tuottamisen hetkiä ja paikkoja eivät ideologiset olosuhteet ja vallitsevat poliittiset virtaukset ole liiaksi saastuttaneet. Toisaalta tieteen ’puhtaus’ riippuu kuulloinkin vaikuttavasta yhteiskunnallisesta kontekstista. Suomessa ulkopoliitiikan tutkimuksen ja tekemisen välistä suhdetta helpotti pitkälle 1980-luvulle saakka se, että valtiollinen ulkopoliitikka perustui paasiviläisittäin tosiasioille ja niiden tunnustamiselle. Tosiasioihin ja niiden tunnustamiseen liittynyt ainakin pinta-puolisesti objektiivishenkinen kielipeli muodosti tieteellisesti hyväksyttävän kommunikaatiomuodon. Tosiasioiden tunnustaminen ja niiden väitetty ilmiselvyyss viittasi pinnallisesti tiedon kognitiiviseen luonteeseen, vaikka tämän tiedon toista sosiaalista tehtävää voidaan pitää oleellisempänä ja kansallista konsensusta rakentaneena. ’Tosiasioiden tunnustaminen’ yhteiskunnallisesti hyväksyttävällä tavalla muodosti tärkeän ulkopoliitiikan tutkimuskulttuuria muokanneen tekijän. Tämä 1970- ja 1980-

luvuilla tärkeä tekijä tuo esimerkin tavoin esiin tämän teoksen tarkoituksen jäsentää ulkopoliittista tutkimusta kontingenttina ja kontekstuaalisena ilmiönä.

Suomen ulkopoliittinen linja levisi laajalle yhteiskuntaan ollen osa sitä tapaa, millä suomalaiset ilmensivät maailmassa olemistaan ja maailman tapahtumia omassa tekemisessään. Tämän olemisen voidaan käsittää koskeneen myös ulkopoliitiikan tutkimusta ja kietoutuneen sosiaalisen ulottuvuuden kautta myös tutkimuksen tuottamaan tietoon. Steven Fullerin (1993, 129) esiin tuoma käsite tieteen sisältämistä baconilaisista hyveistä on hyvin relevantti ulkopoliitiikan tutkimuksen näkökulmasta. Fuller viittaa tieteenalojen tarpeeseen tuottaa sellaista tietoa, joka mahdollistaa sosiaalisen järjestyksen säilymisen. Tiede ei ainoastaan tutki maailmaa, vaan on olemassa tutkimassaan maailmassa. Myös suomalainen ulkopoliitiikan tutkimus on pyrkinyt osallistumaan yhteiskunnallisesti kulloinkin hyveellisiksi katsottuihin päämääriin. Tässä yhteydessä suomalainen ulkopoliitiikan tutkimus on pyrkinyt tarjoamaan välineitä ja jäsentelyjä esimerkiksi Suomen innovoimiseen sillanrakentajana ja välittäjänä erilaisten konfliktien yhteydessä.

1.1. Suomen ulkopoliitiikan teknologisuus

1960-luvulta alkanut yhteyksien nopea vilkastuminen ja laajeneminen muutti niin itsenäisille kansallisvaltioille kuin ideologiselle vastakkainasettelulle perustunutta kansainvälistä järjestelmää. Kansainvälinen talous ja kauppa muotoutuivat entistä moniulotteisemman teknologian varaan. Telekommunikaatioteknologian yleistyminen rakensi ja lisäsi uusia kontaktikanavia.³ Kontaktien kontrolloimisesta valtion perinteisen valtamonopolin näkökulmasta tuli hyvin vaikeaa. Teknologinen murros muutti sekä kansallisvaltioiden auktoriteetin että ideologisen vastakkainasettelun merkitystä. Kylmän sodan lopulla korostuneeseen asemaan nousi normatiivis-kosmopolitaneittinen viitekehys voimakkaine demokratisaation paineineen.⁴ Maailmanpolitiikkaan liittyi uusia toimijoita, kuten monikansallisia tuotantoketjuja ja erityisesti kansainvälisiä

---

³ Tutkimuskirjallisuudessa tulee esiin se, että suomalaisen yhteiskunnan murrokset ovat perustuneet uusille kontakteille ja yhteyksille. Esimerkiksi Väyrynen (1999, 7) toteaa: "Voidaan perustellusti sanoa, että suomalaisen yhteiskunnan ensimmäinen suuri murros 1800-luvun jälkipuoliskolla sai voimansa tekniikan ja erityisesti kommunikaatiotekniikan nopeasta kehityksestä, joka mahdollisti halvemmat ja nopeammat yhteydet sekä maan sisällä että suhteessa ulkomaailmaan."

⁴ Esim. Buzan (1991, 366).

instituutioita, joiden normatiivinen vaikutus näkyi voimakkaana käsityksenä määrätystä maailmassa olemisen legitimiudesta muodosta. Tähän muotoon myös perinteisten kansallisvaltioiden tuli mukautua ansaitakseen aseman legitimeinä toimijoina.⁵

Kommunikaatiokanavien ja yhteysmuotojen monipuolistuminen muuttivat maailmaa, jossa Suomi pienenä kansallisvaltiona oli ollut uhatussa asemassa kylmän sodan ideologisella vedenjakajalla.⁶ Jo Helsingin päätösasiakirjan edustama ja 1990-luvulla vallinnut kansainvälispoliittinen ilmapiiri peräänkuulutti globaalien arvojen ja vastuun merkitystä samalla, kun taloudellisen hyvinvoinnin kasvattamisesta tuli keskeinen sisä- ja ulkopolitiikkaa ohjaava tekijä. Suomen ulkopolitiikka voidaan käsittää tukeeneen tapahtunutta muutosta. Suomalainen muutoshakuisuus ei ilmennyt kuitenkaan avoimen kantaottavana sitoutumisena johonkin ideologiseen viitekehykseen. Ennemminkin Suomen *ulkopolitiikka voidaan sanoa perustuneen kontaktiteknologiseen osaamiseen ja siihen liittyvän tietotaidon kehittämiseen*. Teknologiseen aspektiin sitoutumisella oli kauaskantoisia seurauksia Suomen aseman myönteisen kehittymisen kannalta.

Suomen ulkopolitiikan metodi ilmeni Helsingin päätösasiakirjassa, joka toimi puitteena uudenaikaiselle poliittisten liikkeiden mobilisointiselle sekä idässä että lännessä. Helsingin ETYK-kokous korosti monenkeskisyttä, integratiivisuutta ja dialogisuutta puitteissa, joissa 35 maata kykenivät muotoilemaan yhteisen eri osapuolien intressit huomioon ottavan kannan (Mininni 1991, 467).⁷ Asiakirja muodosti näiden liikkeiden kautta tärkeän 'sidosaineen' päätösasiakirjassa pysymisen ja toteuttamisen takeeksi.⁸ Rajojen vakiinnuttamisen ja ihmisoikeuksien korostuksen ohella asiakirjan keskeisimpinä korostuksina olivat luottamusta lisäävät toimet sekä yhteistyömuotojen monipuolistaminen talouden, tieteen, teknologian ja ympäristön sarjoilla.⁹ Erityistä

---

⁵ Kts. Sassen (1996), Renteln (1990), Held (1995), Falck (1993).

⁶ Max Jakobson (1968) käyttää teknologiseen telekommunikaatioteemaan sopien tästä ideologisesta vedenjakajasta nimitystä 'kuuma linja'.

⁷ Osmo Apunen (1972, 9) toteaa, että Suomen kannalta ETYK-prosessi on keskeistä, koska vaikuttamalla siinä Suomi on mukana käsittelemässä "konkreettisia keskinäisen kanssakäymisen ongelmia Euroopassa". Apunen painottaa ongelmien ratkaisuuon kehitettävien keinojen tärkeyttä. Hän toteaa, että keinojen kehittämisen ennakoheito on hyvät valmistelut, joiden laadulle hän asettaa seuraavat kriteerit: "kaikkien asianosaisten osallisuus, ongelmien syvyys ja ratkaisukypsyyt sekä asioiden keskinäinen poliittinen yhteys".

⁸ Esim. Thomas (2001).

⁹ Uusien poliittisten liikkeiden merkitys tuli näkyviin esimerkiksi, kun Tšekkoslovakiassa ryhmä 77 vaati hallitustaan tilille vuonna 1977 Helsingin päätösasiakirjaan sisällytyneen poliittisen sitoumuksen rikkomisesta ihmisoikeuksien osalta.

huomiota kiinnitettiin informaation välitettävyyteen, jonka haluttiin johtavan tieteellisten ja teknologisten innovaatioiden leviämiseen. Uudet poliittisen osallistumisen ulottuvuudet johtivat erilaisten matalan tason liikkeiden ja järjestöjen syntyyn, jotka sekä mahdollistivat uusia kommunikaatiokanavia että vaativat uudenlaisia käsitteellisiä ja materiaalisia valmiuksia. Päätösasiakirjan voidaan käsittää muodostaneen yleisemmät puitteet perinteiselle kansainväliselle politiikalle Euroopassa tavalla, joka toi esiin transnationaalisia toimijoita sekä normatiivisia tekijöitä.

Maailmaan kuulumisen kielipeli on Suomessa pitänyt sisällään pyrkimyksen irrottautua joko itäisen naapurin syleilystä tai Moskovan–Berliinin–Tukholman kohtalonkolmiosta. Maailma on tarjonnut paikan yleisempään kuulumiseen kuin Suomen oma spesifi maantieteellinen asema, joka on käsitetty turvattomaksi voimapolitiittisen kamppailun kyllästävässä kansainvälisessä politiikassa. Maailmaan kuulumisen keskeinen merkitys johtaa kysymykseen maailmaan kuulumisen tavoista. Kysymykseen voi vastata jäsentämällä maailmaan kuulumisen tapaa, jota Suomen ulkopolitiikassa ei ole juurikaan harjoitettu. Humanistisessa traditiossa maailmaankuuluminen saa moraalisen sisällön, jossa se tarkoittaa vapautta, tasa-arvoa, suvaitsevaisuutta sekä oikeutta seisoa pelkän oman edun ylittävien periaatteiden takana. Tämä normatiivinen sisältö muodostaa keskeisen tavan, jossa esimerkiksi ihmisoikeuksien kunnioittaminen ja edistäminen tarjoaa mahdollisuuden osoittaa omaa oikeutusta ja paikkaa maailmassa. Tästä näkökulmasta esimerkiksi Ruotsin omapäisyys ja kantaaottava asenne suhteessa itään ja länteen kylmän sodan aikana ilmensi sille ominaista maailmaan kuulumisen muotoa.

Suomen tapauksessa maailmaan kuulumisen metodin voi modernismin hengen mukaisesti käsittää olevan luonteeltaan teknologisempaa. Suomi pyrki omalta osaltaan luomaan metodia globaalin tilan synnyttämiseksi ja osoittamaan omaa maailmaan kuulumistaan sekä oman olemassaolonsa legitiimisyyttä. Suomi pyrki toimimaan idän ja lännen välissä välittäjänä ja kytköksenä. Holsti (1986, 662) korosti, että Suomen olemisen metodi suhteessa länteen perustui aktiiviseen osallistumiseen taloudellisissa, tieteellisissä, teknisissä ja kulttuurisissa hankkeissa sekä pysyttäytymiseen erossa Neuvostoliiton turvallisuuden kannalta kyseenalaisista keskusteluista. Suomi halusi pois ns. korkean tason kansainvälisestä politiikasta ja 'levittäytyi' muille yhteistyön aloille. Matalamman tason politiikka käsitettiin ratkaisuna pienen valtion kohtaamaan turvallisuusdilemmaan ja suurvaltojen toimia meroivana 'sidosaineena'.

Suomalainen teknologinen suhde omaan paikkaansa maailmassa pyrkii ratkaisemaan kontakteihin liittyvää turvallisuusongelmaa. Keskeisenä ratkaisuyritykselle

voidaan pitää tarvetta ja kykyä hallita Suomelle välttämättömiä kontakteja suhteessa itseään materiaalisilta voimavaroiltaan vahvempiin valtioihin ja eritoten itäiseen naapuriin. Läheiset suhteet imperiaalisiin tahoihin – Ruotsiin, Venäjään, Saksaan ja Neuvostoliittoon sekä nyttemmin Yhdysvaltoihin – ovat taitavasti hallittuina johtaneet selkeisiin hyötyihin, mutta myös ajoittain altistaneet Suomen konflikteille, joiden tuloksena se on ajautunut muiden pelinappulaksi. Suomelle elintärkeät yhteydet ulkomaailmaan ovat samalla olleet potentiaalisia ukkosenjohdattimia. Ruotsi tarjosi aikoinaan Suomelle väylän länsimaiseen poliittiseen järjestelmään ja maailman markkinoille. Toisaalta suomalaiset joutuivat sotimaan Ruotsin sotia ja toimimaan puskurina Venäjää vastaan. Yhteys Venäjään mahdollisti Suomelle autonomisen aseman ja suuret markkinat, mutta samalla Suomi joutui läheisen suhteensa kautta mukaan ajan kansainvälispoliittisiin konflikteihin sekä alttiiksi Venäjän sisäpoliittisille häiriöille.

Voidaan sanoa, että suhteet Neuvostoliittoon olivat osittain menneiden vuosisatojen tavoin pakon sanelemat, mutta samalla myös osoitus Suomen omasta toimijuudesta. Toisen maailmansodan jälkeen Suomen kyky sopeutua välittömiin valtapolitiittisiin rajoitteisiinsa ja oppia vähitellen paremmin käyttämään avujaan hyväksi johti, ei vain selviämiseen miehittämättömänä, vaan myös kukoistavaan Neuvostoliiton kauppaan. Tästä suhteen seurauksena olivat toisaalta syytökset suhteen turmiollisista vaikutuksista. Tutkimuskirjallisuudessa on paljon käsitelty Suomen ‘rähmällään oloa’ ja ‘suomettumista’, joiden käsitetään aiheutuneen liian läheisistä kontakteista Neuvostoliittoon. Kylmänsodan päätyminen on nostanut pinnalle keskustelun suhteesta Euroopan Unioniin, sen piirissä suunniteltuun syvenevään puolustusyhteistyöhön ja Natoon. Tässä keskustelussa sama kontaktin hallinnan teema on ollut paljon esillä. Kuinka Suomi kykenee olemaan mukana suurvaltojen muodostamissa liitoissa niin, että hyödyt ylittävät haitat? Vaikka historialliset olosuhteet ovat muuttuneet, vanha dilemma ja sen hallinta muodostavat keskustelun keskeisen sisällön: Suomen ulkopoliitiikan perusmuodolla on monia vaihtoehtoisia ilmenemisen tapoja, mutta *keskeistä sille on ollut kamppailu baitallisia riippuvuussubteita vastaan sekä yritykset muotoilla ulkopoliittiset kontaktit siten, että Suomella, jolla perinteisesti ei ole valtaa, olisi valtaa.*

Kontaktien hallinnan historiallinen tärkeys suomalaiselle kielipeltille johtaa kysymykseen hallinnan muodoista ja tavoista. Suomen rajojen muuttuvuuden ja sen olemassaolon suhteellisen tuoreuden voidaan käsittää tuottaneen ajatteluumme piirteen, jota voi löyhästi luonnehtia transnationalistiseksi. Transnationaalinen sävy on olemassa paikallista kuuluvuutta korostavan kansallisen juonteen ohessa. Trans-

nationaalisuus tässä yhteydessä viittaa esimerkiksi siihen, että julkisuudessa ajatus Suomen ja sen edustajien maailmaan kuulumisesta on hyvin korostuneessa asemassa. Paikallisen identiteetin ohella maailmaan kuulumisen tavat korostuvat esimerkiksi ajatuksessa suomalaisen tieteen ja taiteen ensiluokkaisuudesta tai vaikkapa suomen juoksemisesta tai hiihtämisestä maailmankartalle. Maailmanluokkaisuus ja ensiluokkaisuus tuovat esiin osaamisen, jota voidaan pitää erinomaisena ja joka saa osakseen kannustavaa ja kunnioittavaa julkisuutta kotimaassa.

Transnationaalinen painotus avautuu mielikuvana rajoja ylittävästä yhdistävästä toiminnasta. Toisaalta yhtenä osana maailmaan kuulumisen korostuksessa Suomessa on ajatus Suomen ja suomalaisten erityislaatuudesta. Tästä näkökulmasta suomalaisten maailmassa oleminen mahdollistuu ainoastaan paikallisen osaamisen, innovatiivisuuden ja joustavuuden kautta. Maailmanlaajuinen määrittäminen näin osaamisen maailmana, jossa paikalliselle taidolle ja erityislaatuudelle annetaan arvostusta. 'Suomalainen maailma', jossa pienellä on oleellinen sija, eroaa suurvallan maailmasta, jossa maailmaa määrittää oma fyysinen mahti ja kyky olla hyväksymättä muuta kuin oman intressin mukaista toimintaa. 1970-lukua koskevassa tulevaisuuden näkemyksessään Kullervo Killinen (1969, 22) nostaa esiin ajatuksen maailmanluokan osaamisesta sillanrakentajana ja kytköksenä Suomen keskeisenä voimavarana: "Toivottavasti jo ovelta olevasta 1970-luvusta muodostuu kausi, joka tekee Euroopan pienille valtioille mahdolliseksi tasoittavien ja välittävien tehtävien suorittamisen maanosamme kaikkien valtioiden yhteiseksi hyväksi." Suomalaisessa maailmankuulumisen kielipelissä korostetaan vain vahvan monenkeskisen ja monentasoisen yhteistyön kykenevän takaamaan pienten valtioiden turvallisuuden.

Suomalainen maailmassa olemisen tapa perustuu yhteyksiä luovaan tietotaitoon. Suomen ulkopoliittikan teknologisuus viittaa tietoon, menetelmiin (esim. työmenetelmät ja kokoustekniikat) ja materiaaliseen tuotteisiin (esim. kokouspaikka ja valvontavälineet), joka on ennakkoehto Suomen maailmassa olemiselle. Tälle paljolti käsitteelliselle teknologialle *lääkäri-kielipeli voidaan käsittää kokoavaksi metaforaksi*. Kirjan alussa olevat presidentti Kekkonen sanat vuonna 1961 YK:ssa muodostavat metaforan keskeisyyden suoran ilmauksen. Sen tapa, millä suomalainen ulkopoliittikan teknologia pyrkii ympäristöönsä muuttamaan, muistuttaa lääkärin toimintaa hänen diagnosoidessaan ja parantaessaan potilastaan. Lääkäri-kielipeli yhtäältä korostaa suomalaisen teknologian eroavan tuomitsevammasta tuomari-vaihtoehdosta. Toisaalta se tuo esiin myös ajatuksen parantavasta aktiviteetistä ja siihen liittyvästä arvovaltaisesta identiteetistä (Apunen 1991, 126).

1.2. Tutkimuksen lähestymistapa

Kansainvälisten suhteiden viimeaikaisessa tutkimuksessa on kehitetty valtiokeskeisiä lähestymistapoja hienovaraisemmiksi kiinnittäen enenevässä määrin huomiota kansainvälisen todellisuuden sosiaaliseen ulottuvuuteen.¹⁰ Kansainvälisen politiikan teoriat ovat vähitellen täyttämässä sosiaalisen kanssakäymisen sivuuttamisen jättämää tyhjiötä tieteenalan keskustelussa.¹¹ Sosiologisesti virittyneessä kansainvälisten suhteiden tutkimuksessa normien ja sosiaalisten rakenteiden merkitys korostuu valtioiden ollessa sitoutuneita niitä ympäröivään ja koostavaan sosiaalisten suhteiden verkostoon.¹² Sosiaalisten suhteiden hajaantunutta maailmalajaista tilaa lähestytään kysyen, kuinka tässä tilassa muodostuu mm. kulttuurin, ideologian, politiikan ja kansallisuuden 'kasautumia', joiden sisäistä sekä välistä dynamiikkaa ymmärrettäessä valtio muodostaa vain yhden analyttisen välineen. Tarkasteltava suomalainen ulkopolitiikan tekemisen ja tutkimisen välinen suhde muodostaa yhden tunnistettavan ja alueellisesti paikallisen sosiaalisten suhteiden verkoston.¹³

Tieteen ja valtion välistä kontaktipintaa värittää paremminkin kognitiivisen kuin fyysisen etäisyyden käsite. Kontaktipolitiikkaa määrittää myös molemminpuolinen riippuvuusuhde. Etäisyyden ylittämiseksi kahden tahon on jaettava keskenään käyttäytymiskoodeja ja normeja, jotka mahdollistavat kognitiivisen välitettävyyden. Sekä valtio että tiede – muiden yhteiskunnallisten tahojen ohella – voidaan käsittää omiksi episteemisiksi yhteisöikseen omine sisäistä koheesiota edustavine kommunikaatiomuotoineen (Conwan et al. 2000). Toisaalta episteemisiin yhteisöihin liittyvä tutkimus tarkastelee tilannetta, jossa tieteen, valtion ja muiden yhteiskunnallisten tahojen edustajat yrittävät säilyttää tieteen muotoista yhteismielisyyttä oikeasta tavasta perustella ja muodostaa politiikan sisältöä (esim. Haas 1992). Tässä yhteydessä tiedettä ja sen edustamaa asiantuntijuutta voidaan pitää tietynlaisena liima-aineksena, jonka suoma legitimitetti 'suojaa' syntyvää politiikkaa (Gough ja Shackley 2001, 332). Tässä tutkimuksessa niitä poliittis-sosiaalisia kanssakäymisen muotoja, jotka

---

¹⁰ Sindjoun (2002) luo katsauksen kansainvälisten suhteiden tutkimuksen ja sosiologian välisiin suhteisiin.

¹¹ Kts. esim. Finnemore (1996), Katzenstein (1996), Wendt (1999), Shaw (1994), Giddens (1985)

¹² Esim. Unto Vesa (1995) lähestyy rauhantutkimuksen rantautumista Suomeen tieteesosiologisesta näkökulmasta. Kts. myös Väyrynen (1983).

¹³ Kts. esim. Aalto (1998), Aaltola (2001), Apunen (1991), Hakovirta (1980), Jukarainen (2002) ja Käkönen (1993).

ovat tyypillisiä poliittisen yhteisön muodostumiselle tarkastellaan Ludwig Wittgensteinin käsitteiden avulla. Tarkoituksena on löytää välineitä kuvailla ulkopolitiikkaa koskevan tutkimuskirjallisuuden piirteitä ja näiden suhdetta laajempiin yhteiskunnallisiin puitteisiin.¹⁴

Ulkopolitiikkaan liittyvän episteemisen yhteisön käsitetään muodostuvan monesta yhteiskunnallisesta tahosta ja vaikuttajasta. Keskeisenä argumenttina on, että nämä tahot jakavat tiettyjä tapoja muodostaa perusolettamuksia ulkopolitiikasta: Mitä se on? Kuka sitä tekee? Miten siitä voi tietää? Mihin sen tulisi perustua? Tässä yhteydessä *tieteellisten kulttuurien* käsite tarjoaa tavan tarkastella tieteenalan roolia tässä episteemisessä yhteisössä. Ulkopolitiikan tutkimuksen löyhän tieteenalan suhde ympäröivään episteemiseen yhteisöön vaikuttaa esimerkiksi siihen, ketä pidetään asian tuntijana, minkälaista tutkimusta vartenotettavana ja mitä aihealueita relevantteina. Hakala et al. (2003, 23) viittaavat tieteenalakulttuureita määritellään niiden kahteen keskeiseen piirteeseen: “Tieteenalakulttuurien tutkimustraditiossa korostetaan sitä, että tieteenalat eroavat toisistaan niin kognitiivisesti kuin sosiaalisestikin. Kognitiivinen ulottuvuus tarkoittaa tieteenalan menetelmiä, paradigmoja sekä tieteenalan sisällön muodostumisen perinnettä. Sosiaalinen ulottuvuus puolestaan viittaa tutkimuksen organisointiin, työskentelytapoihin ja uramalleihin, kuten myös omaksuttuihin arvoihin ja perususkomuksiin.”¹⁵ Tieteensosiologisesta näkökulmasta kognitiiviset ja sosiaaliset piirteet eivät ole toisistaan erilliset, vaan ne ovat komplementaarissa ja konstitutiivisessa suhteessa toisiinsa (Shapin 1995, 289; Bloor 1975). Tieteellisen tiedon tuottamista ei siis tarkastella erillään tuottamistilanteen sosiaalisista ja poliittisista vaatimuksista.

Tieteenalakulttuurin käsite tarjoaa hedelmällisen sillanpäätä tälle tutkimukselle, koska se liittyy tieteen tiedollisen piirteen sen sosiaaliseen puoleen. Samalla tavoin Ludwig Wittgenstein ns. myöhäisfilosofiassaan liittyy merkityksen sosiaalisen aktiviteetin yhteyteen. Käsitteillä on merkityksensä ainoastaan osana sosiaalista tekemistä: “Kaikki

---

¹⁴ Tässä tutkimuksessa ulkopolitiikan tutkimus mielletään laajemmassa kansainvälisten suhteiden tutkimuskentässä. Tähän laajasti määritellyyn tieteenalan kenttään kuuluu myös turvallisuuspolitiikan tutkimus. Tämänkaltaisen jäsentely on yleinen. Esimerkiksi Klaus Törnudd (1975, 14) toteaa, että “Suomen ulkopolitiikkaan Suomessa kohdistunut tutkimus on samalla tietenkin ollut erottamaton osa yleensä kansainvälisten suhteiden tutkimista ja kasvanut ja kehittynyt koko kansainvälisten suhteiden tutkimuskentän myötä”. Samoin Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan tutkimuksen arvioreportti (2002) määritteli ulkopolitiikan tutkimuksen osaksi laajempaa kansainvälisten suhteiden tutkimuskenttää.

¹⁵ Kts. myös Hakala (1998) ja Becher (1989).

koettelu, kaikki oletuksien oikeaksi ja vääräksi osoittaminen tapahtuu jo jonkin järjestelmän puitteissa. Tämä järjestelmä ei ole mikään enemmän tai vähemmän mielivaltainen ja epäilyttävä lähtökohta kaikille argumenteille, vaan se kuuluu osana sen olemukseen mitä sanomme argumenteiksi. Järjestelmä ei ole niinkään lähtökohta kuin argumenttien elinympäristö.” Diederick Raven (1996, 385) käyttää Wittgensteinin mainitsemista termeistä ‘luottamusjärjestelmä’ ja ‘väittämien elinympäristö’ tieteenalakulttuurin käsitteeseen sopivaa käsitettä “käytännön tyylit” (eng. “styles of practice”). Käytännön tyyli viittaa tekemiseen poliittis-sosiaalisissa puitteissa, jolloin tyypillisenä tuloksena syntyy tietynlaista merkityssisältöä ja tietoa. Tyyli on tässä merkityksessä mielletävissä sekä tietynlaiseksi orientoituneisuudeksi – “a way of seeing” – suhteessa ympäristöön. Systematisoituna ja johdonmukaistettuna orientoituneisuus viittaa tekemiseen teknologiana.

Tieteenalakulttuurin sisältöä hahmotettaessa termi ‘käsiteteknologia’ on hyödyllinen. Käsitteelliset teknologiat ohjaavat asioiden merkityksellistämistä kiinnittämällä huomion tiettyihin piirteisiin määrätyllä säännönmukaisella tavalla. Käsitteellisen teknologian kyky luoda ja muokata ulkopoliittista todellisuutta indikoi legitimiiksi käsitetyn ulkopoliittikan sisältöä. Se ei ainoastaan tarjoa ohjeita ja ohjeistusta ulkopoliittisiin tekoihin – esim. kuinka pysytään sotilasliittojen ulkopuolella ja miten laaditaan tämän tavoitteen mukainen julkilausuma – vaan vaikuttaa siihen, että maailma hahmottuu siten, että siinä toimimisen käsitteellisistä välineistä olisi hyötyä.¹⁶ Käsitteelliset teknologiat muokkaavat ympäristöään suotuisaan suuntaan.

Käsitteellisten teknologioiden hyödyllisyys liittyy niiden kykyyn ‘elävöittää’ ulkopoliittisia tapahtumia. Ulkopoliittikkaan liittyvät tapahtumat alkavat sisältää liikettä ‘vihjeiden’ ja ‘johtolankojen’ muodossa ja ne näyttävät johtavan mahdollisiin ratkaisuihin. Teknologioiden varassa asioita voi asetella keskinäisiin suhteisiin tavoilla, jotka ovat merkityksellisiä ja jotka luovat käsityksen tilanteiden selvittämisestä. Teknologian sisältämä arvioimisen ja mittaamisen mahdollisuus luo edellytykset sille, että asiat voidaan koota yhteen ja välttää sirpaleinen ja sekava tila. Käsitteellisen teknologian tehtävänä on paikallistaa sitä, mitä ajattelemme Suomesta ja toisaalta

---

¹⁶ Viimeaikainen kirjoittelu sekä kuvitelluista yhteisöistä (Anderson 1991) että keksityistä traditioista (Hobsbawm 1983) korostaa ajatusta, jonka mukaan ideoita ei saada vaan niitä tehdään. Hedelmällisen lähtökohdan tähän keskusteluun tarjoaa Mary Carruthers (1990), joka kirjassaan muisti-käsitteen traditiosta ja käytännöistä läntisessä perinteessä käyttää muistista käsitettä “ajatuskone”. Ajatuksien tuottamisen väline rinnastetaan laitteeseen, joka koostuu oivaltavista ja mieleenpainuvista kielikuvista ja analogioista.

luoda se tila, jossa sosiaalisesti jaettu ‘Suomen ajattelu’ on saman muotoista ja todennäköistä.

Tieteenalalla vallitsevien käsitteknologioiden tehtävänä on edesauttaa selviytymistä tilanteissa, joita voidaan luonnehtia ajallisesti emergenteiksi. Tieteen tekemisen tilanteet – mm. luentosaleissa, tieteellisissä aikakauslehdissä, eduskunnan valiokunnissa, asiantuntijalausunnoissa ja tiedotusvälineissä – ovat alati muuttuvia. Tieteenalan mahdollistavat ja säilyttävät käsitteknologiat eivät ole formalisoitavissa kuin osittain. Tällä tarkoitan sitä, ettei niiden sisältö ole ‘kiveen hakattu’ ja ikuisiksi tarkoitettu, kuten esimerkiksi luonnonlait. Teknologiat hahmottelevat ajassa ja paikassa elävää kokonaisuutta, ja siten niiden itsenkin luonne on aristotelisesti ilmaistuna froneettinen. Ne ovat välineitä joustavuuteen muuttuviin tilanteisiin vaikuttamiseen ja reagoimiseen.

Emergentteihin aikakonteksteihin liittyen *ekstemporaalisuus* viittaa kykyyn selviytyä odottamattomissa ja avoimissa tilanteissa: Ekstemporaalisuus on sitä, miten tilanne etenee hetkestä toiseen tavalla, joka on sidoksissa puitteisiinsa, mutta on silti paljolti ainutlaatuinen, uusi ja ennustamaton. Voidaan sanoa, että toimijoilla – eli tässä yhteydessä ulkopoliitiikan tutkijoilla ja tekijöillä – ei ole etuoikeutettua kokonaiskuvaa siitä, mitä tietyssä hetkessä tapahtuu, mutta he silti ilmentävät *toiminnassaan* tiettyä ekstemporaalista metodia – ts. käsitteknologiaa, joka liittyy heidän moninaisen toimintansa poliittisen yhteisön, Suomen, muotoon. *Hetkeen ja ohimenevyyteen sitoutuneen ekstemporaalisen käsitteknologian kuvaus muodostaa sen, mitä tässä tutkimuksessa tavoitellaan.* Suomen ulkopoliitiikan tiede – joka tuottaa enemmän tai vähemmän onnistuneesti ajatusta totuudenmukaisesta ja luotettavasta tulkinnasta – täytyy mieltää ekstemporaalisen metodin muodostamaa kontekstia vasten. Vasta tämän usein sivuutetun ekstemporaalisuuden funktioina asettuu niin ajassa elävä tieteellinen tutkimus kuin ulkopoliitiikan tekeminenkin mielekkäisiin puitteisiinsa.

Tämän tutkimuksen näkökulmasta ekstemporaalinen käsitteknologia muodostaa tavan erottaa historia ja muisti toisistaan. ‘Muistaminen’ asetetaan usein nykyhetkeä ja tavoiteltua tulevaisuutta palvelemaan kontekstiin. Tarkoituksena on luoda muistamista, joka palvelee tämän päivän tarpeita luoden samalla tietoa ja taitoa uuden tilanteen varalle.¹⁷ Historia puolestaan sisältää autenttisuutta etsivän korostuksen, joka heijas-

---

¹⁷ Kyky toimia uusissa tilanteista on tärkeämpi piirre kielen sisältämille kuville, kuin se että ne heijastelisivat jotain ‘todella’ tapahtunutta. Tämäkaltainen performatiivinen piirre on ollut ajoittain

telee taipumusta käsittää perustavat tosiasiat joinakin realistis-historiallisina kokonaisuuksina. Tämän tutkimuksen tarkoituksena on lähestyä ulkopoliittikan tutkimuksen merkitystä näkökulmasta, joka keskittyy enemmän ilmentämään ulkopoliittikan tutkimuksen muotoja ja piirteitä kuin lähestymään sitä arkeologin tai patologin asenteella, niin kuin ulkopoliittikan tutkimusala ja sen eri vaiheet olisivat jotakin, jonka luokse ulkopuolisena tarkastelijana tutkijalla on etuoikeutettu pääsy. Tieteenalan tuottama kuvaus ulkopoliittikasta – sen linjoista ja rajoista – voidaan pikemminkin mieltää käytännöksi, jonka avulla luodaan tietynlaista mielikuvaa ja tähän sopivaa muistia Suomesta ja siihen sopivasta ulkopoliittikan tutkimuksen kulttuurista.

Ekstemporaaalisuuden välttämättömyys asettaa lisävaatimuksia ulkopoliittikan tutkimuksen kokonaisuudelle ja tuo esiin tähän välttämättömyyteen liittyvän innovatiivisen toiminnan. Apusen ja Väyrysen esille nostama ajatus ulkopoliittikan tulkinnan ongelmallisuudesta heijastelee tarvetta paikantaa yksittäiset tapahtumat niille ominaisissa puitteissa, aikakonteksteissa. Käsillä olevan tutkimuksen tarkoituksena on pohtia niitä käsiteteknologioita, jotka ovat mahdollistaneet ulkopoliittikan tutkimuskulttuurin ja ulkopoliittikan tekemisen jatkumisen yhteiskunnallisten puitteiden muutoksista huolimatta. Huomio keskittyy tapoihin, joilla ulkopoliittikan tutkimusyhteisö on osallistunut Suomen ulkopoliittikan hahmottamiseen ja muuttamaan tulkintojaan tilanteen sitä vaatiessa. Ajatuksena on, että Suomen ulkopoliittikasta tutkimuskirjallisuudessa tuotetut kuvat ovat osa yhteiskunnallisten tahojen välistä kommunikaatiota. Tällä tavoin tiedeyhteisön osoittama joustavuus – sen kyky käyttää ekstemporaaalisuuden mahdollistamaa käsiteteknologiaa – jäsentelee yleisempää suomalaista tapaa olla olemassa maailmassa.

Tämän työn tarkoituksena on tuoda esiin yleiskatsauksellisesti tutkimuksen kannalta oleellisia kiinneohtia Suomen ulkopoliittikassa. Päähuomio keskittyy tutkimuksen rooliin ja paikkaan ulkopoliittikassa 1970-luvulta 2000-luvun alkuun. Tutki-

---

korostuneesti esillä kuvassa Suomen ulkopoliittikasta. Esimerkiksi Kekkonen kaudella ulkopoliittikan puheiden oikeaa piirrettä määritteli tietoinen pragmaattisuus sen sijaan, että puheet olisivat pyrkineet luomaan realistisen kuvan todellisuudesta. Tätä piirrettä korostaa myös Apunen (1977, 335): "Tulkintansa sotia edeltäneiden tapahtumain luonteesta Kekkonen halusi esittää nimenomaan tulevaisuuden varalta. Oikea synteesi menneisyydestä ei ole vain historian kirjoittamista varten." Apunen jatkaa siteeraamalla Kekkonen vuonna 1973 YYA-sopimuksen vuosijuhlissa pitämää puhetta: "[Oikea kuva] on tärkeä, hyödyllinen ja opettavainen nimenomaan sen vuoksi, että sen perusteella voidaan tehdä päätelmiä tulevaisuudesta." Kekkonen oikeutti oman kuvansa viittaamalla Suomen valtiollisen selviytymisen ensisijaisuuteen sekä Suomen ja Neuvostoliiton välisten vahvojen suhteiden tärkeyteen tämän arvotetun päämäärän toteutumiselle.

muksen kohteena on tieteen laajemmat yhteiskunnalliset ja valtiolliset rajapinnat. Laajan kohteen lisäksi aiheen tiimoilta ei ole olemassa mitään vakiintunutta tutkimuslinjaa. Työn luonne on näistä tekijöistä johtuen etsivä, pohdiskelleva ja syntetisoiva. Metodologisesti tutkimus perustuu käsitykseen kielen merkityksestä todellisuutta tuottavana välineenä.¹⁸ Ludwig Wittgensteinin myöhäisfilosofiaan perustuen tarkoituksena on jäsentää tutkimuskirjallisuuden tapoja hahmottaa tutkimuksen kohdettaan määrättyinä spataalisesti ja ajallisesti rajattuna entiteettinä. Näiden tapojen nähdään heijastelevan tiedeyhteisön tapaa oikeuttaa ja rakentaa omaa yhteiskunnallista rooliansa.

Ulkopolitiikan tutkimuksen keskeisimpiä tekemisen teknologioita määrittää läheisyys valtiolliseen ulkopoliittikkaan. Ulkopoliitiikan tutkimus Suomessa on nivoutunut tiiviisti valtiolliseen ulkopoliittikkaan (Törnudd 1986, 11). Valtiollisen ulkopoliitiikan vaatimukset ovat sävyttäneet sitä, millä tutkimuksella on kysyntää ja rahoitusta (Apunen 2001, 6). Ulkopoliitiikan tutkimus on myös poliittisesti latautunutta. Tutkimukselliset tulokset reagoivat poliittisideologisen keskustelun kanssa. Valtiolliset ja yhteiskunnalliset rajoitteet ovat osaltaan myös ennustamattomia, kuten kävi ilmi kylmän sodan loputtua ja Neuvostoliiton romahdettua. Toisaalta myös tutkimusyhteisön sisäinen hierarkia ja tutkijoiden urakehitykselliset strategiat johtavat ektemporaalisuuden piirteiden korostumiseen.

Tässä tutkimuksessa käytettävä metodologia käsittelee ulkopoliittikkaa kulttuurisesti sitoutuneena ilmiönä. Suomen ulkopoliittikka on käsitettävissä omaksi erilliseksi ilmiökseen siinä, että sillä on oma Eigenart (Väyrynen 2003). Tämän Eigenartin historialliset juuret ulottuvat 1800-luvun saksalaiseen Realpolitik-traditioon, joka oli aikansa suurvaltaimperialismin eräs ilmentymä (Palonen 1987). Suomeen tuotuna traditiolla oli kaksi keskeistä seurausta toisen maailman sodan jälkeisessä tilanteessa. Yhtäältä suomalaisen reaalipoliitiikan ontologia perustui huoleen Suomen poliittis-maantieteellisestä sijainnista. Tämä seikka korosti legitiimien suurvaltaintressien kunnioittamisen olevan Suomen kannalta oleellista. Toisaalta Realpolitik-tradition muuntaminen Suomen käyttöön toi esiin huolen asemasta toivon. Tämä toiveikkaus liittyi mahdollisuuteen siirtää ulkopoliitiikan alaa pois suurvaltojen välisestä voimapolitiikasta. Huolen muuntamisessa toivoksi sekä lääkäri-metaforalla että käsite-teknologioilla oli tärkeä rooli, joka ilmeni myös alan tutkimuskirjallisuudessa ja joka määrittä ulkopoliitiikan tutkimuksen suhdetta ulkopoliitiikan tekemiseen.

---

¹⁸ Kielen keskeisestä roolista kts. esim. T. Väyrynen (2003, 132) ja Harle (2003, 342).

2. Teoreettisia huomioita ja teknologioita

Tieteellisen tutkimuksen ja tämän tutkimuksen yhteiskunnallisten kohteiden väliset suhteet eivät useinkaan ole ongelmattomia. Esseessään akateemisesta vapaudesta John Dewey (1976/1902) esimerkiksi käsittää tutkimuksen ja yhteiskunnallisten instituutioiden välillä vallitsevan potentiaalisen jännitteen. Hänestä monet niistä käytännöistä ja tavoista, joita tiede lähestyy kriittisin silmin, ovat juuri niitä joista elämän arvokkuus ja merkityksellisyys näyttävät kumpuavan. Dewey korosti, että tutkijoiden tulisi olla aktivisteja: heidän keskeisen velvollisuutensa pitäisi olla yhteiskunnallisen kontekstin uudistaminen. Toisaalta yliopistot ja tutkimuslaitokset ovat tahoja, jotka nauttivat suurta yhteiskunnallista arvostusta. Tiedeyhteisön ja sen ulkopuolisten yhteiskunnallisten tahojen välistä kontaktipintaa näyttää näin määrittävän sekä arvostava hyväksyminen että jännitteinen suhde tieteen esille tuomaan näkemykseen. Tämän jännitteisen kentän voidaan käsittää muodostavan keskeisen elementin myös suomalaisen tiedeyhteisön – ja sen sisällä ulkopoliittikan tutkimuksen – tapaan olla kanssakäymisessä muiden yhteiskunnallisten tahojen kanssa. Tätä kanssakäymisen muotoa sävyttää tieteen pyrkimys säilyttää arvostettu yhteiskunnallinen roolinsa sekä toisaalta kriittinen välimatka suhteessa tutkimuksen kohteisiin.

Tämän ulkopoliittikan tutkimuksen ja tekemisen välistä suhdetta tarkastelevan tutkimuksen keskeisenä lähtökohtana on, *että jännitteistä kanssakäymistä tieteen ja muiden yhteiskunnallisten tahojen välillä pyritään ratkaisemaan käsiteteknologisesti. Toinen lähtökohhta on, että se tapa, millä ulkopoliittikan tutkimuksen tieteenalakulttuurin ja valtion välistä suhdetta on hallittu, liittyy Suomen valtion tapaan käyttää käsiteteknologiaa hallitessaan ulkosubteitaan ja edustaessaan Suomea maailmalla.* Ulkopoliittikkaa koskeva yhteiskunnallinen keskustelu, josta tieteen suhde ulkopoliittiseen päätöksentekoon muodostaa tärkeän osan, heijastelee tapaa, millä Suomi on tekemisissä kansainvälispoliittisten tahojen kanssa. Yhteiskun-

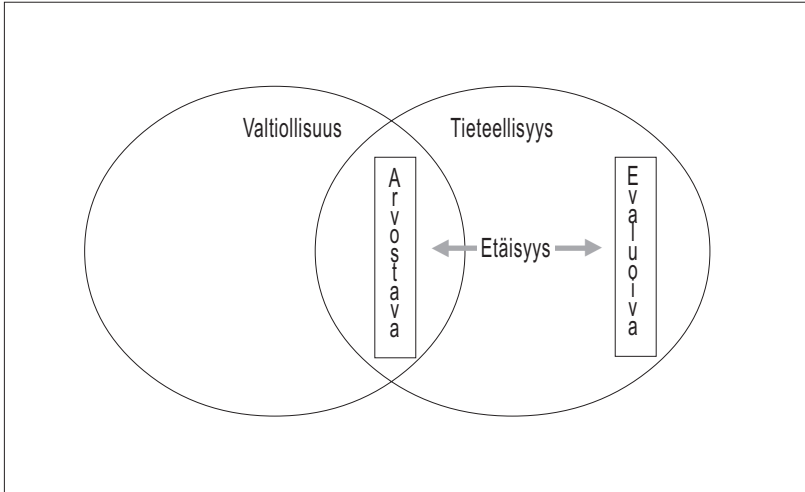
nalliseen ja ulkopoliittiseen kanssakäymiseen liittyvien kielipelien yhteys, joka erityisesti Kekkosen aikana linkitti ulko- ja sisäpolitiikan toisiinsa, nostaa esiin kysymyksen kanssakäymiseen liittyvistä käsiteteknologioista. Tässä luvussa kehitetään vastausta tähän kysymykseen Ludwig Wittgensteinin kirjoituksia apuna käyttäen. Esille nousee ajalliseen ulottuvuuteen liittyvä *linjateknologia*, joka erityisesti ilmeni kielipelissä ‘Suomen linja’ ja sen eri variaatioissa. Toinen keskeinen käsiteteknologian muoto on *rajateknologia*, joka 1990-luvulla on nousut esille sellaisissa käsitteellis-tilallisissa kielipeleissä, kuten ‘arvoyhteisö’ ja ‘länsi’.

2.1. Ulkopoliitiikan ja tutkimuksen kriittinen tila

Ulkopoliitiikan tekemisen ja tutkimuksen väliseen rajankäyntiin liittyy aina kysymys yhtäältä arvostamisesta ja toisaalta arvostelemisesta.¹ Arvostamisen ja arvostelun vaateet näkyvät esimerkiksi tieteen kahdenlaisessa tehtävässä: sen on sekä tutkittava poliittisia ilmiöitä että koulutettava valtionhallinnon henkilöstöä. Näiden tehtäviensä kautta tieteen rajapinnat liittyvät tiiviisti valtiollisuuden arvostuksen ylläpitämiseen ja samalla sen objektiiviseen arvioimiseen. Kouluttaessaan hallinto- ja asiantuntija-henkilöstöä ulkopoliitiikan tarpeisiin kansainvälinen politiikka pyrkii tuottamaan revisiota arvokkaasta ja arvostettavasta valtiollisuudesta merkityksessä, jossa tieteellä instituutioineen on oma tärkeä roolinsa. Toisaalta tiede tuottaa kriittisiä arvioita ja uudelleenarviointeja valtiollisen tilan keskeisestä sisällöstä, kuten esimerkiksi menneisyyden kriiseistä ja niiden ‘todellisesta’ luonteesta. Tieteellisen tutkimuksen ja valtiollisen ulkopoliitiikan tekemisen välistä kanssakäymistä määrittelee tieteen kyky tuottaa kattavia yleiskuvia ulkopoliitiikan kokonaisuudesta. Yhtäältä nämä ‘kuvat’ voivat olla valtiollisuutta tukevia ja arvostavia. Toisaalta tutkimus voi omaksua valtiollisuuteen nähden ulkopuolisemman arvostelevan/evaluoivan roolin.

---

¹ Ulkopoliitiikan käytännön ja tutkimuksen kannalta on merkityksellistä, että ulkopoliitiikan käytännön ja sitä määrittävien kuvien välillä on alati ongelmallinen suhde. Ulkopoliittisten päättäjien näkökulmasta ulkopoliitiikka saattaa ‘toimia’, vaikkei sillä ole tarkasti määriteltävissä olevaa teoreettista perustaa. Tämä näkemys tuli esille esimerkiksi vuonna 2002 perustetun ulkopoliittisen seurantaryhmän erään jäsenen taholta sen keväällä 2003 järjestetyssä seminaarissa. Suomen liittoutumattomuuspolitiikan koettiin olevan osa arkipäivää ja toimivan, vaikka sen perusteet olivat vanhentuneet. Suomen ulkopoliitiikka oli käytännössä ilman ‘teoriaa’. Selvää kuitenkin on, että teoreettiselle ja analyttiselle pohjalle on kysyntää. Ulkopoliitiikan käytäntö etsii ja hakeutuu kohti teoreettista perusteltavuutta. Tämä luo kysyntää ja tilaisuuksia tieteelliselle esitystavalle.

Kaavio 1. Kriittiset rajanvedot

Revisio – ts. tieteellinen kuva Suomen ulkopoliitikasta – muodostaa siten ‘kriittisen’ jaon, joka määrittää tieteen suhteen ulkopoliitiikan tekemiseen. Yhtäältä tiede tuo esiin ulkopoliitiikan tradition arvostettavassa valossa, mutta samalla tiede pyrkii usein olemaan evaluoivampi ulkopoliitiikkaa muuttamaan pyrkivä voima. Merkittävää on, että suhteessa perinteisiin kansallisiin muotoihin tämä evaluoiva revisio nousee esiin erityisesti tieteen kansainvälisen identiteetin kautta. Näin on esimerkiksi silloin, kun Suomen ulkopoliitiikan kansallinen konsensus alkaa näyttää vanhanaikaiselta sen joutuessa kansainvälisyyttä korostavan tieteen kriittiseen tarkasteluun. Kriittisesti evaluoivan etäisyyden voidaan nähdä kehittävän valtiollisia käytäntöjä arvostettavampaan suuntaan. Evaluoiva ja valtiollisuudesta erillinen tiede nähdään tässä hengessä usein kehittävänä ja positiivisena voimavarana, koska sen koetaan vaikuttavan suotuisasti kehitykseen, jonka tuloksena valtiollisuuden ja tieteellisyyden välillä voisi vallita arvostava suhde.

Käsite kriisi on tässä yhteydessä tärkeä hahmotettaessa valtion tuottamisen ja tekemisen paikkoja. Esille nousevat merkityssällöt, mielikuvat ja muistot menneistä kriiseistä – tavallaan konkreettisesti läsnäolevina mutta silti menneisyyteen kuuluvina.

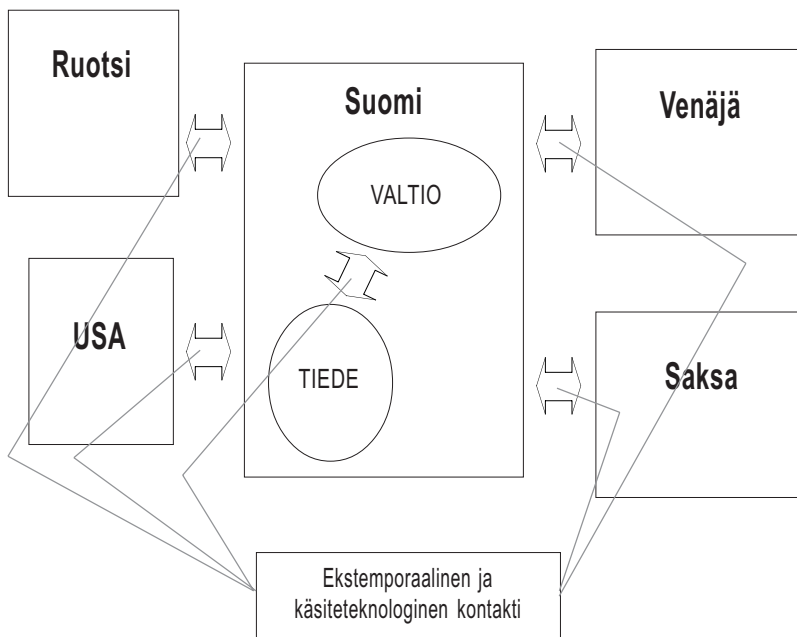
Nämä kriisit voivat olla yksilön tasolla traumoja tai ainakin muiden traumojen eläytyntä kokemista esimerkiksi kirjallisuuden, elokuvien ja miksei myös tutkimuksen välityksellä. Valtiotasolla kriisit ilmenevät kohtalonhetkinä, kuten sotina. Kriisit nousevat esiin valtiollisuuden ja kansalaisuuden rajapinnalla tavalla, joka liittyy tiiviisti hyvin vanhaan *criticus* (lat.) käsitteeseen. Nykyisen kielenkäytön käsitteet kriisi ja kritiikki juontuvat kreikkalaisesta lääketieteen termistä, joka viittasi taudin ratkaisevaan eli kriittiseen vaiheeseen, kriisiin. Käsitteen historia pitää sisällään vahvan normatiivisen piirteen, joka korostaa ratkaisevan vaiheen olevan myös arvioinnin ja tuomion langettamisen kohdan. Tämä näkökulma korostaa kriisin ratkaisun ilmentävän siihen osallistuvien toimijoiden moraalista arvoa. Tällä tavoin tarkasteltuna *criticus*-käsitteen ilmentämä yhteiskunnallinen tila on merkityksellinen käsitteellistettäessä politiikan tekemisen ja tutkimuksen välistä suhdetta.

Kriisi käsitteellistää kontaktipintojen ja -tapojen luonnetta. Tässä mielessä kriisi hahmottuu näin tilallisenä rajoja jäsentävänä käsitteenä, joka tuo esiin sen taitekohdan, jossa yksi asia – esim. valtiollisuus tai päätöksenteko – muuttuu joksikin toiseksi, esim. tieteellisyydeksi tai tutkimukseksi. Tätä voidaan verrata tapaan, millä valtiot erotellaan toisistaan poliittisella kartalla. Valtioiden väliset rajat muodostavat erilaatuisia kriittisiä taitekohtia, joiden historiallinen sisältö avautuu usein sotien ja eritasoisten konfliktien kautta. Tästä näkökulmasta esimerkiksi Pohjois-Euroopan karttaa voidaan kutsua 'kriittisen tilan' kuvaukseksi, koska se sisältää taitekohtia sekä valtiollisten rajojen muodossa että ilmentää menneiden kansainvälisen politiikan kriisien ratkaisuja ja tarjoaa paikan tuleville mullistuksille. Siinä, missä poliittisen kartan sisältämä kriittinen tila kuvaa korostuneesti eri toimijoiden erillisyyttä, valtion sisältämä kriittinen tila nostaa esille eri tahojen yhteisen toiminnan tällaisen tilan ylläpitämiseksi.

Tässä mielessä esimerkiksi valtiollisuus ja tieteellisyys pyrkivät tuottamaan ja ylläpitämään integroitua kuvaa Suomesta. Tämä yhteinen kansallinen 'projekti' tapahtuu kuitenkin kriittisen välimatkan kautta. Yhteiseen kielipeliin osallistuessaan valtiollisuus ja tieteellisyys käyttävät omia välineitään ja etäännyttä korostaen näin omia erillisiä identiteettejään. Toimijoiden väliin jäävä alue, eli niiden etäisyys toisistaan, muodostaa kriittisten kohtaamisten tilan.² Tässä tilassa tapahtuvien kohtaamisten kautta määräytyy sekä tieteellisyyden että valtiollisuuden ja niiden muodostaman kokonaisuuden merkitys:

---

² Välitilojen merkityksestä kts. Kristeva (1991).

Kaavio 2. Kontaktipinnat

Oheinen kaavio kuvastaa Pohjois-Euroopan poliittista karttaa. Valtioiden välillä oleva välimatka edustaa kriittistä tilaa. Suomen tuottamisen kannalta kaaviossa on otettu huomioon kaksi tärkeää tekijää, valtiollisuus ja tieteellisyys. Niiden välinen kriittinen tila kuvastaa näiden kahden tahon osittaista omaehtoisuutta. Tässä kriittisessä tilassa ulkopoliittikan tekeminen ja tutkimus ovat kontaktissa keskenään tavalla, jotka voidaan rinnastaa valtioiden väliseen kontaktipolitiikkaan (esim. Bauer 1990, 215). Eri tahojen osittainen erillisuus ja etäisyys tuo esiin kontaktipolitiikan tietynasteisen arvaamattomuuden, johon toimijoiden keskinäisessä tekemisessään on täytynyt sopeutua sekä kansainvälisellä että kansallisella tasolla.

Niin tiedeyhteisö, valtiolliset toimijat kuin useat muut tahot osallistuvat rajatun 'me'-toimijan, eli Suomen ylläpitämiseen. Toisaalta eri tahot muodostavat myös omia 'me'-kuviaan, jotka enemmän tai vähemmän sopivat laajempaan Suomi-kuvaan. Tämä suhteellinen sopivuus viittaa samalla myös tietynasteiseen sopimattomuuteen. Eri toimijoiden välille muodostuu kontaktipintoja, joilla kanssakäyminen on sekä

neuvottelua ja kiistelyä että sopimista ja edustamista. Kokonaisuuden muodostuminen ei näin ymmärrettyä ole staattinen prosessi, jossa eri tahot vain toteuttaisivat omia yhteensopivia funktioitaan. Kyseessä on jännitteisempi tapahtuma, jossa toimijat toteuttavat omia näkemyksiään kokonaisuudesta ja omasta arvostetusta paikastaan siinä. Eri toimien välinen 'etäisyys' pitää sisällään lipsahduksia, unohduksia, sattumia ja väärinkäsityksiä huolimatta ideologisesta paineesta kohti samanmuotoisuutta (Grant 1993, 116). Näistä aineksista koostuvalle kriittiselle tilalle voidaan antaa positiivinen tai negatiivinen merkitys: Yhtäältä ne voidaan postmodernin hengen mukaisesti käsittää vapautuksena totalisoivien poliittisten doktriinien ikeestä. Toisaalta ne voidaan käsittää liiallisen hajaannuksen merkiksi, mikä saattaa edustaa suvereenin toimijan halvaantumista (esim. Deibert 1997).

Lähtökohtana on, ettei Suomen kuten ei minkään muunkaan maan ulkopolitiikan kriittinen tila muodosta jotain tarkasti määriteltävissä olevaa suunniteltua kokonaisuutta. Usein ulkopolitiikan kielipelit luovat kuvan hallitusta ja integroidusta kokonaisuudesta, joka jollakin tavoin ohjailisi tekemisiä ja sanomisia kansainvälisessä politiikassa. Ulkopolitiikka ei kuitenkaan perustu tämänkaltaiselle kokonaisuudelle, vaan tekeminen on muuttuvaa ja teoretisoidun kokonaisuuden näkökulmasta epätydyttävää (esim. Hakovirta 1983, 564). Ekstemporaalisuus viittaa siihen, miten tilanne etenee hetkestä toiseen tavalla, joka on sidoksissa puitteisiinsa, mutta on silti paljolti ennustamatonta, ainutlaatuista ja uutta. Huomio kiinnittyy ajatellun kokonaisuuden asemesta prosessiin, joka koostaa ulkopolitiikkaan liittyvää arvaamatonta ja poikkeuksellista toimintaa. Toimijoilla, ulkopolitiikan tutkijoilla tai tekijöillä, ei ole etuoikeutettua kokonaiskuvaa siitä, mitä tietystä hetkestä tapahtuu, mutta he silti ilmentävät *toiminnassaan* tiettyä ekstemporaalista käsiteteknologiaa, joka liittyy heidän moninaisen toimintansa yhteen esimerkiksi poliittisen yhteisön, Suomen, muotoon. Kysymys mielikuvituksesta, kuvista ja toimijuudesta kietoutuu tämän ekstemporaalisen käsiteteknologian ympärille.

2.2. Käsiteteknologiat

Käsillä olevan tutkimuksen näkökulmasta tieteelliset tekstit voidaan mieltää teknologiseksi pinnoiksi, jotka mahdollistavat dialogin lukijan kanssa. Tiedeyhteisön tuottamien tekstien voidaan olettaa sisältävän käsiteteknologisen piirteen, joka mahdollistaa dialogin myös tiedeyhteisön ulkopuolisten tahojen kanssa. Tieteellisten tekstien sisältämä käsiteteknologia kietoutuu ulkoiseen materiaaliseen teknologiaan. Materiaa-

linen piirre koostuu esimerkiksi Suomen maantieteellisestä sijainnista idän ja lännen välissä, mutta tieteellinen teksti ilmentää myös tiedeyhteisön ‘materiaalista’ sijaintia suhteessa ulkopoliittiseen päätöksentekoon.³ Näin esimerkiksi valtiollisten elimien ja tutkimuksellisen kentän välinen sisäpoliittinen resurssien ja vaikutusvallan jakauma vaikuttaa tieteellisiin teksteihin asettamalla niille puitteita. Käsiteteknologian tehtävänä on muokata ja jalostaa näitä materiaalisia tekijöitä suotuisalla tavalla ja niihin kietoutuen tuottaa mahdollisuus kielipeliin osallistujille tehdä ja tuottaa jotain.

Eräs tämän muokkaamisen tärkeimpiä piirteitä on ekstemporaalinen ulottuvuus, joka kuvastaa tutkimuksen aikaan ja paikkaan virittyntä dialogia ulkoisten tahojen kanssa. Käsiteteknologia viittaa materiaalsen, eli kovien tosiasioiden, muokattavuuden episteemisiin ennakkoehtoihin ja siihen liittyvään asiantuntemukseen. Käsiteteknologian ekstemporaalinen piirre puolestaan määrittyy metodiksi, jonka varassa kyetään reagoimaan joustavasti ja jäsentyneesti tilannesidonnaisissa puitteissa.

Teksti käsiteteknologiana viittaa tietotaitoon, jonka varassa materiaalisia puitteita muokataan ja jalostetaan. Materiaaliset puitteet voidaan mieltää tosiasioiksi tai ‘koviksi faktoiksi’, jolloin niitä voidaan verrata tietotekniikasta tuttuun käsitteeseen ‘hardware’. Tässä rinnastuksessa käsiteteknologia on ohjelmiston – ts. ‘software’-asemassa. Käsiteteknologian varassa kovia tosiasioita muokataan ja jalostetaan ‘pehmeämpään’ suuntaan, jolloin ne muodostavat sopivimmat puitteet dialogille. Käsiteteknologia näyttäytyy sekä valtiollisen ulkopoliittikan teksteissä että ulkopoliittikan tutkimusalan ‘ulkosuhteissa’, eli tutkimuksen kytköksissä ulkoisiin tahoihin.

Käsiteteknologian voi mieltää simuloivan kovia totuuksia ja siten välittävän näitä totuuksia Shanken (2002, 434). Ns. aktiivinen vaihe Suomen sodan jälkeisessä ulkopoliitikassa alkoi 1960-luvulla pian nootti- ja Kuuban kriisien jälkeen. Kriisien jälkeisessä ilmapiirissä kommunikaation merkitys alkoi korostua. Ajan henkeä kuvastaa esimerkiksi Washingtonin ja Moskovan välisen suoran ja nopean yhteyden mahdollistaman ns. kuuman linjan perustaminen. Ilmapiiriä määrittä myös Marshall McLuhanin

---

³ Materiaan ja sen vaikutuksen käsitteet ovat olleet kansainvälisen politiikan akateemisen debatin kohteena jo 1900-luvun alusta. Tämän keskustelun materiaan merkitystä painottava nykytaho on uusrealismi. Uusrealistit redusoivat väittämänsä kykyjen suhteelliselle jakaumalle (eng. *distribution of capabilities*), joka on määriteltävissä materiaalistien mittausten avulla (populaatio, luonnonvarat, talous, mobilisaatio jne.). Uusidealitit puolestaan keskittyvät kansainvälisen politiikan ja sen oletetun materiaalsen perustan ideationaaliselle piirteelle. ‘Puolimatkatkrouvilaiset’ (esim. konstruktivistit) ottavat huomioon ympäristön asettamien rajoitteiden ja inhimillisen toimijuuden välisen rajapinnan. Heidän tarkoituksenaan on välttää kansainvälisen politiikan analyysi joko ainoastaan materiaalistien tai sitten ideationaalisten piirteiden varassa.

Suomessakin huomiota saaneet kirjoitukset, jotka nostivat esiin globaalien tilan välittömän yhteenkietoutuneisuuden. 1960-luvun ilmapiiriin voi sanoa kuvaavan hyvin Suomen aktiivista ulkopoliittikka – ts. sen maailmassa olemisen tapaa. Samaan aikaan tieteellisellä saralla behavioralismi korosti käsiteteknologista muokattavuutta ja tieteellisen edistyksen mahdollisuutta. Suomessa puolestaan korostettiin yhä sisäistyneemmin idän ja lännen välistä rauhanomaisen rinnakkaineloa mallia. Voidaan väittää, että tämä idän ja lännen välistä yhteyttä korostanut käsiteteknologia oli luonteeltaan teknologista myös siinä, että sen käsitteet viittasivat myös konkreettisiin laitteisiin ja välineisiin kuten telekommunikaatioteknologiaan.

Suomen ulkopoliittikka kääntyi yhä enemmän kohti käsitteellistä teknologiaa 1960-luvulla. Kovat tosiasiat alkoivat tässä yhteydessä menettää merkitystään yksiselitteisinä esimerkiksi maantieteellisiin ‘tosiasioihin’ liittyvinä piirteinä. Yhä enemmän huomio kiinnittyi tosiasioiden käsiteteknologiseen muokattavuuteen. Aktiivinen käsiteteknologisesti ladattu ulkopoliittikka reagoi aikaisemmin omaksuttujen kovien tosiasioiden kanssa. Tällä prosessilla oli Suomen ulkopoliittikkaan suunnatun luonteensa ohella voimakas sisäpoliittinen merkitys. Kovia faktoja muokattiin niin, että ne olivat laajemmin hyväksyttävissä ja niistä vähitellen muodostui yhteiskunnallinen sidosaine, jonka kautta yhteiskunnan ääri-laidat kykenivät ilmaisemaan omaa yhteenkuuluvuuttaan. Käsiteteknologisen kehityksen varassa toisen maailmansodan ‘opetukset’ kyettiin valjastamaan suomalaisen poliittisen yhteisön käyttöön. Käsiteteknologian tietotaito perustui kykyyn muuttaa ajateltu rajoite, eli Suomen maantieteellinen asema, hyödyksi. Modernin kehityksen ja edistyksen otaksuttiin tukevan tätä kehitystyötä, jonka varassa marginaalisella ja pienellä voi olla valtaa ja sanansa sanottavana kansainvälisissä suhteissa.

Ludwig Wittgensteinin kirjoituksissa on vahva modernin teknologian vastainen sävy (esim. von Wright 1978). Tämä kriittinen asenne perustui käsitykseen, jonka mukaan teknologia voi kääntyä apuvälineestä mieltä vangitsevaksi kielipeliksi. Toisaalta teknologiset ratkaisut muodostavat usein Wittgensteinille tavan kuvata, mitä hän tarkoittaa kielen ja elämänmuodon toisiinsa kietoutuneisuudella. Esimerkiksi *Filosofisissa tutkimuksissaan* Wittgenstein (1999, §2) kuvaa yksinkertaista kieltä: “Kieltä on määrä käyttää rakentajan A ja hänen apumiehensä B viestinnässä. A rakentaa rakennusta rakennuskivistä: Saatavilla on kuitioita, pylväitä, laattoja ja palkkeja. B:n on ojentettava hänelle rakennuskiviä ja siinä järjestyksessä kuin A niitä tarvitsee. Tähän tarkoitukseen he käyttävät hyväkseen kieltä, joka sisältää sanat: ‘kuitio’, ‘pylväs’, ‘laatta’, ‘palkki’. A huutaa sanat, – B tuo kiven, jonka hän on oppinut tuomaan tämän huudon kuullessaan.” Tällä esimerkillä Wittgenstein simuloi, mitä alkeellinen

kielipeli tarkoittaa, mutta samalla hän varoittaa, että sen merkitys ymmärrettäisiin liian laajasti: “Onko tämä esitys käyttökelpoinen vai käyttökelvoton? [...] Kyllä, käyttökelpoinen, mutta vain tähän ahtaasti rajattuun alueeseen [...]” Hyvin säännömukaiset kielipelit – ns. käsiteteknologiat – ovat tämän wittgensteinilaisen näkemyksen mukaan hyväksyttävissä, jos niitä ei yleistetä käyttötarkoituksensa ja -kontekstinsa ulkopuolelle ja jos niitä ei mahdollisesta kätevyystään ja ‘viehättävyydestään’ huolimatta käytetä tilanteissa, joissa ne ovat käyttökeltvottomia ja harhaanjohtavia.

Ulkopolitiikka ja siihen liittyvä käsiteteknologia ovat kehittyneet käsikädessä vuosisatojen saatossa. Voidaan olettaa, että ulkopoliitiikan kielipeleihin sisältyvät menetelmät ovat sekä edesauttaneet että rajanneet ulkopoliitiikan toimijoille mahdollista toimintarepertuaaria. Ulkopoliittiset käsiteapparaatit Suomen ulkopoliitiikan linja, Venäjän uhka, uuden tyyppinen terrorismi jne., ovat alistaneet toimijat näille voimakkaalle käsitteille ominaiseen ‘regiimiin’. Vaikka usein tämänkaltaisten käsittekokonaisuuksien valta on rajallista toimijan mieltäessä ulkopoliitiikan kokonaisuuden olevan moninainen ja käymistilassa, niin vielä useammin näistä ‘ideaaleista’ tai ‘parhaista’ käsiteteknologioista tulee identtisiä mielekkään ulkopoliittisen tekemisen kanssa.

Käsiteteknologioiden luonteen ymmärtämisen kannalta on tärkeää, että Wittgenstein korostaa kielipelien kahdenlaisia tehtäviä. Yhtäältä Wittgenstein korostaa kielipelien kykyä loihdita esiin samankaltaisuuksien ja eroavaisuuksien kudosta: “Kielipelit ovat olemassa... *vertailukohteina*, joiden on määrä luoda samanlaisuudellaan ja erilaisuudellaan valoa kielemme suhteisiin” (Wittgenstein 1999, §130). Wittgensteinille kielipelien sisältämät ‘kuvat’ ovat hyödyllisimmillään vertailukohteina, jotka tarjoavat eväitä ektemporaaliseen tekemiseen: Kuvat voivat olla välineitä, joita vertailukohtina käyttäen voi tehdä ja toimia niiden ulkopuolella suhteessa johonkin muuhun. Mutta kielipeleihin sisältyvillä kuvilla on yleinen piirre kääntynyt vertailukohdista todellisuutta kuvaaviksi ennakkokäsityksiksi, jolloin ne eivät viittaa tai johda itsestään ulospäin kontrastien kautta, vaan sulkevat tekemisen sisäänsä.⁴

Ulkopolitiikan parissa kuvat ennakkokäsityksinä viittaavat ulkopoliitiikan kyseessä olen tapaan mieltää ulkopoliitiikalle tietty kieli ja tälle kielelle kielioppi: Ulkopoliitiikan tekeminen kääntyy nopeasti sisäänpäin huomion kiinnittyessä ulkopoliitiikan sisältämän ‘kieliopin’ analysoimiseen ja sen sääntöjen tekemiseen niin selkeiksi ja määrättyiksi

---

⁴ Tästä kuvien vangitsevasta ominaisuudesta Wittgenstein toteaa seuraavaa: “Kuva piti meitä vankeina. Emmekä voineet päästä ulkopuolelle, sillä kuva oli kielessämme ja kieli näytti vain itsepintaisesti toistavan sitä meille.” (Wittgenstein 1999, §115).

kuin mahdollista.⁵ Tähän taipumukseen liittyy vangitseva ominaisuus.⁶ Käsiteteknologia saattaa kääntää huomion itseensä sen sijasta, että se auttaisi jonkin tietyn asian tekemisessä. Näin siitä saattaa tulla suhteessa käsitettyyn funktioonsa täysin 'joutilas' käsiteteknologian vain näyttävässä toteuttavan kuviteltua tehtävänsä. Toimijuuden menettämiseen liittyvä joutilaisuus viittaa kuvan kykyyn sitoa tekemistä itseensä sen sijaan, että tekeminen suuntautuisi johonkin muuhun kuvaa apuna käyttäen: Joutilas tekeminen tapahtuu vain suhteessa käsitykseen, ts. käsiteteknologisesti tuotettuun kuvaan, tavalla, joka kuvan ulkoisesta näkökulmasta luo vaikutelman turhasta ja höydyttömästä tekemisestä.⁷ Ulkopoliitikasta puhuttaessa voidaan siis sanoa, että voimakkaat kuvat sitovat helposti ulkopoliittikan *performatiivista* luonnetta joutilaiseen (liturgiseen ja toistavaan) suuntaan pois ekstemporaalisesta ja innovatiivisesta toimijuudesta.

Voimakkaat – ts. määrätty – kuvat ulkopoliitikassa voivat johtaa käsitykseen siitä, että kansainvälisessä politiikassa on loppujen lopuksi mahdollisimman vähän monimielisyyttä ja epämääräisyyttä.⁸ Siitä huolimatta, että tämänkaltaista selkeyttä on vaikea havaita kaikessa siinä, mitä tapahtuu ja on tapahtunut, määrätyn kuvan käsitetään 'löytyvän' todellisuudesta konkreettien tapahtumien 'takaa' tai 'taustalta'. Vaikka kuvaa ei havaittaisikaan, käsitys sen olemassaolosta ohjaa tapahtumien merkityksellistämistä: "Elämme siinä käsityksessä, että ihanteen 'täytyy' löytyä todellisuudesta, vaikka emme vielä näe, miten se löytyy, emmekä ymmärrä tämän

---

⁵ Säännön käsite – ja siihen liittyvät käsitteet: normit, periaatteet, ohjeet, jne. – tarjoaa esimerkin 'jalostuneista' entiteeteistä, jotka näyttävät kätkeytyneen arkisten kielipelien taakse niitä selventäen. Säännöt ilmenevät kansainvälisessä politiikassa sekä havaittuja säännönmukaisuuksia kuvaavina kokonaisuuksina että pelin sääntöjen kaltaisina kansainvälistä politiikka rakentavina käsitteinä. Säännönkäsite on yleisvälineellinen lähestyttäessä tapahtumien pysyväksi miellettyä puolta, olipa lähestymistapa sitten korostuneen perinteinen tai kriittinen.

⁶ Wittgenstein (1999, §103) käsitellessään kuvan toimijuutta vangitsevaa roolia toteaa: "[Kuva] on järkkymättömän lujasti kiinni ajatuksissamme. Et voi päästä siitä eroon. Sinun on pakko palata aina takaisin. Ei ole mitään ulkopuolta, ulkona ei ole ilmaa elämiseen. – Mistä tämä ajatus? Idea on ikään kuin silmälasit nenällämme, ja sen, mitä katselemme, näemme niiden läpi. Mieleemme ei lainkaan tule ajatusta ottaa niitä pois."

⁷ Joutilaisuus tuli esille hyvin kylmän sodan lopun ilmapiirissä, jossa iso osa aikaisemmasta tutkimuksesta tuntui olevan 'joutilasta' uudessa tilanteessa: Aikaisempi tutkimus oli paljolti perustunut kuvaan maailmasta, joka oli nyt irrelevantti ja siihen liittynyt tutkimus oli nyt joutilasta.

⁸ Ulkopoliittikkaan liittyvät voimakkaat kuvat voivat luoda käsityksen siitä, että jotain korkeampaa sisältyy kansainvälispoliittisiin tapahtumiin. Tämä korkeampi on jotain, johon tapahtumat näyttävät viittaavan (esim. puhe Suomen linjasta, kehittyvästä eurooppalaisesta turvallisuusarkkitehtuurista tai etenevästä integraatiosta) saaden *quasi*-itsenäisen aseman erillään niistä spesifeistä tapahtumista, missä se nousee esiin sekä kielenkäytöstä, johon se liittyy (kts. Wittgenstein 1993, 117).

'täytyminen' luonnetta. Uskomme: Sen täytyy piillä siellä, sillä uskomme jo näkevämme sen siellä" (Wittgenstein 1999, §101). Wittgenstein korostaa taustalla – tapahtumissa kätkeytyneenä – olevan kuvan kykyä osoittaa jotakin määrättyä: että se ja se on niin ja niin arkisen moninaisuuden seassa. Tässä myyttisessä kristallinkirkkaudessa piilee määrätyn kuvan voima, joka näkyy ulkopoliittikan tutkimuksessa taipumuksena ja tarpeena tehdä analyysit täsmällisemmiksi, tarkemmiksi ja kuvan mukaisemmiksi. Tavoitteena on määrätty tila, tarkentuvan täsmällisyyden tila, joka helposti muuttuu metodista varsinaiseksi päämääräksi (Wittgenstein 1999, §91).

Wittgenstein (1999, 347) tuo esiin taipumuksen, että kieli puetaan "vaatteisiin", jolloin jokapäiväisten kielipelien "sanomaton erilaisuus" peittyi. Käsiteteknologia muodostaa tämänkaltaisen pukemisen aktiviteetin, jonka avulla luodaan käsityksiä suuresta säännönmukaisuudesta ja ristiriidattomuudesta. Edellä mainittu käsiteteknologioiden piirre sitoa ja kääntää tekemistä itseensä tavallaan korostaa niiden merkitystä ulkopoliittikkaan liittyvässä kontaktipoliitikassa sekä valtioiden että valtion sisäisten tahojen kesken. Wittgensteinilaisesta näkökulmasta voisi todeta, että tehokkaat käsiteteknologiat toimivat vertailukohtia tarjoavina apuvälineinä, mutta myös strategisina resursseina, joilla voidaan sitoa tekemistä ja muokata käsitystä elämänmuodosta. Suomen ulkopoliittikan kannalta kaksi keskeistä käsiteteknologiaa on ollut ulkopoliittikan linjakkuutta korostanut kielipeli sekä Suomen valtiollisten rajojen maantieteellistä ja käsitteellistä yhtenäisyyttä esille tuonut rajakielipeli. Nämä kaksi käsiteteknologiaa muodostivat Suomen ulkopoliittikan ja vaikuttivat valtion ja ulkopoliittikan tutkimuksen suhteisiin. Linja- ja rajakielipelien erottelun tarkoituksena on tuoda esiin erilaisia tapoja puhua ulkopoliitikasta. Näillä tavoilla on ollut ja on omat piirteensä ja käyttönsä suomalaisessa ulkopoliittikan tekemisen ja tutkimisen kontekstissa. Raja- ja linjakielipelien teknologiaa on käytetty tekemään asioita, saamaan asioita aikaan.

Huomio kiinnittyy siihen, miten käsiteteknologian avulla ulkopoliittikkaan ja tiedeyhteisön poliittiseen asemaan liittyviä 'kovia tosiasioita' muokataan suomalaisessa ulkopoliittisessa keskustelussa: Mitkä ovat todellisuuden välittämisen keinoja? Kuinka nämä välineet ovat muuttuneet sitten 1960-luvun?

2.2.1. Linjateknologia

Suomen ulkopoliittikan päämääränä voidaan pitää kamppailua muuttuvien ja liikkuvien rajalinjojen vangitsemiseksi yhdeksi turvatuista rajoista ja johdonmukaisesta juonesta koostuvaksi entiteetiksi, toimintaa ohjaavaksi ja inspiroivaksi kokonaisuudeksi.

Valtiollisuuteen enemmän tai vähemmän sitoutunut ulkopoliittikan tutkimus arvostaa ja tukee tätä päämäärää. Kylmän sodan aikana Suomen rooli oli paljolti olla “välikappaleena” muuten yhteensopimattomien idän ja lännen välillä (Apunen 1998, 274).⁹ Tämä rooli tarjosi Suomelle mahdollisuuden tulla rajatulla tavoin esiin toimijana sen sijaan, että olisi tarjonnut rajamaalle ominaisesti vain areenan muiden toiminnalle. Tämänkaltaisen toimijuuden ylläpitäminen ja turvaaminen vaati kuitenkin tarkkaa ‘nuoralla kävelyä’ Neuvostoliiton intressien ja niistä irrottautumispyrkimysten välillä. Käytännössä yritykset turvata poliittiset ja historialliset rajat vaikuttivat sekä varjeltuina ja rajattuina että laajalti ja pikkutarkasti toistettuina toimintalinjoina. Tärkein näistä linjoista oli niin sanottu Paasikiven–Kekkonen linja, joka sävytti “piiruakaan muuttamatta” Suomen toimintaa 1980-luvulle saakka. Tämä ulkopoliittikan linja yritti vangita fluideja rajoja ja epäyhtenäisiä episodeja yhdeksi koosteiseksi tilanteeksi nostamalla esiin mielikuvia ja häivähdyksiä itsestään epäyhtenäisten tapahtumien joukossa.¹⁰

Suomen ulkopoliittisten kielipelien historiallinen analyysi tuo esiin keskeisen näkemyksen, jonka mukaan Suomen valta tulee mahdolliseksi ja näyttäytyy kyyvissä jatkaa valitsemallaan toimintalinjalla. Linjan, eli ajallisen säännönmukaisuuden, merkitys on ollut korostuneesti esillä Suomen ulkopoliittikan tiimoilla varsinkin tarkasteltavana olevan jakson (1970–2003) kahdella ensimmäisellä vuosikymmenellä.¹¹ Tämä tulee hyvin esille kirjojen otsikoissa.¹² Samoin esimerkiksi Paavo Haavikko (1977, 7) toteaa, että “kuluva vuosisadan Suomen historiassa mielestäni näkyy yksi yhtenäinen linja”. Kullervo Killinen (1988, 143) toteaa koskien 1800-luvun alun tilannetta, että “Suomen turvallisuuspoliittinen asema ja sen perusteella syntynyt ratkaisu toisen maailmansodan jälkeen muistuttaa suuresti tilannetta viime vuosisadan alussa”. Jan-Magnus Jansson (1975, 7) liittää ajallisen linjan yhteen käsitteellisen

---

⁹ Kts. esim. Knudsen (1992) ja Väyrynen (1988).

¹⁰ Tässä hengessä Keijo Korhonen (1976, 2) kirjoittaa seuraavasti: “[Paasikiven merkitys] ei ole sidoksissa pelkästään hänen omaan aikaansa; se on ajaton. Paasikiven työ on nyt ja aina ajankohtainen. Se on ajankohtainen siksi, että Suomen idänsuhteet ovat aina ajankohtaiset.”

¹¹ Hyvin yleistä on käsitellä historian tapahtumiseen sisältävän jonkin eheän juonen. Tässä hengessä esimerkiksi Pentti Renvall (1965, 231) toteaa historian tutkimuksessaan etsivänsä “sellaista kokonaisratkaisua, johon kaikki seikat ristiriidattomasti sopivat”. Linjallistavassa hengessä usein oletetaan, että hyvän ja totuudenmukaisen historian kirjoituksen lähtökohtana on kyky nähdä menneiden tapahtumien välillä yhteyksiä ja jatkuvuutta. Kts. esim. Kalela ja Turtola (1975).

¹² Tästä loputtomalta tuntuvasta listasta on hyvä mainita muutamia esimerkkejä: “kansakunnan linja”, “puolueettomuuden linja”, “Paasikivi–Kekkonen linja”, “pitkä linja”, “Sprengtportenin linja”, “Yrjö-Koskisen linja”, “linja”, “Suomen ulkopoliittikan kehyslinjat” ja “suuri linja”.

toimintatilan laajenemisen kanssa todetessaan, että “tarkasteltaessa Suomen ulkopoliitiikan kasvua sodanjälkeisenä aikana huomaa helposti, kuinka kukin vaihe sisältää jo lähtökohdan seuraavan vaiheen laajenevalle toiminnalle”. Riippumatta havaitun linjan muodosta ja tyhjentävän artikuloinnin vaikeudesta sen määrätty luonne näyttää selvältä tarkasteltaessa Suomen ulkopoliitiikkaa tutkivia tieteellisiä tekstejä. Linjan löytymisen tärkeys ei ole ainoastaan historialliseen merkityksenantoprosessiin liittyvä piirre, vaan sillä on selkeä normatiivinen puolensa.¹³ Pekka Sivonen (1997, 17) nostaa esiin käsityksensä linjan hakemisen välttämättömyydestä: “Kaikissa oloissa Suomen turvallisuuspoliittinen linja on kuitenkin voitava esittää selkeästi ja yksiselitteisesti. Väärinkäsityksiin ei ole varaa.”¹⁴ Tästä näkökulmasta voidaan väittää, että linjakkaan kuvaustavan käyttö ja selkeyttäminen nousivat hyveiksi, jotka yhdistivät ulkopoliitiikan tekemistä ja tutkimista.

‘Linjallistava’ käsiteteknologia jäsentee niin, että se mitä tapahtuu tai tehdään, on jollakin tavoin osa laajempaa prosessia tai tapahtumasarjaa. Kutsun tätä tapaa käsitteellistää ulkopoliitiikkaa teknologisuutta korostaen linja-apparaatiksi. Linjallistavan käsiteteknologian tärkeimpiä resursseja on taipumus hahmottaa, että tietyt linjat – ts. prosessi tai sarja – määrättyllä tavoin edeltää siihen nivoutuvia tapahtumia tai toimia, jotta nämä linjanmukaiset tapahtumat tai toimet ylipäättään tulisivat mahdollisiksi. Tällä tavoin mielletynä arkinen tekeminen johtaa helposti käsitykseen, jonka mukaan se mitä tehdään, on jollakin tavoin ja jossakin määrättyssä muodossa olemassa – tietyllä potentiaalisella ja aktualisoitavissa olevalla tavalla – ennen tai

---

¹³ Vilho Harlen ja Sami Moision (esim. 2000) ajatus suomalaisesta identiteettiprojektista tarjoaa esimerkin arvohakuisesta ulkopoliitiikan linjasta, jonka juuret ulottuvat aina Ison vihan aikoihin ja jonka tavoitteena on ollut liittää Suomi takaisin eurooppalaisten valtioiden joukkoon.

¹⁴ Kekkosen aikana voimakkaana koettu käsitys suuresta linjasta (tai Suomen linjasta) alkoi saada osakseen kritiikkiä 1980-luvulla. Seikko Eskola (1985, 423) kirjoittaa Osmo Jussilan kirjaa “Terijoen hallitus” koskevassa katsauksessaan, että “Urho Kekkosen yritys ‘suureksi linjaksi’, joka sitoisi Leninin ja sotaa edeltäneet vuodet Suomen itsenäisyyteen, ei kestä tosiasian painoa ja kriittistä analyysiä. Liian paljon joudutaan katsomaan läpi sormien ja liian paljosta vaikeutamaan”. Seikko Eskola liittää linjakäsitteen totuuteen ja kansalliseen itsetuntoon: “Suomen ja Neuvostoliiton hyvillä suhteilla on jo takanaan miltei yhtä pitkä historia kuin vaikeuksien kaudella 1899–1944, puhumattakaan ajasta 1917–44. Näiden neljän vuosikymmenen kokemuksille voidaan tulevaisuuden yhteistyö rakentaa. Siinä on tosiasioita riittävästi, eikä suhteita tarvitse rakentaa tekemällä väkivaltaa tosiasioilla ja loukkaamalla kansallista itsetuntoa.” Suomen ulkopoliittisen linjan nimestä käytiin syksyllä 1987 vilkasta keskustelua (esim. Itoniemi 1987, 372). Tätä keskustelua nimestä voidaan pitää yrityksenä määritellä linja. Keskustelun revisiomaista luonnetta korosti halu liittää Paasikiven ja Kekkosen nimien lisäksi myös Mannerheimin nimi Suomen linjan yhteyteen. Näin se inventaario, johon linja perustui, saisi uuden luonteen.

ainakin sillä hetkellä kuin tekeminen tapahtuu, jotta säännönmukainen tekeminen ylipäättään olisi mahdollista (Fogelin 1996, 55): “Olit siis taipuvainen sellaisiin ilmaisuihin kuin: ‘Siirtymät oli oikeastaan jo tehty, jopa ennen kuin teen ne kirjallisesti, suullisesti tai ajatuksissani.’ Ja näytti siltä kuin ne olisivat ennalta määrätty, ennakoitut, ainutlaatuisella tavalla – kuten vain tarkoittaminen voi ennakoida todellisuutta” (kts. Wittgenstein 1999, §188).¹⁵ On niin kuin se, mitä todella tapahtuu, seuraisi määrättyä kokonaisuutta ja sitä, mitä todella tapahtuu, voitaisiin verrata tähän määrättyyn ennalta olemassa olevaan linjaan.

Tämänkaltaisiin esimerkkeihin nojautuen ja niiden varaan rakentaen linja-apparaatti voidaan määritellä kielelliseksi aktiviteetiksi, jolla luodaan käsitys, että linjanmukaiselta vaikuttava tapahtuma tai teko edellyttää ja perustuu tämän määrätyn linjan olemassaoloon. Näin määrätyn linjan hakemisesta, esimerkiksi Suomen ulkopoliitikasta, tulee legitiimiä tutkimuksellista toimintaa sen turvatessa ja perustaessa ulkopoliittista tekemistä. Linja-apparaatin avulla tapahtumalla ja teolla käsitetään olevan merkityksen ‘varjo’, joka liittyy sekä viittaa määrättyyn kokonaisuuteen. Tai oikeammin, todellisesta tapahtumasta, esimerkiksi Venäjän ja Suomen välisestä tullikiistasta tulee taustalla olevaa prosessia heijasteleva ja näin ollen kiistan ymmärtämiseksi täytyy tietää se tapahtumien sarja, josta se on osa. Linja-ajatustavan mukaista on, että havaitessamme jotain silmiinpistävää tai merkittävää, kuten esimerkiksi ulkopoliittisen kriisin, olemme taipuvaisia päättelemään, että jollakin tavoin tiettyä toimintaa mahdollistava kokonaisuus on läsnä taustalla ja että se tulee tietää, jotta voimme antaa tapahtumille niiden oikeat merkitykset.

Edetessämme wittgensteinilaisesta näkökulmasta linjallistavan käsiteteknologian selvittämisessä voidaan olettaa, että tietty teko tai tapahtuma voi tuoda esiin kokonaisen kuvan, joka sisältää tai ennakoii kyseistä tekoa tai tapahtumaa tehden sen mielekkääksi.¹⁶ Kuvan ilmaantuminen tuo mukaan tekoon tai tapahtumaan uuden elementin,

---

¹⁵ Melodian hyräily tarjoaa kuvaavan esimerkin: Kun päätän hyräillä melodian, hyräiltävä melodia tuntuu olevan kokonaisuudessaan ja aktualisoitavana läsnä hetkellä, jolloin ryhdyn hyräilemään (Wittgenstein 1999, §184).

¹⁶ Frank Kermode kirjassaan *Sense of Ending* käsitteellistää historiallisten tapahtumien toteutuvan lopun varjossa. Tällä hän tarkoittaa, että miten asioiden käsitetään loppuvan, muodostaa merkityksellistävät ja dynaamiseksi tekevät puitteet tämänhetkille tapahtumille. Tämänkaltaisen modernille ajalle ominainen ajattelumalli ilmenee suurella määrällä myös ulkopoliitikassa. Esimerkiksi päätöstä liittyä Euroopan Unioniin perusteltiin osittain sillä, että jäsenyys tulee tapahtumaan joka tapauksessa ennemmin tai myöhemmin. Käsitys lopusta ‘maalaa’ nykyiset tapahtumat väreihin ja viivoin, jotka korostavat dynaamista liikettä kohti tuota päämäärää.

joka liittyy aktuaalin teon tai tapahtuman sarjanomaiseen (sequentiaaliseen) yhteyteen: Teot ja tapahtumat alkavat sisältyä eheään tapahtumasarjaan saaden siinä paikkansa, identiteettinsä ja merkityksensä. Syntyy käsiteteknologisesti tuotettu taipumus, jonka mukaan käytännöllinen esimerkki jostakin – ulkopoliittinen teko tai tapahtuma – sopii tai sen tulisi sopia täydellisesti ympäristöönsä eli valittuun/havaittuun linjaan.¹⁷ Toisin sanoen teko tai tapahtuma tai oikeammin niiden merkitys sopii täydellisesti siihen, mistä se on osa; kokonaisuuteen (sarjaan).¹⁸ Linjateknologian käyttö saa aikaan käsityksen, että jollakin tavalla, se mitä tehdään, on läsnä tekemisen alkaessa, koska se mitä tehdään, täytyy olla alun alkaen identifioitavissa. Wittgenstein kiinnittää huomiota linjallistavan kielipelin olemassaoloon kritisoiden sen helposti totalisoivia vaikutuksia: "...– mielessämme on ennen kaikkea kuva, joka näyttää jo määräävän väitteiden mielen niin, että sitä on mahdoton käsittää väärin. "Nyt tiedät, mistä on kysymys – tekisi mieli sanoa. Ja juuri tätä hän ei vielä tämän perusteella tiedä." (Wittgenstein 1999, §352). Tämä kielipelidynamiikka saa aikaan helposti sen, että teko alkaa sisältää ennakoivaa liikettä niin kuin ensimmäinen teko määrättyssä sarjassa tekoja. Käsiteteknologian avulla simuloidaan todellisuutta siten, että konkreettinen 'käsinkosketeltavuus' siirtyy jostain ulkopoliittisesta tapahtumasta tai teosta itsestään sen olemassaolon ehtojen kokonaisuuteen, jota ilman teolla ei käsitettä voivan olla merkitystä.

Linja-apparaatin käyttö ei tuo esiin ainoastaan linjaa, vaan se materialisoi myös tietyn muutos- tai kehityssuunnan. Linja-kielipelin sisältämä sequentiaalinen liike määritellään usein evolutionaarisen mallin kautta. Kuvan käsitetään sisältävän järjestystä, jossa asioiden välinen samankaltaisuus korostuu. Toisaalta samankaltaisuuden ilmapiiri on enemmän kuin pelkkää yhdenmuotoisuutta korostavaa. Yhdenmuotoisuuden lisäksi siinä on korostuneesti läsnä enemmän tai vähemmän

---

¹⁷ Todellisuuden suhde mahdolliseen voi kääntyä kuvan sisäiseksi. Toimijat tautologisesti reflektioivat maailmaa tavoilla, jotka piilevät kielipelin sisältämissä kuvissa, samalla vahvistaen käsitystä näiden kuvien ja todellisuuden välisestä identtisyydestä (Wittgenstein 1999, §104). Kuvista tulee – fantasmaalaisia – toimijoita tämän suhteen täydellistyessä, eli kun määrätyn kuvan ja todellisuuden välisestä sopivuudesta tulee identtinen: Kuva tarjoaa täydellisen sopivan muotin todellisuuden ymmärtämiseksi.

¹⁸ Wittgenstein kritisoi tätä kuvan käsitteelle rinnakkaista termiä: "'Olio on identtinen itsensä kanssa.'"– Ei ole kauniimpaa esimerkkiä hyödyttömästä lauseesta, joka kuitenkin liittyy mielikuvituksemme toimintaan. Ikään kuin asettaisimme olion mielikuvituksessamme omaan muottiinsa ja näkisimme, että se sopii. Voisimme myös sanoa: "Jokainen olio sopii itseensä."– Tai toisaalta: "Jokainen olio sopii omaan muottiinsa." Samalla katselemme oliota ja kuvittelemme, että sitä varten varattuna oli tila, johon se nyt tarkasti sopii." (Wittgenstein 1999, §216).

todennäköinen suunta. Pelkistetyimmillään tämä tarkoittaa sitä, että esimerkiksi antautuminen tekona on yhdenmuotoinen teon valloittamisen kanssa, mutta vain tarkasteltuna osana tiettyä juonta, jossa yksi asia johtaa ja kytkeytyy toiseen. Tämänkaltaisessa yhtenevyyssuhteessa ovat myös sellaiset tapahtumat, kuten neuvottelujen aloittaminen ja niissä sopimukseen pääsy. Tästä näkökulmasta tarkasteltuna tapahtumat eivät vain kytkeydy toisiinsa sequentiaalisesti muodostaen aikasarjan, vaan myös nostattaen odotuksia, jotka inspiroivat muita sarjaan sopivia, oikeaa järjestystä noudattavia tapahtumia ja tekoja (Wittgenstein 1993, 133).¹⁹ Linjateknologinen tekeminen 'johdattaa' mieltä tyypillisesti joko 'primitiivisestä' menneisyydestä kohti selkeämpää tulevaisuutta (progression) tai sitten selkeämmästä tilanteesta kohti vaikeammin määritettävää tulevaisuutta (regressio).

Linjallistavan käsiteteknologian yksi merkittävimpiä piirteitä on, että sen avulla voidaan nykyhetkeä ja sen tapahtumia puiteellistaa uudelleen. Toisin sanoen se mitä nyt tapahtuu, tai se mitä aiotaan tehdä seuraavaksi, on osa linjateknologisesti tuotettua liikettä, joka määrittelee myös nykyhetkeä.²⁰ Linja-apparaatin tuottaessa tarpeeksi 'vangitsevaa' ja 'kiehtovaa' liikettä se voi eräässä mielessä pakottaa tulevia tapahtumia, tehdä niistä enemmän kuin todennäköisiä, koska se määrittelee sen, mikä on ylipäättään mahdollista, mitä kannattaa tehdä ja miten asiat tulee tulkita.²¹ Esiin nouseva liike vangitsee ulkopoliittista tekemistä omien liikelinjojensa uumiin ja irrottaa sitä muista

---

¹⁹ Esimerkkinä tämän liikkeen normaaliudesta käy kahden valtion allekirjoittama antautumissopimus. Antautumissopimus on yhdenmuotoinen tiettyjen tekojen kuten vihollisuuksien lopettamisen tai joukkojen vetämisen ja aseistariisumisen kanssa. Jos antautuva valtio väittää, että allekirjoittaessaan sopimuksen se ei nähnyt ehtojen kokonaisuutta, vaan vain yhden allekirjoittamiseen liittyvän teon, niin sitä pidettäisiin erikoisena ja absurdina. Allekirjoittaminen liittyy kokonaiseen sequensin tekoja, joita ilman allekirjoittaminen ei ole merkityksellinen.

²⁰ Määrätylle muodolle ominainen korkea, arkipäivälle etäinen asema johtaa siihen, että näin 'jalostetuilla' kansainvälisen politiikan avainkäsitteillä ei ole tässä ja nyt määriteltävissä olevia selkeitä konkreettisia merkityksiä. Selkeys kuitenkin liitetään näihin representaatioihin ja tämä liittämisen prosessi vaatii rituaalistista tekemistä, josta niiden sisältämä valta ammentuu. Näin esimerkiksi määrätty kuva integroituvasta Euroopasta ja Suomesta siinä liitetään tiettyjen rituaalisten tekojen kautta joihinkin konkreettisiin tapahtumiin – vaikkapa Unionin laajenemiseen liittyviin kiemuroihin –, jolloin näihin aktuaaleihin tapahtumiin liittyvä todellisuus siirtyy tavallaan ylemmälle tasolle. Ministerineuvoston kokoukset ovat siten jo itsessään performatiivisia, jotka näyttävät saavan alkunsa jostakin korkeammasta ja joista tulee legitimejä tämän edustavuutensa kautta.

²¹ Verrattuna tämänkaltaisiin 'inspiroiviin' ja 'liikuttaviin' kuviin kansainvälisen politiikan osittain monenkirjavat tapahtumat alkavat helposti näyttää vaillinaisilta ja 'rikkinäisiltä'. Tämä kielipeli ja siihen liittyvä säännön seuraaminen johtaa tai perustuu ajatukseen vaillinaisten arkitapahtumien takana piilevästä järjestäytyneestä kanssakäymisestä. Johtuen tästä arkitapahtumia vaillinaistavasta 'syvyyssvaikutelmasta', joka viittaa määritellyn merkittävyyden 'takana olevuuteen', tapahtuman

vaihtoehtoisista teknologioista. Linjateknologia sisältää määrättyjä 'liikemahdollisuuksia', joiden mukaan saattaa olla yhä helpompi ja viimein pakottavaa 'kulkea' tehtäessä tai tutkittaessa ulkopoliittikkaa. Linjateknologisesti tuotetun kuvan sisältämä potentiaalinen liike saattaa näyttää niin todelliselta, että siitä tulee aktuaalia. Samalla konkreetit tapahtumat kääntyvät epätodenomaisiksi ja vähämerkityksellisiksi suhteessa kuvan sisältämiin mahdollisuuksiin, johon huomio vaivattomasti keskittyy.

Määrätyn kuvan sisältämän liikkeen mahdollisuuksien hyvin läheinen suhde aktuaaliin toimintaan on merkittävä pohdittaessa toimijuuden roolia. Wittgenstein käsittää joutilaat 'elottomat kuvat' syyksi toimettomuuteen, koska ne tuottavat toimintaa, joka ei johda mihinkään solideihin, kielipeliin osallistujan kannalta merkittäviin tuloksiin.²² Wittgensteinin tässä yhteydessä esille tuoma vaara liittyy toimijuuden menettämiseen, kun kuvan sisältämän liikkeen mahdollisuudet alkavat näyttää todellisemmalta kuin ajassa ja paikassa tapahtuva aktuaalinen tekeminen. Linjateknologian fantasmaattinen taipumus saattaa syrjäyttää niiden käyttökelpoisuuden: Linjateknologia kohoo tavallisen tekemisen yläpuolelle ja irrotessaan tekemisestä alkaa muodostaa tekemisen perustan. 1980-luvulla tämä linjateknologinen piirre johti ulkopoliittisen keskustelun liturgisuuteen. 'Suomen linja ja sen pysyvyys' saavutti toimijuutta linjateknologiaa käyttäviltä osapuolilta. Linjateknologiasta voidaan todeta, että Suomen ulkopoliitikasta tuli paljolti myös fantasmaalista, jolloin se alkoi omata kielipeliin osallistuneilta kadonnutta toimijuutta. Suomen ulkopoliittikka koettiin jäsennellyksi ja muotoilluksi tavalla, joka ei antanut sijaa liialle toimeliaisuudelle. Tämä käsitys korosti yhtäältä yhä linjakkaammaksi tulleen ulkopoliittikan irtautumista todellisuuden moninaisuudesta: Ulkopoliittikka oli ja pysyi ajan vaihteluista huolimatta. Liturgiseksi kääntynyt linjateknologia korosti ulkopoliittikan sisäänpäinkääntyneisyyttä tavalla, joka muistuttaa Wittgensteinin hahmottamaa ajatusta vangitsevasta kuvasta. Ulkopoliittikan paljon painotetut muuttumattomat lainalaisuudet tulivat korostuneeseen

---

sisältämä kuva on vaikeasti lähestyttävissä ja kuvattavissa (vrt. Wittgenstein 1999, §436). Näin 'syvyysvaikutelma' tuottaa sekä käsityksiä 'pinnan' vajavaisuudesta, keskeneräisyydestä ja puutteellisuudesta että ajatuksen jonkin selkeämmän määrittämisen välttämättömyydestä. Jokapäiväisen maailman rosoisuus näyttää siltä, miten asiat todellisuudessa eivät ole samalla, kun syvyys suuntana näyttää tuovan esiin, miten asiat oikeasti ovat ja mitä ne merkitsevät (Wittgenstein 1999, §112).

²² Tässä yhteydessä Wittgenstein nostaa esiin kuvan kaltaisen käsitteen fantasma käsitellessään yleistä tapaa hahmottaa kieli ja sanat: "Puhumme kielen paikallisesta ja ajallisesta ilmiöstä, emme epäpaikallisesta ja epäajallisesta olemattomuudesta [ger. unding; eng. phantasm]" (Wittgenstein 1999, §108).

rooliin ja todellisessa kansainvälisessä politiikassa tapahtuneet kylmän sodan loppuun liittyneet muutokset näyttivät pitkään olevan vain ohimeneviä oikkuja.

*Linjateknologia voidaan määritellä käsiteteknologiseksi tavaksi osoittaa jobonkin tapahtumien taustalla olevaan ajalliseen linjaan. Tämä osoittaminen on aktiivista siinä, että se kykenee tuottamaan sitä mitä osoittaa, eli linjateknologia tuottaa käsityksen sarjanomaisesta ajallisesta liikkeestä, joka puolestaan määrittää, mitä tulisi tehdä ja miten asiat tulisi tulkita. Linjateknologian avulla voidaan ulkopoliittisia tapahtumia ja tekoja tehdä eläviksi (animoida). Käsiteteknologioiden kyky luoda sitä, mihin ne viittaavat ja mitä ne kuvaavat, sopii hyvin J. L. Austinin (1975) kehittämään *performatiivin* käsitteeseen. Performatiiviset kieli tai puhe ovat kielellisiä eleitä, jotka tulevat luonnollisiksi, ymmärrettäviksi ja hyväksyttäväksi osana niihin liittyvää sosiaalista ja semioottista kontekstia. Pelkistetyimmillään performatiivit ovat osa seremoniaa, rituaalia tai liturgiaa, jolloin niiden tuottamat merkitykset ovat selkeät. Linjateknologiaan liittyvät performatiivit kykenevät tuottamaan käsitystä yksinkertaisesta ja hallitusta tilanteesta, jossa merkitykset näyttävät olevan yksiselitteisiä ja kiistattomia. Suomen ulkopoliitikassa esimerkiksi 'tosiasioden tunnustamisen' -kielipeli toimi tämänkaltaisena performatiivina, joka tuotti käsitystä sekä varmuudesta ja hallinnasta että sosiaalisesta jakamisesta ja kansallisesta konsensuksesta.*

Linjateknologisesta näkökulmasta Suomen ulkopoliitikan eräs päätehtäviä on kyetä ennalta ehkäisemään mahdollisia vaaroja, eli välttää Suomen joutumista suurvaltakonfliktien 'jalkoihin'. Tähän liittyy linjateknologia, joka ennakoii ja tuottaa sellaista kansainvälistä politiikkaa, jossa Suomella olisi toivotun kaltainen turvattu rooli. Suomen ulkopoliittisessa keskustelussa esille tuleva linjateknologia korostaa aloitteellisuutta.²³ Näin esimerkiksi ottamalla aloitteita ydinaseettoman vyöhykkeen tai ETYK:in suhteen Suomen ulkopoliittikka pyrki luomaan linjaa, jossa sen haluttu suunta ei olisi enää pelkästään ennaltaehkäisevän politiikan varassa. Keskeistä Suomen linjalle oli suunnata kansainvälispoliittinen huomio pois perinteisestä sotilaallisesta nahistelusta kohti kollektiivisempaa järjestystä, jossa Suomella itsellään oli muiden arvokkaaksi katsoma 'sillan rakentajan' rooli.²⁴

---

²³ Jaakko Blomberg (1984, 2) toteaa aktiivisesta puolueettomuspolitiikasta seuraavasti: "Policies of neutrality are typically pursued for preventive purposes. This does not necessarily mean avoiding a particular situation; it could also lead to an initiative to create a new situation."

²⁴ Ibid. 3: "During the years of détente Finland was able to contribute to international security and co-operation and at the same time strengthen her own position."

Linjateknologian osaaminen kehittyi ensin 1960-luvulta alkaen teleonomiseen suuntaan. Teleonominen osaaminen korosti tulevaisuuden käsittämistä avoimena keskeisenä ulkopoliittisena resurssina – valinnanvaran, eli optioiden säilyttämisen tärkeyttä – sekä sitä että, jos ratkaisut ovat välttämättömiä ne tulisi tehdä optionaalilla hetkellä. Tätä linjateknologista piirrettä voi perustellusti kutsua optionalismiksi. Tämä linjateknologinen vaikutus on näyttäytynyt suomalaisessa yhteydessä esimerkiksi optio-kielipelissä. Tässä hengessä ulkopoliittisessa päätöksenteossa painotetaan usein toimintaa sen puolesta, että toiminnan vaihtoehdot tulevaisuudessa olisivat mahdollisimman laveat. Tässä yhteydessä käsite ‘optio’ on tärkeä ennakoivaa käsiteteknologiaa määrittävä piirre: Suomalainen linjateknologia voidaan käsittää tietyssä mielessä muodostavan prosessin, jonka tarkoituksena on välttää yksiselitteisiä ja lopullisia ratkaisuja. Ennakoivana käsiteteknologiana optio jättää tulevaisuuden auki toimintaa mahdollistavassa merkityksessä. Osmo Apunen (1975, 29) jakaa optiot kahteen tyyppiin: Valtiolla voi olla optio luopua jostakin, mitä sillä on hallussaan tai sitten optio luopua jostakin, mitä se voisi saada, mutta mitä sillä ei kyseisenä hetkenä ole.²⁵ Optiopainotteinen käsiteteknologian muoto, jonka tarkoituksena on tuottaa ja turvata tulevia valinnanmahdollisuuksia, on läsnä esimerkiksi nykyisessä Nato-keskustelussa, jossa keskeisenä kysymyksenä on, turvautuako optiolinjaan vai liittyäkö Natoon ‘hyvän sään aikana’.

Suomalaisen ulkopoliittikan linjateknologinen tapa odottaa, jättää asiat ratkaisematta ja varmistaa myöhempi liikkumatila tekee optiosisältöisestä linjateknologisesta ajattelusta helposti avoimen poliittista ja epätieteellistä. Moderni ideaali painottaa tiettyä tapaa mieltää ulkopoliittikka jäsentyneemmän linjateknologian varassa, joka korostaa teleologisempia prosesseja. Varsinkin kylmän sodan lopulta vallinnut kansainvälinen ilmapiiri tuki käsitystä tietystä suunnasta, johon kansainvälinen todellisuus oli kehittymässä. Yleisenä ajatuksena oli, että tähän todellisuuden muutokseen kannatti myös Suomen sopeutua. Suomi liittyi Euroopan Unioniin ja rahaliittoon ollakseen mukana mantereen laajuudessa kehityksessä. Tätä vahvempaa linjateknologista näkemystä voi kutsua transformatiiviseksi teknologiaksi, koska se optioiden

---

²⁵ Apunen toteaa (1975, 29), että suurimmalla osalla valtioista ja myös Pohjoismailla on kyky kehittää ydinase. Tästä syystä Pohjoismailla Suomi mukaan lukien on ydinaseoptio. Ehdotus ydinaseettomasta vyöhykkeestä Pohjolassa sulkisi tämän option. Apunen toteaaakin, että “hankkeen onnistuminen riippuu siten pääasiassa siitä, missä määrin ehdotuksen tarjoamat edut ylittävät option avoimena pitämisen edut”.

aukipitämisen ja optionaalisen ajoituksen sijasta keskittyä tiettyihin prosesseihin sitoutumiseen ja kansainväliseen muutokseen aktiiviseen osallistumiseen.

2.2.2. Rajateknologia

Linjateknologia sitoo ulkopoliittista toimintaa haluttuihin ajallisiin jatkumoihin, sarjoihin ja sekvensseihin. Linjateknologinen tapa merkityksellistää tekemistä on nähdä se osana ajallista jatkumoa. Rajateknologia puolestaan keskittyy määrittämään käsiteavaruudellisia rajoja: Se erottaa ulkopoliittikan sisäpolitiikasta samaan tapaan, kuin sen avulla voidaan vetää Suomen ja Venäjän välistä rajalinjaa. Rajateknologia liittyy ajallisten linjausten sijasta tilalliseen määrittelyyn.

Teknologisesti tuotetun mahdollisuuden ja aktuaalin tekemisen välinen läheinen ja välitön suhde korostaa sopimisen/sovittamisen (eng. fit/fitting) käsitettä. Rajateknologia keskittyy tuottamaan sisäisesti johdonmukaista kuvaa poliittisesta yhteisöstä, koska tämänkaltaisella kuvalla on taipumus näyttäytyä aktuaalisena, todellisena. Käsiteteknologia käyttää merkittäviä henkilöitä, arvoja, tapahtumia ja tekoja syntetisoidakseen sisäisesti ongelmatonta kuvaa Suomen ulkopoliitiikasta. Keskeisenä rajateknologisena toimintaprinsiippinä on, että ollakseen sopiva todellisuuden kanssa tuotetun kuvan täytyy olla itsessään sopiva. Wittgenstein korostaa sitä, miten havainnoilla on tapana fiksoitua sisäiseen sopivuuteen, niin kuin se olisi todellisuuden kanssa sopivuuden kriteeri. Tämä 'käänte' pois kuvan ja sen ympäristön välisen suhteen kriittisestä arvioinnista kuvan sisältämien elementtien 'ehyettämiseen' muodostaa rajateknologian keskeisen sisällön. Tämän käänteeseen kautta tuotetun kuvan ja sen aktuaalisen ympäristön välisen suhteen sopivuudesta kumpuava legitimiisyys tuotetaan ehyttämällä kuvaa itseään. Kuvan määrätystä ja selkeästä muodosta tulee ehto sille, että se voidaan nähdä todellisuuteen sopivana ja näin kuvan tekeminen määrätymmäksi ja jäsenyneemmäksi tuottaa todellisuuden tuntua. Rajateknologian yhteydessä esiin nousee käsitys määrätystä – eheästä, selkeästä ja jäsenyneestä – kuvasta turvallisen tekemisen ennakkoehtona ja vallan edellytyksenä.

Rajateknologiaan liittyvä 'peruskuva' luo yleisen virikkeen uusien alueiden 'raivaamiselle' samanmuotoisuuden – isomorfismin – levittämisen kautta. Tämänkaltaisen yhdenmukaistava liike nähdään positiivisessa valossa ja sen keskeiset toimijat nähdään legitimiin vallan haltijoina. Tieteellisen tutkimuksen tasolla tämä viittaa kykyyn tunnistaa joitakin perusasioita ja soveltaa näitä sitten uusiin konteksteihin johdonmukaisuuden kielipeliä korostaen. Tämä tutkimuksellinen piirre sopii puolestaan ulkopoliittikan tekemisessä ilmenevään vastaavaan rajateknologiaan. Raja-

teknologisesti tapahtuva 'rosoisen' ja 'epätasaisen' maaston raivaaminen muodostaa tärkeän legitiimin tekemisen muodon tieteen ja ulkopoliittisen päätöksenteon rajapinnalla. Kukapa voisi väittää esimerkiksi, että eurooppalainen puolustustekninen koordinaatio on sinällään järjetöntä, tai että siihen liittyvän yhtenäisen ja johdonmukaisen käsitteistön kehittäminen tutkimuskäyttöä varten olisi ajanhaaskausta.

Wittgensteinilaisesta näkökulmasta rajateknologia, jonka oletetaan sisältävän yleistä käyttökelpoisuutta ja jota viedään selkeyttämään uusia alueita, helposti vangitsee eikä tee sitä 'työtä', jota siltä odotettiin. Kuitenkin on syytä huomata, että jopa tämänkaltaiset 'joutilaat' kuvat tekevät muunlaista työtä, eli ne ovat muulla tavoin käyttökelpoisia. Tämä tarkoittaa, että ne suorittavat usein omaa tehtävänsä, joka tuottaa koherenssia, johdonmukaisuutta ja kommunikoitavuutta inhimillisen kanssakäymisen eri alueiden välillä. Määrätystä rajateknologisesta muodosta yhä enemmän tarkentuvine sopivuuksineen ja tarkkuuksineen tulee merkityksien lähde. Näin huomio kääntyy pois käytännöstä johonkin määrättyyn, jonka käsitetään olevan käytännön 'takana', 'perustana' tai 'yläpuolella'. Tästä 'korkeasta' tulee ulkopoliittista ja tutkimuksellista näkemystä helposti yksipuistava käsitys, mutta joka kuitenkin on tärkeää muotonsa mukaista valtaa mahdollistava resurssi.

Rajateknologian avulla kyetään asettamaan selkeä raja aktuaalien tapahtumien/tekojen ja niiden käsitevaruudelliselle tasolle liittyvän 'perimmäisen' luonteen välille. Rajateknologisesta näkökulmasta ulkopoliittikan perimmäinen luonne on usein vain epäselvästi läsnä päivänpoliittisissa tapahtumissa, joten sen määrätyn muodon täydellinen selville saaminen ei välttämättä ole tämän päivän asia. Vaikka määrätyn sisällön hahmottuminen siirtyykin tulevaisuuteen, sen määrätty luonne itsessään on ratkaistu jo tässä ja nyt. Näin huomio kiinnittyy määrätyn muodon tuottamiseen: "Poistamme väärinkäsityksiä tekemällä ilmaisumme täsmällisemmäksi. Mutta nyt voi näyttää siltä kuin tavoittelisimme määrättyä tilaa, täydellisen täsmällisyyden tilaa, ja ikään kuin tämä olisi tutkimuksemme varsinainen päämäärä" (Wittgenstein 1999, §91). Wittgenstein kutsuu tätä siirtymää pois ilmiöiden luonteesta kohti niiden muotoa silmäkääntötempuksi, jonka tuottaminen on huomaamatonta: "Ensimmäinen askel on aivan huomaamaton. Puhumme tapahtumista ja tiloista ja jätämme niiden luonteen ratkaisematta! Ehkä tulemme joskus tietämään niistä enemmän – ajatellamme. Mutta juuri näin olemme sitoutuneet tiettyyn tarkastelutapaan. Meillä on näet määrätty käsitys siitä, mitä merkitsee: oppia tuntemaan tapahtumat lähemmin. (Ratkaiseva liike silmäkääntötempussa on tehty, ja juuri se näytti meistä viattomalta.)" (1999, §305). Huomio keskittyy tiettyyn tietämisen muotoon, joka asettaa legitiimille tutkimukselle ja sen tuottamalle käsitykselle hyvästä ulkopoliitiikasta tarkat standardit ja rajat.

Rajateknologisen ulkopoliitiikan käsittelyn taipumuksena on korostaa sääntöjen merkittävyyttä. Rajateknologiasta kumpuavasta tutkimusestetiikasta ja -eleganssista johtuen tiettyä ilmiötä käsittelevät säännöt oletetaan helposti täydellisimmiksi kuin tämä ilmiö itsessään on tai näyttäisi vaativan.²⁶ Näin käytännön kansainvälisessä politiikassa näyttää helposti olevan läsnä jotain säännönmukaista kätettyä, jota ei voi redusoida mihinkään yksittäiseen tapahtumaan kokonaisuudessaan. Toisaalta sääntöjen käsitteellistäminen määrättyinä ja tarkkoina viittaa siihen, että jotain asiaa – tekoa, tapahtumaa, jne. – koskevien sääntöjen täytyy kattaa tämän jonkin kaikki mahdolliset käytöt: Mitä enemmän on ‘aukkoja’, joita säännöt eivät ‘peitä’, sitä vähemmän määrättyjä säännöt ovat (Fogelin 1996, 53). Ajatus määrättyistä säännöistä todellisuutta ‘suurempina’ ja ‘täydellisempinä’ johtaa siihen, että esimerkiksi käsite regiimeistä näyttää sisältävän paljon yksityiskohtaisemman ja määrätymmän käsityksen periaatteista, säännöistä, normeista ja proseduureista, kuin käytännön sovellukset ja tapahtumat antaisivat periksi (Young 1986, 106).²⁷ Aktuaalien tilanteiden oletetaan viittaavan määrättyihin rakenteisiin, vaikkakaan mikään tietty tilanne ei kuvaa tyhjentävästi tai kattavasti mitään ‘korkeampaa’ rakennetta. Esimerkiksi Euroopan integraatiossa kaikki tapahtumat viittaavat alueelliseen yhdentymiseen ja mikään ei sellaisenaan tee sitä merkityksettömäksi.

Rajateknologia tarjoaa wittgensteinilaisittain ymmärrettynä välineen ‘loihdia’ esiin todelliselta vaikuttavia säännönmukaisia kokonaisuuksia. Nämä kokonaisuudet voidaan mieltää tilallisen mallin kautta siinä, missä linjateknologia muodostaa ajallisen prosessin. Rajateknologia määrittää sitä rajattua sääntöjen kokonaisuutta, jonka puitteissa arvostaminen on mahdollista tavalla, joka tekee eri hetkistä identtisiä. *Rajateknologia tuottaa jäsentynyttä tilaa ja käsityksen, ettei se ole ainoastaan*

---

²⁶ Koslowski ja Kratochwil (1994) neorealismien kritiikissään tuovat esiin sen rajateknologisuuden: “Preoccupied with a largely misguided epistemological ideal of parsimony and elegance, structural realists have neglected the examination of actual practices as well as critical appraisal of the fit between their model’s theoretical assumptions and the actual international game.” Koslowski ja Kratochwil ovat toisaalta itsekin toisella tapaa rajateknologisia verratessaan kansainvälisiä suhteita peliin sääntöineen. Pelivertaus tuo mieleen Wittgenteinin (1999, §81) ajatuksen: “... vertaamme... usein sanojen käyttöä peleihin, kiinteäsääntöisiin kalkyyleihin, mutta emme voi sanoa, että kielenkäyttäjän täytyy pelata tällaista peliä. – Mutta jos nyt sanotaan, että kielellinen ilmaisumme vain lähenee tällaisia kalkyyleja, olemme välittömästi väärinkäsityksen partaalla. Voi näet näyttää siltä, kuin puhuisimme ... ideaalikielystä.”

²⁷ Regiimianalytikkojen halu tarkentaa ja terävöittää näkökulmaansa, joka johtaa helposti karpäsen ampumiseen tykillä, on ymmärrettävää kritiikin valossa, joka väittää regiimin olevan käsitteenä epämääräinen (esim. Strange 1983 ja Kratochwil and Ruggie 1986).

ajallinen prosessi vaan tässä-ja-nyt vallitseva, rajattu ja selkeä käsitteellinen kokonaisuus. Rajateknologiaa tarvitaan yhtäältä Suomen tuottamiseen tiettyyn maantieteelliseen alueeseen sidottuna käsitteellisenä kokonaisuutena ja toisaalta tähän tuottamiseen osallistuvien tahojen, kuten valtio ja tiede, rajaamiseen.

Jäsentelyä ja rajattavuutta korostava rajateknologia auttaa määrätyn mielen löytymistä ulkopoliittisten tapahtumien taustalta ja niiden tueksi. Tieteellisen tutkimuksen edesauttamana tämä voi tapahtua esimerkiksi seuraavasti. Legitiimiä ulkopoliittikkaa tuottavan ja tukevan tieteellisen tutkimuksen taipumuksena on keskittyä poistamaan epämääräisyyttä analyyttisesti korvaamalla tiettyjä monenkirjavia ilmaisumuotoja uusilla selkeämmin jäsentävillä ilmaisumuodoilla. Esimerkiksi Nato-keskustelun tulva akateemisessa debatissa on nostanut esiin Naton osana määrättyä kuvaa Suomen ulkopoliitikasta – osana Suomen turvallisuusympäristöä tai yhtenä eurooppalaisen turvallisuuden peruspilareista – ja siten jo tästä syystä merkityksellisenä vaihtoehtona, kun se aikaisemmin oli paljolti vieras ja ulkopuolinen asia. Tieteellinen kielipeli implisiittisesti tukee sellaisia ulkopoliitiikan aineksia, jotka ovat puettavissa määrättyyn muotoon. Nämä ulkopoliitiikan tekemisen kielipelit muodostavat yhdessä tutkimuksen kanssa kielipeliyhteisön, joka keskittyy määrättyyn kuvaan ulkopoliitikasta ja sen tuottamiseen.

Tässä merkityksessä tieteellinen tutkimus tuo esiin taipumuksen käsittää ulkopoliitiikan 'kielioppi' tai 'logiikka' jonakin jalostettuna entiteettinä, kun se pyrkii tarkentamaan kansainvälisen ympäristön käsitteellistä ja historiallista sisältöä johonkin muotoon. Tieteellisessä kirjallisuudessa tämä taipumus johtaa yleisesti reaalisia tai ideaaleja meta-rakenteita tai -prosesseja koskeviin viittauksiin. Rajateknologisesta näkökulmasta asioiden ratkaisemattomuus ja avoimeksi jättäminen on ongelmallista, koska se on ristiriidassa määrätyn muodon kriteerin kanssa. Esimerkiksi nykypäivän kansainvälisessä todellisuudessa voi nähdä yhden keskeisen kuvan, jonka mukaisen muodon levittäminen käsitetään legitiiminä. Tästä näkökulmasta voidaan rajateknologisesti väittää esimerkiksi, että Suomen tulisi liittyä määrättyyn Naton edustamaan yleismuotoon. Eräs rajateknologinen piirre on liittää Suomi joihinkin yleisiksi koettuihin arvoihin. Näin 1970-luvulla haluttiin nähdä Suomi rauhanomaisempaan ja tasa-arvoisempaan maailmaan pyrkivänä tahona. Esimerkiksi presidentti Kekkonen nostettiin rajateknologisesti tälle yleistä hyvää korostavalle tasolle ja hänet nähtiin 'rauhan miehenä'. Normatiivisia kokonaisuuksia, kuten arvoja ja normeja, korostavaa rajateknologista suuntausta voidaan kutsua emansipatorismiksi.

Toinen edelliselle teknologialle vastakkainen tapa rajata kokonaisuuksia pohjautuu ajattomien säännönmukaisuuksien etsimiselle ja niiden korostamiseen toiminnan

keskeisinä puitteina. Tämän rajateknologisen mallin näkökulmasta muutos kansainvälispoliittisessa tilanteessa koetaan ongelmallisena. Muutokset ulkopoliitiikan suunnassa ovat aina problemaattisia erityisesti rajamaan näkökulmasta. Muutokset ulkopoliittisessa linjassa tulkitaan helposti merkeiksi tilanteen vakiintumattomuudesta ja siten ne yhtäältä edustavat sekä toisaalta vahvistavat Suomen inferioriksi ja perifeeriseksi katsottua asemaa rajamaana.²⁸ Tämä lähestymistapa pyrkii korostamaan 'paikallaan' pysymisen ja staattisten rakenteiden tärkeyttä. Tätä lähestymistapaa voi luonnehtia positionalistiseksi.

---

²⁸ Jatkuvuuden korostaminen on viime aikoina johtanut tarpeeseen uudelleen tulkita kylmän sodan aikainen historia tämän päivän linjoihin paremmin sopiviin suuntiin (kts. Ylikangas 1999).

3. Taide johdantona ulkopoliittikan käsiteteknologioihin

Seisoessaan sodassa menehtyneen perheenjäsenen tai läheisen ystävän sankarihaudan äärellä on vaikea, ellei mahdotonta erottaa toisistaan yksityistä ja yleistä.¹ Tämä sama intiimi kosketuspinta on läsnä myös valtion kaatuneille pystyttämässä muistomerkeissä. Julkinen kehä tunkeutuu voimallisesti henkilökohtaiseen suruun luoden yksityisille tunteille unohtumattoman kontekstin, jossa kipeästä menetyksestä tulee merkityksellinen muisto. Tämä muisto on merkki (muistomerkki), koska se sijoittuu määrättyyn järjestäytyneeseen käsitteelliseen tilaan muiden merkitsevien muistojen joukkoon: Julkinen paikka abstraktina käsitelilana yhtyy julkiseen paikkaan fyysisenä tilana sekä yksityisiin muistoihin. Julkisen ja yksityisen välisistä kosketuspinoista kuolleineen tulee välittäviä tekijöitä, jotka yhteyttävät menneen nykyisyyteen. Nämä pinnat tarjoavat paikkoja valtion kannalta merkitykselliselle muistamiselle.² Yksittäisistä muistoista ja siihen liittyvistä yleisistä representaatioista tulee tietyllä tavalla sementtiä, joka sitoo, eheyttää ja elävöittää valtiota liikuttaessaan siihen liittyvää mieltä ja luodessaan järjestyksestä sekä tähän liittyvästä metodista kertovia merkityssisältöjä. Esimerkiksi hautausmaat, sotamonumentit ja historiallinen taide tarjoavat kirjallisuuden tavoin lokuksia muistille ja siihen liittyvälle valtiollistavalle tekemiselle. Tässä merkityksessä muistomerkeistä tai vaikkapa Väinö Linnan romaanista *Tuntematon sotilas* ja sen filmatisoinnista tulee lokuksia yksityisen ja yleisen kosketuspinnalle toisen maailmansodan jälkeisessä Suomessa.

---

¹ Muistista, muistoista ja sodasta kts. esim. Peltonen (1997).

² Tämä käsitys kuolleiden merkittävydestä esiintyy esimerkiksi Michael Roberts (1993) teoksessa "Poetry and the Cult of the Martyrs". Roberts kuvaa, kuinka kristillisellä ajalla antiikista periytyneen marttyyrikultin puitteissa valta tuntui säteilevän marttyyriin haudasta yhä laajenevin kehin yli koko paikkakunnan ja kauemmaksikin.

Tieteen suhdetta muihin yhteiskunnallisiin tahoihin voi tietystä näkökulmasta verrata ja suhteuttaa yleisen kontaktiin yksityiseen. Kansainvälisen politiikan tutkimuksen ulkoisen kontaktipinnan ja siihen liittyvien käsiteteknologioiden tarkastelun kohteeksi voi ottaa sen, kuinka tieteenalan parissa on käytetty kansallisesti jaettu muistoja ja siihen liittyviä merkkejä. Taiteen tuottamat sosiaalisesti jaetut monumentit ja teokset tarjoavat tälle lähestymistavalle mielenkiintoisia sillanpäitä. Tarkoitukseni on tässä yhteydessä tarkastella tieteenalan teksteihin liitettyjä taideteoksia. Taidetta on käytetty etenkin kirjojen kansikuvituksena. Käyttö kannessa vahvistaa kontaktipinnan vaikutelmaa, koska ensi kosketus ja usein myös ainut kosketus tieteelliseen teokseen avautuu sen etu- ja takakansien kautta. Kansikuvituksen valintaa voi olettaa ohjanneen ajatus siitä, että kuvitus liittyy kirjan sisältöön ja on samalla helposti tunnistettavissa ja tulkittavissa tarkoitettun lukijakunnan taholta. Kuuluisien taideteoksien käyttö on yleistä, koska niillä kirjan sisältö sidotaan lukijakunnalle ei pelkästään tuttuun vaan myös elettyyn taiteeseen. Kannessa käytetyn taiteen voi katsoa olevan välittävässä roolissa tieteellisen tekstin ja laajemman lukijakunnan välissä. Tämän välittävän roolin kautta taideteoksien valinta edustaa erästä kontaktipolitiikan käsiteteknologista piirrettä.

3.1. Muisti, kuva ja teksti

Tarkastellessaan muistin ja kirjan historiallista suhdetta, Mary Carruthers (1990) toteaa, että merkit merkityksellistävät, koska ne reagoivat muistin kanssa tekemisessä ja lukemisessa. Aristoteelisessa mielessä tämä reaktiivinen suhde tuottaa muistikuvamaisia revisioita, joissa nykyisyys yhdistyy menneisyyteen. Tästä näkökulmasta tekstin lukeminen on samalla muistamista, eli 'silmän' liike tekstissä vastaa mielenliikettä yleisessä sosiaalisesti jaetussa muistissa sekä siihen liittyvissä yksityisissä miellehtymisissä.

Muistin ja liikkeen välinen suhde liittyy tiiviisti muistitaidon ikivanhaan perinteeseen. Tästä näkökulmasta muisti passiivisen kapasiteetin asemesta on aktiivinen ominaisuus, joka sisältää toimintaa ja koostuu toiminnasta. Antiikin muistitaito liittyy paljolti retoriikkaan ja erityisesti puheen pitämisen taitoon. Puheenpitäminen aktiviteettinä nojautui kykyyn muistaa. Yksinkertaistettuna tämä tarkoitti puheen eri osien sijoittamista imaginäärisen paikkaan: Toisin sanoen puheen taidokas esittäminen vaati paikan (lat. locus) kuvittelua. Tämän paikan piti olla selkeä ja itsessään hyveellinen, kuten esimerkiksi temppele tai myöhemmin kirkko. Tähän paikkaan

mielikuvissa puheenpitäjä asetteli puheen asiat. Paikka sisälsi siten 'huoneita', joihin oli asetettu 'puheenparsia'. Halutessaan palauttaa puheen muistiinsa puhuja liikkui imaginäärisesti muistin lokuksessa. Puhe liikkeenä tai tekemisenä oli siten rinnakkainen imaginäärisemmälle liikkeelle muistin lokuksessa.

Koherentti toimiminen on näin ymmärrettyä muistamista, eli imaginääristä liikettä, joka tuottaa konkreettista toimintaa lokuksen sisältämien revisioiden avulla. Tässä yhteydessä on hyvä huomata, että muistin lokuksen tuli olla arkkitehtuuriltaan selkeä ja helposti mielletävä. Sen sisältämien yksityiskohtien tuli helpottaa muistamista selkeyden sijasta mieleenpainuvuudellaan. Klassisten lähteiden tavoin (mm. Cicero) Tuomas Akvinolainen painotti erikoisten mielikuvien merkitystä tässä yhteydessä nostaessaan esiin käsitteen hätkähdyttävistä tai vaikuttavista kuvista. Nämä ns. fantasmat (lat. *phantasmata*) pyrkivät edesauttamaan tekemistä/muistamista olemalla unohtumattomia omassa hätkähdyttävyydessään: Fantasmaojen huomiota herättävyys saattoi perustua esimerkiksi niiden kauhistuttavuuteen tai omituisuuteen.³ Kun tekemisen eri osat (esim. puheen) aseteltiin fantasmaattiseen yhteyteen, niistä tuli unohtumattomia tämän erikoisen tai omituisen suhteen kautta.

Muistitaidon pitkä traditio on luonut visuaalisen käsityksen muistista, joka lukemisen yhteydessä nostaa tekstin kuvallisen ulottuvuuden merkitykselliseen rooliin. Näin tarkasteltuna tekstin kirjoittaminen on verrattavissa kuvan tekemiseen. Tätä samankaltaisuutta voi esimerkillistää kalligrafian eli kauniisti kirjoittamisen taidon avulla. Kirjoittamisen estetiikka, joka kuvastaa yhteyttä maalaustaitoon, on esillä vanhoissa teksteissä. Esimerkiksi keskiaikaiset uskonnolliset tekstit ovat täynnä, ei ainoastaan erillisiä dekoratiivisia illustraatioita, vaan kirjainmerkkejä, jotka ovat samalla kauniita kuvia sekä näistä merkeistä koostuneita esteettisesti kiehtovia sivuja. Illustraatioiden tehtävänä oli edesauttaa tekstin mieleenpainuvuutta, mutta myös ymmärtämistä samalla tavoin kuin kuvat moderneissa sanaristikoissa toimivat vihjeinä oikean sanan muistamiselle (Carruthers 1990, 226). Samalla tavoin keskiajalla tekstin piti muodostaa muistamisen väline samalla, kun se tuotti ymmärrystä: Kirjan

---

³ "...kun ihminen haluaa muistaa jonkin asian, tulisi hänen maksua jokin sopiva mutta samalla jossakin määrin epätavallinen kuvaus siitä, koska outous hätkähdyttää meitä enemmän ja näin tehdessään vaikuttaa mieleemme syvemmin ja voimakkaammin. Tämä selittää, miksi muistamme paremmin, mitä näimme ollessamme lapsia. Näiden fantasmaojen etsimisen välttämättömyys johtuu siitä, että yksinkertaiset ja henkiset vaikutukset jäävät helposti pois mielestämme, jos ne eivät ole sitoutuneena johonkin aineelliseen kuvaan...." Tuomas Akvinolainen (Summa Theologica, ii, ii, kysymys 49)

sivujen piti kuvata ja kuvastaa hyveellistä muistia. Kyse ei siis ollut pelkästään passiivisesta kyvystä muistaa menneitä tapahtumia, vaan ennen kaikkea välineestä, jolla tuotettiin oikeaa ja järkevää ymmärrystä suhteessa arvoitetuihin päämääriin.

Kirjan mahdollisesti sisältämät kuvat tai sen visuaalinen ilme yleisemminkin asettaa tietyn aiheen, vaikkapa Suomen ulkopolitiikan, jäseneltyyn säännönmukaiseen kokonaisuuteen, osoittaen näin kuvaamisen metodin käyttökelpoisuutta aiheen yhteydessä. Tieteenalan kontaktipolitiikan kannalta on merkityksellistä, että kirjaan voidaan liittää kuva varsinkin jos tämä kuva on yleisemmin jaettu ja tunnistettava teos, kuten esimerkiksi jonkin tunnettu taideteos. Tämä kuvallinen puoli jäsentee puitteita, joissa merkitys piilee: Kuva sekä jäsentee, tiivistää että asettaa tekstin yhteen, kokoaa sen. Kuvat tekstissä eivät ole marginaalisissa roolissa (ikään kuin ne olisivat sivun reunassa, tekstin välissä tai kirjan kannessa olevia illustraatiota), vaan muodostavat kontekstin sanojen merkitykselle. Näin sanoissa olevista kuvista tulee osa tekstiä, sanojen kontekstualisoijia. Ne toimivat välineinä, joilla lukijan mielikuvitus 'vangitaan' tiettyyn rajattuun muotoon samalla tavoin kuin taiteilija 'vangitsee' tietyn kuvan pinkopohjalle kehyyksien sisään.

Tärkeä osa tätä kuvien käyttöä on kyky rajata lukijan mielikuvitusta tavalla, jolla hän sitoutuu käyttämään kuvassakin ilmenevää ja tekstissä esille nousutta merkityssisältöä osana omaa käsitystään kuvasta. Muistin käsitteen näkökulmasta voidaan ajatella, että tunnettu kuva muodostaa yhteisen muistikuvan, johon myös tieteenalan ulkopuolinen lukijakunta voi samaistua. Tämä yhteinen muisti voi johtaa jaetun (eng. shared) muistin syntymiseen, jolloin kuvalle annettavat merkityssisällöt ovat yhteneväisiä.⁴ Tieteellinen teksti voi liittää kuvan yhteyteen merkityssisältöä, joka tulee hyväksytyksi ja jaetuksi tavaksi ymmärtää yhteisesti tunnistetun kuvan mieli. Toimivan kontaktipolitiikan tarkoituksena on, että lukijat eivät ole pelkästään passiivisessa roolissa, vaan he osallistuvat jaetun käsityksen tuottamiseen.

Yhteisesti tunnistetun muuntamisessa jaetuksi merkityssisällöksi tapahtuu yleisenä tieteellisesti todistelevan, taivuttelevan ja opettavan kielipelin kautta tieteenalan teksteissä. Pedagoginen tehtävä nousee tärkeään rooliin tieteenalan kontaktipolitiikassa. Ulkopolitiikasta kirjoittamisen tarkoituksena ei ole vain luoda uusia käsityksiä ulkopolitiikasta, vaan opettaa oikea tapa kuvata sekä välittää ulkopolitiikan mieltämisen metodia. Ulkopolitiikan tutkiminen tuottaa kuvia kohteestaan, jotka heijastelevat 'oikeaa' tapaa kuvata ja joiden halutaan edelleen tuottavan muotonsa mukaista

---

⁴ Kts. Margalit (2002).

tekemistä esimerkiksi valtiollisuuden piiriin siirtyvissä opiskelijoissa tai sitten ulkopolitiikasta keskustelemissa kansalaisissa. Tämä tieteenalalta ulkopuolelle suuntautunut pedagoginen tekeminen voidaan tulkita luonteeltaan normatiiviseksi.

Normatiivinen piirre on läsnä myös suomalaisen poliittisen yhteisön muilla lohkoilla. Tämä säännöstö käsitetään usein hierarkkiseksi niin, että se vaihtelee yleisestä/korkeasta erityiseen/matalaan. Perustavaa laatua olevat, eli korkeat säännöt ovat läsnä arvostetuissa ja merkittäväksi katsotuissa teoissa ja tapahtumissa. 'Korkeat' asiat illustroivat ja muistuttavat säännöistä, joiden käsitetään mahdollistavan ja merkityksellistävän poliittisen tekemisen ja yhteisöllisen elämän. Tämä korkeammasta muistuttava vaikutus on suomalaisessa kontekstissa ollut merkittävässä roolissa esimerkiksi autonomian ajan lopun tapahtumissa, joissa taide oli merkittävässä roolissa. Korkea taide toi esiin korkean politiikan, johon myös ulkopolitiikka kuului. Tämä muistuttava dynamiikka on selkeä pohdittaessa esimerkiksi Akseli Gallen-Kallelan teosta "Sammon puolustus" tai Eetu Iston maalausta "Hyökkäys". Näiden teosten 'kuvat' esimerkillistävät myös tieteellisen tutkimuksen merkitystä sääntöjen eli normatiivisen piirteen tuottajana ja tutkijana. Kuvien sisältämä 'ulkopolitiikka' voi toimia johdatuksena tieteellisten kielipeliin sisältämään ulkopoliittiseen dynamiikkaan.

3.2. Suomi lakina ja Venäjä oikeudettomuuden tautina

Vilho Harle ja Sami Moisio (2000) sijoittavat Eetu Iston kuuluisan maalauksen *Hyökkäys* (1899) kansallista projektia käsittelevän teoksensa kanteen. Tämä valinta ei ole yllätyksellinen, koska onhan Iston teos yksi kuuluisimpia symboleja suomalaisten tuntemuksista ja reaktioista suhteessa Venäjään ja sen sortotoimenpiteisiin. Harle (2000, 7) näkee identiteettiprojektin juuren juontuvan isonvihan aikaan (1700–1724). Sorron keskellä kansakunnan rakentamisesta tuli keino hakeutua itsenäisyyden kautta arvostetuksi jäseneksi eurooppalaisten "siskojen" ja "veljien" joukkoon. Kirja muodostaa kosketuspinnan lukijaansa asettamalla keskeisen identiteettipoliittisen viestin Eetu Iston maalauksen yhteyteen. Tarkoituksena on tuottaa yleisestä muistista – Eetu Iston maalaukseen yhdistyvistä mielestä – jaettua muistia, jolloin maalauksen sisältämä tunnistettavuus alkaa osaltaan viestiä identiteettipoliittikan sanomaa.

Vielä tänäänkin yli vuosisata Hyökkäyksen valmistumisen jälkeen sen keskeinen viesti ei ole unohtunut, vaan maalauksessa on selkeästi 'luettavissa' olevia merkityksiä esimerkiksi Suomen asemasta suurvallan naapurina:

Hyökkäys (1899)
Eetu Isto

Näiden merkityksien todellisuus oli hyvin aistittavissa helmikuun 1899 ilmapiirissä, jossa syntyneen poliittisen tilanteen ongelmallisuus kosketti suurta osaa väestöstä.⁵ Ilmassa oli vaaraa ja jännitteisyyttä Suomen autonomian tullessa kyseenalaistetuksi Venäjän taholta. Tässä dramaattisessa tilanteessa Iston maalauksella oli unohtumaton vaikutus, joka selkeästi heijastuu aikalauskuvauksista: “Kerrotaan, että jokainen, joka sen näki, kävi mykäksi, unohtui seisomaan sen eteen, kunnes kyynleet sumensivat silmät. Taulussa oli voimakkaasti ja sydämeen koskevalla tavalla tuotu julki kaikki se, mitä jokainen silloin tunsii, mutta jota kukaan ei olisi voinut selvemmin ja ymmärtävämmiin tulkita ja esittää. Kenenkään ei tarvinnut mitään kysellä. Ahdistetun isänmaan hätä ja kaksipäisen kotkan armoton uhka oli kuvattu niin, että jokainen sen ymmärsi. Ne, jotka sen taulun tai edes jäljennöksenkään siitä ovat kireimpinä sortoaikoina nähneet, muistavat sen ikänsä kaiken.” Näistä kuvauksista huokuu maalauksen herättämän reaktion syvyys. Huomio kiinnittyy maalauksen kykyyn näyttää jotain, mikä liikutti. Tämä kyky liittyi sen selkeään esittämiseen yksissä raameissa, minkä jokainen oli jo tuntenut, mutta minkä johdonmukainen ilmaiseminen lyhyesti oli vaikeaa ja poliittisesti ristiriitaista suomalaisten parissa. Tässä merkityksessä kuva oli unohtumaton ja siitä tuli osa yleistä muistia, jonka herättämissä reaktioissa oli paljon jaettavaa.

Yleisemmällä tasolla sekä kuvan kyky liikuttaa mieltä että sen unohtumattomuus ovat merkittäviä. Riippumatta siitä annetaanko kuvien kyvyille liikuttaa mieltä kognitiivinen vai emotionaalinen sisältö, kuvat kätkevät liikettä. Tämä liike aiheutuu mielen ja kuvan intiimistä kohtaamisesta. Liikkeen tematiikkaa on helpompi lähestyä tarkastelemalla konkreettisten kuvien sisältämää liikettä. Esimerkiksi kuvassa laukkaavista hevosista näyttää olevan liikettä, vaikka kaksikulotteinen kuva itsessään on fyysisesti staattinen. Mieli on taipuvainen näkemään kuvassa liikettä riippumatta sen staattisuudesta. Kuvassa olevaa liikettä voi seurata, niin kuin se olisi todellista liikettä. Koska tiedämme jotain yhteistä ja jaettavaa, tiedämme myös, että laukkaavat hevoset kuvassa liikkuvat. Kuvassa on muutosta ja elävyyttä, joiden huomaaminen on melkein

---

⁵ Tämä sama ‘kuva’ näyttäytyi lukuisissa myöhemmissä yhteyksissä. Esimerkiksi Jaakko Kalela (1993, 222) toteaa Mauno Koiviston aikakautta koskien, että: “Kylmä sota päättyi Koiviston toisella presidenttikaudella äkillisesti kuin keväinen jäänlähtö. Suomalainen yhteiskunta oli kuin jäänmurtaja, joka oli oppinut yksinäisyydessä puskemaan tiensä ahtojäiden paineessa ja jonka oli yhtäkkiä selvittävä myrskyille alttiissa avovedessä ilman turvallista kiinnekohtaa ympärillä puristaviin jäihin.” Yhteistä on yleinen turvattomuus, maailman poliittinen myllerrys ja tapahtumien juontuminen idästä.

vaistonvaraista: Me emme voi muuta kuin huomata, että staattinen hevonen laukkaa; sen näkemättä jääminen on miltei mahdotonta. Liike kuvan attribuuttina voidaan ajatella olevan mielen ja kuvan välisen rajapinnan ominaisuus, koska liike ei ole kuvassa itsessään fyysisenä ilmiönä. Liikettä sisältävät kuvat liikkuttavat meitä liikkeessaan mielessämme. Tietyssä mielessä kuva saa meidät valtoihinsa: Se vangitsee meidät huomaamaan liikkeen itsessään ja etenemään sen mukaan.

Voidaan olettaa, että kuvan ja mielen välinen kosketuspinta kuvassa sisältää liikkeen. Tämä kosketuspinta nostaa esiin toisen Iston *Hyökkäys*-maalaukseen liittyvän avainkäsitteen: Maalaus ei ollut ainoastaan liikkuttava, vaan myös unohtumaton. Mielenliikutuksen ja kuvan sisältämän liikkeen teemat kietoutuvat tiiviisti muistin käsitteeseen. Muisti on tässä merkityksessä mielen ja kuvan välisen rajapinnan määrätynlainen synteesi. Vaikka Iston maalaus on unohtumaton aikalaisilleen, jotka sen näkivät, niin voidaan olettaa, että se sisältää paljon jo unohtunutta liikettä. Muistin liittyminen kykyyn havaita kuvaa merkityksellistä liikettä johtaa siihen, että tämän merkityssisällön havaitseminen on muistin säilymisestä riippuvainen prosessi.

Etu Isto maalauksen sisältämä tieteellinen käyttökelpoisuus aukenee sijoittamalla se samaa tematiikkaa korostavien maalausten yhteyteen. Unohtumisen merkitys liikkeelle tulee selvemmäksi verrattaessa kuvaa laukkaavasta hevosesta ja Iston työtä vanhempiin ja vieraampiin 'kuviin'. Jotta muistin merkitys tulisi ymmärrettävämmäksi, voimme ottaa vertauskohdaksi myös teemaltaan Iston kanssa yhteensopivan Raphaelin (1483–1520) teoksen *Pyhä Yrjö ja lohikäärme* vuodelta 1506 (sivu 56).⁶

Tämä kuva on varmastikin monella tapaa yhtä liikkuttava kuin hädän täyttämä Iston kuvaus. Silti sen sisältämää liikettä on vaikea havaita. Kuva näyttää tietyssä mielessä jähmeältä ja kuolleelta, vaikka sen kuvaaman tilanteen rajuus on helposti havaittavissa haarniskaan sonnustautuneen hahmon uhatessa lohikäärmettä sapelillaan. Kuvan suhteellinen staattisuus liittyy muistiin. Tämän kuvan liikettä on vaikea havaita, koska sen huomaaminen vaatisi jaettua tai edes yhteistä muistia. Maalauksen kontaktipinta suhteessa suomalaiseen tulkitsijaan on tavallaan unohtunut. Kaksipäisen kotkan, nuoren neidon, myrskyn ja lakikirjan sommitteleminen dynaamiseen tarinaan on nykysuomalaisille selkeästi helpompi muistitehtävä kuin lohikäärmeisiin ja pyhimyksiin liittyvä kuva.

---

⁶ Taulun tilasi Urbinon herttua Guidobaldo da Montefeltre lahjaksi Englannin kuninkaalle Henrik VII:lle. Suomessa teemaan liittyvän patsaan teki Gunnar Finne 1930-luvulla. Ritarihuoneen edustalle tarkoitettu patsas on sijoitettu Ruotsinkielisen työväenopiston edustalle Helsinkiin.

Pyhä Yrjö ja lohikäärme (1506)
Raphael

Avain Raphaelin kuvaan on ymmärtää sen Iston maalauksen tavoin olevan ilmaus hädästä ja huolesta. Kuvassa tapahtumat sijoittuvat kaupungin edustalle. Kaupunkia – eli yleisemmin poliittista yhteisöä – uhkaa vaara lohikäärmeen muodossa. Kaupungin läsnäolo tuodaan esiin horisontissa hämmöttävien rakennusten kautta. Lohikäärme vaarana on nykypäivälle sangen vieras käsite. Sen merkitystä on vaikea mieltää, muistaa. Lohikäärmettä käytettiin aina varhaiselle uudelle ajalle saakka vitsauksien vertauskuvana. Sen hahmo liittyi erityisesti vaarallisten kulkutautien kohtaamiseen (Horden 1992). Lohikäärmeen hengittämä, kuolettavan tulinen ilma liittyi ns.

miasmaattiseen teoriaan tautien leviämisestä. Tämän teorian mukaan taudit eivät levinneet tartuntana, vaan saastuneen ilman mukana. Esimerkiksi ruttoon liittyneet kovat kivut ja poltteet liittyivät siis ilmaan, joka levitti tätä tautia palon lailla. Näin lohikäärmeen katkuinen hengitys oli merkki saastuneesta ilmasta (mal'air, vrt. malaria) ja yhteisön ilmapiirin pahentumisesta.

Lohikäärme on kuvassa ilmaantunut kaupungin laitamille. Sen olemassaolo on uhka poliittisen yhteisön olemassaololle. Dynaamisen merkityksen kannalta on hyvä muistaa tautien läheinen yhteys moraalisiin käsityksiin. Vielä tänäänkin monet taudit ovat merkki taudinkantajan ongelmallisuudesta moraalisessa merkityksessä. Esimerkiksi AIDS kertoo samaa sukupuolta olevien ihmisten seksuaalisesta kanssakäymisestä tuoden näin julki vanhojen ja jyrkkien rajojen rikkoutumisen. Tämä rajojen rikkoutumisen teema on esillä myös Raphaelin maalauksessa. Poliittisen yhteisön ja sen ulkopuolisen tilan välinen raja on joko rikkoutunut tai ainakin akuutissa vaarassa rikkoutua. Kaupunkia uhkaa sairastuminen, joka on sidoksissa rajojen rikkoutumiseen ei vain kaupungin ulkolaidalla, vaan myös sen sisällä. Taudit nähtiin usein normatiivisena rangaistuksena rikkoutuneista rajoista, kuten esimerkiksi seksuaalikirin hölytymisestä tai vaikka materiaalisen itsekkyyden esiin nousemisesta.⁷

Kuvan sisältämää moraalista merkitystä korostaa oikeassa laidassa oleva rukoileva hahmo, joka edustaa sekä kansalaisen hyveellisyyden merkitystä vaarantorjunnassa sekä pahuuden mahdollista uhria. Hänen hurskautensa on mahdollistanut lohikäärmeen joko tappamisen tai karkottamisen. Lohikäärmettä lähestyvä hahmo on marttyrikuoleman kärsinyt pyhimys. Vain tällä uskonnollisella hahmolla on kyky kohdata rajojarikkovaa hirviömäistä pahuutta edustava lohikäärme. Pyhimys muistuttaa kristillisyyden perustana olevasta uhrautumisen esikuvasta. Pyhimys oli kuollessaan tullut kuolemattomaksi lähettilääksi taivaalliseen valtakuntaan. Pyhimys tämän roolinsa kautta kytkee maallisen taivaalliseen mahdollistaessaan välittävän tahon kahden erillisen valtakunnan välissä. Tätä taustaa vasten on helpompi mieltää pyhimyksen kyky 'sädehtiä' taivaallista järjestystä yli maallisten alueiden. Tämä pyhimyksiin liitetty ominaisuus (lat. *potentia*) oli sidoksissa heidän muistonsa vaalimiseen. Muistin ja muistamisen käsitteet erilaisine rituaaleineen ja pyhäinjäännöksineen loivat ympärilleen

---

⁷ Tässä yhteydessä erityisesti ulkomaalaisten ja muukalaisten roolit olivat kaksin verroin arveluttavia. He edustivat sisäisen ja ulkoisen välisen rajan rikkoutumisen lisäksi myös muita kauppaan ja kontakteihin liittyviä 'paheita'. Näin ruton puhjetessa juuri ulkomaalaiset olivat usein rajujen toimien kohteena. Myös juutalaiset 'ikuisina vieraina' liitettiin usein ruton levittäjiin ja heitä vastaan suunnattiin joukkomurhia.

järjestyksen kehän, joka ulottui palvontapaikoista (kirkoista) säteittäin ympäröivälle maaseudulle. Pyhänjäännösten muistaminen symboloi yhteisön yhtenäisyyttä ja solidaarisuutta kondensoiden näin vallan ja järjestyksen merkitykset (Brown 1981, 96). Vähitellen vuosisatojen saatossa pyhimysten *potentia* siirtyi vähitellen pyhänjäännöksistä kirkkoihin sekä katedraaleihin ja samalla palvontamenot eivät kohdistuneet enää tietyn pyhimyksen antamaan uhriin sinänsä, vaan yleisemmin ehtoolliseen (Aries 1982, 72). Näin kirkosta sekä fyysisenä rakennuksena että yhteisöllisenä käsitteenä tuli vallan välittäjä.

Raphaelin maalauksessa pyhimys yhdistyy kuvan taustalla olevaan kirkkorakennukseen, joka symboloi yhteisöä ja sen eheyttä. Se on potentian lähde sisältäessään myös lohikäärmettä teurastavan pyhimyksen pyhänjäänteet. Näin *potentia* ulottuu aivan yhteisön ulkolaidalle, jossa sen loukkaamattomuutta suojelee pyhimys ritarillisena hahmona. Tämän vallan liikkeen kirkosta potentian ulkorajalle saa aikaan ja ylläpitää hurskas rukoilija, joka näin säästää yhteisönsä fyysis-poliittis-moraaliselta taudilta. Hänen rukouksensa on merkki hurskaasta muistamisesta, jota ilman kirkon tuottama järjestys ja valta eivät olisi olemassa. Hänen muistamisensa kautta ilmenee kuvassa liikettä, joka sinkauttaa taistelevan pyhimyksen potentian äärirajalle kamppailemaan vaarallista vitsausta vastaan.

Raphaelin maalaus sisältää edellä mainitun kaltaista liikettä. Se on kuitenkin 'kuollut' kuva suhteessa meihin, koska liike ei vaistonvaraisesti avaudu modernille mielelle. Mielen liike siinä vaatisi muistia, jota meillä tämän päivän suomalaisilla ei ole samalla tavoin kuin meillä on Iston maalauksesta. Raphaelin tapauksessa on helppo huomata ja myöntää, että ne elementit, jotka olisivat voineet tuoda lisävalaistusta, ovat hävinneet. Monella tavoin liike kuvassa ja kuvissa ylipäätään on näin tarkastellen muistamisen funktio.

Muistitaidon perinteessä korostuvassa muistia ja tilaa toisiinsa liittävästä korostuksesta käsin esille nousee sekä Raphaelin että Iston maalauksien jäsentämien kokonaisuuksien lokuksen-kaltaisuus. Yleisesti ajatellen maalaus sisältää eheän puupohjalle sijoitetun sommitelman, jonka selkeyttä tarkasti rajattu muoto kehyksineen korostaa. Tässä mielessä maalaus voidaan käsittää fyysisenä kuvauksena imaginäärisestä muistin lokuksesta. Raphaelin maalauksessa tämä vaikutelma korostuu, kun huomio kiinnittyy työn maiseman sisältämään rajaukseen. Keskellä on hyveellisyyttä korostava kirkko, josta säteilee vallan ja järjestyksen potentiaa aina yhteisön ulkorajalle asti estäen rajojen rikkoutumisen. Työ sisältää myös runsaasti muistamista tukevia yksityiskohtia, fantasmoja, kuten pyhimys, hevosen huomiota herättävä katse, pelottomasti rukoileva hurskas ja erityisesti lohikäärme. Kaikki tämä muodostaa järjestäytyneen muistamisen

lähteen, kun katselijan mieli vaeltaa sen pinnan yli. Vielä oleellisempaa on, että maalaus muistuttaa ei ainoastaan objektistaan, vaan muistamisen yhteydessä mieleen palautuu oikea tapa muistaa: Muistaminen on liikettä, joka liittyy todelliseen tekemiseen. Katsellessaan unohtumatonta maalausta mieli 'muistaa' sen metodin, mitä tekemisen pitää noudattaa.

On tärkeää korostaa uudelleen sitä, että oikea muistin metodi – ts. oikea tapa liikkua imaginaarissä lokuksessa – heijastuu konkreettiin todellisuuteen tekemisenä ja toimijuutena. Kun nämä teemat palautetaan Iston “Hyökkäykseen” sen sisältämä ‘liikuttavuuden’ ja ‘unohtumattomuuden’ merkitys asettuu ymmärrettäviin (ulko)poliittisen toiminnan puitteisiin. Harlen ja Moision kirjan kannessa voisi kirjan sisällön valossa olla myös Akseli Gallen-Kallelan teos “Sammon puolustus”, jonka temaattinen yhteys Iston työhön on helposti mielletävissä.

Sammon puolustus (1895)
Akseli Gallen-Kallela

Edellä oleva maalaus sisältää selkeän tilan, lokuksen, joka kirkon tavoin muistuttaa vallan järjestäytyneestä olemuksesta. Samalla teos kuvastaa tämän 'valtiolaivan' kohtaamasta ulkopuolisesta vaarasta, joka Raphaelin lohikäärmeen tavoin lähestyy valtaa uhmaten ja kyseenalaistaen sen. Väinämöisen miekka ja miehistön keihäät ovat valmiit kohtaamaan hyökkäävän louhen osoittaen poliittisen yhteisön puolustuskykyä ja sen potentian ulkorajan loukkaamatonta olemassaoloa. Teos muodostaa selkeän sommitelman, joka toimii liikettä sisältävänä aktiivisena muistina, jonka poliittinen merkitys piilee sen kyyvyssä tuottaa sisältämänsä liikkeen mukaista poliittista toimintaa.

Maalauksessa on mielenkiintoista sen sisältämän liikkeen liittyminen poliittisten rajojen puolustamiseen ulkopuolista uhkaa vastaan. Sen sisältämät fantasmat liittyvät kansalliseen historiaan muistuttaen täten ei vain alueellisista rajoista vaan tärkeistä historiallisista linjoista. Kansalliset fantasmat, kuten Väinämöinen ja Louhi, liittyvät kansainvälisiin hahmoihin, minkä paljastaa jo niiden yhteys Rafaelin maalauksen tematiikkaan. Tämä yhteys erityisen (kansallisen) ja yleisen (länsimaisen) välillä korostuu myös Iston maalauksessa. Rönkkö (1990, 83) toteaa, että vaikka on epäselvää, näkikö Isto työn tai sen kopion, hänelle läheisen Arnold Böcklinin (1827–1901) maalaus *Rutto* (La Peste) vuodelta 1898 sopisi Hyökkäyksen "virikkeen" antajaksi (sivu 61).

Rutto on maalauksena apokalyptisessä traagisuudessaan voimallinen. Sen sisältämät hahmot ovat 'kummitusmaisia' hämärine ääriviivoineen, joissa näkyy yllä olevan pedon ja sillä ratsastavan hahmon kuolettava vaikutus. Tulta hönkivä peto on tuttu jo Rafaelin maalauksesta. Lohikäärme kuolettavan taudin ja vaaran symbolina on syöksynyt yhteisön keskelle kylväen tuhoa.

Lohikäärme fantasmana on läsnä myös Iston (ulko)poliittisessa maalauksessa nyt Venäjän kaksipäisen kotkan muodossa. Suomalaisesta poliittisesta yhteisöstä muistuttaa neidon ja hänen käsiinsä kietoman laki-fantasman intiimi yhteys. Hirviö on tunkeutunut yhteisön sisään repiessään sitä riekaleiksi. Tämä yhteisön sisäisestä ristiriidasta kielivä vaikutus perustuu paljolti lohikäärme-fantasman sisältämään taudillistavaan liikkeeseen. Tästä näkökulmasta on merkittävää, että Aristoteles käsitti poliittisen sairauden (kr. *stasis*) aina oikeudenmukaisuuden yhteydessä. Stasis tilana heijasteli oikeudenmukaisuuden loppua, mikä merkitsi ystäväydelle (kr. *homonoï*) perustuvan poliiksen vaarantumista hyvään elämään mahdollistavana tahona. Tämän poliittisen sairauden kuolettava leviäminen johtaa kansalaisten joutumiseen poliittisen

La Peste (1898)
Arnold Böcklin

yhteisön ulkopuolelle.⁸ Siellä heistä tulee vain haamuja entisestään, ihmisten kuoria. Ihmisen kuoleminen poliittisena eläimenä on läsnä Böcklinin maalauksen haamumaisissa hahmoissa.

Iston Suomen ulko(poliittiseen) muistiin iskostunutta maalausta voi lähestyä Aristoteleen stasis-käsitteen näkökulmasta. Oikeudenmukaisuuden fantasman menetys johtaisi sairastumiseen ja poliittisen kuolemaan. Poliittisen yhteisön koheesio häviää ystävyuden ja luottamuksen hävitessä, joita ominaisuuksia vihamielinen kaksipäinen kotka symboloi (Apunen 2001b, 9). Suomalaiset joutuisivat oman poliittisen yhteisönsä ulkopuolelle, mikä konkreettisesti tarkoittaisi yhteisön liukenemista ja hajaantumista Venäjään tai Venäjän leviämistä Karelian niemimaan yli 'saastuttamaan' Suomen. Tämänkaltaiset leviämiset on Suomessa yhdistetty surman ja kuoleman käsitteiden lisäksi mm. sortoon, vaaraan ja oikeudettomuuteen.

Oikeudenmukaisuuden riistäminen on yhtä kuin poliittisen kehon sairastuminen. Tältä sairastumiselta Suomea suojaa laki ja järjestys. Näin Suomi-neidon käsissään pitelemä ja kaksipäisen kotkan jaloillaan hamuilema fantasma, laki, on itseasiassa suoja. Tämä kilpi aseenaan Suomi kykenee nujertamaan vastustajansa, mitä symboloi taivaanrannalla häämöttävä aamunkoitto. Lakikirja ilmentää suojaavana kilpenä Suomen potentian rajaa, sitä kehää, mihin valta ulottuu, eli suomalaisen poliittisen yhteisön ulkorajaa. Tämä raja on myös maalauksen sisältämän lokuksen olemus, koska se perustuu hyveellisen järjestyksen ja sitä ympäröivän anarkian välisen rajan säännönmukaisuuteen. Kuvassa esiintyvä liike muistuttaa kyystä ja tavasta puolustautua. Se muistuttaa myös vaarasta. Tautimekanismi myös eristetään maalauksessa ja taudinaiheuttaja tunnistetaan luotaessa unohtumaton kuva, jonka kääntäminen todelliseksi tekemiseksi on vaivatonta.

Normatiivinen säännönmukaisuuden teema on voimakkaasti läsnä suomalaisessa kuvassa ulkopoliitikasta. Laki ja järjestys vaaran voittajana ja pelottavan sairauden nujertajana on myös kielipeli, jolla on ollut vaikutuksensa ulkopoliitiikan tieteelliseen tutkimukseen. Se, miten normatiivinen aspekti hahmotetaan, on tärkeää. Jo lyhyt tutustuminen ulkopoliittiseen kirjoitteluun paljastaa, ettei normatiivista aspektia ole muotoiltu vain yhdellä tavalla suomalaisessa kontekstissa. Yksi tapa on ollut korostaa muuttumattomuutta. Tämä kuva ei sisällä juurikaan ajallista maisemaa, vaan näkee

---

⁸ Apunen (2001b, 18) käsittelee tätä teemaa vertaamalla Lotmanin käsitysten valossa tapaa kuvata Venäjän vaikutusta tartuntatautiin. Suomi oli vaarassa taudin levitessä koleran tavoin kylvään kuolemaa, joka näyttäytyi Venäjälle sosiaalisten ja poliittisten myllerrysten hahmossa.

Suomen roolin aina olleen määrätty yleensä maantieteellisestä sijainnistamme johtuen. Tässä rajateknologisessa kielipelissä Suomi on aina ollut ja todennäköisesti tulee olemaan maa idän ja lännen välissä. Tästä positiosta käsin Suomea ja sen selviytymismahdollisuuksia tulee tarkastella.

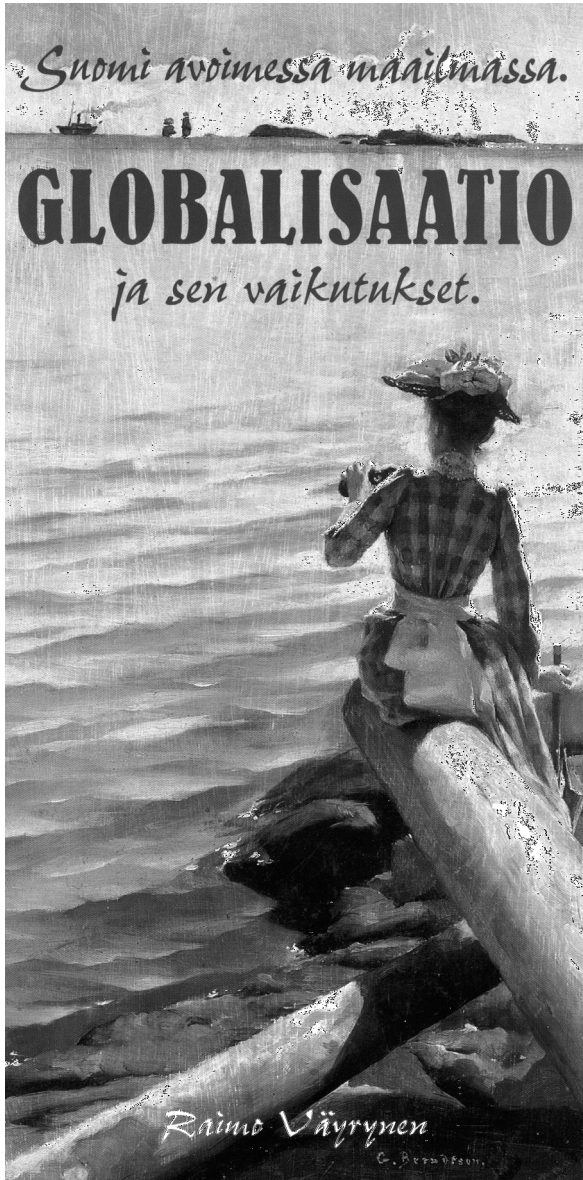
Tämän positionalistisen kuvan ohella on havaittavissa muutoksen normatiivista luonnetta painottavia näkemyksiä. Se, mitä Suomi on, ei olekaan kiinni sen paikasta suhteessa muihin, vaan ennen kaikkea merkitys riippuu ajallisista muutosprosesseista. Nämä muutosprosessit nähdään mielekkäinä, eli ne heijastavat liikettä kohti arvotettua päämäärää. Näissä kuvissa tapahtumat nähdään 'tiellä-kohti-jotakin' valossa, jolloin normatiivinen kriteeri tapahtumien merkityksen ymmärtämiselle näyttää olevan selkeänä läsnä. Merkitys ei ole paikassa, vaan liikkeessä kohti jotain tavalla, mikä korostaa ajan merkitystä. Näin esimerkiksi Suomen ulkopolitiikka Euroopan Unionin kontekstissa voidaan mieltää dynaamisena joukkona tavoitteita ja päivämääriä, joiden merkitys positionalistisessa kuvassa on pysyvyyden taustalla.

Suhde maailmaan hahmottuu tieteenalan kielipeleissä Venäjä-suhdetta myönteisemmin. Taudinkaltaisten altistavien vaikutuksien sijasta korostuu tervehdyttävä merkitys. Suomi vaurastuu ja on turvassa ollessaan kytköksissä pienen ja osaavan roolin sallivaan maailmaan. Raimo Väyrysen kirjan *Suomi avoimessa maailmassa – Globalisaatio ja sen vaikutukset* kannessa on Gunnar Berndtsonin (1854–1895) meriaiheinen maalaus. Maalauksen ja tekstin yhdistelmä korostaa Suomen kuulumista maailmaan (sivu 64).

Maalauksen kohti horisonttia tähyävän naisen katse huokuu kaukokaipuuta. Katse suuntautuu kaukana liikkuviin suuriin höyry- ja purjeluksiin.⁹ Näkymä merelle tuo esiin yhteyden teeman. Yhteys yli meren kääntää muuten näkymättömän yhteyden kohteen välittömästi läsnä olevaksi. Globalisaatiota ja sen vaikutuksia kartoittavan kirjan näkökulmasta maalaus tuo esiin maailman kuvaamassaan ohimenevässä ja paikallisessa hetkessä. Maailman tuleminen kosketeltavaksi ei kuitenkaan tuo mukanaan anhilaation uhkaa. Toisin kuin Eetu Iston Myrskyssä, Berndtsonin teoksessa tunnelma ei ole uhkaava. Turvallisuutta, jota maalauksessa edustaa esimerkiksi suljettu sateenvarjo, tekee tapahtuman kietoutuminen kesäpäivän keveyteen. Vellovien pilvimassojen asemesta taivas on poutainen kaipuun, rauhan ja toivon sävyttäessä tunnelmaa.

---

⁹ Tähän yhteyteen sopii seuraava kansainvälisten yhteyksien merkitystä kuvaava Väyrysen (1999, 8) kirjan kohta: "On syytä panna myös merkille suomalaisen kauppamerenkulun kansainvälinen näkyvyys purjelaivojen kukoistuskaudella [...]."

Tähystämässä (1890)
Gunnar Berndtson

Katseen apuna olevat kiikarit kertovat maailmasuhteen sofistikoituneisuudesta. Suomen ja maailman välistä suhdetta tarkentamassa ja jäsentämässä on teknologisia apuvälineitä. Teknologia käsitteellinen sisältö liittyy valistuksenajan ja modernismin mukaiseen vahaan edistysuskoon. Meri on kyetty kesyttämään ja valjastamaan, jolloin se on uhkan sijasta mahdollisuus. Väyrysen kirjan otsikko *Suomi avoimessa maailmassa* sisältää rajateknologisen painotuksen asemesta linjateknologisen mielen. Esimerkiksi höyry ja purjelaivojen samanaikaisuus ulapalla tuo esiin muutoksen, murroksen ja kehityksen teemat.¹⁰ Suomen käsitetään olevan matkalla maailmalle, joka itsessään on muuttumassa, globalisoitumassa. Kehityksen kärkijoukossa oleminen mahdollistaa Suomelle arvovaltaa ja hyvinvointia, jota sillä ei muunlaisessa maailmassa ole.

3.3. Tieteen asema Suomessa

Maalaustaiteen käytön Suomen ulkosuhteisiin liittyvän tieteellisen tekstin kontaktipinnalla voi kääntää kysymykseksi siitä, kuinka maalaustaidetta on käytetty tieteen aseman hahmottamiseen Suomessa. Autonomian ajan lopun maalaustaiteen tavoin ulkopolitiikan tutkimuksen sisältämien kuvien liike muistuttaa säännönmukaisuuden merkityksestä Suomelle. Tämän säännönmukaisuuden sisältö korostaa historiallisia linjoja (esim. Paasikiven–Kekkonen linja) ja kategorisia rajoja (esim. valtiolliset rajat ja arvokokonaisuudet). Nämä linjat ja rajat kuvastavat poliittisen yhteisön kokonaisuutta samalla, kun ne muodostavat tieteelliselle tutkimukselle tunnusomaisen rajatun tutkimuskohteen. Näin sekä valtiollisen potentian että ulkopolitiittisen tutkimuksen käsiteteknologiat ovat osaltaan yhteneviä ja toisiaan muokkaavia.

Eetu Iston teoksen aikalainen, Albert Edelfeltin teos Turun Akatemian vihkiäiset (1904–1905) loihii esiin palan suomalaista historiaa. Suomi oli seinämaalauksen toteuttamishetkellä vaikeassa poliittisessa tilanteessa. On mahdollista nähdä Eetu Iston ja Albert Edelfeltin teosten heijastelevan tietyissä määrin samanlaista tapaa käsittää Suomi ja sen suhde maailmaan. Siinä, missä Eetu Iston kuva on korostuneen

---

¹⁰ Kts. Klinge (2000, 15). Matti Klinge siteeraa Juhani Ahoa tyynen meren sielunmaiseman tavoittamiseksi: “Tyven, verkalleen mainehuva meri, joka ei muserra, ei uhkaa, ei peloita, vaan joka rakastaa omiaan, liekuttaa lapsiaan ja niitä tuudittaa – kaikki revityt ja riitaiset, kaikki, jotka toisianne vihaatte ja vainootte, kaikki kierot mietteet ja turhat puuhut ja aherrukset – miksi ette tule tänne!”

Turun Akatemian vihkiäiset (1904–1905)
Albert Edelfelt

ulkopoliittinen, Edelfelt kuvaa ihanteellista Suomea, Suomea vahvana ja kyvykkäänä vastaamaan ulkoisiin haasteisiin. Merkityksellistä on, että isänmaallinen teema kuvataan akateemisessa lokuksessa.

Sekä seinämaalauksen aihe että sen sijaintipaikka Helsingin yliopiston juhlasalissa sitovat kuvan tiiviisti akateemiseen yhteyteen samalla liittäen akatemian ajan päivänpolitiikkaan ja isänmaallisuuteen. Edelfeltin maalaus kuvaa heinäkuun 7. päivänä 1640 pidettyä Turun Akatemian juhlakulkuetta. Edelfeltin omat sanat tuosta päivästä tuovat esiin maalauksen muistin sisällön: “Arvokkaana kulkueena astuvat esiin ne miehet, jotka ovat perustaneet Suomen korkeakoulun, kunnianarvoisina ja vakavina uskoen järkkymättömästi oikeuden ja valon voittoon tässä maassa, kehottaen tulevia polvia luottavaisina seuraamaan heidän jälkiään.” Nämä voimalliset sanat ovat poliittisia tekoja, sillä ne ilmentävät ulkopoliitikalle ominaista käsiteteknologiaa. Niillä luodaan käsitys ajattomasta ja jalostuneesta tilasta välittömien tapahtumien tuolla puolen – ts. rajateknologia – sekä toisaalta järkkymättömästä linjasta – ts. linjateknologia.¹¹

Poliittisen yhteisön läsnäolo korostuu kulkueen etenemisenä kohti Turun tuomiokirkkoa. Turun tuomiokirkko edustaa suomalaista historiaa, muistuttaen eritoten Ruotsin vallan aikakaudesta. Kirkkoon eri aikoina haudatut merkkihenkilöt muodostavat eräänlaisen ajattoman kavalkaadin ja esityksen Suomen niemen historiasta

¹¹ Kuvattessaan autonomian ajan ulkopoliittista mielipideilmastoa Osmo Apunen (1983, 7) toteaa, että “[t]oinen tehtävä ulkopoliittisella keskustelulla routavuosina oli kansallisen yhtenäisyyden ylläpitäminen”.

samalla tavoin kuin nykysuomen historia on tunnistettavasti läsnä Hietaniemen hautausmaalla. Maalauksen aihe korostaa siten ajattomuutta, mutta samalla myös etenemistä eli väijäämätöntä muutosta. Rajateknologinen ajattomuus ei korostu maalauksessa määräämättömänä ominaisuutena, vaan sillä on linjateknologinen “arvokas”, “vakava” ja “järkkymätön” suuntansa. Tämä suunta on vaikuttavasti läsnä myös Edelfeltin toisessa suuressa myyttishistoriallisessa maalauksessa, Porilaisten marssissa, jossa sotajoukon ja rumpalipoikien liike yli uhkaavan maiseman on samalla uhmakas ja vakaa.¹²

Porilaisten marssi (1892)
Albert Edelfelt

¹² Tätä uhmakasta liikettä kuvastaa maalaukseen liittyvä teksti: “Pojat kansan urhokkaan, mi Puolan, Lützenin ja Narvan tantereilla verta vuoti, viel’ on Suomi voimissaan, voi vihollisen hurmehella peittää maan!”

Ajatus tieteellisestä edistyksestä vakaine suuntineen kietoutuu tiiviisti kansalliseen heräämiseen, Suomen maailmassa olon tapaan ja käsitykseen suomalaisuuden suuresta tulevaisuudesta. Tämän suunnan airueeksi maalaus asettaa Akatemian ankkuroiden näin tiedeyhteisön tiiviisti ja paljon puhuvasti kansalliseen linjateknologiseen projektiin.

Ajattomuus on unohtumattomasti läsnä kulkueen sommittelussa ja siihen liittyvissä henkilöahmoissa. Edelfelt sommittelee ihmisryhmiä yhdeksi harmoniseksi yksiköksi, juhla-kulkueeksi. Seinämaalauksessa tietäjät ja taitajat eri aloilta sekä eri aikakausilta löytävät toisensa kollegoina. Näin Brahe löytää itsensä professori J. J. Tikkasen, professori Werner Söderhjelmin, professori Ernst Estlander Juho Rissasen, rehtori Eskil Petrauksen, Jean Sibeliuksen, Albert Edelfeltin ja valtioneuvos Thiodolf Reinin seurasta. Heinäkuussa 1640 syntynyt akademia ei olekaan ajallisesti ja paikallisesti sijoittunut, vaan se on ajaton akademia. Akademia on oppimisen ja tiedon löytämisen paikka. Tämä kriittinen tila kuvataan transendentaalina paikkana välittömästi läsnä-olevan ajan ja paikan tuolle puolelle: Performatiivisesti vaikuttavana ajatuksena on, että tuotettaessa tietoa ja opittaessa sitä henkilö on läsnä dialogissa menneiden sukupolvien edustajien kanssa. Menneet tietäjät, jotka ovat tuottaneet ja organisoineet tiedon corpusta, ovat läsnä oppimisen hetkellä. Näin mikä tahansa (suomalainen) oppimishetki nyt ja tulevaisuudessa tulee osaksi tätä ajatonta kulkuetta.¹³ Edelfeltin viesti on kuulumisen sanoma ja kertomus tämän kuulumisen vakaasta, päättäväisestä ja tarpeen tullen jopa uhmakkaasta suunnasta.

Eri ajoilta peräisin olevat tietäjät ja taitajat muodostavat juhllaisen kulkueen, jotka kaikki ovat matkalla samaan sekä ajattomaan jaetun muistin tilaan. Näin maalaus sisältää yhtäältä liikettä kohti parempaa tulevaisuutta sekä liikettä kohti yhteistä ajatonta tilaa kietoen nämä kaksi keskeistä käsitetknologiaa toisiinsa.¹⁴ Kaksoisliike on merkittävä, koska dynamiikan yhteen nivoutunut luonne muodostaa yhden määrätyn

---

¹³ Tähän teemaan sopivasti Göran von Bonsdorff (1976, 285) luonnehtii kansainvälisen politiikan tutkimusta seuraavasti: "Tämän esityksen lähtökohtana on pyrkimys esittää eräitä näkökohtia kansainvälisen politiikan tutkimuksen juurista Suomessa. Tärkeämpi kysymys olisi tietenkin kansainvälisen politiikan tulevaisuuden suuntaviivat maassamme, mutta toisaalta nämä molemmat ongelmat liittyvät hyvin läheisesti toisiinsa. Nykytilannehan perustuu oman aikakautemme luoman ympäristön lisäksi menneisyyden kokemuksiin ja tulevaisuuden odotuksiin. Näitä elementtejä ei voida erottaa toisistaan."

¹⁴ Edelfelt tuo yhteen joukon historiallisia hahmoja kulkueeseen, johon nämä hahmot eivät olisi voineet kuvitellakaan kuuluvansa. Tämä mielikuvituksellinen tilanne korosti prosessin, akatemiakulkueen, läsnäoloa siitä huolimatta, miten hyvin se on voitu muistaa eri aikoina. Kulkue kuvastaa näin sen esiin nousua, mitä ei oltu aikaisemmin ajateltu, mutta johon monet ihmiset kenties tietämättään ovat olleet osallisina.

liikkeen sekä kohti kuvaa että toisaalta kohti sitä katsovaa yliopiston juhlasaliin kulloisenakin aikana kokoontunutta katselijaa.¹⁵ Liike kohti kuvaa on liikettä kohti ajatonta 'akatemiaa', joka houkuttelee katselijaa osallistumaan kuvan muodon mukaiseen toimintaan. Liike kohti katsojaa taas tempaa tämän mielen liikkeeseen kohti yhteistä tulevaisuutta. Näin katselijasta tulee aktiivinen osallistuja kulkueessa tavalla, joka herättää siinä olevat eri aikojen edustajat henkiin yhteiseen liikkeeseen. Ulkopoliitiikan tutkimuksen näkökulmasta Osmo Apunen (1983b, 10) tuo esiin rinnakkaisen ajatuksen kommentoidessaan ulkopoliittista mielipiteenmuodostusta Suomessa: "[...] ulkopoliittisella keskustella yhteiskunnallisena instituutiona on juurensa varsin syvällä. [...]V]oidaan jopa puhua suomalaisesta traditiosta. *Tässä mielessä historia on meillä aina läsnä.*"¹⁶ Mieli liikkuu ajattomassa kuvassa ja samalla se muistaa tässä ja nyt erottaen oleellisen epäoleellisesta. Mielen liike tapahtuu yhteisössä ajan ja paikan tuolla puolen, mutta samalla tämä tekeminen luo uudelleen akatemian tiettyyn aikaan ja paikkaan, missä katselija kulloinkin on.

Maalauksen sisältämä rajateknologia on merkittävä, koska sen kautta Suomi saa akateemiset kasvot ja suomalainen tiede suomalaiset kasvot. Tästä näkökulmasta, seinämaalauksen synteettinen akademia on yhdistelmä paitsi eri ajoista, myös maallisen vallan ja tieteellisen maailman edustajista. Maalaus muistuttaa tiedon jakamattomuudesta ja asioiden viimekätisestä ykseydestä. Akatemiakulkueessa on edustajia monilta tieteenaloilta. Tämä monialaisuus on yhteisyyttä korostavaa ja kokonaisvaikutelmaa vahvistavaa, mutta merkittävää on, että Edelfeltin akademia on tiedemaailmaa laajempi ilmiö. Kulkueeta johtaa Pietari Brahe, kuninkaan vallanhaltija Suomessa. Samaa sidonnaisuutta yhteiskuntaan korostaa kulkueen kunniakuja, joka koostuu sekä sotilasta että kadun vartta reunustavista tavallisista kansalaisista. Tiedon ykseys ei koske vain tiedettä, vaan koko kulkueen kokonaisuutta. Edelfeltin kiteyttämä viesti näyttää olleen, että tieto liittyy Suomen kohtaloon ja Suomi liittyy tieteellisen tiedon esille tuloon.

Maalaus luo kuvan akatemiasta, jota määrittää sekä verkkaisuus, hartaus ja harkinta että yhtenäisyys ja vahva kytkeytyminen ympäristöön. Maalausta määrittää tasapaino, harmonia ja rauhallisuus. Merkittävää on, että siinä olevat hahmot eivät kiistele, keskustele tai ole muuten agitoituneita. Mieleen juontuu Kullervo Killisen luonnehdinta (1966, 81) yksimielisyydestä ja yhtenäisyydestä erityisenä pienen

---

¹⁵ Maalaus tuhoutui Helsingin pommituksissa toisen maailmansodan aikana.

¹⁶ Kursivointi minun.

puolueettoman valtion politiikkaan kohdistuvana imperatiivina: “[...] luottamus valtion puolueettomuuteen linjana syntyy parhaiten sisäisen yksimielisyyden ja ulkopoliittikan pitkäjänteisyyden tietä.”¹⁷ Raimo Väyrynen (1975b, 19) ilmaisee samansuuntaisen ajatuksen: “Suomen ulkopoliittikkaa koskevalle tieteellisluontoiselle keskustelulle on ollut moniin muihin maihin verrattuna ominaista suhteellisen suuri yksimielisyys, joskin yksityiskohtien osalta on esiintynyt selviä painotuseroja. [...] Sängen usein kyseessä ovat olleet näkemuserot hyväksytyin ulkopoliittikan oppirakennelman pohjalta tehtävistä käytännöllispoliittisista ratkaisuisista.” Päivänvaloon – avoimeen ja julkiseen tilaan – sijoitetussa Edelfeltin maalauksessa ei ole läsnä epäilyä,¹⁸ vaan se kuvastaa varmuutta käänteentekevällä hetkellä samaan tapaan kuin Porilaisten marssi.¹⁹ Näyttää siltä ikään kuin kaikki kiistat olisivat ratkenneet ja epäilykset hälvenneet kulkueen edetessä nyt määrätietoisesti oikeaksi todistellulla ja perustellulla tiellä. Maalaus eroaa näiltä osin tieteellisyyttä kuvastavasta Raphaelin kuulusta maalauksesta ‘Ateenan koulu’, jonka yksityiskohdat ovat täynnä opetusta, väittelyä ja kiistelyä.

Edelfeltin maalauksessa tieteellinen debatti on taustalla sen unohtuessa yhteisen liikkeen merkittävyyden vuoksi. Kulkueen järjestys ja kurinalaisuus tuo esiin eettisen sanoman, joka täytyy olla läsnä tutkittaessa sekä muokattaessa hyviä kansalaisia: Varaa haparointiin ja syrjähtelyyn ei ole, vaan päättäväisyys valitulla uralla tuo lopulta lunastuksen. Akatemia on sidoksissa ympäristöönsä ja sen johtotähti on sama kuin kansan. Kiistely ja väittely eivät ole edustettuina tässä suomalaisessa akateemisessa yhteydessä ja sen määrätietoisessa kulussa: Päivänvalon kestää vain yhtenäisyys. Akatemian revisio korostaa yhtenäisyyttä, harmoniaa ja vastuuta tavalla, jonka

---

¹⁷ Raimo Väyrynen (1988, 16) tuo esiin tämän saman ajattelusuunnan kerratessaan pienvaltioiden roolin tutkimuksen keskeistä johtopäätöstä: “Pienvaltioiden asemaa toisessa maailmansodassa eritelleet tutkijat ovat korostaneet sitä, kuinka ne usein onnistuvat ulkopoliittisella taidollaan kompensoimaan suurvaltojen sotilaallista voimaa ja pysymään sodan ulkopuolella tai selviämään siitä itsenäisenä valtiona. [...] Tämän edellytyksenä oli kuitenkin kansallisen yhtenäisyyden säilyttäminen sekä edullinen maantieteellinen sijainti sivussa suorista hyökkäysreiteistä.”

¹⁸ Klaus Törnudd (2001) luo katsauksen konsensusajattelun historiaan Suomessa. Klaus Törnudd (1975, 15) analysoi valtiollisuuden ja disiplinaarisuuden suhdetta seuraavaan tapaan: “Vaikka sekä poliitikot että tutkijat ylimalkaan ovat julkittuoneet yleisen yhtymisensä Suomen sodanjälkeisen ulkopoliittikan periaatteisiin – ja itse asiassa monet tutkijat ovatkin olleet ainakin ajoittain osallisina ulkopoliittikan kentän hallinnossa ja virkamieskunnassa – eräät politiikan aspektit ovat joutuneet arvostelun kohteiksi.”

¹⁹ Edelfeltin toinen samassa tilassa ollut maalaus – Aurora-seura – on kuvattu sisätiloihin. Tämä maalaus, joka tapahtuu tieteen ‘suojissa’ sisältää tieteellistä debattia kuvastavaa väittelyä.

muistaminen koettiin tärkeänä maalauksen valmistumisen aikana ja tavalla, jolla on ollut vaikutuksia aina nykypäivän tilanteeseen saakka siinä, miten tieteen ja valtion suhde on Suomessa hahmotettu.

Edelfeltin maalaus on luettavissa eräänlaisena kulttuurillisena metatekstinä, joka on yhdistettävissä muiden kansallisesti jaettujen taideteosten kanssa ja jolla on vaikutuksensa myös ulkopoliittian tutkimuksen näkökulmasta. Kokonaisuutena tarkasteltuna ulkopoliittian tutkimuksen näkemys kansallisesti jaetun muistin sisällöstä usein yhdistyy kansalliseen näkemykseen tieteen luonteesta ja tehtävästä. Tiede ja sen erinomaisuus liittyy käsitykseen, jonka mukaan maailmanluokan erinomaisuus tarjoaa pienelle mahdollisuuden lunastaa paikkansa maailmassa. Toisaalta tämä erinomaisuus täytyy suhteuttaa Suomessa tyypilliseen tapaan käsittää ulkoinen uhka jonkinasteisena *taudinkaltaisena rappiona ja laittomuutena*. Suomalaisen ulkopoliittian käsitetknologinen kontaktipinta olisi tällä tavalla tarkasteltuna yhdistettävissä *tervehdyttävään* tekemiseen, jolloin se liittyisi oleellisella tavalla valtiollisen ulkopoliittian luonteeseen. Presidentti Kekkonen toteamus, jonka mukaan ulkopoliittikassa Suomi on ennemminkin lääkärin kuin tuomarin roolissa ilmentää tätä ajatusta tervehdyttävän tekemisen tarpeesta. Ulkopoliittian tutkimus osallistuu tähän käsitetknologiaan määritellesään tutkimuskohdettaan sekä luodessaan laajemmin ymmärrettävää kuvaa Suomesta ja sen paikasta maailmassa.

Ulkopoliittian ja laajemmin kansainvälisen politiittian tutkimuksen kannalta valtion tuottamiseen liittyvä käsitetknologia on oleellinen. Ulkopoliittian tutkimus yhteiskunnallisesti hyväksyttävänä toimintana perustuu kykyyn tarkastella relevanteiksi miellettyjä tutkimuskohteita. Toisaalta ulkopoliittian tutkimus ohjaa merkittävyttä siten, että tutkimuskohteiden valintojen voidaan katsoa asettavan tietyt tarkastelukohteet ja -tavat etuoikeutettuun asemaan. Suomen valtiollisen ulkopoliittian tapa nähdä Venäjä potentiaalisena uhkana, joka taudin tavoin voi taannuttaa suomalaista yhteiskuntaa – nykikielipeleistä tähän liittyy esimerkiksi itärikollisuus, prostituutio, taloudellinen korruptio, päätöksentekijöiden mädännäisyys ja Venäjän rappeutuminen. Ulko-, turvallisuus- ja sotilaspoliittian tutkimuskirjallisuus ‘sopii’ tähän laajempaan yhteiskunnalliseen kontekstiin ja tuottaa tutkimuksia, jotka kommunikoivat jaettuja merkityssisältöjä. Tästä näkökulmasta valtion ja tiedeyhteisön tiivis yhteys on johtanut tilanteeseen, jossa keskeinen ulkopoliittian käsitetknologia on laajasti omaksuttu ja molempien osapuolten kehittämä.

4. Ulkopoliitiikan tutkimuksen tieteenalakuultuuri

Suomalaiselle kriittiselle tilalle – eri yhteiskunnallisten tahojen muodostamalle yhteisölle – ja sitä sävyttävälle kanssakäymisen teknologialle on ollut luonteenomaista korostaa ulko- ja sisäpolitiikan yhteenkietoutuneisuutta sekä ulkopoliittikkaa koskevaa konsensusta.¹ Keskeisenä ajatuksena on ollut, että politiikan eri aspektien tulisi muodostaa eheä kokonaisuus. Tutkittavalla ajanjaksolla tämä taipumus ilmeni esimerkiksi median parissa. Yleisradion ohjelmaneuvoiston periaate vuodelta 1972 on tässä suhteessa kuvaava: “Ohjelmaneuvoisto edellyttää, että vastaisuudessa sekä ajankohtaisesti muussa ohjelmistossa painotetaan ja tuodaan riittävästi esille ulkopoliittisia näkemyksiä, jotka perustuvat Paasikiven–Kekkonen puolueettomuuspoliittiseen linjaan, jonka oleellisin osa on yya-sopimuksen ja Pariisin rauhansopimuksen tinkimätön noudattaminen.”² ‘Vastuullisen’ ulkopoliittisen linjan seuraaminen toimi eräänlaisena luottamuksen mittarina toimittajilla, minkä puolestaan voidaan olettaa heijastuneen vertikaalisena urakehityksenä tiedeyhteisön sisällä. Ulkopoliittisesti ‘vastuullinen’ työskentely muodosti tärkeän poliittisen läheisyyden ja tunnistettavuuden piirin, josta voimme neo-aristotelisesti humanistisessa hengessä käyttää nimitystä poliittinen ystävyys. Tämä poliittinen ystävyys ei kattanut ainoastaan mediaa, vaan se oli tiiviisti läsnä määrittämässä osaltaan myös tieteenalakuultuureita ja varsinkin ulkopoliitiikan tutkimuksen tapaa ymmärtää oma tehtävänsä ja sisäinen dynamiikkansa.

---

¹ Kts. Forsberg (2001), joka tuo esiin ulkopoliitiikan linjaristiriitoja ja ulkopoliitiikan eliitin sisäisen kamppailun Suomen linjasta. Hän kuitenkin päätyy toteamaan seuraavasti: “The Nice summit also showed that when real issues were at stake, the Finnish foreign policy decision-makers were able to rely on national consensus that has been characteristic of post-war Finnish foreign policy.”

² Viitattu Salminen (2001, 31).

Käsillä olevan luvun tarkoituksena on tarkastella ulkopolitiikan tutkimuksen disiplinarysaatiota 1970-luvulta 2000-luvun alkuun. Disiplinarysaatio viittaa tieteenalakuulttuurin parissa tapahtuvaan asiantuntijuuden ja erikoistumisen synnyttämiseen. Disiplinarysaatioprosessi voi ilmetä uusien tutkimuskohteiden ja alueiden mukaan ottamisena (fuusio) sekä tieteenalan jakautumisena erillisiin tutkimusintresseihin (fissio) (Stichweh 1987). Tässä yhteydessä tieteenalan yhtenäisyys, sen 'ulkorajan' luonne sekä ulkorajalla tapahtuva kontaktipolitiikka ovat keskeisessä roolissa. Valtiollisten tahojen sekä muiden tieteenalojen kanssa käytävän kontaktipolitiikan kautta ulkopolitiikan tutkimuksen ala on erottunut omaksi suhteellisen löyhäksi kokonaisuudekseen. Tieteenalakuulttuurin syntyyn ovat vaikuttaneet tutkimusjaksolla presidentti Kekkonen hahmo, jako rauhantutkijoihin ja realisteihin, puolueettomuuspolitiikkaa koskenut kansallinen konsensus ja tieteen kansainvälistyminen.³

4.1. Tieteenala ja poliittinen ystävyys

Vaikka tieteellisen tiedon kohde muotoillaankin usein sekä säännönmukaisuutta että pysyvyyttä kuvaavin käsittein ja mielikuvin, tiedeyhteisö tieteenaloineen määrittänyt inhimillisen toiminnan traditioiden kautta. Yleisten faktojen asemesta tieteellinen toiminta määrittänyt toiminnan kentässä, jossa kaiken inhimillisen toiminnan tavoin mielipiteiden, arvojen, valintojen ja ideologioiden rooli korostuu. Eri tahojen väliset sidokset määrittelee tekeminen, joka ei välttämättä ja aina noudattele muodollisia sääntöjä ja formaaleja kaavioita, kuten tieteenalojen tai instituutioiden rajoja. Kansainvälisen politiikan ja ulkopolitiikan tutkimus nivoutuu inhimillisen toiminnan kenttään tavalla, joka nostaa esiin kysymyksen tutkimuksen eri tahojen ja toimijoiden välisistä sidoksista. Mikä sitten on mielekäs tapa ymmärtää tieteenalan sisäistä koheesiota ja sen ulkoisia kontaktipintoja sekä muiden tieteenalojen että ympäröivien toimintakenttien (esim. media ja valtionhallinto) välillä? Tämän teoksen näkökulmasta huomio kohdistuu yhteisöjä – tässä tapauksessa Suomea – konstituoiivien käsiteteknologioiden yhteenkietoutumiseen, eli siihen kuinka eri toimijatahot muodostavat kokonaisuuden ja ovat kontaktissa toisiinsa.

---

³ Suomalaisen tieteen kansainvälistymisestä kts. Hakala (1998).

Erityisesti Aristoteleelta tuttu *poliittisen ystävyys*den käsite on hyödyllinen mieltäessä poliittisten yhteisöjen olemusta.⁴ Suomi nousee esiin yleisenä poliittisen ystävyysmuotona ja Suomea osaltaan koostavat valtiollisuus ja tieteellisyys erityisinä poliittisen ystävyysmuotojen ulottuvuuksina. Vaikka tämän päivän kielenkäytön näkökulmasta ystävyys-suhteet ja erilaiset 'hyvä veli'-järjestelmät helposti johtavat sisäänpäin suuntautuneisiin ryhmiin, on tärkeää huomata, että ne muodostavat sidoksia eri poliittisten instituutioiden rajojen ylitse. Tätä korostava kielipeli ilmenee tutkimuskirjallisuudessa. Esimerkiksi ns. Ilonimen klubia koskevassa artikkelissaan Pekka Varoma ja Raimo Väyrynen (2002, 48) käyttävät Erkki Liikaselta lainattua käsitettä "Suomi on porukoiden maa" ja tähdentävät näiden porukoiden eheyttävää roolia: "Keskustelevien porukoiden merkitys liittyy osaltaan yhteiskunnallisen ilmapiirin luomiseen, ajatusten testaamiseen ja myös kansallisen koheesion edistämiseen."⁵ Poliitiikan rajapintoja on vaikea hahmottaa ilman, että nähdään erilaisia kanssakäymisen muotoja niiden ylitse. On selvää, että osittain formaaleihin sidoksiin kiinnittyneinä ja osittain niistä erillisinä ystävyys-suhteet muodostavat tärkeän instituutioiden välisen sidoksen. Tässä yhteydessä Aristoteleen kallisarvoisena esille nostama poliittisen ystävyys-käsite tarjoaa välineen ymmärtää sekä politiikan tiloja sinänsä että näiden kriittisten tilojen välisiä rajapintoja ja niistä muodostuvia kokonaisuuksia.

Teoreettinen kirjallisuus sosiaalisista verkostoista sisältää oletuksen, jonka mukaan mitä syvemmin toimijat jakavat saman taustan arvoineen ja normeineen sitä todennäköisempää on henkilöiden välisten ystävyys-suhteiden muodostuminen (esim. Laumann 1973, 5). Toinen hierarkioiden keskeisyydestä lähtevä oletus on, että tietyt avainhenkilöt muodostavat sosiaalisten suhteiden keskittymiä (esim. Gibb 1969). Saman joko maantieteellisen (esim. Lapin yliopisto) tai virtuaalisen tilan (esim. tieteenala) jakamisen ohella poliittisten sidoksien muodostumiseen ja niiden vahvuuteen vaikuttaa jaettu tausta sekä keskeiset henkilöt. Nämä oletukset voidaan yhdistää käsitteeseen poliittisesta ystävyys-suhteesta. Aristoteleen käsite viittaa sekä intressikeskeiseen sosiaaliseen sidokseen, joka keskittyy tiettyjen johtohahmojen ympärille, että arvo-keskeiseen sidokseen, jonka määrittävänä muotona on jaettu käsitys siitä, mikä on oikein ja mitä tulisi tehdä (Yak 1985).

Erilliset tieteenalat voidaan käsittää omiksi kokonaisuuksikseen (esim. Snow 1962). Tieteenalan erillisyyttä määrittelee keskeisesti sille ominainen tapa mieltää

---

⁴ Eudemian Ethics vii 2. Kts. esim. Pangle (2002).

⁵ Eri tahojen ja intressiryhmien vaikutuksesta EU-jäsenyyteen kts. Kivimäki (1999).

tiedon luonne: Mikä tieto on tärkeää, kiinnostavaa, ja kuinka tätä tietoa tuotetaan. Eri tieteenalojen edustajat eroavat toisistaan myös esimerkiksi äänestyskäyttäytymisessä, sosiaalisissa tavoissa, uskomuksissaan ja arvoissaan (Bauer 1990, 215). Ulkopoliitiikan tutkimuksen tieteenalalla näitä kysymyksiä on erityisesti määrittänyt läheinen suhde valtiollisen ulkopoliitiikan tekemiseen: Valtiollisen ulkopoliitiikan intressi on vaikuttanut tiiviisti tieteelliseen tutkimukseen ja välillisesti myös tutkijoiden uralla etenemiseen.

Poliittisen ystävyuden määrittely intressien ja arvojen alati tasapainoa hakevana 'vyyhtenä' korostaa käsitteen poliittisuutta. Tähän liittyy myös poliittisen ystävyuden käsitteen liittyminen sekä tietyn poliittisen kokonaisuuden että kokonaisuuteen kuuluvien eri tahojen (ts. faktioiden) syntymiseen. Tästä näkökulmasta tieteenalalla vallitsevat ja sitä muihin tahoihin liittävät sosiaaliset verkostot ovat määritelmällisesti sekä heterogeenisiä että poliittisia.

Aristoteleen poliittisen ystävyuden käsite ei korosta symmetristä vastavuoroisuutta.⁶ Poliittinen ystävyys liittyy yhteen liittymiseen, johon kuuluu olennaisesti syntyvien suhteiden erilaisuus, etäisyys ja epäsymmetrisyys.⁷ Kuningas, seppä ja sotilas – samoin professori, tutkija ja kanslisti tai asiantuntija, kansanedustaja ja ulkoministeri – kiinnittyvät toisiinsa tavalla, joka korostaa yhteyttä ja sen olemassaolon tarjoamia etuja enemmän kuin symmetristä vastavuoroisuutta, jossa kaikki saisivat ja antaisivat tasasuuruisesti. Aristoteleen mukaan vain tämänkaltainen poliittinen ystävyys voi muodostaa pohjan järjestyneelle ja oikeudenmukaiselle poliittiselle toiminnalle. Vaikka joku on paremmassa tai erilaisessa asemassa kuin toinen, se ei tarkoita, etteivätkö he voisi olla poliittisia ystäviä vähän samalla tavoin kuin 'kaupallinen ystävyys' sitoo kauppiasta ja asiakasta samaan hyväksytyyn toimintaan riippumatta toimijoiden epäsymmetrisestä asemasta.

Aristoteles määrittelee poliittisen ystävyuden käytännöllisesti. Henkilökohtainen ystävyys pitää sisällään poliittisen ystävyuden elementin, koska ystävyys tarvitsee yhteisen jaetun elementin ja poliittinen ystävyys koskee tämän jaetun *tunnistamista* ja säilyttämistä.⁸ Toisin sanoen poliittinen ystävyys muodostuu käytännöistä, jotka

---

⁶ Esim. Nikomakhoksen etiikka (1157a,12–20).

⁷ Toisen puolesta toimiminen ja myötämielinen suhtautuminen suuntautuu yhdenmielisyyden mahdollistamiseen, joka on myös oman onnen tavoittelemisen kannalta tärkeää (Ward 1996, 648). Näin vastavuoroinen symmetria ei ole ystävyuden tärkein piirre, eikä sen puuttuminen kerro välttämättä ystävyuden puuttumisesta.

⁸ Ystävyys hyvän elämän teoriaa ja käytäntöä välittävänä tekijänä vaipuu taustalle, kun itsekkyyks ja instrumentaalisuus nousee esiin, Nikomakhoksen etiikka (1157a12–20).

ovat tunnistettavissa sekä määriteltävissä. Poliittinen ystävyys on olemassa vain, jos se tuottaa käytännöllisiä tuloksia. Jos yhteisön sidokset toimivat oikein, ne tuottavat ystävyuden tunnetta tavalla, joka varmistaa sen, että yhteisön jäsenet suojelevat toisiaan, tuottavat hyötyä toisilleen, eivätkä käyttäydy epäoikeudenmukaisella tavalla toisiaan kohtaan (Kalimitzis 2000, 53). Näin poliittinen ystävyys tuottaa hyvin hienovaraisen ja jalostuneen poliittisen sidosaineen, jonka varassa yhteisön eheys voi säilyä.

Kansalaisuus tarjoaa esimerkin poliittisesta ystävyyydestä.⁹ Kansalaisuuden merkitys on selkeä monessa käytännön asiassa kuten ulkomaille matkustamisessa. Toisaalta sillä on diffuusi piirteensä, joka näyttäytyy esimerkiksi kaukomailla kahden suomalaisen tavatessa: Tässä tilanteessa syntyy helposti odotuksia yhteismielisestä käyttäytymisestä kahden ventovieraan ihmisen välillä tavalla, joka korosta samankaltaisuutta ja tekee yhdenmuotoisesta/tunnistettavasta käyttäytymisestä varsin todennäköistä. Samoin poliittisen ystävyuden merkitystä voi illustroida vertaamalla sitä kollegan suhteeseen kollegaan ja sitä määrittävään kollegiaalisuuteen.¹⁰ Kollegiaalisuus viittaa työtovereiden jakamaan yhteistoiminnalliseen vuorovaikutukseen. Tätä kollegiaalisuuteen liittyvää poliittisen ystävyuden muotoa määrittää kollektiivinen vastuullisuus ja huomio. Tästä näkökulmasta poliittinen ystävyys viittaa yhteisölliseen jakamiseen, jota määrittävät poliittinen olemassaolo ja poliittisen elämän lopulliset päämäärät. Poliittisen yhteisön teleologinen piirre viittaa määrättyyn poliittisen ystävyuden instituutioon,

---

⁹ Yhteismielisyyteen tähtäävän poliittisen ystävyuden vertaaminen nykyiseen ajatukseen, ystävyyyteen politiikassa on ongelmallista (Caldeira ja Patterson 1988). Ystävyys-suhteet käsitteen spesifissä merkityksessä värittävät työskentelyä tämän päivän politiikassa siihen osallistuvien tunteissa toisensa ja jakaessa samaa fyysistä ja virtuaalista tilaa. Erilaiset sidokset muodostavat vaikutussuhteiden verkoston, jonka piirissä tehokas poliittinen toiminta käsitetään mahdolliseksi ilman, että näitä suhteita liitetään käsitteeseen ystävyys missään yleisessä eli yhteismielisessä merkityksessä. Poliittinen ystävyys on käsite, joka ei ole korostuneesti esillä. Poliitiikan verkostot määrittelevät ystävyyttä ja samalla ystävyuden rajoja verkostojen muodostaessa myös tärkeän identiteetin lähteen. Tästä näkökulmasta, jota sävyttävät yhdenasianliikkeet, puoluepolitiikka ja ideologia, ystävyys nousee esiin tärkeänä mutta helposti erottavana ja tietystä määrin nurkkakuntaisena poliittisen vaikuttamisen välineenä.

¹⁰ Filiaalisuus tarjoaa toisen esimerkin poliittisen ystävyuden käsitteen ymmärtämiseksi. Jos joku osoittaa pojalle tai tyttärelle ominaisia tuntemuksia, voidaan puhua filiaalisuudesta. Perhe koostuu filiaalisuudesta ja vanhemmuudesta samalla tavoin kuin poliittinen yhteisö perustuu ystävyuden olemassaololle. Perhepiiriin kyky säilyä kumpuaa sen jäsenten aktuaaleista teoista, jotka osoittavat filiaalisia hyveitä, kuten kuuliaisuutta. Samalla tavoin kollegiaalisuus viittaa yhdessä olemisen, yhteen sopimisen ja yhdessä tekemisen tilaan, jota määrittelee tietty institutionalisoitunut kohteliaisuus.

joka pitää sisällään normatiivisia odotuksia. Poliittinen ystävyys sisältää tekoja, jotka edustavat poliittista ystävyyttä, kuten kunnian osoittaminen, lahjan antaminen tai vaikkapa viittaamisen ja lausunnon pyytämisen tieteelliset käytännöt. Kollegiaalisuus, mukaan ottamisen kriteerinä, palvelee tunnistettavuutta monilla työpaikoilla ja professionaalisissa ryhmissä. Odotuksena on, että kollegat työskentelevät yhdessä, avustavat toisiaan ja osallistuvat rakentavaan yhteistyöhön. Tällä tavoin määriteltynä kollegiaalisuus ei ole oma ominaisuutensa vaan kuva yhteisesti palkitsevasta tekemisestä, jossa yhteisen tekemisen merkityksellisyys on korostuneessa asemassa. Kollegiaalisuus on hyve, joka liittyy sen sidostaman yhteisön (kollegion) menestykselliseen olemassaoloon sille ominaisessa tehtävässä.

Samalla tavoin kuin kollegat muodostavat kollegion, poliittisen yhteisön suhde poliittiseen ystävyyteen perustuu *tunnistamiseen* ja *tunnistettavuuteen*. Tämä tunnistettavuus piirtää yhteisön ulkorajan ja määrittelee sekä sisäisten että ulkoisten rajapintojen luonteen. Aristoteles hylkäsi yksinkertaisen ajatuksen, että tunnistettavuus liittyy pelkästään yhteisen päämäärän jakamiseen (Kalimtzis 2000, 57). Aristoteles hahmotteli paljon eksklusiivisempaa poliittisen ystävyuden määritelmää. Tämä tarkoittaa, että poliittisen ystävyuden piirissä olevan täytyy kyetä näyttämään yhteismielistä toimintaa ja hyveellisyyttä käytännössä. Poliittisten ystävien täytyy ottaa osaa samaan elämän muotoon, jossa aktiivisesti sekä jaetaan yhteismielisyyttä että osallistutaan ja välitetään sitä. Kollegojen suhteen tämä tarkoittaa sitä, että he tunnistavat toisensa vain niiltä osin, miten he toimivat ja mitävoivat saada aikaan yhdessä, sekä miten he ovat symboleja tästä yhdessä tekemisestä. Poliittisessa yhteisössä ystävyys mahdollistaa politiikan päämäärien toteuttamisen. Tämä poliittisen ystävyuden määritelmä sulkee ulkopuolelle ne, jotka tunnistettavasti osoittavat teoillaan, etteivät he jaa samaa yhteismielisyyttä tai jaettuja metodeja sen saavuttamiseksi.

Aristoteleen termi “elää yhdessä” viittaa poliittisen ystävyuden koostamien yhteisöllisten prosessien sisältämään kykyyn sitoa ristiriitaisia piirteitä sekä avata että rajata avoimen inhimillisen toiminnan kenttää. Toiminta yhdessä elämisen prosesseissa on sitova voima sen lisäksi, että se on molemminpuolisen sidottavuuden representaatio. Yhteisen tekemisen praksis on suoraan verrannollinen poliittisen ystävyuden kykyyn säilyä. Samalla tämä praksis edustaa sitä, mitä poliittisen ystävyuden käsite merkitsee. Sitomisen ja uudelleensitomisen prosessi perustuu toiminnan ja representaation yhteen kietoutumisen synergialle (Kamintzis 2000, 57). Se mitä halutaan ja se mitä ajatellaan kietoutuu yhteen tässä prosessissa tavalla, joka inspiroi ja provosoi ‘oikeaa’ toimintaa, joka sopii yhteistä päämäärää toteuttavalle yhteisölle. Tieteenalaan sovellettaessa poliittinen ystävyys tarjoaa tavan hahmottaa formaaleja instituutioita laajempia

suhteita, joihin tutkijat ottavat osaa ja joka tarjoaa heidän tekemiselleen samanmielisen kontekstin.

4.2. Disiplinaarisuus tieteenalakuultuurina

Annettaessa sisältöä tieteen sisältämälle erityiselle poliittisen ystävyyden muodolle käsite *disiplinaarisuus* on hyödyllinen. Tieteellinen disiplinaarisuus (eng. *disciplinarity*) voidaan käsittää yhdeksi tiedettä määrittävistä poliittisen olemassaolon tavoista, eli eräänlaiseksi tieteellisen poliittisen ystävyyden muodoksi.¹¹ Disiplinaarisuus eroaa muista tavoista, kuten esimerkiksi kansalaisuudesta tai kollegiaalisuudesta, tavassaan painottaa tutkimuksellisia, pedagogisia ja asiantuntijuuteen liittyviä piirteitä. Disiplinaarisuus viittaa näin tiettyyn tieteenhaaraan, tiettyä oppia tai tietoa kattavaan alaan.¹² Tässä yhteydessä disiplinaarisuus koostuu niistä tietoa ja oppimista korostavista käytännöistä, joiden omaksumisen katsotaan johtavan tieteellisesti hyveelliseen käyttäytymiseen ja toimintaan. Olipa kyseessä vasta aloittava opiskelija tai pidemmälle ehtinyt tutkija, disiplinaarisuus pyrkii ohjaamaan ja harjoittamaan määrättyä intellektuaalista, henkistä ja moraalista tieteellistä olemista. Pedagogisen piirteen lisäksi disiplinaarisuudella on vahva representoiva piirteensä, joka edustaa järjestystä, valtaa ja legitimiisyyttä, jonka piirissä olevat kykenevät kontrolloimaan omaa ja muiden käyttäytymistä disiplinaarisuuteen liittyvällä tavalla.¹³

Voidaan olettaa, että yliopistolaitos ja sen suojassa toimivat tieteenalat muodostavat kokonaisuuden, jota voidaan kutsua sosiaalisesti artefaktiksi. Erityisesti Helsingin yliopisto sosiaalisena artefaktina yhdistyy auktoriteettiin myös konkreettinen arvovaltaa 'säteilevien' rakennusten ja keskeisen maantieteellisen sijaintinsa kautta. Tieteen corpus on kuitenkin vain vähäisessä määrin materiaalisesti olemassa oleva 'keho'. Tieteellinen locus sisältää esimerkkejä, tapoja ja malleja, joiden toistaminen nähdään

---

¹¹ Disiplinaarisuuden käsite viittaa Shumway et al. (1993, 3) mukaan kokonaisuuteen, joka muuten ymmärrettynä on hyvin hajanainen. Disiplinaarisuus kattaa tutkimuskohteista, analyysimeteodeista, tutkijoista, juornaaleista, apurahoista, väitöksistä ja julkaisemisesta muodostuvan kokonaisuuden.

¹² Disiplinaarisuuden tarkastelun yhteydessä on usein tapana erottaa se niistä arvo- ja uskomusjärjestelmistä, mihin disiplinaarinen yhteisö pyrkii. Tässä hengessä esimerkiksi Prior (1994, 520) toteaa, että on hyvä erottaa toisistaan kontingentit ja paikalliset tieteellisen työn käytännöt niistä idealisoiduista ja reifikoiduista uskomuksista, joita nämä käytännöt edustavat.

¹³ Kansainvälisen politiikan tieteenalan yleiskatsauksen ja johdatuksen usein korostavat sen suhteellista laajuutta ja hajanaisuutta (kts. esim. Hakovirta 1981, 7–9).

tärkeänä ja oleellisena sekä tieteen olemassaolon että siihen sisältyvän vallan käyttökelpoisuuden kannalta. Tämä toiston ja uudelleentuottamisen tärkeys johtuu eritoten normatiivisesta ohjaavasta tehtävästä. Tässä merkityksessä tieteenalan locus on yhtä todellinen kuin vaikkapa liikennemerkki tai konkreetti yliopiston rakennus, koska se pyrkii ja onnistuu ohjaamaan käyttäytymistä – siirtämään ihmisiä tekemisen muodosta toiseen järjestäytyneessä tilassa. Tähän merkitykseen viittaa myös disiplinaarisuuden (lt. *disciplina*) käsite: Tien ja uran merkitykset ovat disiplinaarisuuden juuria. Disiplinaarisuus kykenee ohjaamaan tieteenalalle tulevaa noviisia, mutta myös pidemmälle ehtinyttä vanhan toiston ja mallintamisen avulla innovoimaan uutta tiedettä. Disiplinaarisuus nostaa ja inspiroi piiriinsä tulevaa mieltä samalla ohjaten sitä pitkin totuttua tietä kohti ideaalia, eli tieteellistä taitoa ja 'huippututkimusta'.

Käsitteellisenä kokonaisuutena eli eräänlaisena mentaalisenä rakennuksena yliopisto ja siihen liittyvät tieteenalat kutsuvat kokoon niiden puitteissa toimivien mielissä muotonsa mukaisia käytäntöjä. Disiplinaarisuus voidaan ymmärtää näitä käsitteellisiä kokonaisuuksia koossapitäväksi toimintaperiaatteeksi. Tietyissä tilanteissa tieteenalat taivuttelevat puitteissaan toimivia jatkamaan valitsemallaan tiellä tai, kuten on tapana sanoa, uralla. Nämä 'ohjaavat' tilanteet ovat myös disiplinaarisuuden tilanteita. Niiden kirjo vaihtelee tohtoripromootioista, väitöstilaisuuksista, virkanimityksistä ja tiedekuntien kokouksista aina arkipäiväiseen uuteen kirjaan tutustumiseen tai artikkelin kirjoittamiseen. Näissä tilanteissa yliopisto ja tieteenalat ovat olemassa ja disiplinaarisuus ilmenee. Nämä ovat myös tilanteita, joiden kautta yliopisto koostuu, ei ainoastaan sisäisesti, vaan joissa se ilmenee omine auktoriteetteineen myös suhteessa ulkomaailmaan.

4.2.1. Tieteenalan ulkosuhteet

Disiplinaarisuuden käsite voidaan yhdistää arvovaltaan, jota tiede nauttii suhteessa muihin poliittisiin tiloihin ja niissä ilmeneviin poliittisen ystävyyden muotoihin. Näin myös ulkoisen arvovallan osoittamisen hetket ja tilaisuudet kytkeytyvät tiiviisti disiplinaarisuuteen. Tämän kytköksen kautta voi ymmärtää sen, miten tieteenalan rajapinnalla tapahtuva 'liike' on muodostunut tärkeäksi disiplinaarisuuden lähteeksi, koska se osoittaessaan suhdetta ulkoisiin tiloihin nostaa esiin sen, mitä tiede on ja toisaalta identifioi ne tahot, joihin tieteellisyys tässä edustavassa suhteessa liittyy.

Ulkopolitiikan tutkimuksen ja laajemman kansainvälisen politiikan tieteenalan näkökulmasta disiplinaarisuuden yhteiskunnallisen rajapinnat ovat olleet korostuneessa asemassa. Tutkimuskirjallisuudessa rajapintojen tärkeys tulee usein esiin.

Osmo Apunen (2001, 7) viittaa ulkopoliitiikan tutkimuksen rajapintojen tärkeyteen kommentoidessaan tutkimuksellisia juonteita 1960-luvulta alkaen seuraavasti: “Ulkopolitiikan tutkimuksen odotettiin tuottavan harjoitetun ulkopoliitiikan kannalta soveltamiskelpoista tietoa tai ainakin asettavan tutkimuskysymyksensä niin, että ne ovat ulkopoliittiselta kannalta katsoen mielekkäitä. Ulkopoliitiikka puolestaan nähtiin kansainvälisen politiikan tieteenalakohtaisena ydinalueena. Jopa kriittiset rauhan-tutkijat unohtivat pian kriittisyytensä ja pohtivat ‘asiakassuhteitaan’ julkishallintoon. Tätä ns. relevanssia vaati myös tutkimuksen suurin rahoittaja, Suomen Akatemia, omista lomakkeissaan. Ulkopoliitiikan tutkijan odotettiin siten hyväksyvän tutkimustehtäviinsä käytännön ulkopoliitiikkaan liittyviä ulkoisia sidoksia.” Ulkoiset sidokset määrittävät asiakassuhteeksi suhteessa julkishallintoon. Tämä suhde tieteenalan ulkopuolelle määritti myös tapaa, millä tieteenalakulttuurin piirissä hahmotettiin legitiimi ja arvostusta tuova tutkimus.¹⁴

Hajauttaminen keskittämisen antiteesinä johti myös tieteen ja valtion liian läheisen suhteen kritiikkiin. Suomalaisessa yhteydessä on usein korostunut ulkopoliitiikan tekemisen ja tutkimisen läheinen sidos. Tämä Machiavellinkin esille nostama ajatus humanistisesta havainnoinnista, jossa tarkkailija asettuu valtiomiehen ‘olkapäälle’ tekemään havaintojaan ja kuiskuttelemaan neuvojaan, korostaa ulkopoliitiikan tutkimuksen lähtökohtien olevan ulkopoliitiikan tekemisen tietämisessä ja taitamisessa (Ruhala 1977, 30). Tähän liittyvä disiplinaarisuuden valtiollista sitoutuneisuutta korostava näkemys nostaa esiin välittävien toimijoiden mahdollisuuden: Tieteen ulkopoliitiikan tekemistä mahdollistavan roolin rinnalla korostuu tutkimuskirjallisuudessa usein näkemys, joka liittyy ulkopoliittisen kokemuksen kykyyn tuottaa tieteellistä näkemystä. Raimo Väyrynen (1976) havainnoi Henry Kissingerin toimissa sitä, “kuinka tutkija yleensä transformoituu poliitikoksi ja kuinka tieteellisten menetelmien hallintaa ja tieteellistä ajattelutapaa voidaan soveltaa poliittisessa toiminnassa”. Kissingerin merkityksen tieteellisessä mielessä Väyrynen näkee erityisesti

---

¹⁴ Ilmari Susiluodon (2002, 105) kommentti tieteen ja käytännön välisestä suhteesta Kekkonen ajan Suomessa on osuva: “Harvoinkaan [tiede ja käytäntö] aineosat nivoutuvat toisiinsa, mutta vaikuttavat monesti välillisesti toisiinsa. Kyse on myös tiedon ja vallan dialektiikasta. Suomen ja Neuvostoliiton suhteissa tällä dialektiikalla oli erikoismerkitys. Vallan kautta saatiin Kekkonen aikana tietoa projekteista, taloudesta, todellisista suunnitelmista, eikä muuta tietoa tarvittu, koska myös tieto tuki valtaa. Kun samaan aikaan Neuvostoliitto suhtautui erittäin aggressiivisesti itseensä kohdistuvaan länsimaiseen tutkimukseen, oli Suomessa todella vaikea seurata itänaapurin asioita tieteellisesti. Tiedon ja vallan monopolia tuki suomettumisliturgia, jolla alamaiset saattoivat osoittaa solidaarisuuttaan Johtajan viisaudelle.”

siinä, että hänen ajatuksensa keskinkertaisesta tieteellisestä merkityksestä huolimatta ovat vaikuttaneet “Yhdysvaltojen ulkopoliitikan ja strategisten doktriinien muotoutumiseen.” Väyrynen nostaa Kissingerin esiin ulkopoliitikan tutkimuksen ja tekemisen välipinnalla, eräänlaisena välittävänä tekijänä. Jaakko Iloniemi (1978, 18) toteaa seuraavaa tieteen “kaksoisroolista”: “Kirjoittajat ja tutkijat esiintyvät varsin usein kaksoisroolissa; he haluavat analysoida todellisuutta, mutta he eivät voi unohtaa sitä, että heillä on myös henkilökohtaisia poliittisia ambitioita.” Iloniemi nostaa tämän asennoitumisen metodin tasolle, joka viittaa tutkijan tapaan käyttää omia poliittisia käsityksiään tutkimuksen teon apuna. Hän kokee, ettei tästä ole suurta haittaa läpinäkyvyyden vallitessa: “... jos kaikki peliin osallistujat tietävät tämän ja tuntevat osallistujien päämäärät ja niiden mukanaan tuomat rajoitukset, milteipä roolit.” Ulkopoliitikan tutkimuksen tuntemiseksi täytyy tietää sitä tekevien tahojen poliittisen taustat. Tämä hiljainen taustatieto tekee tutkimuksesta ymmärrettävämpää suhteuttaen sen ulkopoliittikkaan. Toimijoiden sitoutuneisuus nähtiin 1970-luvun keskustelussa voimavarana, joka tarkoitti myös sitä, että suomalaisen alan tutkimuksen ymmärtäminen vaati suomalaisen yhteiskunnan ja valtiollisuuden laajempaa huomioimista.¹⁵

Erityisesti 1970-luvulla eheyttävä ja yksituumaisuutta hakeva henki johti laajempaan yhteistyöhön ulkopoliittikkaa tutkivien ja sitä tekevien kesken. Tämä laajeneva yhteistyö pyrittiin sitomaan ulkoministeriön erilaisiin toimielimiin ja neuvottelukuntiin (Jakobson ?, 144). Samassa hengessä Ulkopoliitikan tutkimuksen säätiön hallitus¹⁶ toteaa vuonna 1978 tieteen roolista seuraavasti: “Tutkimuksen rooli ei rajoitu puhtaasti tieteelliseen pohdiskeluun. Perustutkimuksen saavuttamien tulosten on tultava laajempienkin kansalaispiirien tietoon. Pienessä maassa tutkijat osallistuessaan asiantuntijoina valtion toimikuntien ja vastaavien elinten työhön sekä kansalaistoimintaan järjestöissä, lisäävät näin tutkimuksen ja yhteiskunnan välistä tärkeää vuorovaikutusta.”¹⁷ Merkittävää on, että vielä 1970-luvulla eri toimijoiden, myös tutkijoiden,

---

¹⁵ Osmo Apunen (1983, 103) vetää rauhantutkimuksen tilanteesta Suomessa tiedepoliittisia johtopäätöksiä: “Tiedepoliittisena dilemmana on, miten saada aikaan teorian ja käytännön välillä sellainen hedelmällinen kanssakäyminen, että tutkimus ei edisty älyllisesti ja sosiaalisesti hyvinvoivaksi pienyhteisöksi ja että yhteiskunnallinen käytäntö taas kokee tutkimuksesta tulevat kriittiset iskut.”

¹⁶ Jan-Magnus Jansson, Osmo Apunen, Pekka Kuusi, Keijo Korhonen ja Kaarle Norderstreng.

¹⁷ Laajemmasta tiedepoliittisesta ilmapiiristä 1970-luvulla Häikiö ja Hänninen-Salmelin (1979) toteavat seuraavasti: “1970-luvun alkupuolella maamme tiedepoliitikan kenttä koki voimakkaan murroksen. Tärkeimmät tiedepoliitikan toteuttajat – opetusministeriö, Suomen Akatemia, Valtion tiedeneuvosto, Korkeakouluneuvosto – muuttivat sekä luonnettaan että toimintatapaansa. Murros näkyi uusien tiedepoliittisten ohjelmien laatimisena ja keskusjohtoisena tiedepoliittikkana.”

poliittinen rooli tuli korostuneesti esille näiden vuorovaikutusta jäseneltäessä. Pertti Joenniemi (1975, 156) piti neuvottelukuntia tärkeinä eri tahojen välisinä solmukohtina: “Ulkoasiain hallinnon piiriin on esimerkiksi perustettu erilaisia neuvottelukuntia [...] joiden kautta erilaiset poliittiset katsomukset pääsevät vaikuttamaan ratkaisuihin jo niiden valmisteluvaiheessa.”

1980-luvulla tieteen rooli alkaa erota omaksi suhteellisen kiistattomaksi, epäpoliittiseksi muodokseen, jolla on oma tärkeä tehtävänsä erilaisissa yhteistoimintaelimissä.¹⁸ Unto Vesa (1987, 118) käsittää neuvottelukunnat tärkeimmiksi foorumeiksi, joilla tutkijoita on käytetty asiantuntijaroolissa. Tärkeimmät neuvottelukunnat perustamisjärjestyksessä olivat Kehitys yhteistyöasiain (kehitysapuasiain) neuvottelukunta (1966), YK-asioiden neuvottelukunta (1969), aseidenriisunnan neuvottelukunta (Arnek 1970) ja ETYK-toimikunta (1973). Näissä neuvottelukunnissa, jotka usein perustettiin parlamentaariseen pohjalle, tieteen edustajat näyttelivät tärkeää disiplinaariperformatiiviin liittyvää roolia.¹⁹ He tuottivat kuvaa asiantuntijuudesta ja siten legitimoivat toimikuntien olemassaoloa tilanteessa, jossa tieteestä oli tulossa yhä tärkeämpi objektiivisen asiantuntijuuden korostuessa puoluepoliittisuuden kustannuksella. Samaan aikaan Suomen linja – ulkopoliitiikan tekeminen – ilmeni yhä kiistattomamassa valossa näyttäytyen legitimiiltä ja oikealta tavalta olla olemassa muuten vaaralliseksi koetussa ydinsodan uhkan täyteisessä maailmassa. Tieteen ja ulkopoliitiikan tekijät jakoivat keskustelua. Tieteentekijöistä tuli niin kuin Unto Vesa (1998, 8) Jyrki Käköstä siteeraten ilmaisee YYA-sopimuksen yhteydessä: “Tutkijoista tuli asianosaisia heidän osallistuessaan paikoin ulkopoliitiikan tekemiseen.”

Tutkimuskirjallisuudessa esiintyy vahva painotus, jonka mukaan kontaktipoliitiikan korostunut merkitys on ominaista kansainvälisten suhteiden tutkimusalalle. Klaus Törnudd (1983, 143) esimerkiksi toteaa kontaktipoliitiikan tärkeyden kansainvälisen politiikan näkökulmasta. Hänestä tutkimuksen keskeiset tulokset ovat “vaatimattomia”, mutta ne ovat “helposti tajuttavissa” ja siten soveltuvia käytännön tarpeisiin: “Kansainvälisen politiikan tutkimus tieteenä on lähellä politiikkaa siinäkin mielessä, että se on

---

¹⁸ 1980-luvulla tieteenalan kenttä alkaa vaikuttaa eheältä. Uusi tutkijasukupolvi oli päässyt tieteenalan keskeisille paikoille. Tätä sivuten Unto Vesa (1983, 281) katsauksessaan rauhantutkimukseen Suomessa toteaa: “[O]n todettava, että rauhantutkimus on Suomessa laajemmalla pohjalla kuin UNESCO:n uusin katsaus alan tutkimukseen antaa ymmärtää; siihen sisältyvät Suomen osalta Rauhan- ja konfliktitutkimuslaitos, Ulkopoliittinen instituutti, Suomen rauhantutkimusyhdistys, Turun rauhantutkimuksen ryhmä, Helsingin yliopiston kehitysmaainstituutti ja yleisen valtio-opin laitos sekä Tampereen yliopiston tiedotustutkimuksen laitos ja politiikan tutkimuksen laitos.”

¹⁹ Ks. Apunen (1984, 311–324).

suurelta osin sidoksissa yhteiskuntajärjestelmään.” Törnudd korostaa yhteiskunnallisen sidoksen merkitystä todetessaan tutkijoiden – Törnudd käyttää kuvaavaa nimitystä “tieteen harrastajat” – olevan tiiviisti integroituneita “poliittiseen vallankäyttöön”. Tässä yhteydessä Törnudd näyttää erottavan toisistaan “tiedemiehen roolin” perinteisemmin ymmärrettyä siitä tavasta, millä se ilmenee kansainvälisten suhteiden tutkimuksen alalla Suomessa, jossa “tutkijat toimivat mukana puolue-elimissä, valtionkomiteoissa ja ulkoministeriön apuelimissä, virallisissa valtuuskunnissa” sekä “TV:ssä kansainvälisen politiikan ajankohtaistapahtumien kommentaattoreina”.

Kontaktipolitiikan merkityksen korostus muuttaa muotoa 1990-luvulle tultaessa. 1990-luvun henki suosii tieteen kansainvälisiä sidoksia kansallisten asemesta, mutta samalla kansallisen rahoituksen merkitys korostuu ulkopuolisen rahoituksen vaateen kautta. Etäisyyttä suhteessa valtiollisiin elimiin painottaneita näkemyksiä esiintyi jo 1970-luvulla. Esimerkiksi George Maude (1979, 42) käsittää suomalaisen ulkopolitiikan tutkimuksen ongelmaksi sen, että tutkijat ovat integroituneet valtiollisiin päämääriin siinä määrin, että kriittinen suhtautuminen on mahdotonta: “En voi olla ajattelemta, että suomalaisen tutkijan vaarana ei ole mieltymys johonkin ideologiaan vaan mieltymys maan viralliseen politiikkaan [...]. On olemassa [...] vaara, että suomalainen tutkija, jopa silloin kun hän yrittää identifioida ongelmia, tekee sen hallitusvirkamiehen silmin [...]. Tutkijat haluavat palvella, mutta tämä palvelualltius tekee heistä hyvin helposti virkamieskuntaa, joka haluaa vain täydentää hallitukselta tulleita ehdotuksia ja väittää hallituksen linjan olevan oikeassa. Toisaalta kriittisemmän linjan omaksuminen tuo mukanaan vaaran joutua paitsioon.” Huomion keskiöön nousee tieteen ja valtiollisuuden välinen kontaktipinta. 1970- ja 1980-luvulla tieteen rooli oli enimmäkseen kansallista ulkopolitiikan linjateknologiaa arvostava ja tukeva. Vaikka tämä arvostava suhde on edelleen vallitseva, tärkeä painotusero oli kuitenkin tieteen näkeminen kansainvälisenä sen sijasta, että se olisi nähty tiiviisti kansalliselle tasolle kuuluvana tekijänä. Tieteestä tuli tarkastelujakson loppupuolella muutosvoima, joka pyrki tukemaan ajatusta kansainvälisestä Suomesta. Tämä piirre toi tärkeän piirteen tieteenalan ja valtion väliseen kontaktipolitiikkaan.

Etäisyyden teeman ohella esiintyi paineita tuoda esiin tutkimuksellista relevanssia eri yhteiskunnallisilla foorumeilla. Tieteen ‘edustavasta’ suhteesta mediaan nousi 1990-luvun alussa keskustelua: “[...] mediajulkisuudesta on myös tulossa tieteen väline sen kamppailussa oman olemassaolonsa ehdoista [...]. Uhanalaiseksi joutuneet tutkimusyhteisöt yrittävät oikeuttaa itseään ja asemaansa esiintymällä enemmän ja näkyvämmiin julkisuudessa” (Patomäki 1994, 57). Tästä näkökulmasta on huomioitava, että 1990-luvulla myös yhteiskuntatieteissä ja kansainvälisen politiikan piirissä yleisty

ajatus yliopiston ulkopuolisten kontaktien ja rahoituskanavien tärkeydestä. 'Edustaminen' rajapinnoilla korostuu, koska vain osoittamalla omaa kiinnostavuutta voi saada rahoitusta tieteen tekemiselle, jonka täytyy jatkuvasti liittyä edustavaan funktioon säilyäkseen. Yhteiskunnallisen arvostuksen kannalta tieteellisen tutkimuksen edustaminen suhteessa julkiseen keskusteluun on korostuneessa asemassa tieteenalan teksteissä.

4.2.2. Tieteenalan sisäsuhteet

Tarkasteltavasta tutkimuskirjallisuudesta nousee esiin kielipeli, jonka mukaan disiplinaarisuuden osoittaminen kansainvälisten suhteiden ja ulkopoliittikan tieteenalalla tapahtuu korostuneesti suhteessa tieteenalan ulkopuolisiin tahoihin. Tämä on merkittävä piirre tieteen tekemisen sosiaalisen sisällön näkökulmasta. Yhtäältä tämä suhde tuodaan esiin kriittisessä valossa, koska sen katsotaan vaarantavan tieteen integriteetin. Toisaalta suhde tulee esiin hyvin positiivisessa mielessä esimerkiksi kansalaiskeskustelua peräänkuuluttavissa kielipeleissä.

Tieteenalakulttuurin kääntyminen ulkopinnalleen voi johtaa siihen, että onnistuneesta kontaktipolitiikasta ei tule vain ulkoisen arvovalan vaan myös tieteenalan sisäisen arvostuksen mitta. 'Edustamisen' kielipeli voidaan katsoa erilliseksi osaksi tieteenalaa, jolloin sen vaikutukset itse tutkimukseen olisivat vähäiset. Voidaan ajatella esimerkiksi, että edustustehtävä lankeaa tietyille tutkijoille ja 'vakavasti' otettava tieteellinen tutkimus taas toisille. Luultavampi vaihtoehto kuitenkin on, että ulkoisessa 'edustamisessa' onnistuminen kääntyy myös tieteenalan sisäiseksi arvovallaksi. Näin eri yhteiskunnallisten tahojen kanssa paljon tekemisissä olevat tutkijat vaikuttavat joko suoraan tai epäsuoraan siihen, millainen tutkimus on omana aikanaan 'hyvää' ja 'laadukasta'. Toisaalta tunnustettu asema tiedeyhteisön sisällä, jonka voidaan katsoa osaltaan heijastavan tutkimuksen laatua, saattaa kääntyä yhteiskunnallisten tahojen toimesta kysynnäksi asiantuntijuutta kohtaan. Se, kuinka 'edustaminen' suhteutuu tieteellisen tutkimuksen laatuun ja kumpaa painotetaan tieteenalakulttuurin piirissä esimerkiksi virkoja jaettaessa, näyttää määräytyvän kansainvälisten suhteiden alalla poikkeuksellisessa määrin suhteessa ulkoisiin tahoihin.

Tieteellisen arvovalan ja edustavuuden lisäksi disiplinaarisuus koostuu allianssi-suhteesta tiettyihin tieteenalan sisäisiin käytäntöihin. Huomiota herättävää on, että vain osa disiplinaarisuuteen liittyvistä käytännöistä omaa muodollisesti määrittelyluonteen. Eräs tärkeimmistä määrättyistä disiplinaarielementeistä on ns. refereensysteemi, jota monet tieteellisistä aikakauslehdistä noudattavat ja josta on tullut eräs

tärkeä legitimiuden mitta tieteenalan sisällä.²⁰ Referee-systeemi liittyy oleellisesti myös arvostettavuuteen sen käytön yleisyyden ja tiukkuuden heijastellessa tieteelle tärkeitä perusarvoja kuten luotettavuutta ja uskottavuutta. Tämä disiplinaarisuuden muoto näyttäytyy esimerkiksi silloin, kun tutkija julkaisee jotakin joissakin alan arvostetuimmista angloamerikkalaisista aikakauslehdistä. Hän osoittaa omaa disiplinaarisuuttaan samalla, kun kyseinen aikakauslehti tuo esiin omaa tärkeää asemaansa tunnistettavana disiplinaarisuuden lähteenä. Näin disiplinaarisuus tietynlaisena allianssina koostaa oman legitimiisyytensä tarjotessaan osallistujilleen mahdollisuuden tuoda esiin omaa rooliaan ja arvostustaan.

Referee-käytäntö disiplinaarisuuden osoittajana tuo esiin hierarkkisen piirteen. Hierarkia pelkistetyimmillään näyttäytyy eri tieteellisten aikakauslehtien tai instituutioiden nauttiman arvostuksen paremmuusjärjestyksenä. Se näyttäytyy myös eri instituutioiden, eri kustantamojen, eri maiden tieteellisten yhteisöjen, jne. asettamisena hierarkkiseen paremmuusjärjestykseen, kuten ilmenee 1990-luvulla Suomessa vakiintuneista käsitteistä huippututkija, huippuyksikkö, tai 'tutkimuksen huipulla'. Hierarkkisuus on siis disiplinaarisuutta hahmottava tieteellisen järjestyksen muoto, joka korostuu tarpeena selvittää ja määritellä hierarkiaa sekä haluna edustaa omaa korkeaa asemaa tieteellisen yhteisön piirissä. Tähän representoivaan piirteeseen liittyen tieteenalan aikakauslehdet luovat tietynlaisen *tilaisuustilan* (Prior 1994, 520), jossa osallistujilla on mahdollisuus osoittaa omaa disiplinaarisuuttaan. Näin osallistujat alkavat edustaa disiplinaarisuuttaan ja heistä tulee helposti yhä enemmän tieteenalan sisäisten allianssien 'solmukohtia'.

Tieteelliset allianssit nivoutuvat hierarkkiseen muotoon, jota viime aikoina Suomessa ovat ilmentäneet huippututkimuksen ja huippuyksiköiden käsitteisiin kietoutuneet kielipelit. Tämä disiplinaarisuuden muoto ei ole uusi, vaan se on ollut läsnä aina tieteessä. Esimerkiksi Oiva Ketonen (1983, 262) ilmentää tätä kielipeliä arvioidessaan suomalaisen tieteellisen tutkimuksen tason matalaksi, ei-korkeaksi. Arviossaan korkeuden tai huipun määrää Suomessa hän tukeutuu pääosin Nobelin-palkintojen määrään sekä vertailuun Suomen ja Ruotsin välillä. Nobel-palkinto muodostaa mitan tieteen korkeasta tasosta ja näin Nobel saa teknologisen luonteen, jonka avulla tuotetaan, ei ainoastaan korkealaatuista tutkimusta, vaan myös eroa korkean ja matalan disiplinaarisuuden välillä. Samalla tavoin sukua olevat 'huippu'-

---

²⁰ Tarja Väyrynen (2003) tarkastelee *Journal of Peace Research* -lehden 'portinvartijan' roolia rauhantutkimuksen alalla erityisesti 'normaalitieteellisen' ja kriittisen lähestymistavan välisen erottelun näkökulmasta.

ja 'korkea'-kielipelit ottavat paikkansa tieteenalakulttuurisina rajateknologioina, joiden tarkoituksena on erottaa merkittävä tavallisesta ja tärkeä epämääräisestä. Yrittäessään ylläpitää kuvaa tiedosta ja asiantuntijuudesta tiedeyhteisöllä voi käsittää olevan taipumus rakentaa itsestään kuvaa 'ylimaallisenä' säännönmukaisuuden ja selkeyden määrittämänä tilana. Tämänkaltainen rajateknologisen 'jalostavan' tekemisen käsitetään erottavan 'huonon' tieteen 'hyvästä', mutta samalla myös tieteenalakulttuurin muista yhteiskunnallisista tahoista.

Disiplinaarisuudelle ominaisesta rajateknologiasta johtuen kielipeleistä, kuten 'huippututkimus' ja 'huippuyksikkö', tulee osa rajanvetoa tieteenalan ja sen ulkopuolen välillä. Tieteenalasta edustavaa ja jalostunutta käsitystä tuottavan rajateknologian voi käsittää muodostavan tärkeän kontaktipolitiikan muodon. Näin rajaperformatiiveihin yhdistettävistä käsitteistä, kuten monista instituutioista ja titeleistä, tulee tapa asetella tieteenalan ulkorajaa ja hankkia arvostusta, joka kumpuaa johonkin korkeaan ja huipulla olevaan kuulumisesta. Onnistuneen rajateknologisen kielipelin avulla tutkijasta tulee osa yhteisöä joka on, siltä voi helposti näyttää, aina tuntenut ja tulee tuntemaan asiansa ja jonka puoleen voidaan kääntyä pulmallisissa ja selvyyttä vaativissa tilanteissa.

1980-luvun kuluessa tieteenalan kontaktipolitiikka muuttuu itsenäisyyttä ja erillisyyttä korostavaan suuntaan. Tässä hengessä Bo Stenström (1983, 615) toteaa ulkopoliittisesta keskustelusta Suomessa seuraavaa: "Suomen ulkopoliittisesta keskustelusta puhuttaessa on muistettava, että julkinen keskustelu [...] ei juuri koskaan lähde liikkeelle asiallisista ja asiantuntevista kirjoituksista. Se lähtee liikkeelle ylilyönneistä, taktisista sisä- ja/tai puoluepoliittisista laskelmista, liiallisista pelkistyksistä, irtonaisten yksityiskohtien urhoollisesta ylipainottamisesta – ja se takaa, että vastaukset ovat sen mukaiset." Tästä asioiden tilasta Stenström näkee vastuullisena poliitikkojen, tutkijoiden ja median muodostaman "Bermudan kolmion". Tästä näkökulmasta tieteellisen tutkimuksen tiiviit sidokset ympäristöön saattavat lamaannuttaa keskustelun. Kontaktipintojen ylitse tapahtuva liike voi saada muodot, joita ohjaa hyvin ohimenevät suuntauksiset, lyhytnäköiset intressit ja halu osoittaa omaa relevanssia kulloinkin esillä olevien teemojen kannalta. Sen sijasta keskustelua nähdään ohjaavan ennemminkin lyhyen tähtäimen rajatut intressit kuin pitkän tähtäyksen laajat intressit.

1980-luvun lopussa voimakkaana esiin noussut hajautettu ja valtiollisuudesta erillinen tieteellinen kriittinen tila merkityksellistää uudella tavoin tieteenalan suhteen valtioon. Suhde valtioon käsitetään tästä näkökulmasta riistävän tieteeiltä sen oleellisen eteenpäin vievän voiman tuottaa uusia keskenään kilpailevia malleja ja kokeilevia sovelluksia käytännön tarkoituksiin. Tieteeiltä vaadittavaan joustavuuteen ei perinteinen valtiollisuus ja keskitetty hallinto sovi. Tässä hengessä Pekka Suortti (1994, 419)

näkee Suomen yliopistolaitosta ja erityisesti professorikuntaa kohdanneiden kriisien perusongelmana läheisen suhteen valtion: “Ongelmien ydin on se, että professori on valtion virkamies. Monopoli millä tahansa alueella on epäterve, mukaan lukien valtion monopoli korkeakoululaitoksessa.” Samassa hengessä Lauri Saxén (1995, 80) lähtee tiedeyhteisön tilaa ja kehitysnäkymiä luotaavassa katsauksessaan liikkeelle Urho Kekkosen näkemyksestä vuodelta 1964, jonka mukaan Suomen Akatemia tulee kytkeä tiiviisti muuhun yhteiskuntaan. Saxénin mielestä tämä presidentin näkemys edustaa tieteen kannalta kielteistä kehitystä: “Perustuen osalta voidaan tiettyjä alueellisia ja yhteiskunnallisia tekijöitä pitää ymmärrettävinä, mutta kilpailtaessa tutkimustuesta on laatu asetettava kaikkien muiden kriteerien yläpuolelle”. Samassa hengessä Osmo Apunen (2001, 6) toteaa, että konsensuksen Suomen läheiset suhteet tutkimisen ja tekemisen välillä eivät olleet “suosiollisia” ulkopoliittiselle ajattelulle.

Tärkeä kysymys liittyy siis Edelfeltin sitoutuneisuutta korostavassa maalaus-revisiossaan esille nostamaan teemaan, joka koski tieteellistä yhteyttä versus erillisyyttä. 1990-luvulla tämä teema nousee esiin kriittisen ja itsenäisen tieteen peräänkuuluttamisena, jota valtiolliset näkökulmat eivät saisi enää kahlita. Ajatuksena on, että tällä tavoin erillisenä ja vapaana tiede pystyy parhaiten täyttämään oman itsenäisen yhteiskunnallisen roolinsa. Raimo Väyrynen (1978, 43) käsittää kriittisen mallin tuloksena saattavan “olla havaintoja, jotka eivät sovellu päätöksentekijöiden lähtökohtiin” ja jotka näin asettavat tekemisen ja tutkimisen saumattoman yhteensopimisen kyseenalaiseksi. Hän korostaa näin tutkimuksen revisioivan luonteen arvostelevaa piirrettä ja sen nostamista pelkän mallintavan sekä arvostavan ymmärtämisen rinnalle. Tutkimuksen suhde ulkopoliittikan tekemiseen perustuu Väyrysen mukaan myös tieteen kykyyn nostaa esiin puutteita ja epäkohtia ulkopoliittikan tekemisessä ja näin kontrolloida ja ohjata viisaaseen tekemiseen. Väyrysen esille nostama revisio tieteestä korostaa sen erillisyyttä päätöksentekijän lähtökohdista, mutta samalla tämän erillisyyden nähdään mahdollistavan tukevamman pohjan tieteelliselle tiedolle sekä sen soveltamiselle ulkopoliittisessa päätöksenteossa.

Kylmän sodan loputtua huomio kääntyy pois valtiollisen selviytymisen tematiikasta kohti yhteiskunnallista hyvinvointia. Tiedeyhteisön nähdään muodostavan oman erillisen elementin kokonaisuudesta, joka osaksi tukee yhteiskunnallista hyvinvointia, mutta on samalla sitoutunut laajempiin kansainvälisiin tehtäviin ja tutkimusyhteisöön. Tieteellinen kriittinen tila määrittynyt näin yhtäältä erillisyytensä mahdollistaman kriittisen asenteen kautta ja toisaalta laajan globaalien sitoutumisen kautta, joka erottaa tiedeyhteisön omaksi erilliseksi mutta samalla eteenpäin vieväksi elementikseen kansallisessa kontekstissa. Tässä mielessä tieteelliset kielipelit nostavat esiin suunnan kohti

kansainvälistä ja ajatuksen tämän suunnan mahdollistamasta kansallisesta lunastuksesta.

Valtakunnalliset tutkimuslaitokset – pääsääntöisesti Tapri ja Upi – muodostivat oman tapauksensa disiplinaarisuuden ja sen aseman määrittelyssä. 1990-luvun alussa alan valtakunnallisten tutkimuslaitosten rooli nousi korostuneeseen asemaan. Niihin kohdistuvaa huomiota sävytti praktisen tiedon tuottamisen vaatimus. Maahan haluttiin luoda vahvoja instituutioita, jotka tuottaisivat asiantuntevaa tietoa ulkopoliittikan tekemisen avuksi.²¹ Ongelmaksi nousi kahdensuuntaiset vaatimukset. Yhtäältä tutkimuslaitosten haluttiin tuottavan tietoa, joka on relevanttia ajankohtaisten kysymysten kannalta. Esimerkiksi Tuomas Forsberg (1994, 68) toteaa tutkimuslaitosten roolista seuraavasti: “[...] useimmilla tutkimuslaitoksilla on eräänlainen kaksoisrooli. Ne ovat sekä ‘neutraalin’ tiedon välittäjiä että ‘poliittisten’ ideoiden tuottajia. Tässä ominaisuudessa ne pystyvät tyydyttämään hyvin erilaisia valtionhallinnon ja kansalaisyhteiskunnan tarpeita.” Tutkimuslaitosten haluttiin olevan kansainvälisen standardin mukaisesti valtiollisuudesta erillisiä yksiköitä, mutta samalla niiden olemassaolon tarkoitus oli tuottaa sovellettavissa olevaa tietoa. Tutkimuslaitoksen tutkijan asiantuntijuus oli ongelmallinen hänen tasapainotellessa läheisyyden ja etäisyyden vaateiden kanssa.

Esille nousee 1990-luvulla ajatus tieteen legitimizeettikriisistä, joka kansainvälisen politiikan tieteenalalla tuntui akuuttina, koska sen nähtiin epäonnistuneen kylmänsodan lopun ennakoimisessa. Heikki Patomäki (1994, 56) tuo esiin tieteen edustavuuden kannalta ongelmallisen piirteen: “Ehkä journalistit – ja jopa heidän yhteisönsäkin – ovat vähin erin oppimassa huomaamaan, että tieteiden sisällä ja välillä on perustavia kiistoja, että samoista asioista voidaan esittää radikaalistikin erilaisia tulkintoja, että ‘tieteen’ – siis professoreiden, dosenttien, ja erikoistutkijoiden – tuottamat näkemykset eivät olekaan enää puhtaita, pyhiä ja varmoja, vaan pikemminkin hyvin epävarmoja.” Tässä yhteydessä on hyvä korostaa, että tieteelliseen legitimizeettiin vaikuttaa oleellisesti se, että muiden yhteiskunnallisten tahojen toimesta on kysyntää suhteessa asiantuntijuuteen. Tämä kysyntä on paljolti sosiaalista, joten asiantuntijuudelle riittää se, että se täyttää tietyn sosiaalisen hyväksyttävyyden – esim. näyttää ja käyttäytyy kuin asiantuntija. Tällä tavoin tarkastellen kriittinen kognitiivinen asenne painuu helposti taustalle.

---

²¹ Tämän keskustelun eräs ilmentymä oli, että opetusministeriön asettama toimikunta ehdotti keskeisten tutkimuslaitosten yhdistämistä vuonna 1992. Kts. esim. Patomäki (1992).

Esille nousee tieteellisen varmuuden sosiaalinen tuottaminen, johon tieteen lisäksi osallistuvat muutkin yhteiskunnalliset tahot. Voidaan sanoa, että tieteellinen legitimitetti ja legitimitteettikriisit tuotetaan vuorovaikutussuhteessa muiden yhteiskunnallisten tahojen kanssa. 1990-luvun alun kriisi ilmensi laajempaan yhteiskunnalliseen poliittiseen ystävyteen kohdistuneita paineita.

4.3. Tieteelliset transformaatiokäytännöt

Disiplinaarisuuden piiriin astuessaan osallistujasta tulee tieteenekijä. Tämä 'tuleminen' viittaa siirtymiseen, transformatioon. Yhtäältä voimme puhua vertikaalista siirtymisestä, joka viittaa siihen prosessiin, jolla henkilö tulee osaksi tieteellistä yhteisöä pääsääntöisesti vuosia kestävästä opiskelusta. Toisaalta on olemassa horisontaalista siirtymistä tieteenalakuultuuriin piiriin. Tämä viittaa tilanteisiin, joissa henkilö siirtyy yhden poliittisen olemassaolon muodosta toiseen. Horisontaalsiirtymä viittaa pääsääntöisesti siihen, kun määritelmällisesti tiedeyhteisön disiplinaarisuuden piiriin kuuluva on tässä roolissaan kanssakäymisessä johonkin toiseen poliittiseen piiriin kuuluvan kanssa – esim. asiantuntija tiedeohjelmassa, uutislähetyksessä tai eduskunnan valiokunnassa.²² Osmo Apusen (2001, 9) toteamus, että tieteenalaa voidaan arvioida sen mukaan, kykeneekö sen edustajat antamaan "oikeita" vastauksia heille esitettyihin kysymyksiin. Tämä tuo esiin horisontaalisen linkin sisäisen ja ulkoisen välillä. Tieteen edustajien on kyettävä muotoilemaan tutkimuksensa niin, että ne ovat relevantteja tärkeiden ajankohtaisten kysymysten näkökulmasta. Horisontaalsiirtymän yleisyyttä voidaan pitää mittana tieteenalakuultuuriin suhteellisesta sulkeutuneisuudesta vs. avoimuudesta.²³

---

²² Lessl (1989) erottelee toisistaan "barbaarisen" kielen, jota tiedeyhteisön jäsenet käyttävät keskustellessaan toistensa kanssa tiedeyhteisön ulkopuolelle suunnatusta kielestä.

²³ Tieteen intertekstuaalinen luonne tuottaa sen parissa koulukunnista riippumatonta käyttäytymistä varsinkin, jos tämä käyttäytyminen suuntautuu tieteenalalla ulospäin: Se, mitä sanotaan ja kirjoitetaan, perustuu yhä enemmän sille, mitä on jo sanottu ja kirjoitettu liikuttaessa tieteenalan ulkorajalle eli tieteenalaa edustavaan rooliin. Tätä painetta ja taipumusta kohti traditionaalisesti määrätynyt edustavuutta voidaan verrata siihen, miten tietystä maasta kotoisin olevien identiteetti ja merkitys määräytyy varsinkin muiden silmissä maata koskevan kuvan kautta henkilöiden ollessa ulkomailla: Näin suomalaisista tulee helposti 'suomalaisempia' ollessaan kaukana kotimaastaan samoin kuin tieteilijä siirtyy kohti stereotyyppisempää käyttäytymistä liikkuaessaan tieteenalan ulkopuolelle, edustaessaan sitä.

Horisontaalisirrytmää määriteltäessä on syytä erottaa toisistaan ne tapaukset, joissa ulospäin suuntautunut kanssakäyminen on itsessään institutionalisoitunut osa poliittisen ystävyyden muotoa ja ne tapaukset, joissa kielipeli tapahtuu määrittelemättömämmällä tavalla. Esimerkin määrittelemättömästä transformaatiosta tarjoaa ulkopoliittikan tutkimuksen arviointiryhmän raportin (2002) pohtiminen tiedotusvälineissä tiedemaailman edustajien taholta. Tilanteesta teki jossakin määrin ominakeisen se, että tiedemaailman edustajat eivät olleet läsnä siinä asiantuntijan roolissa, jossa he yleensä esiintyvät tiedotusvälineissä. He olivat nyt itse asiantuntijuuden ja arvioinnin kohteina.²⁴ Tieteenalan ulkoisilla foorumeilla tieteenalaa kohtaan osoitettu kritiikki ja asiantuntijuuden kyseenalaistaminen ovat odottamattomia, eikä tämänkaltaisia tilanteita varten ole omaa roolia.

Tilanteet, joissa jonkin tieteenalan edustajan tulkinnat tai kommentit ovat herättäneet kohua, kuuluvat myös esimerkkeihin määrittelemättömästä horisontaalisirrytmästä. Professori Raimo Värysen ydinaseita koskenut lausunto ja sen tulkinnat kansainvälisen Pugwash-liikkeen seminaarissa Helsingissä herätti vuoden 1983 keväällä laajasti huomiota. Lausuntoa tulkittiin eräissä lehdissä siten, että sen tarkoituksena oli pelata Suomen mahdollisella ydinaseoptiolla – ts. mahdollisuudella sijoittaa Suomeen Neuvostoliiton ydinaseita –, jotta Norja saataisiin suostumaan ydinaseettomaan vyöhykkeeseen Pohjolassa. Värysen itse katsoi kommenttinsa tuoneen esiin sen teoreettisen asian, ettei ydinaseitten sijoittamista Suomeen tehnyt mahdottomaksi mikään kansainvälinen sopimus. Värysen lausunnon äkillinen politisoituminen tarjoaa esimerkin tiedeyhteisön edustajien arvostettujen edustajien vertautumisesta ulkopoliittikan ‘linjanpitäjiin’. Heidän odotettiin olevan pidättyväisiä lausunnoissa, jotka saattaisivat olla ristiriidassa vallinneen ulkopoliittikan kanssa varsinkin kansainvälisillä foorumeilla. Esimerkiksi Jukka Tarkka kirjoitti *Helsingin Sanomissa* (1.3.1983), että Raimo Värysen lausunto oli ollut “merkillinen” ja sen takia asiasta lehdistössä noussut kohu oli perusteltu. *Helsingin Sanomien pääkirjoitus* (25.2.1983) leimasi Värysen antaneen näytteen “metsäläishuumoristaan” ja *Näköpiirissä* (11.3.1983) todettiin

---

²⁴ Osmo Apunen kommentoi arviointia *Aamulehdessä* 15.4.2002 sen sisältöä ja laatimistapaa kritisoiden: “Arviointiryhmä on esittänyt joukon hyviä ulko- ja turvallisuuspolitiikan tutkimuksen edellytyksiä parantavia ehdotuksia. Muutama suositus on sellainen, ettei niistä mitään haittaakaan ole. Osa perustuu valitettavasti liiallisiin yleistyksiin. Niiden runsaus antaa aiheen odottaa, että tällaisten arviointien teettäjät kiinnittävät tarkempaa huomiota niiden ammatilliseen tasoon ja siihen, mitä haittaa huonosta raportista on muualla. [...] arviointi on tehty ylimalkaisesti. Osa päätelmistä nojaa kuulopuheisiin.”

kommentin edustavan “sekoiluilmiota”.²⁵ Käyty keskustelu yhdessä siihen nivoutuneen presidentti Koiviston ‘opettavaisen’ valtiopäivien päättäjäispuheen kanssa osoittivat, kuinka lähellä tieteenalan tutkija on ulkopoliittikan linjateknologiaa ja miten hänen odotetaan osallistuvan virallisen linjan synnyttämiseen sekä syventämiseen säilyttääkseen arvostuksensa.

Väyrysen tapaus eli esimerkki siitä, kuinka tieteenalan edustajiin kohdistuu odotuksia, vaikka heidän asemansa läheisyydestä huolimatta on kuitenkin virallisen ulkopoliittikan ulkopuolella. Dag Anckarin lausunto 1970-luvun lopulla, jonka tulkittiin epäilevän YYA-sopimuksen tarkoituksenmukaisuutta, tarjoaa toisen esimerkin. Yhtäältä sekä Väyrysen että Anckarin tapaukset kuvastavat omaa aikaansa, jossa ulkopoliittikan linjan koettiin olevan paineen alla Kekkonen väistytyä. Toisaalta ne tuovat esiin sen kuinka tilannesidonaiset tekijät saattavat vaikuttaa siihen, millaista ‘käyttäytymistä’ ja ‘kieltä’ tieteenalan edustajilta odotetaan.

Transformaation sisältämää dynamiikkaa voi hahmottaa johdannossa jo esiintyneen käsitteen ‘ekstemporaaalisuus’ avulla. Ekstemporaaalisuus viittaa kykyyn ottaa osaa kielipeleihin, jotka liittyvät välittömään ja tietyllä tavalla ennalta arvaamattomaan tilanteeseen. Ekstemporaaalisuus on ominaisuus, jonka avointa esille tuomista vältetään, koska sen arvellaan johtavan kielipeleihin, jotka eivät ole tarkoin harkittuja. Horisontaalisiirtymä saattaa muuttua määrittelemättömäksi analyysin kohteen ollessa yllätyksellinen ja epätavallinen, jolloin sen lopullisesta luonteesta ja merkityksestä on vaikea sanoa mitään. Näin esimerkiksi televisio-ohjelman asiantuntijan rooli saattaa muuttua määrittelemättömäksi, jos analyysin kohteena on vaikka yllättävä terrori-isku tai kansainvälinen kriisi sarjassa sotaan johtavia eskaloituvia kriisejä. Varmuus ja järjestäytyneisyys kommentoissa, jotka syntyvät määräämättömissä tilanteissa, kertoo innovatiivisesta kyvystä. Ekstemporaaalisuuden vaarana on, että sen itsenäinen olemassaolo saattaa olla merkki huonosta tieteestä: Hyviä esimerkkejä ekstemporaaalisuuden ongelmatiikasta tarjosi syyskuun 11. päivän terrori-iskujen kommentointi. Esimerkiksi Mikko Lehtosen kirjaa *Syyskuun yhdennentoista merkitys* koskevassa arvostelussaan Anna Mäkelä (*Yliopistolehti* 20, 2001) toteaa: “Merkitysten tutkimisen suuri nimi Mikko Lehtonen on halunnut pohtia vuosituhannen suurta uutista ja median sille antamia merkityksiä tuoreeltaan.” Tämä ajallinen tuoreus johtaa Anna

---

²⁵ Kts. Tuomioja (1983) ja Varoma ja Väyrynen (1991, 48). *Näköpiirin* kritiikki kohdistui linjojen hämärtymiseen rauhanliikkeen ja varustelulinjalaisten välillä. Tästä näkökulmasta Väyrynen oli epäilyttävästi argumentoinut kannatettavan asian puolesta militaristisen politiikan kautta.

Mäkelän mukaan siihen, “ettei kuukaudessa ehdi ihmeesti sulatella, vaan esittää aikaisemmin kytenneitä ajatuksia ja koostaa käytyä keskustelua”. Ekstemporaalinen kyky muodostaa arvostetun osan horisontaalsiirtymää, mutta se on ongelmallinen tieteellisen roolin kannalta. Asiantuntija saattaa helposti liioitella sen hetkisten piirteiden tavattomuutta ja vetää niistä liian pitkälle meneviä johtopäätöksiä.

Sosialisaatioprosessin ilmentämä vertikaalisiirtymä viittaa ensisijassa kykyihin uudelleen soveltaa ja näyttää oppineisuutta. Vertikaalisiirtymän huipuksi usein käsitetty tieteellinen innovaatio viittaa tieteellisen analyysin piiriin tulevaan uuteen tietoon, joka laajentaa tieteenalan kenttää. Tieteellinen innovaatio pyrkii ‘ottaman haltuun’ ilmiön, joka alun perin on epäselvä ja vieras tekemällä siitä yhtenevän jo tutun ja todennetun kanssa. Tässä mielessä vertikaalisiirtymän tehtävänä ei ole vain toistettavuuden ja todistettavuuden avulla tuoda uusia osallistujia disiplinaarisuuden piiriin, vaan se pyrkii luomaan tieteenalaketän, joka on jo tuttu ja todennettu ja joka siten muodostaa turvallisen viitekehyksen uudelle analyysille, innovatiivisen tiedon tuottamiselle ja toiminnalle tieteenalan ulkopinnalla. Tästä näkökulmasta uutta tietoa tuottava tutkimus ei ole mahdollista ilman vertikaalisiirtymää. Näin tarkasteltuna tieteellinen näkemys edellyttää perinteisten kielipelien hallintaa. Lapin yliopiston tuottamassa tutkimusoppaassa kansainvälisten suhteiden opiskelijoille Vilho Harle (2002, 21) korostaa tieteenalan traditioiden tuntemisen tärkeyttä oppineisuuden osoittamisen yhteydessä: “Havaintojeni ja kokemuksen mukaan [aikaisempaan aihetta koskevaan kirjallisuuteen perehtyminen] joko miltei unohtetaan tai suoritetaan hyvin heikosti, olemattoman vähäisen lukemisen perusteella. Tämä laiminlyönti on käsitykseni mukaan suurin tutkimusprosessin luontevaa kehittymistä ja erityisesti gradua hidastuttava tekijä – ja tekijä joka myös vaikuttaa ratkaisevasti työn laatuun – valitettavasti sitä aina heikentäen.” Tieteellisen tiedon luotettavuuteen liittyvien kielipelien hallinta nostaa esiin osallistujan oman tieteellisen maturiteetin. Tästä näkökulmasta ilman vertikaalisiirtymän kautta omaksuttua tietopohjaa ja sitä ilmentävää muodollista tutkintoa innovatiiviset performatiivit tieteenalan piirissä eivät yleensä ole sosiaalisesti uskottavia.

Toisaalta tiedon sosiaalista ja yhteiskunnallista luonnetta korostaen voidaan olettaa, ettei vertikaalisiirtymän tehtävänä ole ainoastaan tuoda uusia täysivaltaisia osallistujia tieteenalaluktuuriin piiriin. Tärkeän osan muodostaa myös sosialisaatio toimintaan tieteenalan rajapinnoilla. Tällä tavoin tarkastellen varsinkin määritellyt asiantuntijuuden roolit muodostavat vertikaalisiirtymän keskeisen tavoitteen. Samalla on huomioitava, että tämä asetelma kääntyy helposti niin, että määritellyt asiantuntijuuden roolit tarjoavat tavan osoittaa nousujohtoista siirtymistä tieteenalan sisällä.

Näin tutkija voi tulla määriteltyksi huippuosajana, vaikka median piirissä tapahtuvan asiantuntijaroolinsa kautta. Verikaalisessa mielessä tutkija voi olla vielä esimerkiksi julkaisujen määrässä vasta uransa keskivaiheilla, mutta horisontaalsiirtymän kautta tulla kuitenkin 'tunnistetuksi' huippututkijana esimerkiksi keskeisissä päivälehdissä. Media ja valtiollisuus muodostavat tahoja, joilla tutkijoiden kyykkyttä punnitaan tavalla, joka saattaa heijastua takaisin tieteellisyyteen ja kääntyä käsitteeksi hyvästä tutkimuksesta esimerkiksi tutkimusrahoituksen kautta.

Viimeaikainen Nato- ja terrori-keskustelu ovat tuoneet esille tiettyjen tutkijoiden näkemyksiä siinä valossa, että ne edustavat uusia kehityssuuntia. Tämänkaltaisen edustaminen on omiaan auttamaan käsitystä 'huippututkimuksesta', jos kyseinen tutkija täyttää myös tieteenalaluktuurin sisäisiä kriteerejä. Toisaalta leimautuminen tietyn kehityssuunnan edustajaksi ja kannattajaksi on hyvin ongelmallista nopeasti muuttuvassa maailmassa. Tämän ongelmatiikan 'panttivangeiksi' 1990-luvulla jäivät eräät tutkijat, jotka olivat avoimesti tukeneet joko Neuvostoliiton harjoittamaa politiikkaa tai joiden koettiin edustaneen ns. suomettunutta Suomea.

Vertikaalsiirtymään liittyy performatiivinen välttämättömyys. Tällä tarkoitan sitä, että ilman kykyä todella tehdä tiedettä henkilö ei saa osakseen disiplinaarisuuden tarjoamaa allianssi-suhdetta (kts. Toulmin 1972). Disiplinaarisuus vaatii muotonsa mukaisia demonstraatioita, joita ilman henkilö ei tule tieteenalaluktuuriin piiriin, eikä saa osakseen siihen liittyvää poliittisen ystävyuden tarjoamaa suojaa. Vähimmillään tieteelliset performatiivit ja demonstraatiot tarjoavat suojaa, jos osallistuja kykenee vahvistamaan ja toistamaan sitä, mitä on aikaisemmin tehty. Tämänkaltaisen vahvistava tekeminen koetaan tärkeänä, koska se liittyy todentamisen ritteihin. Vahvistavien performatiivien koetaan todistavan ja todentavan tieteen tuottamaa tietopohjaa, eli kuvaa määrätystä tieteestä. Ulkopolitiikan tutkimuksen alalla tämä disiplinaarisuus näyttäytyy usein mittavina tieteellisiin artikkeleihin liitettynä hyvin kattavina viite-kokoelmina sekä tiettyjen jaettujen ja alalle ominaisten käsitteiden ortodoksisina käyttöinä. Näin disiplinaarisuus korostaa arvona sen tekemistä uudelleen ja tarkasti, mitä muut ovat jo tehneet, koska sen koetaan todentavan ja varmistavan määrätyn kuvan olemassaoloa. Tämän kuvan varmistajat ja todentajat tulevat mukaan tieteenalaluktuuriin piiriin ja heidän tekemisiään pidetään legitimeinä.²⁶

---

²⁶ Toisaalta tieteelliset performatiivit voivat saada aikaan sen, että osallistujan tekemisiä ei ainoastaan tunnusteta legitimeiksi, vaan hänestä tulee legitimiisyyden lähde, eli disiplinaarinen instituutio. Se, että tieteellisen ystävyuden osallistujasta tulee sitä jakava instituutio, vaatii toistamisen ja todentamisen performatiivien ohella innovaatioita.

Vertikaalisiirtymä on mahdollista ainoastaan vallitsevan tieteenalakulttuurin ehdoilla. Keskeisen sukupuun tuntemus on osoitettava, sen omat juuret on tunnustettava sekä oma positio osoitettava, ennen kuin toimija voi täysin integroitua disiplinaarisuuden piiriin. Näin vertikaalisiirtymästä syntyvä lisäarvo ei ole uutta, ulkopuolista ja mullistavaa vaan tieteenalaa vahvistavaa. Vertikaalisiirtymä on merkki tieteenalan doxan tunnustamisesta, kiinnostavuudesta ja siten sen vahvistumisesta. Tästä näkökulmasta tieteenalalle sosialisatio on varsin konservatiivista, eikä sitä voi pitää tieteenalakulttuuria paljoakaan muuttavana voimana. Tässä yhteydessä tieteenalalle pyrkivästä, hänen siteeraamistaan henkilöistä ja käyttämistään tutkimusorientaatioista tulee tapa kertoa, mikä on tieteenalan keskeinen sisältö. Tässä yhteydessä on huomattavaa, että vertikaalisiirtymän subjektit (esim. väitöskirjan tekijät) Suomessa eivät useinkaan tule huomatuiksi siksi, että he siteeraavat jotain suomalaista lähdetä tai käyttävät jotain Suomessa kehitettyjä mallia, vaan koska he sitoutuvat keskeisiin kansainvälisiin orientaatioihin. Näin heidän paikkansa tieteenalakulttuurin piirissä tulee tunnustetuksi, koska heidän käyttämänsä kansainväliset viittaukset ovat samoja, mitkä ovat yleisiä tiettyjen tutkijoiden parissa tai tietyssä instituutiossa. Tieteenalalla sosialisatio perustuu kyvylle osoittaa, että henkilö voi aikaisemman tutkimuksen hallitsemisen kautta tuottaa jotain arvonlisää uuden ja jopa originaalin tutkimuksen muodossa (Kaufer & Geisler 1989, 288). Tämän konservatiivisen, mutta samalla progressiivisen piirteen kautta määrittäyty osaltaan tieteenalan ulkoraja.

4.3.1. Tieteenalan sukupuu

Tiedeyhteisön sisällä kansainvälisen politiikan ja siihen sisältyvän ulkopoliittikan tutkimuksen identiteetti ei ole ollut ongelmaton. Institutionaaliset ratkaisut Suomessa heijastelevat tätä ongelmallisuutta. Kansainvälisten suhteiden tutkimus ei muodosta itsenäistä laitosta millään yliopistopaikkakunnalla. Ainostaan Tampereella ja Rovaniemellä²⁷ sille on annettu oma statuksensa itsenäisenä tieteenalana. Esimeriksi Helsingin yliopistossa oppiaine on sisällytetty valtio-oppiin erikoistumisvaihtoehtona. Tiedeyhteisön kannalta tarkasteltuna kansainvälisten suhteiden tutkimuksen voi väittää olevan ulospäin suuntautuneessa tilassa: Sen siteet ulkopuolelle muihin tieteenaloihin ovat hyvin vahvat ja toisaalta sisäinen koheesio melko löyhää. Tiedeyhteisön ulkopuolelta tarkasteltuna tilanne ei välttämättä vaikuta samalta. Arkikielessä ja arkipuheessa kansainvälinen politiikka näyttää muodostavan oman spesifin asiantuntija-alueensa,

---

²⁷ Harle (1998) hahmottaa Lapin yliopiston kansainvälisten suhteiden profiilia.

jonka parissa toimivat ja jota kommentoivat eri henkilöt kuin ne, jotka kommentoivat kotimaan politiikkaa.²⁸ Vaikka kansainvälinen politiikka on tiedeyhteisön sisältä tarkasteltuna melko extrovertti tieteenala, siinä on paljon enemmän koheesiota, mikäli sen kuvaa tarkastellaan tiedeyhteisön ulkopuolelta. Tämä piirre korostaa entisestäänkin tieteenalan ulkopinnoilla tapahtuvaa kontaktipolitiikkaa yhtenä keskeisimmistä tieteenalakulttuurin muodoista.²⁹ Tieteenalalla tuotetut tekstit ja niiden ilmentämät viittaussuhteet avaavat väylän tarkastella tieteenalakulttuurin sisäistä dynamiikkaa.

Tieteenalan keskeisiä ongelmia on se ongelmallinen rajattavuus. Eräs tieteenalaa koostava kielipeli on ajatus suurista debateista – eng. the great debates. Suuret debatit muodostavat tieteenalaa löyhästi määrittävän aikajanan, joka samalla korostaa ulkoapäin tulleiden vaikutteiden tärkeyttä tieteenalan kehitykselle. Käsitystä ‘suurista debateista’ voidaan pitää linjateknologisenä, koska debatti-kielipeli muokkaa käsitystä menneestä ja nykyisyydestä luoden samalla odotuksia tulevasta, muttei rajateknologisesti ‘raivaa’ jotain selkeää ja pysyvää käsitevaruutta. On varsin yleistä ajatella, että tietty määrä debatteja hahmottaa tieteenalan ‘sukupuuta’.

Suomalaisessa kontekstissa on huomioitava oman sukuun aliarvostus. Suomalaisen kansainvälisen politiikan tutkimuksen tutkiminen on ollut vähäistä ja melkein olematonta. Osmo Apunen (2001) toteaa suomalaisen tutkimuksen olleen siinä määrin pienimuotoista, että se on helppo unohtaa ja sivuuttaa. Myös alan sisäinen keskustelu tieteellisten aikakauslehtien sivuilla on ollut melko vähäistä.³⁰ Heikki

---

²⁸ Toisaalta tämä omaleimaisuus on hämärtnyt viime aikoina turvallisuuden teeman nousua korostuneeseen asemaan. Tämä trendi on yhtäältä nostanut kulttuurin tutkijoita asiantuntijoiksi tietyllä maailman alueella tapahtuvissa kriiseissä. Toisaalta turvallistaminen on nostanut sotilasasiantuntijat asiantuntijoiksi myös aihealueilla, joiden luonne aikaisemmin oli korostuneen poliittinen.

²⁹ Apunen (2001, 8) toteaa, että “[t]utkijoiden näkyvyys on huomattavassa määrin perustunut lehdistön, radion ja television noukkimisiin spottikommenteihin”.

³⁰ Heikki Patomäki (1992, 384) toteaa keskustelukulttuurin köyhyyden olevan olennaisempi ongelma kuin institutionaalisen hajanaisuuden: “Kaikki odottavat, että kukaan ei vastaa toisten puhevuoroihin – elleivät ne ole ajankohtaisia aiheita käsitteleviä kommentteja suurissa päivälehdissä ja televisiossa – ja kaikki toimivat tämän odotuksen pohjalta.” Patomäen kommentti heijastelee esittämäni käsitystä, että tieteenala on kääntynyt ulkoisille kontaktipinnoilleen. Vilho Harlen ja Simo Moisioin kirjan *Missä on Suomi* – ja siihen liittyvän ajatuksen suomalaisesta länsihakuisesta identiteettiprojektista – ympärillä käyty vilkas keskustelu muodostaa poikkeuksen, jossa on tarkasteltu kokonaisvaltaisesti Suomen ulkopoliittikan linjoja suomalaisesta keskustelusta käsin. Toisaalta tämäkään keskustelu ei ole reflektoinut tieteellisen keskustelun performatiivista roolia, vaan huomio on kiinnittynyt epämääräisesti hahmottamaan suomalaista kriittistä tilaa esimerkiksi suosittujen romaanien avulla.

Patomäki puolestaan (1992, 384) toteaa alan keskustelukulttuurin köyhyiden olevan institutionaalista hajanaisuutta olennaisempi ongelma: “Kaikki odottavat, että kukaan ei vastaa toisten puheenvuoroihin – elleivät ne ole ajankohtaisia aiheita käsitteleviä kommentteja suurissa päivälehdissä ja televisiossa – ja kaikki toimivat tämän odotuksen pohjalta.”³¹ Näin suomalaisesta alaa koostavasta linjateknologisesta sukupuusta tulee miltei automaattisesti kansainvälisyyttä korostava, kun se hahmottaa tieteenalaa pelkäästään kansainvälisen ja usein miltei yksinomaan anglosaksisen kehityskaaren avulla.

Tieteenalan pääosin anglo-keskeinen sukupuu on hahmotettavissa Hans Morgenthau ja Kenneth Waltzin kaltaisten avainhenkilöiden kautta. Tässä yhteydessä on tärkeä huomata, että suurien debattien ohella tieteenalan koheesiosta ovat mittoina sekä valtavirtaa tukevat että sitä kritikoivat hahmotelmat. Sukupuuanalogia nostaa korostuneeseen asemaan keskeisen rungon, jonka tarkoituksena on edustaa päälinjaa. Tämä hajaannusta välttävä sekä minimoiva instituutio luo painetta päälinjan mahdollisimman tarkaksi määrittämiseksi. Harvoin esille tuodulla tutkimusalan suomalaisella sukupuulla on läheiset suhteet alan kansainväliseen kehitykseen. Toisaalta suomalainen ulkopolitiikan keskustelukulttuuri on ollut siinä määrin erilainen, että myös tieteenalakulttuurillisten piirteiden voi olettaa ilmentävän omaleimaisuutta.

Suomalainen tieteenalan ‘sukupuu’ 1970-luvulta 2000-luvulle muodostaa tavan hahmottaa alaa. Tässä tutkimuksessa tilastollisin menetelmin muodostetut läheisyysmatriisit tarjoavat välineen tarkastella tutkijoiden – ts. tekstuaalisten jatkumojen – välisiä suhteita sekä tuoda esiin keskeisiä tieteenalakulttuuria määrittäviä dimensioita. Läheisyysmatriisien tuottamista varten tarkasteltiin ulkopolitiikan tutkimuksen tekstuaalista materiaalia 1970-luvulta aina vuoteen 2001. Materiaali koostui Poliitiikka-, Ulkopolitiikka- ja Kosmopolis³²-lehdissä ilmestyneistä alan artikkeleista sekä akatemian projektiapurahahakemuksista vuosilta 1970–2001. Lisäksi materiaalina käytettiin kotimaisilta kustantajilta ilmestyneitä ajan keskeisimpiä kokoomateoksia. Kerätty aineisto ei ole täysin kattava, mutta se auttaa silti hahmottamaan jäsentyneemmän kuvan tutkijoiden sijainnista tieteenalan kentässä. Läheisempänä tarkastelun kohteena oli se, miten eri kirjoittajat viittaavat toisiinsa. Esimerkiksi kirjoittaja X artikkelissaan

---

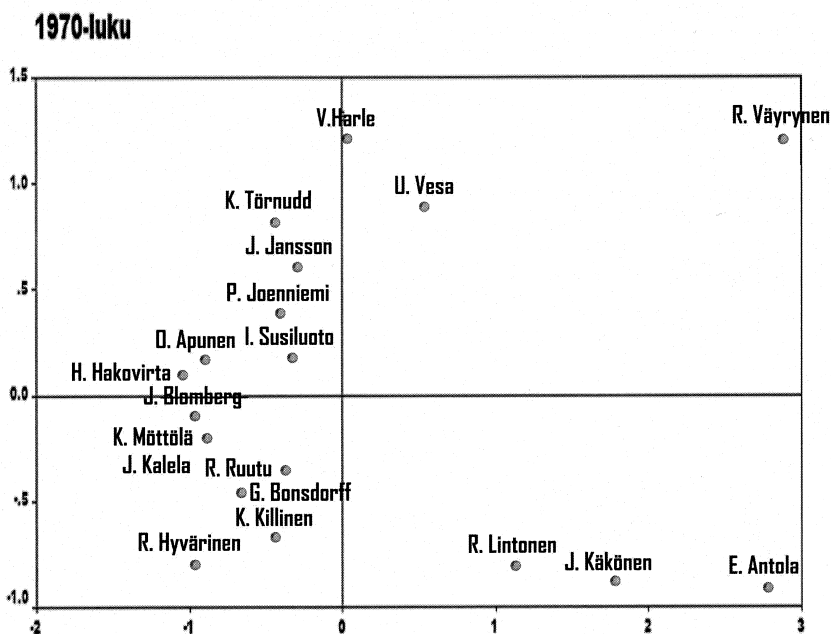
³¹ Vilho Harlen ja Simo Moision kirjan *Missä on Suomi* – ja siihen liittyvän ajatuksen suomalaisesta länsihakuisesta identiteetti-projektista – ympärillä käyty vilkas keskustelu muodostaa poikkeuksen, jossa on tarkasteltu kokonaisvaltaisesti Suomen ulkopolitiikan linjoja suomalaisesta keskustelusta käsin.

³² *Kosmopolis* sai alkunsa 1971 nimellä *Rauhaa Tutkien* ja sittemmin nimellä *Raubantutkimus*.

viittaa kirjoittajien Y ja Z kirjoituksiin, jolloin muodostuu viiteryhmä x, y, z. Akatemian apurahahakemuksien osalta viiteryhmän muodostaa projektihakemuksessa mainittujen tutkijoiden ryhmä. Näin muodostettujen läheisyysmatriisien avulla voi muodostaa kuvan tieteenalakulttuurin keskeisistä piirteistä ja seurata niiden muuttumista kolmena eri ajan jaksona: 1970-, 1980- ja 1990-luvuilla.³³

1970-luvun läheisyysmatriisiin on otettu mukaan alan eniten viitatu kirjoittajat. Tähän listaan mahtuu Jyrki Käkösen (1985, 19) tunnistamat kahdeksan keskeistä tutkijaa: Antola, Apunen, Hakovirta, Harle, Joenniemi, Käkönen, Vesa ja Väyrynen,

Kaavio 3. 1970-luvun viitesuhteet

³³ Tutkijoiden määrää on selkeyden vuoksi rajattu niin, että ainoastaan kirjoittajat, joihin on viitattu yli 4 kertaa, on otettu mukaan. Esitysteknisistä syistä tutkijoiden lukumäärää on karsittu. Mukaan on otettu kultakin vuosikymmeneltä noin 20 tutkijaa. Aineisto analysoitiin SSPS-ohjelmistolla.

joiden Käkönen laskee tuottaneen noin 60 % kaikista alan tutkimuksista.³⁴ Eniten viitatuut tutkijat Raimo Väyrynen ja Esko Antola määrittävät avautuvaa tilaa.

Toisaalta huomio kohdistuu myös alan pääosin realistista tutkimustraditiota edustavien klassikkojen (Killinen, Hyvärinen, Ruutu)³⁵ sekä liberalistista näkemystä edustavan Göran von Bonsdorffin³⁶ asemaan yhtenä disiplinaarisuutta määrittävä keskittymänä.³⁷ Raimo Väyrynen (1983, 50) huomioi liberaalien ja uransa jo vakiinnuttaneiden tutkijoiden Göran von Bonsdorffin ja Jan Magnus Janssonin³⁸ roolin rauhantutkimuksen välittymisessä Suomeen. Risto Hyvärinen ja Kullervo Killinen liitettiin yleisesti kansallista intressiä ja valtopoliittikkaa korostavaan ns. realistiseen koulukuntaan (Möttölä 1983, 43). Harto Hakovirran ja Osmo Apusen 'läheisyyttä' selittää osaltaan Raimo Väyrysen (1983, 51) toteamus, jonka mukaan 1970-luvun tutkijoista ainoastaan heillä oli lähtökohtansa muualla kuin rauhantutkimuksessa. Ulkopoliittikan tutkimus oli Hakovirralla ja Apusella korostuneessa asemassa. Perinteisestä ulkopoliittikan tutkimuksesta heidän lähestymistapansa erosi funktionalistisen ja teoreettisen painotuksen johdosta.

---

³⁴ Apunen toimi Helsingin yliopistossa tutkimusassistenttina (1967–71), ulkoasiainministeriössä toimistopäällikkönä (1972–1973) ja Tampereen yliopiston professorina vuodesta 1973 vuoteen 2003. Harto Hakovirta toimi Tampereen yliopiston assistenttina (1971–1975, 1976–1979), vt. professorina (1975–1976), apulaisprofessorina (1985–1994), Suomen Akatemian vanhempana tutkijana (1979–1985), Lapin yliopiston professorina (1991–1994) ja Turun yliopiston professorina vuodesta 1994. Vilho Harle toimi Tampereen yliopiston valtio-opin lehtorina (1971–1985), Rauhan- ja konfliktintutkimuslaitoksen johtajana (1985–1988), erikoistutkijana (1988–1993), Helsingin yliopiston professorina (1993–1997), Lapin yliopiston professorina (1997–2000, 2003–) ja Tampereen yliopiston professorina (2000–2003). Jyrki Käkönen toimi Turun yliopiston assistenttina (1974, 1976–1978, 1982–1983), Rauhan- ja konfliktintutkimuslaitoksen tutkimusassistenttina (1975), erikoistutkijana (1984–1988), tutkimusjohtajana (1989–1998) ja Tampereen yliopiston professorina (1998–). Raimo Väyrynen toimi Tampereen yliopiston lehtorina (1969–1970), Rauhan- ja konfliktintutkimuslaitoksen erikoistutkijana (1970–1972), johtajana (1972–1978), Helsingin yliopiston professorina (1978–1998), Notre Damen yliopiston professorina (1993–2002), ja Helsingin yliopiston tutkijakollegiumin johtajana (2002–). Lähteenä käytetty *Kuka Kukin on* -teosta.

³⁵ Tutkimusjakson aikana Risto Hyvärinen toimi ulkoasiainministeriön poliittisen osaston päällikkönä (1967–1972), suurlähettiläänä (1972–1975), YK:n apulaispääsihteerinä (1975–1978) ja suurlähettiläänä (1979–).

³⁶ Göran von Bonsdorff toimi Helsingin yliopiston professorina (1968–1976).

³⁷ Raimo Väyrynen (2002, 15) jäljittää realismin Suomessa kolmeen tutkijaan: Risto Hyväriseen, Kullervo Killiseen ja Keijo Korhoseen. Väyrysen mukaan keskeisinä erottavina tekijöinä olivat Hyvärisen teoreettinen, Korhosen historiallinen ja Killisen geopolitiittinen painotus.

³⁸ Jan Magnus Jansson toimi Helsingin yliopiston professorina (1954–1974) ja Hufvudstadsbladetin päätoimittajana (1974–1987).

Yllä olevaa kaaviota tulkittaessa on syytä pitää mielessä, että pysty- ja vaaka-akselien nimeäminen on vaikeaa. Tutkijat jäsenyivät suhteessa toisiinsa 'ryppäinä', joita koostaa sama tutkimuskohde, osallisuus jossakin keskeisessä debatissa, tai asema samassa tutkimusinstituutiossa. Aineiston lisätarkastelu faktori- ja klusteri-analyttisin keinoin tuo esiin lisäpiirteitä.³⁹ Raimo Väyrysen, Esko Antolan, Raimo Lintosen⁴⁰, Jyrki Käkösen ja osittain myös Unto Vesan läheisyys vaaka-aselilla liittää tämän ulottuvuuden rauhantutkimukselliseen intressiin. Ulkopoliitiikan tutkimuksen asemasta rauhantutkijoiden huomio kohdistui "uusiin ilmiöihin; sotaa ja rauhaa koskevat asenteet, integraatiokysymys, asevarustelu ja sen vaikutukset sekä valtioiden väliset konfliktit" (Väyrynen 1983, 51).⁴¹ Esko Antolan (1981b, 441) mielestä 1970-luvun tutkimukselle oli ominaista realismin uusiutumisyriksen, maailmanjärjestelmä-analyysin esiin nousu ja kansainvälisen hallinnan tutkimus. Vaaka-akselin nimeämistä helpottaa se, että realistiset klassikot ja perinteisemmän tutkimusotteen omaavat sijoittuvat kaaviossa pääsääntöisesti vasemmalle. Samalla hahmottuu myös metodologinen jatkumo, joka erottelee traditionalistisen ja behavioralistisen suuntauksen toisistaan.⁴²

Pystyakselilla voidaan havaita tietty ulkopoliitiikan tutkimukseen liittyvä lataus. Ulkopoliitiikan tutkimuksen metodit muuttuvat liikuttaessa pystyakselilla alaspäin, samalla tutkijoiden tutkimusintressi keskittyyhä vähemmän ulkopoliitiikkaan. Toisaalta institutionaaliset puitteet aihealueiden ja tutkimusintressien tavoin määrittelevät tieteenalakuultuuria. Institutionaalinen ulottuvuus tuo esiin jaon tamperelaiseen ja turkulaiseen rauhan tutkimukseen. Tamperelainen (rauhan)tutkimus muodostaa

---

³⁹ Klusterianalyysi tarjoaa välineen ryhmittelyn tarkentamiseen. Faktorianalyysi tarjoaa välineen tarkastella tutkijoiden julkaisutoiminnan leveyttä. Tämä tarkoittaa sitä, että mitä useammalla faktorilla tietty kirjoittaja saa korkean 'latauksen' sitä laajempi on hänen julkaisutoimintansa ja vaikutuksensa.

⁴⁰ Raimo Lintonen toimi 1970-luvulla pääosin Helsingin yliopistossa assistenttina ja Suomen Akatemian tutkimusassistenttina.

⁴¹ Käkönen (1984, 18) listaa seuraavat rauhantutkimukselliset painotukset: Asevarustelu ja aseiden riisunta, konfliktit itä-länsi- ja pohjoinen-etelä-suhteissa, kansainvälinen yhteistyö ja rakenteellinen väkivalta.

⁴² Tutkimus- ja tutkijakenttää hahmottaa myös systemaattisen ja historiallisen tutkimusotteen ero (kts. Antola, et al. 1981, 17–18). Harto Hakovirta (1996, 175) jäsenteele puolestaan alan tutkimusta jäljentäviin ja pelkistäviin malleihin.

ryhmittymän, johon kuuluvat Raimo Väyrynen⁴³, Klaus Törnudd⁴⁴, Unto Vesa ja Vilho Harle. Turkulainen painotus puolestaan näkyy Jyrki Käkösen ja Esko Antolan kautta.⁴⁵ Heidän tutkimuksessaan eräs keskeinen teema on pohjoinen–etelä-ongelmatiikka (Käkönen 1985, 22). Lisäksi Jaakko Kalela,⁴⁶ Osmo Apunen, Kari Möttölä⁴⁷, Ilmari Susiluoto⁴⁸ ja Jaakko Blomberg⁴⁹ erottuvat omaksi ryhmäkseen. Osittain tätä ryhmittymää määrittää läheinen suhde ulkoministeriöön, vaikkakin heidän asenteensa konservatiivisia tahoja kohtaan on kriittinen. Myös Harto Hakovirta määrittetty viite-suhteiden kautta tähän ryhmään.

Jyrki Käkönen (1985, 17) korostaa, että 1970-luvun keskeinen tieteenalakulttuurillinen piirre oli realistisen perinteen osittainen väistyminen uusien teoreettisten lähestymistapojen tieltä. 1970-luvulla tieteenalakulttuuria määritteli erityisesti jakautuminen traditionalisteihin ja rauhantutkijoihin sekä institutionaalinen erillisuus. Kansainvälisen politiikan tutkimuksen ns. toisen sukupolven vakiinnutettua asemansa 1980-luvun kenttä avautuu eheämpänä kuin 1970-luvulla (kaavio 4).

Tämän lähentymisen voi tulkita johtuvan paljolti rauhantutkimuksellisen lähestymistavan ja ulkoministeriön traditionaalisen painotuksen lähentymisenä. Tässä yhteydessä tärkeään määrittävään rooliin nousee Evan johtoon siirtynyt Max Jakobson, jolla

---

⁴³ Väyrynen toimi 1970-luvulla Taprin johtajana ja hänet valittiin myös Kansainvälisten rauhantutkijoiden järjestön (IPRA) pääsihteeriksi vuonna 1975 järjestön Turun maailmankongressissa.

⁴⁴ Klaus Törnudd toimi Tampereen yliopiston professorina (1967–1971), eri tehtävissä ulkoasiainhallinnossa (1971–1999) ja Maanpuolustuskorkeakoulun vierailevana professorina (1998–).

⁴⁵ Unto Vesa (1983, 279) kuvaa turkulaista rauhantutkijoiden ryhmää: ”Aktiivisin ’epävirallinen’ tutkijaryhmä on nykyisin epäilemättä *Turun rauhantutkimuksen ryhmä*, johon kuuluu etupäässä Turun yliopiston nuoria tutkijoita ja opiskelijoita. Ryhmä on keskustelussa kiinnittänyt erityistä huomiota rauhantutkimuksen tieteelliseen luonteeseen, ja empiirisen tutkimuksen puolella pääpaino on ollut kehitysmaihin kohdistuvalla tutkimuksella.” Vesa mainitsee tässä yhteydessä seuraavat henkilöt: Esko Antola, Ossi Tuusvuori, Eeva-Liisa Myllymäki, Jyrki Käkönen, Kari Lagerspetz ja Kirsti Lagerspetz. Turun rauhantutkimuksen ryhmän julkaisuista kts. esim. *Ylikansallinen maailma ja rauha* vuodelta 1974. 1970-luvun alussa Turun rauhantutkimuksen ryhmän kontaktihenkilönä toimi Esko Antola, Tampereella Pertti Joenniemi, Jyväskylässä Jukka Nättinen ja Helsingissä ryhmä Ilkka Huovio, Kari Palosuo, Raila Selenius ja Markku af Heurlin.

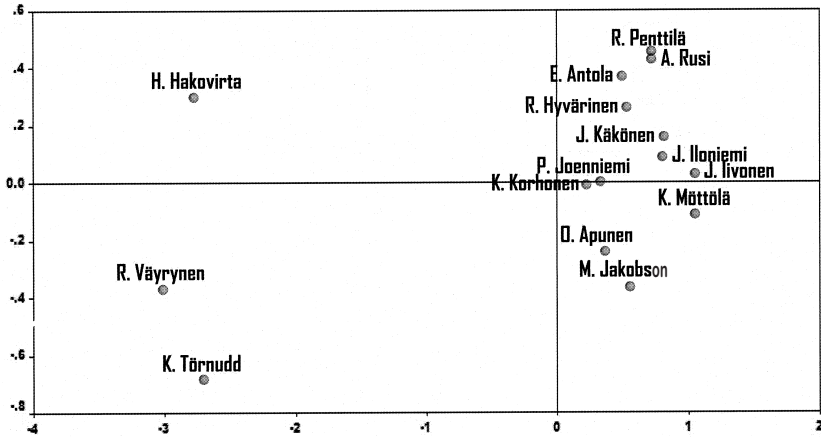
⁴⁶ Jaakko Kalela toimi Ulkopoliittisen instituutin johtajana (1972–1973), tasavallan presidentin kanslian erityisavustajana (1973–1983) ja kansliapäällikkönä (1983–).

⁴⁷ Kari Möttölä toimi Ulkopoliittisen instituutin tiedotussihteerinä (1972–1973), johtajana (1973–1988) ja Ulkoasiainministeriön erikoistutkijana (1989–).

⁴⁸ Ilmari Susiluoto on toiminut Ulkoasiainministeriön erikoistutkijana vuodesta 1982.

⁴⁹ Jaakko Blomberg toimi Helsingin yliopiston assistenttina (1969–1971), Suomen Akatemian tutkimusassistenttina (1971–1973), Opetusministeriön osastopäällikkönä (1973–1974), toimistopäällikkönä (1974–1977), neuvottelevana virkamiehenä (1977–1978), apulais-osastopäällikkönä (1982–1985), päällikkönä (1988–1992) ja alivaltiosihteerinä (1992–).

1980-luku

Kaavio 4. 1980-luvun viitesuhteet

oli takanaan merkittävä ura ulkoministeriössä. Tällä akselilla eri instituutioiden ja yliopistopaikkakuntien vaikutus on selkeästi näkyvissä. Instituutioiden merkitystä kuitenkin vähensi osaltaan keskeisten henkilöiden siirtymiset instituutioiden välillä.⁵⁰

Asevarustelun ja aseidenriisunnan tematiikan ohella keskeisellä sijalla oli jännitykseen ja liennytykseen liittyvä tutkimus. Myös kehitysongelmien tutkimus oli paljon esillä. Varsinkin vuosikymmenen lopulla integraatiotutkimus nousi keskeiseen asemaan. Tämä näkyy pystyakselilla siten, että integraatiotutkimuksen rooli voimistuu kaavion oikeassa yläalaidassa.

Kylmän sodan loppu näkyy tutkimuskentässä hyvin vahvasti. Selkein piirre on uusien tutkijoiden – alan tutkimuksen kolmannen sukupolven – voimakas esiinmarssi. Rajut ja ennakoimattomat muutokset kansainvälisessä järjestelmässä yhtäältä suuntasivat ‘kysyntää’ uusille tutkimusalueille, kuten konfliktin tutkimukseen, aluetutkimukseen, kansainvälisen poliittisen talouden ja globalisaation sekä globaaliongelmien tutkimukseen. 1990-luvun disiplinaarisuuden määrittävimpiä piirteitä oli tutkimusyhteisön vahvasti sukupuolistuneen tilanteen murtuminen naistutkijoiden nousun

⁵⁰ Tässä yhteydessä on mainittava esimerkiksi Raimo Väyrysen professuuri Helsingin yliopistossa.

myötä. Sukupuolen lisäksi koko kenttää kuvailevia piirteitä on vähän entisten määrittävien tekijöiden – rauhantutkimus/traditionaalisuus ja institutionaalisen sijainnin – jäädessä taka-alalle. Materiaalisten tekijöiden ohella ja asemesta 1990-luvun tutkimuskirjallisuudessa korostuivat identiteetin, normien, käytäntöjen ja kulttuurillisten tekijöiden kaltaiset teemat.⁵¹ Näiden vaikutuksien kautta esille tulivat sellaiset nimet kuin Heikki Patomäki, Riikka Kuusisto ja Tuomas Forsberg.⁵² Keskeinen juonne on positivismin ja modernismin kritiikki, jossa on vahva eettinen lataus (Väyrynen 1999, 119). Erityisesti Heikki Patomäen tuotannossaan edustama kriittinen realismi on tässä yhteydessä huomion arvoista.⁵³ 1990-luvun kenttää väritti integraatiokeskustelu. Tässä yhteydessä esille nousivat tutkijat, kuten Olli Rehn, Alpo Rusi, Risto Penttilä ja Max Jakobson Euroopan syvenevään integraatioon myönteisesti suhtautuvina tahoina. Rehnin ja Rusin yhteyteen liittyy Mikko Majander, jonka suomettumisteemaan liittyvät kirjoituksen saivat osakseen huomiota. Pohjoisen olottuvuuden tutkimus, integraatiotutkimus ja Euroopan Unionin tutkimus yhdessä Euroopan turvallisuuden tutkimuksen kanssa määritteli 1990-luvun tutkimuksellista valtavirtaa.

Suomen kansainvälisen ympäristön ollessa muutostilassa alan keskustelu laajeni perinteisiltä aloilta uusille alueille. Näin syntyivät esimerkiksi laajennetun turvallisuuden käsite, lähialueyhteistyö, globaalitila ja pohjoinen/arktinen alue. Tutkimuskentän laajuus tarkoitti disiplinaarisuuden piirissä olevien tutkijoiden lukumäärän lisääntymistä. Huomionarvoista on kuitenkin se, että Jyrki Käkösen (1985) mainitsema tieteenalan keskeinen kahdeksikko on vielä vahvasti läsnä 1990-luvulla.

Vaaka-akselilla erääksi viiteryhmäksi erottuvat Tuomas Forsberg, Max Jakobson, Tapani Vaahtoranta ja Risto Penttilä. Tämä ryhmä liittyy paljolti ulkopoliittikan keskeisiin tutkimusinstituutioihin ja erityisesti Ulkopoliittiseen instituuttiin. Saman aineiston faktorianalyttisen tarkastelun kautta tähän ryhmään on luettavissa myös Kari Möttölä. Tästä viiteryhmästä erottuu Pertti Joenniemen, Jyrki Käkösen ja Heikki

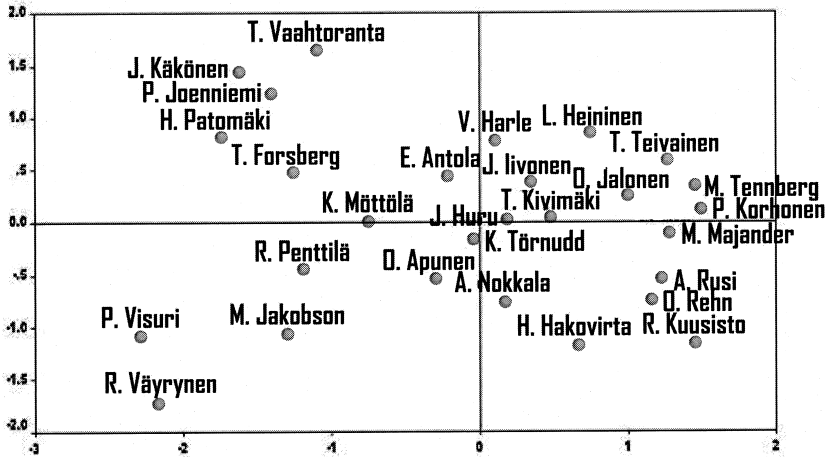
---

⁵¹ Eräs keskeinen teema oli identiteettipoliittikka ja siihen liittyvä 'toiseuden' kielipeli (esim. Harle 1991).

⁵² Esim. Forsberg (1995).

⁵³ 1990-luvulla tapahtuneen muutoksen kautta ei ainoastaan tutkimuksellinen 'kärki' vaan disiplinaarisuuden piirissä olevat laajemminkin tulivat kosketukseen kansainvälisen tutkijayhteisön kanssa. Aikaisemmin kansainvälisille julkaisufoorumeille pääsivät vain jo alalle kansallisesti vakiintuneet tutkijat. 1990-luvun muutos tarkoitti esimerkiksi sitä, että vaikka henkilö ei ollut julkaissut kotimaassa laajasti tai häneen ei kotimaassa ollut viitattu paljon, hänen kansainvälinen tuotantonsa saattoi tästä huolimatta olla suhteellisen laajaa.

1990-luku

Kaavio 5. 1990-luvun viitesuhteet

Patomäen muodostama viiteryhmä. Heitä yhdistävänä tekijänä voi pitää kriittistä asennetta ja metodologiaa, jossa korostuu siviilivalta yli sotilaallisen vallan ja paikallinen ulottuvuus ylikansallisuuden asemesta. Kolmantena viiteryhmänä nousee esiin Pekka Korhosen ja Riikka Kuusiston tapa käsitellä konflikteja maailmanpolitiikan yhteydessä uusia metodeja, kuten retoriikkaa, käyttäen.⁵⁴

Globalisaation ja pohjoisen ulottuvuuden kaltaiset tutkimusteemat korostavat tilan käsitteen ja sitä jäsentävien käytäntöjen kasvavaan merkitystä tutkimuksen kohteena. Nämä tilallisuutta koskevat tutkimuksen hakevat korostuneesti perinteiselle valtiojärjestelmällä vaihtoehtoisia tilantuottamisen muotoja. Pohjoisen ja arktisen yhteistyön tutkimus erottuu eräänä viiteryhmänä, johon kuuluvat Monica Tennberg, Lassi Heinen ja Vilho Harle.⁵⁵ Tässä hengessä 1990-luvun lopun tutkimuksessa korostui uusi-geopolitiikka, joka on "kiinnostunut materiaalisista ja symbolisista

⁵⁴ Kts. Esim. Korhonen (1998).

⁵⁵ Olli Rehnin ja Alpo Rusin muodostaman viiteryhmän juuret liittyvät osittain jaettuun henkilöhistoriaan ja myös puoluetuustaan.

tilallisista käytännöistä ja maata koskevan tiedon tuottamisen ehdoista” (Väyrynen 1999, 114).⁵⁶ Moisio ja Harle (1999, 15) yhdistävät tilallisesti orientoituneen tutkimusintressin uuden nousun Suomen erityislaatuiseen “välisijaintiin”.

4.4. Tieteenalakulttuuri ja puolueettomuus

Puolueettomuuden teema muodostaa keskeisen sidoksen suomalaisen ulkopoliittikan tekemisen ja tutkimisen välillä. Puolueettomuuspolitiikan vakiintuminen keskeiseksi ulkopoliittikan käsitteeksi mahdollisti ulkopoliittista linjaa tukevan ja taustoittavan tutkimustradition kehittymisen 1970-luvulle siirryttäessä. Tässä yhteydessä puolueettomuuden kielipelin hallinnasta tuli eräs tieteellisen osaamisen keskeisimmistä mitoista. Tällä tarkoitetaan, että puolueettomuuden tutkimukseen liittyvistä kielipeleistä tuli keskeinen tapa, jolla tutkimus ja tutkijat kytkeytyivät yhteiskuntaan sekä valtiollisten tahojen että median kautta. Näissä oloissa asiantuntijuuden näyttäminen vaati puolueettomuuspolitiikan keskeisen sisällön tuntemista ja kykyä soveltaa sitä kulloinkin esille nousevaan ajankohtaiseen sisältöön. 1980-luvun loppupuolella puolueettomuus keskeisenä yhteiskunnallisena sidoksena – yleisen poliittisen ystävyuden ilmaisun muotona – menetti kykynsä muodostaa eheää kansallista kokonaisuutta. Tämä heijastui myös siten, että keskeiset alan asiantuntijat näyttivät vanhaan ja väärin ratkaisuihin sitoutuneilta. Voidaankin sanoa, että kylmän sodan loputtua suomalainen ulkopoliittikan tieteenalakulttuuri ajautui kriisiin.⁵⁷

Sekä ennen että jälkeen kylmän sodan puolueettomuus-kielipelin voidaan väittää antaneen puitteet eri tahojen väliseen vuorovaikutukseen. Puolueettomuuskeskustelu puitteistaa ei ainoastaan tieteenalan asemaa suhteessa valtiollisuuteen, vaan myös tässä roolissa tapahtuneita muutoksia 1970-luvun poliittisuudesta aina 1980-luvun alun vakiintuvaan näkökulmaan. 1990-luvulle tultaessa puolueettomuus-kielipeli alkoi vähitellen muuntua kohti nykyistä funktionaalista osaamista korostavaa muotoaan samalla, kun puolueettomuuden käsite vanhassa merkityksessä politisoitui ja sai jopa osittain negatiivisen kaiun. Kylmän sodan jälkeen puolueettomuuden merkitysdynamiikka tieteenalakulttuurin sisällä muuntui siten, että se tuki muutosta kohti funktionaalista ajattelutapaa, jossa puolueettomilla ja objektiivisilla asiantuntijoilla

---

⁵⁶ Esim. Tuomi (1996) ja Moisio ja Harle (1999).

⁵⁷ Kts. esim. Käkönen (1993).

on keskeinen rooli. Tiede objektiivisen ja neutraalin tiedon lähteenä on hyvä liittää laajempaan puolueettomuusteemaan Suomen ulkopoliitiikan tekemisessä ja tutkimisessä.

1970-luvulla keskeisessä asemassa oli tarve selvittää puolueettomuuden sisältöä, antaa sille teoreettinen painoarvo. Toisaalta ajan tieteellisille teksteille oli ominaista se, että ulkopoliitikalta vaaditaan selkeää teoreettista otetta. Tässä yhteydessä tieteenala asetti itsensä selkeyttäjänsä rooliin. Keskeisenä ajatuksena oli parantaa, jalostaa ja tarkentaa ulkopoliitiikan oppirakenteiden teoreettista analyysiä. Raimo Väyrynen (1975, 445) toteaa, ettei ulkopoliitiikkaa ole juurikaan tutkittu puhtaan teoreettisella otteella. Tästä on seurannut esimerkiksi se, että “muutamaa harvaa poikkeusta lukuun ottamatta ei Suomen harjoittamaa ulkopoliitiikkaa ole tarkasteltu kokonaisvaltaisesti yhdessä maan kansainvälisen aseman sekä taloudellisen, tieteellis-teknisen yms. vuorovaikutuksen kehittymisen kanssa”.⁵⁸ Yhtenä vaihtoehtona nähtiin kansainvälisen tutkimuksen tulosten soveltaminen Suomen erityistapaukseen.⁵⁹ Samalla esiin nousivat laajemmat sosiaaliteoreettiset näkökulmat, joita usein väritti marxilainen, rauhantutkimuksellinen sekä behavioralistinen lähestymistapa.

Varsinkin 1980-luvun alkupuolen tutkimuskirjallisuutta tarkasteltaessa silmiinpistävää on disiplinaarisuuden kontaktitapojen vakiintuminen. Suomen siirtyminen Koiviston aikaan ilmenee 1970-luvulla esiin nousseiden kysymysten vakiintumisena tieteenalan keskeiseksi teoreettiseksi sisällöksi. Suomen sopeutuminen omaan kansainväliseen tilaansa mahdollisti Suomelle liikkumatilaa esimerkiksi talouteen liittyvällä politiikan alalla. Tässä merkityksessä Suomen intressissä oli aktiivisesti vaikuttaa Pohjois-Eurooppaan liittyviin kansainvälisiin rakenteisiin ja prosesseihin. Suomen ulkopoliitiikka oli tässä merkityksessä aktiivista. Tästä näkökulmasta voidaan todeta, että tämä aktiviteetti kohdistui niiden uhkien poistamiseen ja ennalta ehkäisemiseen, jotka olisivat voineet mitätöidä suomalaisen Eigenartin, kansainvälispoliittista liikkumatilaa ja taloudellista vaurautta lisänneen ulkopoliittisen tietotaidon. Tässä yhteydessä vallitseva käsitys puolsi näkemystä, jonka mukaan siihen asti akkumuloituneen puolueettomuuden teeman ja rauhantutkimuksellisen intressin määrittelemä ulkopoliittinen tutkimus oli oikean suuntaista. Samaan aikaan ulkopoliitiikan tekeminen

---

⁵⁸ Suomalaisen alan tutkimuksen Väyrynen haluaa nähdä etenevän kohti laadullisesti viritettyä ja yhteiskuntateoreettisesti tiedostavampaa otetta pois “historiallisesta, ideograafisesta tutkimusotteesta”.

⁵⁹ Kts. esim. Väyrynen (1975b, 18–19).

parlamentarisoitui ja siihen kytkeytyi suoraan myös tieteenalan keskeisiä edustajia esimerkiksi neuvottelu- ja toimikuntien kautta.⁶⁰ Voidaan sanoa, että 1980-luvulla ulkopoliittikan tutkimuksen tieteenalakulttuuri vakiinnutti asemansa suhteessa ulkopoliittikan tekemiseen.

1980-luvun ulkopoliittikan tekemisen ja tutkimisen välisen rajapinnan kannalta puolueettomuuden sisällön määrittely oli ratkaisevaa.⁶¹ Se, että puolueettomuus sai sisältönsä formaalin tiedon selkeydestä, laajuudesta ja monipuolisuudesta koettiin tärkeänä. Näin ulkopoliittikan tekeminen linkittyi vahvasti käsitykseen puolueettomuuden teoreettisesta perusteltavuudesta. Tästä näkökulmasta ulkopoliittikan tekeminen perustui osaltaan puolueettomuuden tutkimiseen ja käsitteen traditionaalisten ja juristien kielipelien selkeyttämiseen. Ulkopoliittisen tekemisen turvaaminen sen kunnollisen tieteellisen taustoittamisen avulla vaatii tieteeltä metodeja, jotka pyrkivät tietopohjan laajentamiseen ja täydentämiseen mahdollisimman laajan kattavuuden saavuttamiseksi. Tutkimuksen avulla pyrittiin taustoittamaan puolueettomuuden olemusta tuomalla esiin sen abstraktia sisältöä ja avaamalla käsitteen historiallista ulottuvuutta. Osmo Apunen (1991, 24) toteaa, että 1980-luvun alussa tiede näki itsensä instrumentaalisesti. Sen asema perustui sille, miten se kykeni hyödyttämään politiikan käytäntöä ja tekemistä.

Vielä vuonna 1990 ajatus puolueettomuuden yleiskuvasta ja sen selkeyttämisen tärkeydestä muodosti tärkeän osan ulkopoliittikan tutkimuksellista agendaa. Harto Hakovirta (1990, 75) korostaa ajatusta puolueettomuuden ”yleiskuvasta”, johon eri

---

⁶⁰ Esimerkiksi Raimo Väyrynen (1981, 78) korostaa ulkopoliittisen päätöksenteon piirin laajenemisen Suomessa: ”Vaikka ulkopoliitikassa vallan painopiste onkin selvästi toimeenpanovallan puolella, on trendi kuitenkin käynyt lisääntyvän parlamentarisoinnin suuntaan. Samaan suuntaan, päätöksenteon demokratisoimiseksi ja erilaisten yhteiskunnallisten näkemysten ottamiseksi huomioon päätöksenteon valmistelussa on esimerkiksi Suomessa perustettu useita neuvottelukuntia, komiteoita ja toimikuntia (esimerkiksi aseidenriisuntakysymyksiä, kehitysyhteistyötä ja YK-asioita varten).”

⁶¹ 1980-luvulla viitataan aikaan ennen kylmän sodan loppua ja Neuvostoliiton aseman selkeää muuttamista. Tämän ajanjakson määrittelyn kannalta on oleellista, että muutos tapahtui hyvin nopeasti. Esimerkiksi Harto Hakovirta (1987) artikkelissaan ”Jatkuva jännitys vai uusi liennyty?” nostaa esiin tulevaisuutta koskevan epävarmuuden todeten kylmän sodan olevan vielä kylmä ja tulevaisuudenkin näkyminen olevan epävarmoja. Kylmän sodan lopulla kansainvälisen politiikan teoria koettiin vaillinaiseksi sen epäonnistuttua muutoksen ennakoimisessa. Tämä keskustelu viriää myös Suomessa, mutta yhtäläillä tämä kotoinen keskustelu voidaan liittää Venäjään liittyvään merkityssisältöön. Tässä mielessä esimerkiksi seuraava Max Jakobsonin (1993, 7) ajatus on mielenkiintoinen: ”Kukaan ei voi tänä päivänä todistettavasti osoittaa osanneensa odottaa Neuvostovallan äkillistä luhistumista 80-luvun ja 90-luvun vaihteessa.”

maiden erityiset valinnat ja kannanotot vaikuttavat.⁶² Eri maiden vaikutukset tähän yleiskuvaan ovat erilaisia.⁶³ Puolueettomuuden yleiskuvan kannalta käsitettiin epäedulliseksi se, että siihen tuotiin lisää esimerkitapauksia ja hämärtäviä rinnastuksia. Tällaisen epäselvän kokonaisuuden ei koettu olevan funktionaalinen suhteessa haluttuihin päämääriin. Väline on tavallaan mennyt rikki, eikä se ole enää entiseen tapaa käyttökelpoinen. Liika venyttäminen tapahtuu suhteessa sekä puolueettomuuden traditioon että sen abstraktiin sisältöön (Hakovirta 1990, 77). Jaakko Iloniemi (1990, 86) korostaa tätä 'venyttämisen' ja rajojen teemaa kysyessään, "[...] miten pitkälle voidaan mennä poikkeamatta perinteiseltä ulkopoliittiselta linjalta". Kysymys koskee rajoja, joita puolueettomuuspolitiikan on koettu asettaneen esimerkiksi suhteessa Neuvostoliittoon ja läntiseen integraatioon. Tämä täytyy suhteuttaa Suomen erityiseen rooliin. Suomi ei ollut erityisen määrittävä puolueettomuuden yleiskuvan kannalta. Suomi ei ole ollut näin mukana venyttämässä puolueettomuuskäsitettä tavalla, joka on mahdollisesti rikkonut sen tärkeänä kansainvälisen politiikan välineenä. Venyttämisen teeman yhteydessä Hakovirta (1990, 77) kuljettaa esteen käsitettä. Puolueettomuus ei ole este esimerkiksi Euroopan yhteisön jäsenyyden hakemiselle, mutta tämänkaltaiset toimet saattavat Hakovirran mukaan konstituoida hajottavaa venyttämistä. Tässä yhteydessä jäsenyyttä hakevien valtioiden toimet, vaikka niille ei ole suoranaista estettä, saattavat vaarantaa puolueettomuuden yleiskuvan käyttökelpoisuuden (Hakovirta 1990, 77). Tältä kannalta Suomen oma asema puolueettomana maana on

---

⁶² Puolueettomuuden yleiskuva liittyy puolueettomien maiden yhteisöllisen elementin olemassaoloon. Hakovirran (1990, 80) mukaan puolueettomat maat muodostavat poliittisen yhteisön, jolla on yhteinen intressi ja siihen liittyvä kohtalonyhteys: "Suuri uskottavuus ja arvostus eivät ole mahdollisia, ellei puolueettomien joukko ole kohtalaisen yhtenäinen ja puolueettomuuskategorian kuva verraten selkeä. Toisaalta puolueettomat voivat kyllä myös yhdenmukaisesti ja selkeästi poiketa puolueettomuusperiaatteesta, mikä tietenkin vie niiden politiikalta sanottuja uskottavuuden ja arvostuksen voimavaroja."

⁶³ Tässä yhteydessä Hakovirta (1990, 73) toteaa Irlannin muodostavan oman poikkeustapauksensa Euroopan puolueettomien maiden joukossa ja tästä syystä "sen edesottamuksilla [ei] ole ollut keskeistä vaikutusta Euroopan puolueettomuuden kokonaisuokuvaan". Tässä yhteydessä on merkittävää, että Hakovirta pitää Suomea myös omana erityistapauksenaan. Tämän johdosta Irlannin tavoin "Suomen valinnoilla ja kannanotoilla ei ole ollut yhtä merkittävää vaikutusta puolueettomuuden yleisen kuvan ja normiston muotoutumiseen kuin edellä mainituilla tapauksilla". Suomen 'vaikuttamattomuus' tässä suhteessa johtuu Suomen erityissuhteesta Neuvostoliittoon sekä siitä, että Suomi on viiveellä seurannut muiden integraatioon liittyviä toimia. Tästä viiveestä on johtunut se, ettei Suomen linjauksia voida nostaa esiin erityisinä esimerkkeinä tai ennakkotapauksina puolueettomuuden sisällön kannalta.

linkitetty puolueettomuuden yleiskuvan kannalta tärkeimpien maiden, kuten Itävallan, tekemisiin.⁶⁴

Puolueettomuutta korostettaessa varteenotettavana vaihtoehtona keskeistä oli sen käsitteellisen sisällön eheys. Ongelmallisena nähtiin, jos ulkopolitiikan linja ei ollut sitoutunut eheään tapaan hahmottaa maailmaa. Teoreettisen perustan nähtiin tarjoavan “lujan teoreettisen pohjan”, joka käsittää esimerkiksi doktriineja laajempia yhteyksiä keskeisten päämäärien välillä (Harle 1977, 23).⁶⁵ Tällä tavoin tiede voi mitata ulkopolitiikkaa, jolloin tieteellisyydestä keskeisine käsitteineen ja hyveineen tulee hyvän ja kestäväen politiikan malli. Tieteellisyys muodostaa erään tärkeän tavan, jolla akateeminen kuva ‘mittaa’ vallitsevia tapoja tehdä ulkopolitiikkaa. Periaatteiden ja doktriinien tulisi perustua tieteelliselle ajattelulle ja niitä tulee pohjustaa teoreettisesti. Ajatus, jonka mukaan Suomi vahvistaisi omaa asemaansa jäämällä Euroopan unionin ulkopuolelle, edusti tätä lähestymistapaa. Puolueettomat maat jakautuvat joidenkin hakeutuessa Euroopan yhteisöön. Jäljelle jäävät maat ‘puhdistuisivat’ näin venyttävistä valtioista ja muodostaisivat sekä edustaisivat puolueettomuuden yleiskuvaa: “[...] Suomi merkittävästi vahvistaisi perinteisen puolueettomuuden asemaa, jos se esim. kahdestaan Sveitsin kanssa jäisi edustamaan tätä lajia” (Hakovirta 1990, 82).⁶⁶

Ajatus neutraalista asemasta, joka teki sekä Suomesta että suomalaisesta tutkimuksesta tietyssä mielessä etuoikeutettua, joutui paineen alle kylmän sodan loputtua ja Neuvostoliiton romahdettua 1990-luvun alussa. Tämä kriisi näkyi myös alan tutkimuskirjallisuudessa. Forsberg ja Vaahtoranta (1993, 15) esimerkiksi kirjoittavat yleisen ulkopolitiittisen teorian olevan miltei mahdotonta saavuttaa. Tässä yhteydessä

---

⁶⁴ Verrattuna Itävaltaan Hakovirta näkee Suomen olleen esimerkiksi huomattavasti taipuvaisempi yhteistyöhön Neuvostoliiton kanssa (Hakovirta 1983, 569).

⁶⁵ Kari Möttölä (1976, 206–208) nostaa doktrinaalisen piirteen keskeiseen asemaan. Möttölä tuo yleisen määritelmänsä suomalaisen kontekstiin huomauttamalla, että “Suomella on voimavarojensa ja asemansa vuoksi verrattain vähän muita välineitä ja siksi doktriinin rakentaminen ja ylläpitäminen on jatkuvasti esillä”. Doktriinien tärkeys johtaa niiden varjelen työntymiseen myös tutkimukselliseen kenttään. Tutkimuksesta tulee näin helposti doktrinaalista kiistelystä valittujen argumenttien ollessa ulkopoliittisesti politisoituneita. Politisoitumisensa suhteen doktriini eroaa Möttölään arvostelun mukaan teoriasta. Teoria on siten määritelmällisesti etäämmällä jos ei kokonaan irti poliittisesta keskustelusta.

⁶⁶ Toisaalta hajaantuneena kategoriana puolueettomuus menettäisi uskottavuutta ja arvostusta. Kolmantena vaihtoehtona Hakovirta tuo esiin uudenmuotoisen yhtenäisen puolueettomuuden, mikä viittaa mahdollisuuteen, että kaikki tärkeät puolueettomat maat liittyisivät Euroopan yhteisöön. Tämä saattaisi mahdollistaa kokonaiskuvan, joka olisi johdonmukainen, vaikkakin se poikkeaisi huomattavasti puolueettomuuden perinteestä.

esille nousi käsitys, että ulkopoliittikan tutkimus ei ollut akkumuloivaa, koska kylmän sodan loppu muodosti selkeän epäjatkuvuuspisteen, joka murensi pohjan käsitykseltä neutraalista tietovarannosta (Patomäki 1994, 56).⁶⁷ Käsitteet ‘objektiivinen’ ja ‘neutraali’ alkoivat menettää merkitystään – ei vain Suomen asemaa määrittelevinä kansainvälispoliittisina rooleina – vaan ne suhteellistuivat myös tieteellisinä perusarvoina ja aikaisemman suomalaisen ulkopoliittikan tutkimuksen piirteinä. Eräs tapa, millä puolueettomuuden inflaatio heijastui tieteenalalle ja sen keskeisiin instituutioihin oli 1990-luvun alussa aktivoitunut keskustelu tutkimuslaitosten asemasta.⁶⁸

Taipumus lähestyä ulkopoliittikan tekemistä tieteellisesti striktien teoreettisten kriteerien valossa johtaa helposti ajatukseen, että tekemisen keskeisessä käsitteellisessä sisällössä on jotain vialla. Tämä vika puolestaan nostaa esiin poliittikan teon käsitteen negatiivisessa mielessä. Toisaalta tieteen arvovalta saattaa vähentyä, kun käytännön tapahtumat osoittavat, että teoreettisissa rakenteissa on jotain vialla. Disiplinaarisuus koki kovan kolauksen kylmän sodan lopussa, kun Suomen ulkopoliittikkaa rationalisoinneet mallit osoittautuivat vanhentuneiksi maailman tilanteen muuttuessa. Ulkopoliittikan doktriini ja sitä tukenut teoretisointi näyttäytyivät kummatkin kylmän sodan aikaisen ideologisen vastakkainasettelun valossa. Tämä muodosti ongelman tieteen ja tekemisen rajasuhteen kannalta: Teoretisointi oli kokenut vakavan arvovaltappion, joten disiplinaarisuuden ja valtiollisuuden – ulkopoliittikan tekemisen ja tutkimisen –

---

⁶⁷ Unto Vesa (1995, 7) aloittaa kirjansa *Maailma Myllerryksessä* korostamalla 1990-luvun alussa vallinnutta toiveikkautta. Aikakausi oli Vesan mukaan täynnä käsitystä kylmään sotaan nähden uudesta maailmasta, joka perustuisi yhteisöllisyyden, demokratian ja rauhan ihanteisiin. Tätä historiallista epäjatkuvuutta korostavaa käsitystä kritisoiden Vesa tuo esille vähittäisen muutoksen liittymisen kylmän sodan loppuun: “[...] kylmä sota ei kadonnut yht’äkkiä, vaan jo viime vuosikymmenen puolivälistä alkaneiden muutosten seurauksena. Olkoonkin, ettei lopullista rakenteiden ryminää osattu ennakoida, muutoksen merkit olivat näkyvissä pitkään.” Jyrki Käkönen (1995, 7) liittää kylmän sodan lopun modernin aikakauden loppuun tavalla, joka korostaa epäjatkuvuutta myös syvemmässä merkityksessä kuin pelkästään kansainvälisen politiikan vastakkainasettelun päättymisen näkökulmasta. Kts. myös Käkönen 1997, 116–121.

⁶⁸ Rauhan ja konfliktin tutkimuslaitoksen asema nousi vaakalaudalle, kun 1990-luvun alussa asetettu toimikunta ehdotti sen yhdistämistä Ulkopoliittisen instituutin kanssa. Osmo Apunen (1994, 58) tulkitsee Ulkopoliittisen instituutin lähellä olevan ryhmän tuottaneen Tuomas Forsbergin ja Tapani Vaahtorannan toimittaman kirjan *Jobdatus Suomen ulkopoliittikkaan*: “Toimittajien ilmoituksen mukaan tämän teoksen kirjoittajien valintaan on vaikuttanut se, että he ovat ‘asiantuntijoita’ ja ‘lähellä Ulkopoliittista instituuttia’.” Näin pienessä tieteellisessä yhteisössä tämä on aika hämmäntävä perustelu, kun kyse on oppikirjan kirjoittamisesta.” Apunen jatkaa: “Lukija vetää tästä kirjoittajakunnan valinnasta tietysti sen johtopäätöksen, että Suomessa on myös sellaisia alan tutkijoita, jotka ovat ‘kaukana’.” Apunen näkee kirjan henkivän viestiä, joka asettaa Ulkopoliittisen instituutin ja yliopistolaitokset ongelmalliseen asetelmaan, jossa instituutti edustaa oikeaa seuraa.

rajapinta muuttui tavalla, joka korosti pragmaattisuutta. Disiplinaarisuuden tekemisestä tuli näin pragmaattisen tutkimusasetteen osoittamista ja soveltamista.

Monet 1990-luvun alun kirjoittajista painottavat puolueettomuuskäsitteen korostunutta poliittista merkityssisältöä. Eräs tärkeä kielipeli puolueettomuuden yhteydessä 1990-luvun alussa erotteli toisistaan ideologisen ja turvallisuuspoliittisen sisällön, joka puolueettomuudelle voitiin antaa. Jaakko Iloniemi (1990, 89) nostaa esiin poliittisen dimension jakautuvan ulkopoliitiikan teoriaan ja poliittisiin painotuksiin. Ennen kylmän sodan loppua pääsääntöinen ajatus oli, että puolueettomuus kyettäisiin määrittelemään käsitteellisesti teoreettisella tavalla joko konventionaalisesti tai juridisesti. Puolueettomuuden ymmärtäminen poliittisena käsitteenä, jonka sisältö vaihtelisi tarpeen ja tilanteen mukaan, pidettiin hyvin epätydyttävänä. Kylmän sodan loppu poliittoi ja siten ongelmallisti puolueettomuuden kansainvälisoikeudelliset määritelmät. Tämän poliittisen sisällön latautuneisuutta korosti se, ettei Suomella ollut, toisin kuin Ruotsilla ja Sveitsillä, pitkää puolueettomuuden traditiota. Suomen puolueettomuus määrittyi nyt poliittiseksi tarkemmin määrittelemättömäksi käsitteeksi, “jonka sisältö on määräytynyt ennemminkin käytännön sovellutuksen kuin ennalta asetetun täsmällisen tavoitteen avulla” (Iloniemi 1990, 94). Tällä tavalla ulkopoliitiikan kielipeli siirtyi pois juridisesta, käsiteanalyttisestä ja historiallisesta analyysistä kohti käytännöllistä päivänpolitiikkaa 1990-luvun alussa.⁶⁹

Puolueettomuuden uudelleen arviointi oli sopusoinnussa 1980-luvun lopun ja 1990-luvun alun pragmaattisen korostuksen kanssa, joka juontaa juurensa ideologisen vastakkainasettelun vähittäisestä murenemisestä sekä taloudellisen pragmatismien nousemisesta keskeisen paradigman asemaan. Tarkasteltaessa ajan muuta kirjoittelua pragmaattisuus tässä yhteydessä mielletään usein ideologisuuden vastakohtaksi. Puolueettomuus muuntuu 1990-luvulla siten, että sen aikaisemmat määritelmät katsottiin vahvan kylmän sodan aikaisen ideologisen vastakkainasettelun sävyttämiksi. Puolueettomuuden ideologisoituminen johti siihen, että sen luonne poliittisena valintana korostui: Kun tilanne oli oleellisesti muuttunut kylmän sodan jälkeen, Suomi kykeni ja sen tuli kyetä valitsemaan toisin. Kylmän sodan aikakausi näyttäytyi ideologisenä – ja kylmän sodan aikainen ulkopoliitiikan tutkimus nousi esiin

---

⁶⁹ Tälle pragmaattiselle asenteelle on se ohjenuora, ettei Suomi jossain “ajankohtaisessa tai odotettavissa olevassa konfliktissa” asetu tukemaan jotain suurvaltaosapuolta (Iloniemi 1990, 95). Käytännöllinen sisältö tarkoittaa Iloniemestä (1990, 99) myös sitä, että Suomi on mukana vaikuttamassa itseään koskeviin asioihin.

samassa valossa – , johon vastareaktiona 1990-luvun ulkopoliittikkaa ja sen tutkimusta väritti pragmaattinen ote.

Pragmaattisen asenteen voimaa lisäsivät ideologiseen asenteeseen liitetyt kielipelit, kuten “socialistinen tehottomuus”, “konkurssi sosialismissa”, “laskeva elintaso” ja “rappio”.⁷⁰ Näin esimerkiksi Tauno Tiusanen (1985, 224) käsitellessään socialisti-
maissa tapahtuvia muutoksia liittää ne sellaisen prosessin yhteyteen, jossa enenevässä määrin siirrytään pois ideologispainotteisesta politiikasta kohti pragmaattisempaa orientaatiota: “Socialismiin juurtuneet talousvaikeudet ovat selvästi vauhdittaneet [tätä] kehitystä, ja ongelmat ovat niin suuret, että niiden eliminointi ideologisten iskulauseiden avulla käy mahdottomaksi.” Eettisesti kestävä politiikka ja taloudellinen tehokkuus eivät liity toisiinsa vailla ristiriitoja. Tiusasen resepti on, että milloin näitä ristiriitoja ilmenee, niin taloudellisen tehokkuuden vaatimusten täytyy nousta niskan päälle.⁷¹

Ideologisesti orientoituneen ja pragmaattisemman aikakauden rajapintaa värittää vierauden tunne.⁷² Esimerkiksi Risto Penttilä (1990, 604) nostaa pragmaattisuuden esiin vuoden 1990 kontekstissä, jossa hän näkee Suomen ulkopoliittisen linjan muuttuneen: “Neuvostoliiton suhteet ovat yhä ensiarvoisen tärkeitä, mutta nykyisessä tilanteessa niitä voidaan hoitaa ilman erikoisjärjestelyjä ja monimutkaisia oppirakenteita.” Ulkopoliittikan tutkimuksen vallitsevat tavat mieltää maailma niin idässä kuin lännessä olivat ‘epäonnistuneet’ käsitteellistäessään ja ennakoidessaan 1990-luvun alun suuria muutoksia. Näin sosialismin aikakauden loppu tietystä mielessä rinnastui teoretisoivan asenteen epäonnistumiseen myös kansainvälisen politiikan tutkimuksessa. Rajapinta muodostui myös teoretisoivan asenteen ja käytännöllisemmän lähestymistavan liitoskohtaan, joka aikaisemmin oli ollut ongelmattomampi. Nyt tieteeltä vaadittiin konkreettisempaa otetta käytännön tilanteissa tavalla, joka korosti soveltavan tiedon roolia. Teknisluontoisen kanssakäymisen lisääntyminen näyttäytyi Suomen kokoaman

---

⁷⁰ Samaan aikaan keskusteltiin Neuvostoliiton nykypäivän ja historian kätketyistä ongelmista (kts. esim. Vihavainen 1986).

⁷¹ Tässä yhteydessä hän lainaa unkarilaista taloustieteilijä Janos Kornai’ta nostaessaan esiin byrokratian merkityksen: Byrokratian tulee antaa tilaa taloudellisille voimille. Näin Tiusanen antaa pragmaattisuudelle sisällön liittäessään sen markkinatalouden yhteyteen ja toisaalta hän liittää käsitteen ideologia käsitteeseen byrokratia ja sen vaalijoita kuvataan käsitteellä dogmaatitot.

⁷² Tämä uusi asenne tulee näkyviin esimerkiksi Sakari Virkkusen (1985) katsauksessa itäsaksalaiseen sitaattikirjaan: “Kehotusten sävy on lännessä katsoen naiivin leniniläinen. . . . Kaikkineen Gerflugelte Worten tendenssinäinen jälkiosa on siinä määrin ristiriidassa teoksen yleisen asiatylin kanssa, että luulisi riitasoinnun särähtävän itäsaksalaisenkin korvaan; ‘socialistinen tilaus’ on liian ilmeinen.”

tietotaidon korostamisena. Tässä yhteydessä tietotaitoon liittyivät maantieteellinen asema, korkeatasoinen infrastruktuuri ja teknologinen osaaminen sekä kokemus välittäjän asemesta niin poliittisessa kuin taloudellisessa mielessä etupäässä suhteessa Neuvostoliittoon/Venäjään. Tämä soveltavan tiedon tuottamisen vaatimus ei ollut irrallinen luonnontieteiden parissa voimallisesti esille nousseeseen tuotekehittelyn vaatimukseen nähden. Tieteeseen kohdistui paine tuottaa kaupallisesti hyödynnettävissä olevaa tietoa. Puolueettomuuden vaikutukset tieteenalakuultuuriin olivat monella tavoin pysyviä. Puolueettomuus-kielipeli näyttäytyi vielä 2000-luvulla, jolloin sen perinteinen merkitys oli jo politisoitunut ja käsitteen suora käyttö oli painunut taustalle. Neutraalin tietotaidon merkitys väritti suomalaista ulkopoliittikan tekemistä ja tutkimista jo tarkastelujakson alussa. Suomi oli kansainvälisen politiikan ammattilainen ja taitaja. Tämä rooli mahdollistui Suomen tarjotessa hyviä palveluksia muulle maailmalle esimerkiksi tärkeiden kokousten sijaintipaikkana. Tässä hengessä Harto Hakovirta (1987, 21) näkee Suomen roolin hyvien palveluiden tarjoajana keskeisenä kansallisena voimavarana: “Parhaiten tulevaisuudessa tapahtumia ennakoiva ja parhaiten varautunut hyvien palvelujen tarjoaja on [...] mitä mainioimmassa lähtöasemassa vahvistaakseen liennytyksen ohella myös suoraan omaa kansainvälistä asemaansa.” Näin yleisestä intressistä tulee keskeinen kansallinen intressi ja päinvastoin. Toinen puolueettomuuden keskeinen perintö oli yleisten arvojen korostuminen. Raimo Värynen (1990) tähdentää, että muutoksen ymmärryksen lisäksi arvot muodostavat keskeisen ohjenuoran, kun annetaan sisältöä puolueettomuuspolitiikalle suurvaltojen vastakkainasettelun häviämisen aiheuttamassa tilanteessa. Raimo Värynen (1990, 33) toteaa, että “[...] ympäristö, kehitys, ihmisoikeudet ja muut uudet kansainväliset ongelmat eivät ole ensisijassa suurvaltojen välisiä kiistakysymyksiä”. Näissä kysymyksissä arvot nousevat keskeiseksi ohjenuoraksi harjoitetulle politiikalle perinteisen puolueettomuuspolitiikkaan liittyvän symmetria-ajattelun sijasta. Suomen asema määrittäyty puolueettomuuden tarjoaman kielipelin kautta, jossa paikka missä Suomi sijaitsee, on neutraali asema ‘maailman katolla’, josta käsin se näkee yleisen intressin ja voi toimia sen mukaan samalla edesauttaen omaa asemaansa.

4.5. Tieteenalakuultuuri ja kansainvälisyys

Kansainvälinen painotus muodostaa mielenkiintoisen lisän transformaatioprosesseihin, joissa tutkijat liikkuvat tieteenalan kontaktipinnoille. Olen aikaisemmin korostanut disiplinaarisuuden edustavan – ts. representoivan – funktion merkitystä myös tieteen-

alan sisäisen arvostuksen näkökulmasta. Toisaalta enenevässä määrin tähän edustavaan rooliin liittyy ajatus, jonka mukaan kansainvälinen aktiivisuus on ratkaiseva sekä yksittäisten tutkijoiden urakehityksen kannalta että uusien tutkimuksellisten valtavirtojen esiin nostajana. Esimerkiksi Erik Allardt (1990, 204) ilmentää 1990-luvulla keskeiseksi nousutta tieteenalakuultuurista piirrettä. Hän toteaa tieteen olevan yhteiskunnan instituutioista perusluonteeltaan kaikkein kansainvälinen: "Tieteessä sekä tavoitteet että toimintasäännöt ovat pohjimmiltaan kansainvälisen tiedeyhteisön asettamia." Kansainvälisen tiedeyhteisön normatiivista puolta korostaen hän lisää, että "se, mikä on hyvää ja mikä huonoa tiedettä, ratkaistaan pääasiallisesti kansainvälisen keskustelun avulla". Tästä kansainvälisen tiedeyhteisön merkitystä korostavasta näkökulmasta lähtien on ymmärrettävää, että Allardt käsittää kansallisen tiedeyhteisön yhtenä tärkeimmistä projekteista pyrkimyksen tiiviimpään ja entistä laajempaan "kansainvälisen yhteistoiminnan piiriin".⁷³

Tiedeyhteisön näkökulmasta on oleellista se, miten tutkija siirtyy kansainvälisen yhteistoiminnan piiriin. Onko kansainvälisyys osa vertikaalia tieteenalalle sosiaalistumista vai onko se paremminkin horisontaalinen suunta, johon jo vakiintuneet tutkijat liikkuvat? Käsite huippututkimuksesta liittyy helposti käsitteeseen kansainvälisyys synnyttäen mielikuvan vertikaalista tiestä kansallisen tason 'alhaisuudesta' kohti kansainvälistä huippua. Toisaalta disiplinaarisuuden horisontaalisessa edustamisessa kansainvälisyys muodostaa tärkeän resurssin tarjotessaan mahdollisuuden osoittaa huippuosaamisen mukanaan tuomaa arvovaltaa. 1990-luvulla yleistyneet vierailut ulkomaisiin opinahjoihin sekä ulkomailla väittely alkoi tarjota väyliä tieteellisen pätevyuden osoittamiseen tavalla, mikä aikaisemmin olisi ollut ainakin tutkintojen suorittamisen osalta vähemmän keskeistä. Tätä kansainvälisen ulottuvuuden sisältöä määrittää siis selkeä mielikuva suunnasta ylöspäin kohti huippua mutta samalla myös ajatus käsitteellisestä siirtymisestä kohti 'länttä'. Ajatus kansainvälisestä tiedeyhteisöstä viittaa paljolti keskeisiin anglosaksisiin tahoihin, joiden keskeisten yliopistojen ja tieteellisten aikakauslehtien käsitetään usein edustavan tutkimuksellista huippua. Kotimaiset sidokset näihin tahoihin vaikuttavat paljon siihen, millaiseksi kansallinen tutkimuksellinen agenda määrittyy.

Suomen tunnustettu ja arvostettu asema oli kylmän sodan aikana lähtökohtaisesti hyvin ongelmallista. Esimerkiksi Jaakko Iloniemi (1978, 17) nostaa esiin ulkomailla

---

⁷³ Allardt liittää kansainvälistymisen tieteen eurooppalaistumiseen. Tässä yhteydessä yhtenä kielteisenä kehityssuuntana hän näkee tieteen byrokratisoitumisen.

esiintyvän käsityksen, jonka mukaan “mikään Neuvostoliiton rajanaapuri ei voi olla luonnollisessa, arvokkaaksi koetussa suhteessa suurvaltanaapuriinsa”. Samaa läntistä näkemystä ilmentäen Max Jakobson (1968, 9) kertoo, kuinka hän reagoi presidentti Kennedyn kysymykseen, miksi Neuvostoliitto oli sallinut Suomen säilyttää itsenäisyytensä: “[...] kysymys oli mielestäni väärin asetettu. Sehän näytti lähtevän olettamuksesta, että Suomen itsenäisyys on yksinomaan Neuvostoliiton hyvän tahdon varassa. Siitä voi myös päätellä kysyjän katsovan, että luonnon mukainen järjestys olisi edellyttänyt Suomen itsenäisyyden tuhoutumista [...]”. Lännen näkökulmasta Neuvostoliitto näytti luonnottomalta oikulta, joka käsiteltiin joko ideologisen tai uskonnollisen käsitteistön avulla. Tämä ongelmallinen asetelma suhteessa kansainväliseen yhteisöön tai paremminkin läntiseen yhteisöön on säilynyt osana Suomikuvaa kylmän sodan loputtuakin. Suomalainen alan tutkimus nähdään erikoisena ja usein laadullisesti heikompana kuin kansainvälinen standardi vaatisi. Tämä kansainvälinen painotus on omiaan nakertamaan suomalaisen alan tutkimuksen arvovaltaa ja käytettävyyttä ulkopoliittikkaa tehtäessä.

Tietealan rajoja ylittävälle linkeille annettiin jopa normatiivinen rooli. Tässä hengessä esimerkiksi Ulkopoliittikan tutkimuksen säätiön hallitus⁷⁴ toteaa vuonna 1978 tieteen roolista seuraavasti: “Tutkimuksen rooli ei rajoitu puhtaasti tieteelliseen pohdiskeluun. Perustutkimuksen saavuttamien tulosten on tultava laajempienkin kansalaispiirien tietoon. Pienessä maassa tutkijat osallistuessaan asiantuntijoina valtion toimikuntien ja vastaavien elinten työhön sekä kansalaistoimintaan järjestöissä lisäävät tutkimuksen ja yhteiskunnan välistä tärkeää vuorovaikutusta.” Paasikivi-Seuran 20-vuotista taivalta kommentoidessaan Jan-Magnus Jansson (1978, 1) ilmaisee vastaavan käsityksensä: “[Valistunut kansalaisajattelu] edellyttää sitä, että ulkopoliittikkamme periaatteet eivät jää vain opinkappaleiksi, joita mekaanisesti toistetaan. On tärkeä, että sisäistämme ne ja että kykenemme soveltamaan niitä käytännön kysymyksiin.”

Muutos 1980-luvun keskivaiheilta alkaen ilmeni tieteenalakulttuurin asteittaisena irtautumisena kotimaisesta viiteryhmästä ja yhä tiiviimpänä liittymisenä kansainväliseen yhteyteen. Osittain tieteenalan viiteryhmä vaihtui kotimaasta ulospäin, jolloin se käsitti olevansa osa kansainvälistä yhteisöä kotimaisen sijasta. Tällä kansainvälistyvällä tieteellä oli omat tavoitteensa, jotka eivät välttämättä olleet rinnakkaiset Suomen valtiollisen linjan kanssa. Presidentti Kekkonen liittynyt kielipeli muodosti tietynlaisen

---

⁷⁴ Jan-Magnus Jansson, Osmo Apunen, Pekka Kuusi, Keijo Korhonen ja Kaarle Norderstreg.

kriteerin 'hyvälle' tieteelle ja 'oikeille' tuloksille. Tämä piirre oli havaittavissa vielä 1980-luvun alussa Koiviston roolissa. Tämän jälkeen kriteeri hyvälle tieteelle on yhä enemmän ollut kansainvälinen tunnustus ja hyväksyminen.

1970-luvun näkökulmasta suomalaisen keskustelun erikoisuudet eivät ole ongelmia, vaikka ne eivät vastanneetkaan yleisiä länsieurooppalaisia 'standardeja'. Se riittää, että Suomen oloja tunteva ja taitava tutkija kykenee niitä tulkitsemaan ja lukemaan. Näin suomalainen tutkija saattoi näkemyksiltään erota ja kritisoida valtiollista virallista linjaa ilman, että hänen kielipelinsä pintatasolta siitä mitenkään erosi. Kielipelistä tuli erittäin hienostunutta nyanssien ja konnotaatioiden kertoessa linja-eroista ja erimielisyyksistä. Kosketuspinta kansainväliseen, eli läntiseen tiedeyhteisöön, oli epäsuora suomalaisten erityisolojen vaatiessa 'oikeanlaista' Suomen asioiden tuntemista, eräänlaista finnologiaa. Tämä vaatimus erityistuntemuksesta ja sensitiivisyydestä Suomen asemaa kohtaan näyttäytyi ongelmallisena kansainvälisen tutkijayhteisön parissa. Näin suomalaista tutkimusta arvosteltiin paljon samasta syystä, mitä monet kotimaiset tutkijat pitivät itsestäänselvyytenä ja disiplinaarisena voimavarana.⁷⁵

Yhteiskunnallisesti sekä myös ulkopoliittisesti sitoutunut ulkopoliitiikan tutkimus herätti hämmennystä tiedeyhteisön kansainvälisellä ulkopinnalla. Suomen valitsema ulkopoliittinen linja ja siten myös siihen sitoutunut tutkimus sai osakseen paljon ymmärrystä, mutta myös kritiikkiä 1970- ja 1980-luvuilla.⁷⁶ Tätä keskustelua käytiin myös tieteellisillä foorumeilla, jossa anglosaksiset tutkijat kritikoivat Suomen linjaa suomalaisten tutkijoiden arvostaessa sitä. Suomen ulkopoliitiikan kritiikki otettiin merkinä Suomea ja sen politiikkaa koskevasta tietämättömyydestä. Tässä hengessä

---

⁷⁵ George Maude (1979, 42) käsittää suomalaisen ulkopoliitiikan tutkimuksen ongelmaksi sen, että tutkijat ovat integroituneet valtiollisiin päämääriin siinä määrin, että kriittinen suhtautuminen on mahdotonta: "En voi olla ajattelematta, että suomalaisen tutkijan vaarana ei ole mieltymys johonkin ideologiaan vaan mieltymys maan viralliseen politiikkaan [...] On olemassa [...] vaara, että suomalainen tutkija, jopa silloin kun hän yrittää identifioida ongelmia, tekee sen hallitusvirkamiehen silmin [...] Tutkijat haluavat palvella, mutta tämä palveluallitius tekee heistä hyvin helposti virkamieskuntaa, joka haluaa vain täydentää hallitukselta tulleita ehdotuksia ja väittää hallituksen linjan olevan oikeassa. Toisaalta kriittisemmän linjan omaksuminen tuo mukanaan vaaran joutua paitsioon."

⁷⁶ Klaus Törnudd tarjoaa kirjassaan *Sanat ja Teot* vuodelta 1982 mielenkiintoisen katsauksen Suomen ulkopoliitiikkaan. Hänen osittainen kuulumisensa tieteelliseen yhteeseen lisää tämän tarkastelun arvoa. Törnudd kritisoi suomalaista kansainvälisen politiikan tutkijayhteisöä, jonka hän näkee liian sitoutuneeksi valtionhallintoon. Suomi Törnuddin mukaan tarvitsee kansainvälisen tason riippumatonta tutkimusta, joka toimisi resurssivarantona myös ulkopoliitiikan tekijöille. Toisaalta tämä tieteellisen itsenäisyyden tai erillisyyden teema nähdään niinkin, että tieteellistä näkökulmaa tarvitaan keskustelussa, jossa se ei ole riittävässä määrin tullut esiin.

esimerkiksi Osmo Apunen (1976, 49) arvostelee yhdysvaltalaisen Jay Mumfordin tapaa lähestyä aloitetta ydinaseettomasta Pohjolasta: “[Mumfordin artikkelin sisällölliset vinoutumat] ovat osoitus, että hyvältäkin tarkkailupaikalta Suomen ulkopoliitikasta annetaan virheellinen kuva. Kun Mumfordin hyvänsuovasta tarkoituksesta on artikkelissa paljonkin merkkejä, hänen on Suomessa palvellessaan täytynyt valita väärin ystävänsä ja tiedonantajansa.”⁷⁷ Jan-Magnus Janssson (1978, 1) toteaa, että “ulkopolitiikkamme vääristely maamme rajojen ulkopuolella osoittaa, että ulkomailla tarvitaan jatkuvasti tietoa sen todellisista tavoitteista”.⁷⁸ Harto Hakovirta (1979, 36) toteaa: “Suomettumiskeskustelun aaltoilu ilmeisesti jatkuu. Mihinkään tulokseen se ei sellaisenaan viene, sillä kysymys ei pohjimmiltaan ole rationaalisesta tai tieteellisestä väittelystä, vaan erilaisiin yhteiskunnallisiin arvoihin kiinnittyvästä tarkoituksenhakuisesta poliittisesta kiistelystä... Koska keskustelun kansainvälispoliittiset syyt ovat määrääviä, Suomea koskevan ‘tosiasiatiedon’ levittäminen voi vaikuttaa siihen vain vähän, mutta pitkän päälle sellainenkin saattaa olla tuloksellisempaa kuin isänmaallisen närkästyksen kiivastamat vastaiskut.”⁷⁹ Suomalaisessa tieteenalan valtavirrassa suomettuminen käsitteenä kuvasti väärinkäsitystä ja propagandistista latautuneisuutta.⁸⁰ Tässä hengessä 1970-luvun ja 1980-luvun alun ajan tieteenalan kansainvälinen ulkopinta oli korostuneen politisoitunut ja ideologisesti latautunut.

Suomalainen ulkopoliitikan tutkimus näyttäytyi usein varsin erikoisena ja eristyneenä läntisistä standardeista. Tämä asiantila tiedostettiin Suomessa, mutta sitä ei välttämättä nähty erityisen ongelmallisena; voitiinhan suomalainen todellisuus nähdä hyvin erilaiseksi kuin läntinen tai yhdysvaltalainen todellisuus ja vaativan näin erilaista tutkimusta ja disiplinaarisuuden muotoja. Esimerkiksi Iloniemi (1978, 18) toteaa, että: “... Suomessa on vuosien varrella kehittynyt erittäin omaperäinen poliittinen tyyli erityisesti puhuttaessa suomalais-neuvostoliittolaisista suhteista... Puheet ja kirjoitukset noudattelevat usein arkikielelle vierasta kommunikateettia ja saattavat sellaisina tuntua peräti vaikeatajuisilta.” Synnä tähän ‘omaperäisyyteen’ Iloniemi näkee tarpeen antaa oikeat ja ymmärrettävät merkitykset: “Keskusteluun osallistujat ovat selvillä siitä, että heidän sanojaan punnitaan ja he haluavat varmistaa niiden

---

⁷⁷ Kts. myös Väyrynen (1982).

⁷⁸ Empaattisempi suhtautuminen Suomen asemaan, kts. esim. Holsti (1986) ja Singleton (1981).

⁷⁹ Hakovirta (1983, 580) toteaa suomettumiskeskustelun olevan motivoitunut niiden henkilöiden toimesta, jotka suhtautuvat kriittisesti omien hallituksiensa liennytopoliittikkaan. Näin Hakovirta liittyy suomettumisen ja liennytyksen samaan käsitteelliseen yhteyteen.

⁸⁰ Viimeaikaisesta suomettumiskeskustelusta kts. esim. Majander (1999, 85).

oikean tulkinnan pitäytymällä mahdollisimman tarkasti hyväksi havaituissa muotoiluissa.” Kaksoisroolin olemassaolo oli merkittävä piirre tieteenalankulttuurin piirissä, koska siihen kuuluvat olivat tiiviisti osa myös valtiollista poliittisen ystävyyden muotoa. Tieteellinen tulevaisuus sekä uralla edistyminen liittyivät osittain onnistuneeseen ‘edustamiseen’ tieteen rajapinnalla.

Suomen ulkopoliitikasta kirjoittanut George Maude (1979, 40) toteaa kirjansa Suomessa osakseen saaman kritiikin perusteella ja erityisesti Jaakko Iloniemen artikkelissaan sille antaman arvostelun pohjalta seuraavaa: “Artikkelin punainen lanka on tuttu teema niille ulkomaalaisille, jotka yrittävät kirjoittaa Suomen asioista. Artikkelissa käsitellään sitä, miten vaikeata ulkomaalaisten tutkijoiden on ymmärtää Suomen historian tai politiikan monimutkaisuuksia. On nähtävästi olemassa suomalaisten tulkinta Suomesta ja ulkomaalaisten, joista jälkimmäinen on – ainakin Iloniemen artikkelin perusteella – heikompi.” Silloisessa keskustelussa ei niinkään ollut kysymys siitä, etteivät ulkomaiset tutkijat olisi ymmärtäneet suomalaisen keskustelun nyansseja, vaan siitä, etteivät monet heistä voineet pitää kaksoisrooleja epäsuorine ilmaisumuotoineen hyväksyttävänä. Heidän kritiikkinsä kohdistui ulkopoliittikan tutkimuksen ja valtiollisuuden läheisiin suhteisiin Suomessa sekä siihen, että näin tiede oli mukana legitimoimassa läntisen tiedeyhteisön arvoille sopimatonta ‘suomettunutta’ politiikkaa.

Vuonna 2002 laaditun kansainvälisen Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan tilaa käsittelevän raportin mielenkiintoisimpia kohtia oli sen valmistelun ongelmallisuutta koskeva huomautus. Raportissa tuodaan varhaisessa vaiheessa ilmi hämmästyksistä, miten arviointikomitean vierailut kolmeen yksilöimättömään tahoon olivat epäonnistuneet. Raportti toteaa (s. 3): “Vaikka emme ole tietoisia kaikkien peruutuksien ja paikalle ilmaantumattomuuksien syistä, pahoittelemme niitä. Tämänkaltainen yhteistyön puute indikoi meistä välinpitämättömyyttä ja passiivisuutta, mitä muut tutkijayhteisöt eivät sietäisi.” Edustaessaan ulko- ja turvallisuuspolitiikan kansainvälistä arviointia raportti tuo esiin tarpeen ja jopa pakollisuuden suhtautua edustamaansa kansainvälisyyteen innokkaasti ja aktiivisesti. Arviointi luo kuvaa yleisestä – tässä tapauksessa yleisestä ja yhteisestä – tieteenalasta ja sen suhteesta erityiseen, eli kansalliseen tieteenalaan. Yleisen suhde erityiseen nähdään paljolti arvioivana, esikuvallisena ja tarkkailevana. Arviointiraportissa kyse ei ole ainoastaan kansainvälisen arviointiryhmän vierailuista, vaan laajemminkin erilaisista disiplinaarisista käytännöistä, kuten englanninkielellä julkaisemisesta ja kansainvälisen referee-menettelyn läpikäymisestä.

Raportissa nousee englanninkielen asema korostuneeseen rooliin läntisen kansainvälisyyden keskeisenä määreenä ja hyvän tutkimuksen eräänä tunnusmerkkinä. Englanninkielen näkeminen disiplinaarisen vallan ja hallinnan kielenä ei ole vieras

suomalaisessa yhteydessä. Suomalaisessa kontekstissa on piilevänä tietty taipumus pitää jotain muuta kieltä kuin suomea keskeisessä asemassa hallinnon kielenä. Suomalaisen kirjakielen lisäksi latina, ruotsi ja venäjä ovat näytelleet tärkeitä rooleja valtiollisuuden sisältöinä. Paljolti kolonialistisista kokemuksistaan johtuen Suomessa on taipumus hyväksyä jokin muu kieli viralliseen asemaan.⁸¹

Yksikielisyyden asema on Suomessa ongelmallinen, koska lainsäädäntö pitää huolen siitä, että korkeasti koulutetun eliitin pitää hallita ainakin kahta kieltä. Kaksikielisyys loi merkityksellisen väylän yhteiskunnalliselle vallalle. Voidaan väittää, että kaksikielisyys on merkinnyt valtaa sekä muokannut tapaa, jolla valta merkityksellistetään ja ymmärretään Suomessa. Nousevalle eliitille kaksikielisyys tarjosi välineen, joka myös muutti vallan merkitystä yhteiskunnallisen aseman tullessa osittain 'kielellistetyksi'. Tarkasteltaessa suomalaista vallan käsitettä tämä kielellistynyt aspekti on syytä ottaa huomioon. Samoin valtiollisen vallan ja kaksikielisyyden yhdistyminen tekee ymmärrettävämmäksi englannin nousun hallitsevaan asemaan disiplinaarisuuden kielenä.⁸²

Yhtenä selkeänä trendinä tieteenalalla arviointiraportin kirjoittajat näkevät kansainvälisen politiikan pluralistisen luonteen sekä kasvavan erikoistumisen. Pluraalisuus heijastuu keskusteluna, jossa mikään yksi näkemys ei ole korostuneessa roolissa ja erikoistuminen näyttää erityisten tutkimuskysymysten runsautena. Tärkeimmäksi trendiksi kirjoittajat nostavat kuitenkin kansainvälistymisen tai globaalistumisen: "Monista eri maista tulevat tutkijat julkaisevat aikakauslehdissä, joilla on globaalit yhteydet. Vaikka monet julkaisevat kotimaiselle lukijakunnalle suunnattuja artikkeleja (Korea ja Japani ovat hyviä esimerkkejä), useimmat tutkijat kehittävät julkaisu-

---

⁸¹ Suomenkielisen väestön osuus Suomen valtiollisella alueella asuvista on yli 90 %. Tämän kansankielen rinnalla on muita kieliä kuten ruotsi, venäjä ja saami. Suomenkielen asema on ollut ongelmallinen ja se yleistyi julkisena kielenä vasta 1800-luvun loppupuolella paljolti Venäjän ruotsinkielien vastaisten intressien johdosta, jotka näyttävästi esimerkiksi vuoden 1863 kielimanifestissa.

⁸² Historiallisesta näkökulmasta suhteessa valtiollisuuteen kaksikielisyys nousee korkeampaan asemaan kansankielen rinnalla. Kaksikielisyyden esille nostamat diskurssit ja käsitteelliset kategoriat hallitsevat yhteiskunnallista elämää tarjoten myös kansankieltä käyttäville häivähdyksiä vallasta. Tässä on syytä huomata, ettei kaksikielisyyden sisältämä vallan liike – valtdynamiikka – ole enää sidoksissa yhteen tai useampaan kieleen, vaan se helposti muodostaa oman hybridin kokonaisuutensa (näin puhutaan esimerkiksi kapula- tai virkakielestä). Tämä kokonaisuus näyttää myös sofistikoitumisen ja kultivaation lähteenä että on jatkuvasti niiden kohteena. Jatkuva muutosprosessi mahdollistaa tietyn välimatkan säilymisen yksikielisen Suomen ja arvostettavan (korkeamman) Suomen välillä. Ensin ruotsin ja suomen sekä myöhemmin suomen ja englannin välillä syntynyt hybridi kaksikielisyys on muodostanut hallintokielen tai paremminkin hallintakielen.

strategioita, jotka maksimoivat lukijakunnan sekä kotona että ulkomailla.” (s. 4). Tämän seikan kirjoittajat näkevät arvokkaana, joten se ei ainoastaan kuvaa asioiden tilaa ja kehitysnäkymiä, vaan myös sitä miten tehdä ‘arvokasta’ tutkimusta: “Vaikka tutkijat voivatkin oppia teoreettisen tiedon tilasta pysymällä ‘kotona’, he eivät voi kontribuoida sen kehitykseen julkaisemalla vain kansalliselle yleisölle suunnatuissa kirjoissa, raporteissa ja aikakauslehdissä. Osallistuakseen aktiiviseen keskusteluun sekä kontribuoidakseen tiedon kehitykseen tutkijoiden täytyy kasvavassa määrin julkaista merkittävässä kansainvälisissä aikakauslehdissä ja suurilla kaupallisilla sekä yliopistollisilla kustantajilla. Tästä seuraa, että suomalaisen kansainvälisten suhteiden laajempiin puitteisiin nivoutuvan ulko- ja turvallisuuspoliittisen tutkimuksen tason arvioinnissamme, meidän täytyy luottaa tutkijoiden osallistumiseen globaaliin julkaisemista mittaaviin indikaattoreihin.” (s. 4). Raportin tapa arvioida suomalaisen tutkimuksen tasoa perustuu paljolti ajatukseen, että tasoa mittaa parhaiten suomalaisten tutkijoiden osallistuminen alan kansainväliseen tutkijayhteisöön. Suomalaisten tutkijoiden kansainvälinen “näkyvyys” on hyvän tutkimuksen keskeisin mitta.

Suomalaisen tutkimuksen laajuutta kuvatessaan raportin laatijoiden huomio kiinnittyy suomalaisen tutkimuksen keskittymiseen kotoisiin tai temaattisesti läheisiin aiheisiin. Tutkimuksesta iso osa tarkastelee Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa kansallisessa, alueellisessa ja eurooppalaisessa kontekstissa: “Suomen historia ja sen turvallisuus, kaupalliset, ympäristölliset ja kulttuuriset toimet Baltian alueella ja pohjoisessa ovat olleet huomioitavia aiheita.” (s. 11).⁸³ Tämän tendenssin ohella arvioinnissa todetaan suomalaisen tutkimuksen olevan yleensä teoreettisesti derivoiva, eli se ei kehittele uusia teoreettisia ratkaisuja, vaan pitäytyy muiden kehittämien teoriakulkujen soveltamiseen. Teoreettisen kehitystyön köyhyyden ohella myös metodologisen soveltamisen puute nähdään ongelmallisena. Merkittävänä piirteenä suomalaisessa tutkimuksessa on ns. uniqueness-approach. Tämä lähestymistapa korostaa komparatiivisen asenteen kustannuksella Suomen tilanteen ainutlaatuisuutta: “Useat Suomeen keskittyvät tutkimukset ottavat implisiittisesti kannan, jonka mukaan maa ja sen asema suhteessa naapureihinsa ja kansainväliseen yhteisöön on ainutlaatuinen.” (s. 12). Raportin laatijoiden näkökulmasta suomalaista tutkimusta leimaa ajatus kansainvälisen todellisuuden moninaisuudesta sekä Suomen omasta näkymästä

---

⁸³ Samassa hengessä raportin tekijät ottavat kannan, jonka mukaan ulkopuoliselle jää kuva, että suomalaiset ovat asiantuntijoita Suomea koskevissa asioissa (s. 15). Tämän näkemyksen mukaan suomalaiset tutkijat ylläpitävät tätä kuvaa korostamalla Suomen asioiden ymmärtämisen vaikeutta.

kansainvälisyyteen, joka ei välttämättä ole näkemys samaan kuin esimerkiksi Ruotsin tai Yhdysvaltojen. Arviointiryhmä puolestaan ottaa vastakkaisen kannan, jonka mukaan eri näkymät kansainvälisyyteen ovat loppujen lopuksi kuitenkin näkymiä samaan, jota kansainvälisen politiikan tutkimuksen pitää kartoittaa ja edustaa.

4.6. Tamminiemen nousu, rappio ja tuho

Kekkonen hahmo yhdisti tieteenalalla ääripäitä edustaneita ns. ulkoministeriön realisteja ja rauhantutkijoita toisiinsa. Ideologiselta kannalta Kekkonen hahmo liitti toisiinsa vasemmiston ja oikeiston sekä tarjosi puitteet poliittiselle keskustelulle. Esimerkiksi Unto Vesa (1973, 29) toteaa, että “harvalle politiikan tutkijalle tulisi mieleen kiistää pres. Kekkonen ansioita Suomen ulkopoliitiikan kehittäjänä ja suomalais-neuvostoliittolaisen yhteistyön syventäjänä. Tämän lisäksi pres. Kekkosella on sisäpoliittisellakin saralla ansioita, jotka yleensä kaikki taantumusta ja kulttuuritaantumusta vastustavat henkilöt ja ryhmittymät Ryhmä 70:stä vasemmalle päin ovat havainneet”. Yhtenä merkinä tässä yhteen tuleminen prosessissa voidaan pitää variaatiota kansallisen linjan teemasta. Keskeinen homonymia käsitteessä ‘Suomen linja’ mahdollisti linjan mieltämisen sekä itsenäisyyden vankkumattoman puolustamisen tavaksi että rauhanomaisen rinnakkainolon ja luottamuksellisten suhteiden kehittämisen välineeksi. Samoihin linjateknologisiin käsitteisiin viittaaminen ja niiden toistaminen yhdisti hyvinkin toisilleen vieraita näkökulmia.

Raoul Palmgrenin teos *Suuri Linja*, joka ilmestyi ensin aivan sodan jälkeen ja uudelleen vuonna 1976 muodostaa esimerkin yhteisen tilan synnyttämisestä. Kirjan uuden painoksen yhteydessä Palmgren (1976, 214) toivoo “sen leviämistä uuden lukijakunnan ‘laajoihin piireihin’”. Yhtäältä teos tuo esiin linjaskemaattisen ajattelun houkuttelevuuden.⁸⁴ Toisaalta kirjan uusi painos kuvastaa tietynlaisen kansallisen

---

⁸⁴ Palmgrenin ajatusta Suomen linjasta leimaa laskevat/taantuvat ja nousevat/kehittyvät prosessit, jotka joko kuvaavat sopusointua luonnollisuuden kanssa tai sitten luonnottomuutta. Kirjassaan Palmgren tuo esiin Suomen ympäristössä tapahtuneet faktat: Ruotsin “luonnoton” suurvalta asema oli romahtanut, kun taas Venäjän luonnolliselle pohjalle rakennettu suurvaltastatus oli johtanut Suomen ajautumiseen kansallisesti omaleimaiseksi osaksi Venäjää. Joutuminen pois regressiivisen prosessin – ts. Ruotsin – yhteydestä osaksi progressiivista nousevaa prosessia – ts. Venäjää – oli Suomen kannalta onnellinen ja tavallaan myös luonnollinen vaihtoehto. Palmgren hahmottaa todellisuuden nousevien ja laskevien liikkeiden sarjoina, jossa pieni kansa on taistellut sekä sisällään yläluokan privilegioita vastaan että ulkoisesti omien oikeuksiensa puolesta.

näkökulman levinneisyyttä myös vasemmiston keskuudessa. Raoul Palmgrenin osaltaan ilmentämä kielipeli oli omiaan parantamaan historiallisia jakolinjoja.⁸⁵ Hän pyrki korostamaan porvarillisen ja vasemmistolaisen älymystön yhteistä progressiivista agendaa. Vastaavanlainen ajattelu saavutti vastakaikua 1960-luvun lopulta lähtien (Alapuro 1997, 97). 1970-luvulla pyrkimys kansalliseen vuoropuheluun näkyi esimerkiksi Näköpiiri-lehden ympärillä. Lehden ensimmäisessä numerossa (1978) Eero Taivalsaari totesi kansallisen kulttuurin puolustamiseksi syntyneen edistykseellisten voimien yhteistyötä.⁸⁶ Ajatuksena oli, että edistykseellinen porvaristo yhdessä vasemmiston kanssa muodosti Suomen linjan ja vain nämä tahot kykenisivät soveltamaan linjaa uusiin sodan jälkeisiin olosuhteisiin. Tämä “demokraattinen rintama”, joka ei perustunut vastakkainasettelulle, oli Taivalsaaren mukaan uusi ilmiö 1970-luvun Suomessa.⁸⁷

1970-luvun kuluessa Kekkoseen liittyvien kielipelien – esim. ‘Kekkonen rauhanmiehenä’, ‘Kekkonen yhdistäjänä’ ja ‘Kekkonen valtiomiehenä’ – ympärille ja varaan kehittyi uusi poliittisen ystävyuden muoto. Tämän poliittisen ystävyuden yksi keskeisimpiä piirteitä oli tosiasioiden merkityksen korostaminen ja niiden kieltämisen tai vääristelyn haitallisuus. Tämä tosiasioiden merkittävyttä korostanut linja oli yhteistä niin tieteelliselle maailmankatsomukselle kuin Suomen sodan jälkeiselle ulkopoliitikalle. Tosi-asioiden tunnustaminen oli piirre, joka muodosti eräänlaisen ‘tunnussanan’ täyden poliittisen ystävyuden piiriin ja ‘tunnisteen’ tähän kuulumisesta.

---

⁸⁵ Vuoden 1918 tapahtumat jättivät syvän arven suomalaisen poliittiseen yhteisöön. Sisällissota ja sitä seuranneet väkivaltaisuudet olivat merkkejä vastakkaisista osapuolista, vihamielisistä vastakkainasetteluista ja toisiaan poissulkevista Suomea koskeneista malleista. Ilkka Liikanen (1998, 49) toteaa, että “kansallisen ja vasemmistolaisen aatemaailman jyrkkä vastakkainasettelu on ollut yksi suomalaisen poliittisen kulttuurin perusjännitteistä”, joka “periytyy pitkälle vuoden 1918 tapahtumista ja tulkinnoista”. Liikasen näkemys on, että tämä vastakkainasettelu vasemmiston ja oikeiston välillä muodosti tärkeän merkitystekijän 1920- ja 1930-lukujen historian tutkimuksessa. Oikeiston näkökulmasta kansallisen heräämisen tulkittiin tapahtuneen vastavoimia vastaan. Kommunismin ja siihen viittaavien kansanliikkeiden tulkittiin muodostaneen yhden tärkeän vastavoiman tälle prosessille.

⁸⁶ Kts. Jaakko Tuusvuoren kronikka suomalaisista kulttuurilehdistä. [<http://www.kultti.net/tutkimukset/kronikka/kronikka.html>].

⁸⁷ Yhteismielisyys tunnustettiin laajalti niin sitä vastustaneen vähemmistön kuin laajan enemmistönkin parissa. Kriittinen Kimmo Kevätsalo (1975, 37) toteaa Ydin-lehdessä seuraavasti: “Tällä hetkellä on siis tosiasia, että sekä koko vasemmisto että koko porvarillinen rintama ovat virallisesti eri kannanotoissaan julistaneet, että ulko- ja sisäpolitiikka edelleen ovat kaksi eri asiaa. Ja tämän ‘periaatteellisen’ kannanoton käytännön poliittisena seurauksena voidaan pitää sitä, että kaikki ovat yksimielisesti asettuneet kannattamaan Kekkosen valitsemista presidentiksi myös tämän vuosikymmenen jälkipuoliskon ajaksi.”

Tosiasioihin liittyvän kielipelin käyttö Suomessa 1970-luvulla perustui ajatukselle tosiasioiden itsestään selvästä taivuttelevuudesta. Heti sodan loputtua presidentti Paasikivi (1966, 9) totesi, että “[m]uuan historioitsija-ajattelija on sanonut, että kaiken viisauden alku on tosiasioiden tunnustaminen [näin myös meidän] on tunnustettava tosiasiat, jotka vaikuttavat elämäntilanteemme ja tulevaisuutemme”. Tosiasioiden tunnustamisen kielipeli jäi elämään ulkopoliitiikan ytimessä aina näihin päiviin saakka. Tunnustaminen liittyi Suomen ulkopoliittikkaan siten, että materiaalistien reunaehtojen – ts. Suomen maantieteellisen aseman – oletettiin liittyvän tietynlaiseen niitä optimaalisesti heijastelemaan merkityssisältöön. Tämä vastaavuus puolestaan sai poliittisen sisällön, johon julkilausutut ‘faktat’ olivat siis mahdollisimman sopivia.

Wittgenstein (1999, 345–346) toteaa Filosofisissa tutkimuksissaan, että “toden tunnustuksen tärkeys [ei] ole siinä, että se toisintaa jonkin tapahtuman varmasti oikein. Se on pikemminkin niissä erityisissä johtopäätöksissä, jotka voidaan tehdä tunnustuksesta, jonka totuuden takeena ovat erityiset *totuudellisuuden* kriteerit”. Sosiaaliset totuudellisuuden kriteerit ovat aikaan ja paikkaan sidottuja. Niillä on taipumus osoittautua myöhemmästä näkökulmasta harhaanjohtaviksi, näennäisrationaaliksi, keinotekoisiksi ja vääristäviksi. Tärkeätä olisi pitää mielessä, että tunnustuksellisuudessa faktojen tunnustamisen merkitys ei ole niinkään niiden yksiselitteisessä totuusarvossa, vaan tarpeessa varmistaa yhteisön yhtenäisyys ja yksimielisyys. Totuudellisuuden kriteerit heijastelevat sitä, kuinka voi kertoa – ts. tunnustaa – olevansa osa jotain yhteisöä. Tämä tarkoittaa sitä, että tunnustaminen edustaa sekä yksilöä, että yhteisöä, johon hän voi tunnustaa kuuluvansa.

Tosiasioiden tunnustamisen kielipelissä 1970-luvulla oli tunnustuksellisia piirteitä. Tunnustaminen oli sosiaalinen käytäntö, jonka myötä kehittyi tiettyjä piirteitä ja muotoja, jotka oli otettava huomioon tosiasioita tunnustettaessa. Eräs tällainen piirre oli, että tosiasioiden tunnustaminen piti sisällään ulkopoliittisen linjan ja Kekkonen ansioiden tunnustamisen. Myös ulkopoliitiikan tutkimukset tunnustivat Suomen ulkopoliittisen linjan ja toivat siten esille kuulumisensa kansalliseen linjateknologiseen prosessiin. Tosiasioiden samanmuotoinen tunnustaminen eri yhteiskunnallisten tahojen kesken oli tunnustamisen kaltainen signaali, jonka avulla tieteenekijä kykeni liittymään keskusteluun ja hänestä tuli varteenotettava myös horisontaalisirroksen näkökulmasta asiantuntijana.

Tosiasioiden tunnuksellisesta ilmaisemisesta tuli eräänlaisen poliittisen ‘täysjärkisyyden’ ja ‘selvämielisyyden’ mitta. Näin tarkastellen se, kuinka kykeni tästä tunnustuksellisesta tehtävästä selviytymään, mittasi mielipiteiden sopivuutta kahdessa mielessä. Yhtäällä sopivuus koski vastavuoroisuussuhdetta ‘todellisuuden’ kanssa. Tätä suhdetta

vasten ilmaistujen mielipiteiden ja väittämien totuudenmukaisuutta voitiin tarkastella. Tosiasioiden tunnustamisen kielipeli korosti todellisuuden tietämistä. Esimerkiksi Uolevi Arasalo (1969, 15) toteaa rauhantutkimuksella olevan se etulyöntiasema, että se nojaa empiirisesti varmennettuihin tosiasioihin. Tämä etulyöntiasema korosti rauhantutkimuksen pätevyyttä ja yhteiskunnallista arvoa. Toisaalta sopivuus koski myös arvoa poliittisen yhteisön piirissä. Tunnustuksellisuuden tavat ja muodot olivat näin myös mittoja henkilön sopivuudesta poliittiseen yhteisöönsä. Tunnustamisen kielipeli liittyi kykyyn kertoa halustaan kuulua keskeiseen poliittisen ystävyyden piiriin.

Tunnustuksena 'tosiasioiden tunnustaminen' kertoi sen, että Suomi ei ollut vahva, että sen oli taivuttava ja että se oli tavoitellut aikaisemmin jotain muuta. Aikaisempi toiminta – se mitä Suomi oli tehnyt – tuotiin päivänvaloon, ei niinkään suurena syntinä, vaan pienelle maalle epäviisaana ja sopimattomana käytöksenä, joka nyt nöyränä tunnustettiin. Tunnustaminen oli tulemista omaksi itseksi, Suomeksi. Sen sijasta, että olisi pyritty joko realistisen tai idealistisen politiikan avulla toteuttamaan suurempia päämääriä, Suomen tuli tulla siksi, mikä se oli – ts. pieneksi maaksi – ja tunnustaa tämä suureen ääneen sekä sisäiseen että ulkoiseen käyttöön.

Tärkeä tapa, millä tosiasioiden tunnustamisen kielipeli ilmenee tutkimuskirjallisuudessa, liittyy ylimielisyyden ja turhien kuvitelmien valheellisuuden osoittamiseen. Hybris on erityisesti ongelmallinen pienen ja köyhän kannalta. Thukydides nostaa hybriksen keskeiseen asemaan pohtiessaan Ateenan ja Spartan välisen sodan syitä. Machiavelli puolestaan tuo esiin sen, että ajoittainen hybris itsessään on vielä anteeksi annettavaa (Machiavelli 1965).⁸⁸ Hybriksen pitää kuitenkin johtaa tunnustukseen ja katumukseen, jottei se veisi turmioon. Katumus ja nöyryys ovat viisautta, jonka avulla voidaan asettaa rajoja ylenpalttisille toiveille (Machiavelli 1997, II, 27). Samassa mielessä Henry Kissinger (1994, 103–136) tuo esiin Bismarkin ajatuksen, jonka mukaan vallan täytyy olla itseään rajaavaa, jotta nemesis vältettäisiin. Nemesis Kissingerillä viittaa vallan taipumukseen ajautua aseelliseen mitteliöön ja näin itsehallinnan menettämiseen. Viisaat toimijat ymmärtävät nöyrinä omat sidoksensa ja omat rajansa. Tämä rajallisuuden teema on keskeistä suomalaisessa alan tutkimuskirjallisuudessa esiintyvälle tunnustusmuodolle.

Osmo Apunen (1977) pukee kirjansa esipuheessa oman tunnustuksensa seuraavaan kreikkalaisesta tarustosta lainattuun muotoon: "On toki liioiteltua muistuttaa

---

⁸⁸ Kts. Germino (1966).

tässä yhteydessä vanhasta kreikkalaisesta jumaltarusta, joka koskee Prometheusta, tulenkantajaa. Mutta se on opettavaista ja valaisevaa. Jumalilta tulen ihmisille siepannut titaani näet sai rangaistuksensa: ylijumala kahlitsi hänet kallioon. Mutta ei kenties tulen luovuttamisen vuoksi vaan omahyväisyyteen lankeamisesta. Hybristä seuraa nemesis.” Hybriskellä Apunen viittaa 1960-luvulla heränneeseen ajatukseen, jonka mukaan Suomi voisi olla passiivisen kansainvälisen politiikan objektin sijasta itsenäinen subjekti. Apunen tulkitsee niin, että 1960-luvulla oli houkutusena ajatella, että Suomi voisi ottaa osaa kansainväliseen “peliin” (1977, 12).⁸⁹ Apunen näkee, että innostus pelata peliä, johti vapauden huumaan ja peliin liittyvän kuolemanvakavuuden sekä vastuun unohtamiseen. Kuin humalaisella, vastuu unohtui hetken huumassa.

Osmo Apusen tunnustus piilee siinä, että hän tuo esiin Suomen rajallisuuden: “Suomi ei toki ole pelkkä tahdoton suurvaltain pelinappula mutta ei myöskään kovin suurten asioiden liikuttelija.” Apunen kertoo historian ‘ytimet’, eli Suomen aseman rajaavat tekijät: “Suomen kohtalot määräytyvät sen suhteesta itäiseen suurvaltanaapuriansa” (1977, 334) ja “ytimenä [ulkopoliittisessa perinteessä] ovat kahden ulkopoliittisen johtohahmon, J. K. Paasikiven ja Urho Kekkosen, kannanotot ja linjanvedot” (1977, 12). Nämä ytimet muodostavat ne rajat, joiden puitteissa Suomen on mahdollista toimia, ja toisaalta ne kertovat sen, mihin Suomen on alistuttava.

Rajallisuuden esille tuominen muodosti keskeisen osa tutkimuskirjallisuudessa esille tulevaa tunnustuksellisuutta. Esimerkiksi Göran von Bonsdorff (1974, 67) tuo esiin pienen koon rajaten sen avulle ne puitteet, joissa Suomen tulisi toimia: “[...] on ehkä todettava, että se aika kaikesta päättäen on ohi, jolloin katsottiin, että pieni maa ei pysty eikä sen myöskään pitäisi pyrkiä vaikuttamaan kansainvälisen yhteistyön muotoutumiseen. Pienen maan merkitys ei tosin koskaan voi olla läheskään yhtä suuri kuin suurvaltojen, mutta sillä on oma sektorinsa, joka tarjoaa mahdollisuuksia ei vain hyödylliselle, vaan yhteisön kokonaisuudesta silmällä pitäen myös ensiarvoisen tärkeälle toiminnalle ihmiskunnan hyväksi.” Tosiasioden tunnustamisen kielipeli asetti ne rajat, joiden puitteissa Suomi oli sidottu toimimaan, toi esiin menneisyyteen liittyvät ‘synnit’ ja opetukset sekä muotoili Suomelle positiivisen toiminta-areenan.

---

⁸⁹ Apunen (1980, 25) erottaa toisistaan prosessinomaisen tavan hallita kansainvälisiä suhteita ja tavan, joka perustuu pelaamiseen ja siirtoihin: “Programmaattisessa mielessä liennyt tarkoittaa... kansainvälistä yhteisymmärrystä tietyistä tavoitteista sekä niiden saavuttamiseksi sovellettavista pelisäännöistä. Poliittikan suunnittelun sijasta idän ja lännen suhteissa palattiin 70-luvun lopussa pelitilanteita muistuttavaan politiikan tekemiseen. Poliittiset siirrot korvasivat huolella ylläpidetyn neuvotteluprosessin. Tuli poliittisen vapaapainin aika.”

Kun tosiasioiden tunnustaminen oli keskeinen poliittinen riitti 1970- ja vielä osittain 1980-luvuilla, suomettumiskeskustelu ja Kekkonen merkityksen uudelleenarviointi nousivat vastaavaan asemaan 1990-luvun alussa.⁹⁰ Kekkonen muodosti keskeisen tekijän määriteltäessä suomalaista kriittistä tilaa 1970-luvulla. Tieteenalan kirjallisuudessa Kekkonen ja hänen perintönsä vaaliminen muodostaa keskeisen genren aina 1980-luvun lopulle asti. Tämän aikakauden jälkeenkin Kekkonen merkitys on ollut suuri sosiaalisena signaalina, joka on kertonut tutkijoiden asemasta ja keskinäisistä suhteista. Esimerkiksi Mikko Majander (1997, 378) toteaa, että “suhtautumisesta Kekkoseen tuli nopeasti koetinkivi kokonaisen aikakauden analysoimisessa, avain suomalaisen puhdistusriittiin menneisyyden painolasteista uuden ajan kynnyksellä”. Tosiasioiden tunnustamisen muoto oli muuttunut ja nyt avainasemaan nousi irtautuminen eräistä Kekkonen hahmoon liittyneistä piirteistä.

Kylmän sodan aikana paitsioasemaan joutuivat harvat länteen liian avoimen myönteisesti suhtautuneet tahot. Kylmän sodan jälkeen painopiste on suomettumiskeskustelun kautta siirtynyt toiseen suuntaan. Ulkopoliittinen totuus korostaa menneisyyden väärin valintoja ja näihin assosioituneet tahot joutuvat huonoon valoon.

Tosiasioiden tunnustamisen kielipelin variantit eivät enää 1990-luvulla ole tieteenalalla keskeistä sosiaalista sidosainetta. Sen merkitys laajemminkin yhteiskunnallisena tunnistamis- ja kommunikaatoriittinä oli mennyt. Tämä johti tietynlaiseen suvanto-vaiheeseen tieteenalakulttuurin piirissä. Tätä aikakautta kuvaa hyvin seuraava Teija Tiilikaisen (1992, 15) kommentti: “Poliittisten toimijoiden epävarmuudesta johtuva ulkopoliittisen keskustelun jäsentymättömyys heijastelee politiikanteon selkärangana toimineen linjan puuttumista sekä epätietoisuutta siitä, minkälaisia käsite- ja arvojärjestelmää vasten maailman tapahtumia tulisi jäsentää.” Syntyneeseen jäsentymättömään tilanteeseen Tiilikainen käsittää ratkaisuna jäsentyneen käsite- ja arvojärjestelmän. Aikaisempi linjateknologinen ratkaisu näyttää vanhenneen ja tilalle kaivataan rajateknologista mallia, joka mahdollistaisi uuden tulkinnan ‘selkärangan’.

Keskeistä on se, että ‘perintökriisikeskustelun’ osapuolet käsittävät oman toimintansa vanhaa arvostavana restauraationa. Kukaan ei tavoittele täysin uutta, joka

---

⁹⁰ Tosiasioiden tunnustamisen kielipeli muutti muotoaan 1990-luvulla. Esille nousi tarve tunnustaa menneisyyden virheet, jotka paljolti liittyivät 1970-luvun tunnustamisen kielipeliin. Esimerkiksi Tuomas Forsberg (1999, 4) toteaa: “Kansainvälisen yhteisön on kannustettava valtioita käsittelemään menneisyyttään ja tuotava esiin se, ettei ikävien asioiden selvittäminen ja niiden tunnustaminen uhkaa kansakunnan kunniaa vaan pikemminkin päinvastoin [. . .]. Menneisyydenhallinnan tärkein tehtävä on pitää keskustelua yllä, ei saavuttaa jokin tietty lopputulos.”

korvaisi vanhan. Ennemminkin kysymys on tämän vanhan sisällöstä ja sen soveltamisesta tämän päivän ulkopoliittikkaan. Kekkonen tilan rappiota ja lopullista tuhoutumista 1990-luvun alussa sävyttää akuutti nostalgia. Yhtäältä tämä kaipuu takaisin parempiin aikoihin kohdistuu haluu vaalia ja restauroida Kekkonen aika. Tämä Kekosta arvostava kielipeli keskittyi 1980-luvulla puolueettomuuden varjelemiseen – esim. ‘piiruakaan muuttamatta’ -kielipeli – ja 1990-luvulla Suomen itsenäisen aseman korostamiseen esimerkiksi suhteessa Euroopan unioniin mutta erityisesti suhteessa Natoon.

Nostalgia näyttäytyi myös haluna palata perinteiselle arvopohjalle, jonka Kekkonen aikakauden nähtiin vääristäneen. Kekkonen ajan koettiin laajalti muodostaneen ‘rähmällään’ olon ja rappion jakson Suomen historiassa. Tämä kielipeli korostaa Suomen paluuta vanhaan – ts. pois ‘harharetkeltään’ – ja siirtymistä tulevaisuuteen – ts. takaisin länteen – toisilleen lähes identtisinä prosesseina. Tästä näkökulmasta Suomi oli aikoinaan kyennyt osoittamaan kuulumisensa länteen tai ainakin läntiset aspiraationsa. Suomen erkaantuminen romahtaneesta Neuvostoliitosta ja sen seuraajasta Venäjästä sekä liittyminen Euroopan unioniin tulkittiin merkeiksi paluusta tälle vanhalle arvopohjalle. Tutkimuskirjallisuudessa nämä kaksi nostalgian muotoa muodostavat mielenkiintoisen teeman, joka 2000-luvulla kiteytyy paljolti niin menneisyyttä koskevaksi suomettumiskeskusteluksi kuin Suomen asemaa suhteessa ‘länteen’ puivaksi turvallisuuspoliittiseksi keskusteluksi.

Kokonaisuutena ottaen Kekkonen liittyvää keskustelua 1970-luvulta tähän päivää voidaan luonnehtia perintökriisikeskusteluksi. Perintökriisi-kielipeli liittyy debattiin Kekkosesta ja hänen perinnöstään Suomen sekä sisäisissä että ulos suuntautuvissa suhteissa. Kuka tai mikä Kekkonen oli? Mitä hän tarkoitti ja teki? Mikä oli hänen oppinsa ja on opetus hänen ajoistaan? Kekkonen tilan kyky sitoa yhteen hyvin erilaisia poliittisia näkemyksiä edustavia tahoja 1970-luvulla nostaa esiin keskeisen kysymyksen: Sitooko perintökriisikeskustelu keskeisiä tahoja saman debatin ääreen tavalla, joka johtaa yhtenäisen suomalaisen tilan syntyyn?⁹¹ Vastausta etsittäessä on hyvä huomata, että Kekkonen tila perustui hyvin suurille ideologisille erimielisyyksille ja silti se kykeni sulauttamaan eri näkemykset yhteiseksi kokonaisuudeksi. Tämän tilan ja siihen liittyvän tekemisen perintö ei kenties olekaan kiistanalainen käytävässä keskustelussa. Huomio kiinnittyy enemmänkin joihinkin piirteisiin ja Kekkonen henkilönä.

---

⁹¹ Yksi keskeinen perintökriisikeskustelun piirre on kysymys luottamuksesta ja sen pettämisestä. Pettikö Kekkonen luottamuksen? Tässä yhteydessä esille nousee keskustelussa pettämysten teema. Kekkonen luotettiin, mutta oliko hän sittenkään tämän luottamuksen arvoinen?

Jotain Kekkonen tilan osaa ei tule sekoittaa tilaan kokonaisuudessa ja antaa sen määrittellä kokonaisuuden merkitystä.

Kysymys Kekkoesta määrittelee tieteenalan jännitteistä kenttää monella tavoin. Eri tutkimusaiheilla on Kekkos-kielipeliin omat liitoskohdat, jotka toimivat tutkijan asemaa jäsentävinä indikaattoreina ja sosiaalisina signaaleina. Kriittiset ilmaisut, jotka koskivat joko kekkoslaisia tai jälkikekkoslaisia arvoja tarjosivat väylän, jonka avulla voi ilmaista halua palauttaa oikeat suomalaiset arvot. Koska 'perintökriisikeskustelu' oli pääosin tieteellisten piirien hallussa, erilaiset ilmaisut muodostivat väylän, jolla tieteelliset tahot kykenivät määrittelemään 'oikean' Suomen sisältöä. Perintökriisikeskustelu oli myös kamppailua siitä, kenellä on oikeus Suomen poliittiseen perintöön. Konkreettisimmillaan tämä keskustelu ilmeni kahden poliittisen historiantutkijan Juhani Suomen ja Hannu Rautkallion kamppailuna 1990-luvun alusta lähtien. Tässä yhteydessä kuvaavaa on, että Juhani Suomelle myönnetty etuoikeudet Urho Kekkonen arkistomateriaaliin nousivat hetkeksi kiistan kohteeksi.

Perintökriisikeskustelun eräs konnotaatio on se, että ainoastaan Kekkonen tilan rappion kautta Suomen todellinen arvopohja on tullut esille. Rappio on tällä tavoin tiedontuottamisen prosessi jonka kautta se, mikä oli kätkeytyä Kekkonen ajan vääristymien alle, on nyt tullut esille. Tämä paljastuminen nähdään myös moraalisena välttämättömyytenä siinä, että suomettumisen ajan tapahtumien ja vastuiden paljastamisesta tulee Suomen 'terveydentilan' mitta. Esimerkiksi Olli Rehn on vaatinut menneisyyden tarkastelua: "Suurin haaste on kuitenkin henkinen uudistuminen. Suomi on kaurismäkeläisittäin 'maa vailla menneisyyttä'. Jotta Suomi voi menestyä globalisaation ja Euroopan yhdentymisen oloissa, tarvitaan tervettä itsetuntoa, joka voidaan hankkia vain tunnustamalla itsellemme menneisyytemme vaikeat kohdat – ja kohtaamalla ne rehellisesti." Menneisyyden arvioinnissa tieteellisellä tutkimuksella on ollut oma roolinsa, joka liittyy tutkimuksen suoraan poliittisen tilan 'oikean'-tyyppiseen 'raivaukseen'. Rehnin peräänkuuluttama 'menneisyyden rehellinen kohtaminen' tuo esiin sen, että 'tosiasioiden tunnustamisen' -kielipelistä on kehittynyt uusi versio.

4.6.1. Kekkonen: Realistit ja rauhantutkijat

Suomalaisessa yhteydessä tieteenalan luonnetta yhteisenä paikkana korosti tieteenalan ulkosuhteisiin liittynyt konsensuksen välttämättömyys. 1970- ja 1980-luvuilla tutkimuskenttää määrittä yleinen yhteiskunnallinen konsensus ja erityisesti tämän konsensuksen ulkopoliittiset perustelut. Kansainvälisen politiikan tieteenala pääsi tai joutui erityis-

asemaan, jossa tutkijoiden tutkimuskohde oli hyvin poliittisesti arka. Kontaktipinta valtiollisuuden kanssa oli hyvin läheinen ja tutkimusta määritteli tämän suhteen konsensuspaineet. 'Kontaktipolitiikka' määritteli tieteenalan sisäpolitiikkaa niin, että eri suuntauksien kannattajat asemoivat itsensä miltei poikkeuksetta vallitsevan ulkopoliittisen linjan kannattajiksi ja rakensivat omat keskeiset argumenttinsa siten, että ne pysyivät tietyissä puitteissa. Tutkimukselliset ääri­laidat traditionalisteista rauhantutkijoihin löysivät itsensä saman linjan kannattajina, vaikkakin tämän linjan eksaktista muotoilusta käytiinkin kamppailua.

Valtavirran puitteissa keskeisin tutkimuskenttää jäsentävä tekijä on ollut jako ns. realisteihin ja rauhantutkijoihin. Kari Möttölä (1983, 43) tuo esiin tämän jaon: "Oireellista oli, että useat johtavat realismin edustajat siirtyivät vaikuttamaan ulkoasiainhallinnon kautta, kun taas rauhantutkijat ja muut akateemiset vaikuttajat ovat toimineet – useimmissa tapauksissa etenkin nuoren sukupolven kohdalla – rauhanliikkeen tai lähinnä vasemmistopuolueiden foorumien kautta. Näin syntyi 1970-luvun ulkopoliittisen keskustelun yksi perusasetelmista – paitsi instituutioiden myös asiakysymysten suhteen." Osmo Apunen (1983b, 26) tuo esiin ulkoministeriön ns. everstijuntan "ajatussuuntien välillä" esille nousseen voimainkoetuksen toisena tahona. Apunen henkilöi everstijunttaan Max Jakobsonin, Risto Hyvärisen, Aimo Pajusen, Ilkka Pastisen ja Keijo Korhosen. Vilho Harle käsittää Suomen Kuvalehdessä julkaistussa kirjoituksessaan rauhantutkimukseen kielteisesti suhtautuvien tulevan pääsääntöisesti ns. maanpuolustusryhmästä. Tähän ryhmään Harle näkee kuuluvan maanpuolustustutkimuksen ja -suunnittelun edustajien.⁹² Tämän ryhmän kritiikki rauhantutkimusta kohtaan suuntautuu sen kriittiseen asenteeseen ja rauhantutkijoiden tapaan vetää tutkimuksestaan johtopäätöksiä. Kansallista puolustusta ja Neuvostoliitosta etäällä pitäytymisen tärkeyttä korostava näkökulma liitetään 1970-luvulla 'sotilaspiireihin', 'eräisiin piireihin', mekanistisesti ajatteleviin', 'virkamiehiin', jne.⁹³ Heille

---

⁹² Rauhantutkijoiden ja ns. maanpuolustusryhmän välejä kiristi myös asennoituminen Suomen sotilaalliseen varustautumiseen. Rauhantutkijoiden lähtökohtaisena ajatuksena oli sotilasmenojen alhaisuuden positiivinen arvo harjoitettaessa luottamukseen, eikä pelote­politiikkaan, perustuvaa rauhantahtoista ulkopoliitiikkaa. Tämä lähestymistapa nosti esiin keskeisen linjaristiriidan näiden kahden ryhmän välillä, joka kuitenkin konsensuksen oloissa ei ollut samalla tavoin silmiinpistävä kuin monissa muissa maissa. Toinen huomattava ominaispiirre suomalaisessa kontekstissa 1970-luvulta pitkälle 1980-luvulle oli se, että rauhantutkimuksellinen ote ja suuntaus muodosti vahvan ellei dominoivan painotuksen kansainvälisen politiikan tutkimuksessa (Vesa 1987, 120).

⁹³ Myös nimityksiä 'everstijunta' ja 'ulkoministeriön tohtorikopla' käytettiin. Tässä yhteydessä terävin arvostelu kohdistui ulkoministeriössä ja ulkoministerinä toimineeseen Keijo Korhoseen (kts. esim. Ydin 1977 numero 1.): "Valtioiden välinen ystävyys on Keijo Korhoselle vallan muuta

vastakkaisen näkemyksen käsitetään heijastelevan laajoja 'kansalaispiirejä' ja edistyksestä älymystöä. Keskeistä tälle näkemykselle oli kansainvälisyyden korostaminen ja Neuvostoliiton näkeminen lähestyttävänä ja ei-vihamielisenä tahona. Vastakkainasettelu pelkistettiin usein YYA-sopimuksen tulkintaerimielisyydeksi, jossa sotilaspiirit näkivät sopimuksen erityisesti sotilaallisena puolueettomuutta rajoittavana avunantosopimuksena vastapuolen tarkastellessa YYA-sopimusta lähinnä puolueettomuus ja luottamus-sopimuksena.

Rauhantutkimuksen asemaa osaltaan korosti sen kriittinen asenne suhteessa konservatiiviseen päätöksentekoelektiiniin. Toisaalta tämä kritiikki ei konsensuksen oloissa ulottunut kansallisen ulkopoliittikan linjaratkaisuihin, vaan paremminkin sen johdonmukaisuuteen (Vesa 1987, 119). Suomen harjoittamaa politiikkaa kritisoitiin esimerkiksi liiallisesta kansallisesta itsekkyydestä rauhantutkimukseen ja puolueettomuuteen liittyneiden arvojen kustannuksella. Tärkeää on huomata, että rauhantutkijoiden asenteet tukivat pääpiirteissään Suomen ulkopoliittikan linjaa, sen "peruskysymyksistä", "suurista linjoista" ja "tavoitteista" vallitsi laaja yhteisymmärrys (Apunen 1983b, 26).

Jaakko Blombergin ja Pertti Joenniemen (1971) kirja *Kaksiteräinen miekka: 1970-luvun puolustuspolitiikka*⁹⁴ kertoo ajatuksen, jonka mukaan puolustusdoktriiniin liittyy julkinen salaisuus, jonka epäilyttävä ydin on ajatus pysytellä niin etäällä Neuvostoliitosta kuin mahdollista. Suomen puolustuspolitiikka perustui YYA-sopimuksen tulkintaan, jonka mukaan korkea puolustuskyky muodosti kynnyksen sotilaalliselle yhteistyölle Neuvostoliiton kanssa.⁹⁵ Suomen tuli kyetä puolustamaan aluettaan uskottavasti mahdollisia Neuvostoliiton kohdistuvia uhkia vastaa, jolloin Neuvostoliitto ei tuntisi kiusausta sotilaallisiin järjestelyihin Suomen suunnalla. Neuvostoliiton sotilaallinen apu Suomelle tulisi kyseeseen vain siinä tapauksessa, että se olisi tarpeen ja siitä olisi erikseen sovittu.⁹⁶ Kritisoiden tätä epäsuoraa ajattelua kirjoittajat halusivat korostaa, että puolustuspolitiikan perustojen tulisi olla sellaisia että ne kyettäisiin avoimesti esittämään, eli läpinäkyviä.

---

kuin ihmisyksilöiden välinen ystävyys. Se rakentuu geopolitiikkaan ja kylmästi laskettuun kansalliseen etuun: Ollaan naapureita vastoin tahtoa."

⁹⁴ Kirjan nimi viittaa Kullervo Killisen kirjaan *Puolueettomuuden miekka* vuodelta 1966.

⁹⁵ Kynnystematiikka nousee uudelleen esille Klaus Törnuddin (1982, 33) kirjassa *Sanat ja Teot*, jossa se saa eräänlaisen jatkumon muodon, joka ei luo yhtä dramaattista mielikuvaa Suomen ja Neuvostoliiton välisistä konsultaatioista: "Tällaiset keskustelut kuuluvat sinänsä nykyisin vakiintuneeseen käytäntöön Suomen ja Neuvostoliiton kanssakäymisessä eri tasoilla vaikka mitään höykkäysuhkaa ei ole todettu."

⁹⁶ Kts. Jakobson (1968).

Paljon keskustelua herättäneen kirjan kirjoittajat haluavat tuoda esille vaihtoehtoisen, vähemmän sotilaallista luonnetta painottavan lähestymistavan puolueettomuuteen. Kirjoittajat korostavat YYA-sopimuksen mahdollistavan keskinäisen luottamuksen Neuvostoliiton ja Suomen kesken ja olevan näin hyvä pohja – eikä rajoitus – Suomen puolueettomuuspolitiikalle. Kalevi Suomela (1971, 8) kirjaa koskevassa kommentaarissaan kiteyttää tämä ajatuksen: “Suomalaiselle puolueettomuuskäsitykselle ja maassamme esitetyille YYA-sopimuksen tulkinnoille on ollut tyypillistä ahdas kansallinen näkökulma, josta lähes kaikkia muitakin sopimuksia tarkastellaan maan suvereniteetin rajoituksina. Tämä näkökulma sivuuttaa lähes kokonaan sen päivä päivältä ilmeisemmäksi tulevan totuuden, että kansainvälinen järjestelmä on lukemattomin sitein yhteenkiedottu keskinäisen riippuvuuden kokonaisuus.” Suomela (1971, 9) toteaa YYA-sopimuksen olevan nerokas siinä, että se perustaa Suomen puolueettomuuden samalla, kun Neuvostoliiton turvallisuusintressit tyydytetään. YYA-sopimus on näin yksi tärkeä sidos Suomen kansainvälisessä kudelmassa, jota ei saisi käsittää tämän näkökulman mukaan pelkästään rajoitteeksi ja ongelmaksi. Tässä yhteydessä porvarilliseksi leimattua ulkoministeriöklikkiä ja puolustusryhmittymää kritisoitiin niiden halusta kasvattaa Suomen ja Neuvostoliiton välimatkaa: “Tässä yhteydessä hyväntahtoinen kuva Suomen puolueettomuuslinjasta näkee maamme tasapainottelevan idän ja lännen välissä. Mutta realistinen arvio osoittaa, että Suomi on kaikin tavoin yrittänyt lisätä välimatkaa Neuvostoliiton ja itsensä välillä” (Blomberg 1972, 5). Jaakko Blomberg nostaa esiin käsitteen ‘liikkumavapaus’ kuvauksena Suomen ulkopolitiikan muuttumisesta kansallisia intressejä korostavaa ja Neuvostoliitosta etäisyyttä ottavaan suuntaan.

Osmo Apunen ja Helena Rytövuori (1982, 80) korostavat, ettei ulkoministeriön ‘realisteilla’ ja ‘rauhantutkijoilla’ ollut mitään merkityksellistä kosketuspintaa.⁹⁷ Tämä on merkittävä havainto. Huomattavassa määrin havainto perustuu oikeansuuntaiseen huomioon, jonka mukaan rauhantutkimukseen osallistuvien oli vaikea muotoilla omaa rooliaan kansallisessa ulkopolitiikan synnyttämisessä. Koska heidän lähestymistapansa oli yleinen, he eivät olleet relevantilla tavalla muotoilemassa politiikkaa erityisen toimijan, Suomen näkökulmasta.⁹⁸ Pohjoismaiseen rauhantutkimukseen

⁹⁷ Kts. Arasalo (1969, 13), joka toteaa seuraavaa: “Erityisesti rauhantutkimuksen käyttö on tuntematonta yhteiskunnan päätöksentekoeleimille. Koska rauhantutkimus on luonteeltaan etusijalla kansainvälistä, siihen ei kovin moni instituutio tunne polttavaa tarvetta.”

⁹⁸ Tutkimuksellisesta näkökulmasta kontaktipinnan puuttuminen johti 1970-luvulla haluun tuoda maassaharjoitettu sotatieteellinen keskustelu ‘päivänvaloon’ ja laajemman tutkimusyhteisön tarkasteltavaksi (kts. esim. Joenniemi 1974, 9).

olennaisesti vaikuttanut Johan Galtung oli kehottanut tutkijoita analysoimaan kohdettaan 'ilman isänmaata' (esim. Galtung 1969). Uolevi Arasalo (1969) korosti globaalin, eikansallisen, lähestymistavan etuja, koska se mahdollisti tasapuolisuuden ja tuki yleisen intressin toteutumista. Toisaalta Suomen ulkopoliitiikan tekeminen ei ollut aivan etäällä yleisistä näkökulmista. Apunen ja Rytövuori ovat oikeassa kuvatessaan etäisyyttä, mutta tämä 'käsinkosketeltava' etäisyys saattaa helposti muuttua moleminpuolisesti määritteleväksi suhteeksi, jossa pienen yhteisön kaksi avainryhmää – realistit ja rauhantutkijat – olivat keskenään määritteleviä. Tällä tarkoitan sitä, että kuka kuului mihinkin ja miten kenenkin tutkimusta piti tulkita, tuli osaltaan ymmärrettäväksi juuri tämän etäisen suhteen kautta. Tämä suhde määritteli varsinkin alan suhdetta ulospäin ja erityisesti ulkopoliitiikan varsinaista tekemistä.⁹⁹

Tärkeällä tavoin jako realisteihin ja rauhantutkijoihin muodosti yhden tärkeän tieteenalakuultuuria koostavan tekijän suomalaisessa kontekstissa. Nämä paradigmatt toimivat kuten maamerkit, jotka tieteenalakuultuurin piirissä 'liikkumisen' turvallisuuden ja sujuvuuden kannalta on oleellista huomioida. Ilman näitä koulukuntia ja niiden välisiä jännitteitä performatiivinen tekeminen tieteenalalla olisi ollut köyhempää ja ilmeettömämpää. Tästä näkökulmasta koulukuntien tietäminen ja taitaminen sekä oman paikan tunnistaminen suhteessa valtavirtaan mahdollistaa ilmeikkyyden, josta tulee näin ollen tieteenalalle sosialisointivarten otettavina mittana. Ollakseen tieteenalakuultuurin piirissä osallistujan tulee kyetä toistamaan keskeiset kysymykset ja käsitteenmäärittelyt. Tässä prosessissa paradigmatt ovat 'kuulusteltavaa materiaalia', mutta toisaalta myös disiplinaarisuuden osoittamisen apuvälineitä (Sullivan 1996, 224). Syntyy ajatus tieteellisestä selkeydestä ja siitä kumpuavasta disiplinaarisuuden osoittamisen selkeästä luonteesta. Tieteenalakuultuurin muodostaa kuitenkin hämmäntävemmän ja 'hämärämmän' kokonaisuuden, jossa 'navigointi' vaatii kykyä oppia tuntemaan keskeiset maamerkit, joiden suhde toisiinsa ei välttämättä ole kovinkaan suoraviivainen ja geometrinen, kuten rajateknologinen ideaali vaatisi. Disiplinaarisuutta ja sen osoittamista voidaan verrata liikkumiseen vanhassa kaupungissa, josta puuttuu selkeä asemakaava.¹⁰⁰ Paradigmojen tuntemisen vaillinaisuudesta aiheutuva liikkumis-

---

⁹⁹ Jakolinja ulottui näin esimerkiksi mediaan, jossa ristiriidan tarjoamat roolit levisivät myös toimittajakuntaan.

¹⁰⁰ Wittgenstein korostaa kielen ja kielellä tekemisen muodostavan aina tämänkaltaisen kokonaisuuden: "Our language can be seen as an ancient city: a maze of little streets and squares, of old and new houses, and of houses with additions from various periods; and this surrounded by a multitude of new boroughs with straight regular streets and uniform houses" (1999, §18).

kyvyn puute näyttäytyy helposti vanhojen kysymysten herättämisessä uusina ns. pyörän uudelleen keksimisinä ja 'irrelevanttien' kysymysten pohtimisena (Reither 1985, 624).

Rauhantutkimuksellinen paradigma nosti esiin kielipelejä, joissa arvostettiin realistien määrittämää ulkopoliittikan linjaa ja haluttiin kehittää sitä tiettyyn suuntaan pois 'realistisesta' painotuksesta. Rauhantutkimus tuli Suomeen 1960-luvulla Yhdysvalloissa levinneen behavioralistisesti virittyneen tutkimuksen vaikutuksesta. Unto Vesa näkee kuitenkin pohjoismaisen vaikutuksen ratkaisevana (Vesa 1987, 111): "Tässä yhteydessä erityisen tärkeään rooliin nousivat pohjoismaiset kesäkoulut, joita alan tutkijoiden piirissä järjestettiin ja johon myös monia suomalaisia osallistui."¹⁰¹ Tämän lisäksi tärkeä kontribuoiva tekijä oli Suomen ulkopoliittikan aktivoituminen, joka oli omiaan luomaan poliittista pohjaa rauhantutkimuksen agendalle ja toisaalta toi esiin vaatimuksen objektiivisesta alan tutkimuksesta. Suomen harjoittaman puolueettomuuspolitiikan koettiin mahdollistavan objektiivisemmän lähtökohdan rauhankysymysten kansainväliselle tutkimukselle ja siten myös hyödyllisen tietopohjan myös muiden käytettäväksi. Rauhantutkimuksen internationalistiseen asenteeseen kietoutui kansallisia näkökohtia ja tavoitteita. Tämä kansallinen näkökulma oli läsnä esimerkiksi rauhantutkimuksen tutkimuslaitoksen perustamista pohtineessa komiteassa, vaikkakin kansallisen näkökulman yli korostamista haluttiinkin tietoisesti välttää (Vesa 1987, 113). Rauhantutkimus ja rauhantutkijat ottivat paikkansa suomalaisessa valtiolliseen ulkopoliittikkaan sitoutuneessa tieteenalakuultuurissa, joka ennemminkin modifioi kuin radikaalisti muutti valittua valtiollista ulkopoliittikan linjaa.

Yksi tärkeä tieteenalakuultuurillinen tekijä on sen 'pisteen' määräytyneisyys, missä tutkija siirtyy yhden poliittisen ystävyden piiristä toiseen. Tämä voidaan muotoilla kysymyksen muotoon: Milloin kansainvälisen politiikan tutkimus lakkaa olemasta tieteenalakuultuurin hyväksymää kansainvälisen politiikan tutkimusta? Tieteellisen 'ekskommunikaation' eräs piirre on käsittää tieteellinen ajattelu suhteessa ideologiseen ajatteluun (Amariglio, Resnick and Wolff 1990, 118). Tämä teema nousi esimerkiksi esiin kritiikkinä, jonka mukaan rauhantutkimuksen edustajat olivat avoimen poliittisia ja ideologisia kannanotoissaan ja siten olivat vakavasti otettavan tieteellisen tutkimuksen ulkopuolella.¹⁰² Rauhantutkimuksen näkökulmasta ns.

---

¹⁰¹ Suomen rauhantutkimusyhdistyksen historiasta: Nokkala (1996).

¹⁰² Vesa (1987, 117) tuo esiin deklaratiivisen piirteen, mikä viittaa siihen, että rauhantutkijat vetävät tutkimuksistaan suosituksia tiettyjen toimintalinjojen omaksumiseksi. Tämän tuo esiin myös Keijo

realistit olivat puolestaan liiaksi sitoutuneita kansallisen intressin näkökulmaan, joka sulki heidät vakavasti otettavan tieteellisen keskustelun ulkopuolelle.¹⁰³

Suomalaisen alan tutkimuksen määrittelevin piirre oli 1970-luvulla alkanut kamppailu presidentti Urho Kekkosen henkilöstä ja linjasta. Kekkonen muodosti tärkeän pinnan valtiollisuuden ja disiplinaarisuuden välillä, mutta toisaalta hänen henkilönsä myös 'koosti' suomalaista alan tutkimusta. Jako realisteihin ja rauhantutkijoihin on syytä ymmärtää kokonaisvaltaisemmin, jolloin Kekkosen välittävä asema on oleellista ottaa huomioon.¹⁰⁴ Raimo Väyrynen (2003) tuo esille tärkeän traditionalistien (realistien) ja rauhantutkijoiden välisen kilpailun aiheen, joka samalla muodosti eräänlaisen kontaktipinnan.¹⁰⁵ Tärkeänä jännitteenä ilmeni kilpailu presidentti Kekkosen suosiosta ja huomiosta. Sekä rauhantutkijat että realistit tunsivat olevansa lähellä presidenttiä. Kilpailu koski sitä, kuka sai antaa presidentille Suomen ulkopoliittikkaa koskevia neuvoja. Presidentin sanomisiin vedottiin mielellään ja häntä käytettiin legitimoimaan tutkimuksellisia agendoja. Kekkonen hahmossa yhdistyi sekä rauhan tutkimuksen että realistien sanoma. Tämä ei ollut pelkästään realistista valtopoliittikkaa, vaan Kekkoeseen oli vaikuttanut esimerkiksi Vietnamin sodan synnyttämät mielialat. Tässä yhteydessä etäiset lähestymistavat löysivät Kekkoesta historiallisena hahmona ja myyttinä yhtymäkohtia ja niiden pohjalta nousi yhteensovituksia, jotka muovailivat Suomen ulkopoliittikka.

Kiteyttäessään Paasikiven perustamaa ja Kekkonen transformoimaa ulkopoliittista linjaa Heikki Patomäki (1991, 96) tuo esiin tärkeän muutoksen, joka tapahtui 1960-luvulla. Kekkonen paljolti ydinsodan uhan takia alkoi kokea kylmän sodan kamppailun

---

Korhonen (1980, 338): "[...] kansainvälisen politiikan systemaattisen tutkimuksen heikkoutena on usein, että sotketaan yhteen se, mitä on, ja se, miten pitäisi olla." Korhosen kantana on, että tämänkaltainen "normatiivinen tutkimus ei ole tutkimusta".

¹⁰³ Ideologisen sanoman keskeisyys ei ole koskaan ollut kaukana kansainvälisen politiikan valtavrasta. Syytökset poliittisista motiiveista ja valtopoliittikan tukemisesta ovat aina olleet osa ns. suuria debatteja.

¹⁰⁴ Ydin-lehti (no. 6, 1981) toteaa muutokuvassa presidentti Kekkoesta seuraavaa: "Eroava presidentti kuuluu siihen varsin harvalukuisen joukkoon kansainvälisiä valtiomiehiä, jotka ovat perustellusti ansainneet rauhanpolitiikan maineen [...]. Ns. Kekkonen miehiä riittää moneen junaan. Heidän joukossaan on niitäkin ulkopoliittisia ajattelijoita, joiden kyynisiin toimiin ja kansallista itsekkyyttä korostaviin linjanvetoihin rauhanliikkeessä suhtaudutaan aiheellisesti epäillen. Nämä voimat pääsivät varsinkin viimeisinä vuosina, jolloin presidentin henkilökohtainen panos politiikkamme ohjailemiseen alkoi ehtyä, vahvasti esiin ja vaikuttamaan."

¹⁰⁵ Kansallisen itsekkyyden teeman Jakobson (1982, 263) näkee yhdistävän idealistiset ja realistiset ajattelumallit Suomessa: Suomen etu on rauhan säilyminen Euroopassa, joka mahdollistaa Suomen säilymisen kriisien ulkopuolella.

'ylittämisen' välttämättömänä. Tämä yleisen henkiinjäämisen/edun politiikka alkoi näytellä kasvavaa roolia Suomen aktiivisessa ulkopoliittisessa linjassa. Kekkonen muutos toi esiin uuden teoreettisen mallin: "Teorian mukaan myös 'pieni Suomi' voi olla mukana rakentamassa luottamukseen perustuvaa maailmaa, ja sitä kautta 'suuren sovinnon' edellytyksiä." Ulkopoliitiikan aktiivistuminen toi esiin 'tosiasioiden tunnustamisen' kielipelin sekoittumisen idealistisempiin näkemyksiin: "Ajoittaisista 'realistisista' tilanteista huolimatta itä- ja länsiblokkien välinen 'kylmä sota' ja aseteknologian kehitys saivat Kekkonen jo 1960-luvun alussa kytkemään Suomen kansallisen edun ja ihmiskunnan edun toisiinsa niin, että tapahtui maltillinen ja rajoitettu paluu Yrjö-Koskisen 'idealismiin'". Raimo Värynen (2003, 23) luettelee sisältöä, joka oli yhteistä näille perinteisesti erillään nähtäville traditioille: Paasikiven–Kekkonen linja, ystävälliset suhteen Neuvostoliittoon, Pohjolan ydinaseeton vyöhyke, ETYK ja YK.¹⁰⁶ Raimo Värynen (2002, 24) toteaa, että suomalaisella rauhantutkimuksen ja realismin 'muodostelmalla' oli omat ainutlaatuiset piirteensä. Hän nostaa tässä yhteydessä esiin osuvan käsitteen '*Eigenart*'.

Rauhantutkimus käsitti itsensä valtiollisesti sitoutumattomaksi, se ei ollut kiinnittynyt mihinkään erilliseen egosentriseen näkökulmaan. Tämä rauhantutkimuksen aura johti käsitykseen objektiivisuudesta, joka puolestaan kääntyi poliittiseksi vallaksi ei ainoastaan emansipatorisessa mielessä. Globaali ja yleinen näkökulma pienen valtion hyveenä korostaa etuoikeutetun marginaalisuuden käsitettä. Tällä tavoin tulkittuna rauhantutkimuksen kansallinen hyveellisyys piili juuri sen erillisyydessä kansalliseen intressiin nähden. Näin synnytetty tieto, joka koski maailmaa, ja erityisesti tämän tiedon legitimoiva piirre olivat valjastettavissa sen poliittisen intressin käyttöön, joka koski Suomen olemista, tekemistä ja merkitystä tuossa maailmassa. Raimo Värynen (1980, 15) korostaa tätä rauhantutkimuksellista intressiä kansalliseen näkö-

---

¹⁰⁶ Ajatus Pohjolan ydinaseettomasta vyöhykkeestä nousi esiin vuonna 1963 presidentti Kekkonen toimesta. Ehdotus Pohjolan ydinaseettomuuden de facto -statuksen muuttaminen sopimus pohjaiseksi sai laajaa kannatusta. Suomalaisessa yhteydessä sitä ylläpidettiin kylmän sodan loppuun asti erityisesti rauhantutkijoiden piirissä. Kekkonen suunnitelmassa oli vahva irtisanoutumisen ajatus. Pienten valtioiden tulisi irtisanoutua sellaisista tekijöistä, joiden voidaan ajatella kasvattavan kansainvälistä jännitettä. Kuuban ohjuskriisin jälkimainingeissa näytti selkeältä, että ydinaseiden tuominen sellaisille alueille, joilla niitä aikaisemmin ei ollut, eskaloi vaarallisesti kansainvälistä jännitystä. Tässä merkityksessä Kekkonen aloite oli esimerkiksi Suomen omaksumasta aktiivisemmasta ulkopoliitikasta, joka ei vain pyrkinyt pysyttelemään passiivisessa roolissa vaan aktiivisesti vaikuttamaan Suomen asemaan liittyviin rajoitteisiin ja löytämään innovatiivisia tapoja tulla toimeen vallitsevan tilanteen kanssa.

kulmaan sovittavaa kielipeliä: “Tinkimättä tutkittavien kysymysten kansainvälisyydestä olisi paikallaan ryhtyä erittelemään pontevammin myös kansainvälisen konfliktikehityksen taloudellisia, poliittisia ja sotilaallisia vaikutuksia Suomeen sekä niitä mahdollisuuksia, joita meillä on sopeutumisessa näihin muutoksiin. Mikä on meidän pelivaramme ja mahdollisuutemme edistää suotuisaan suuntaa tapahtuvia kansainvälisiä muutoksia?” Tästä näkökulmasta Suomen maailmassa olemisen tapa yhdistyi vähitellen yhä selkeämmin yleisen maailmanlaajuisen intressin olemassa oloon ja tämän intressin edustamiseen.

5. Tutkimusorientaatiot

Suomen ulkopolitiikan tutkimus perustuu paljolti ajatukseen tietynasteisesta omaleimaisuudesta. Tämän luvun tarkoituksena on tarkastella erityislaatuisuuden teemaa ja sitä, miten se on ilmennyt erilaisista Suomen ulkopolitiikan tutkimusorientaatioissa. Suomalaisen ulkopolitiikan tekemisen ja tutkimisen suhdetta länteen määrittää määrättyllä tavoin merkityksellistetyt Venäjän olemassaolo. Alan tutkimuskirjallisuudesta päätellen länsi käsitetään yleisenä, globaalina ja maailmanlaajuisena. Tästä näkökulmasta Suomen halu päästä maailmankartalle on usein määritelty joko etääntyvänä tai sitten vaikuttavana/muokkaavana toimintana suhteessa Venäjään: ‘Venäjän’ olemassaolo antaa suomalaiselle ‘lännelle’ varsin ainutlaatuisen sisällön, joka poikkeaa monen muun läntisen toimijan tavasta mieltää kansainvälistä todellisuutta. Tässä luvussa tarkastellaan tutkimuskirjallisuudessa ilmeneviä tutkimusorientaatiota, jotka asemoivat Suomea suhteessa sekä itään että länteen.

5.1. Suomi globaalissa tilassa

Vaikka kansainvälisen politiikan toimijat ovat osa samaa kontekstia – esim. yhteisöä, liittokuntaa, regiimiä, jne. – tekojen ja tapahtumien merkitykset eivät ole vääjäämättömästi jotain. Ne voivat olla yhdelle yhtä ja toiselle toista sekä yhtenä hetkenä tätä ja toisena hetkenä tuota. Toisaalta merkitykset eivät ole sattumanvaraisia. Kielipelit avaavat poliittisen tilan, jossa käsiteteknologiat näyttäytyvät kyvyssään luoda jaettua ymmärrystä ja yhteisiä merkityskokemuksia. Näin tarkasteltuna yhteiset merkitykset ei ole itsestään selvä ominaisuus, vaan ennen kaikkea hallintakykyä vaativa oleellinen ulkopolitiikan piirre.

Käsitteisiin, kuten globaalitila ja maailmanlaajuinen, kietoutuvat käsiteteknologiat tuottavat mielikuvaa yleisesti jaetuista merkityssisällöistä. Suomen ulkopoliittikkaan liittyvien tutkimusorientaatioiden kannalta on oleellista se, kuinka paljon tämä ajatus yleisestä merkityssisällöstä saa korostuneen suomalaisen – esimerkiksi Venäjä-suhteen värittämän – ilmiä. Onko Suomen historialliset kokemukset tuottaneet erityisen myös tieteenalakuultuuriin välittyvän suomalaisen tavan mieltää kansainvälisen politiikan todellisuus? Tulisiko tämä erityinen piirre nähdä voimavarana? Pitäisikö Suomen pyrkiä pääsemään menneisyytensä ‘painolastista’ ja liittyä yhteiseen eurooppalaiseen merkityksenantoprosessiin? Onko yleisen merkityksen olemassaolo ylipäättään mahdollista? Nämä ovat kysymyksiä, joihin eri tutkimusorientaatiot pyrkivät antamaan vastauksia niille ominaisten käsiteteknologioiden varassa.

Tietynmuotoisen ‘Venäjän’ käsiteteknologisuus korostuu Suomessa sekä länsi-että globaali-kielipeliä oleellisena tekijänä. Osmo Apunen (1998, 9) aloittaa johdatuksensa maailmanpolitiikkaan seuraavasti: “Venäjä on ‘se pysyvä johdin’, joka siirtää tämän suurvallan kaukaisilla rajoilla syntyneet selkkaukset ja sotaisat purkaukset suomalaisten huoliksi. Tämän vuodelta 1885 peräisin olevan suomalaisen päivälehdessä luonnehdinnan mukaan Suomen turvallisuus oli emämaa Venäjän kautta yhteydessä siihen, mitä tapahtui esimerkiksi tämän suurvallan rajoilla Saksaa, Unkaria, Romaniaa, Turkia, Persiaa tai Kiinaa vastaan. Maantieteellisesti Eurooppaan ja Aasiaan laajentunut Venäjän keisarikunta toimi mainitun esimerkin mukaan poliittisena ‘johtimena’, jota myöten Suomi osallistui sen ajan *kansainväliseen politiikkaan* omia toimivaltuuksiaan ja omaa lähiympäristöään laajemmissa puitteissa.” Tämä jännitettä ja sen ‘johtumista’ korostava luonnehdinta loihtii esiin kuvan negatiivisista seurauksista, joille Suomi altistui kohtalon yhteytensä kautta. Venäjä on se pysyvä johdin, joka siirtää kansainvälisen politiikan ja suurpolitiikan selkkaukset huoleksemme. Tämä ajatus on paljolti sävyttänyt Suomen ulkopoliittikkaa ja sen tärkeintä sisältöä eli suhdetta Venäjään. Venäjä on ollut negatiivisten seurausten väylä.¹ Toisaalta Venäjän roolia on korostettu myös positiivisena tekijänä, jonka avulla Suomi pääsi erkanemaan tiiviistä sidoksestaan Ruotsiin ja lopulta itsenäistymään. Yhteys Venäjään on tuonut Suomen mukaan maailmaa myllertäviin tapahtumiin usein sen omaa tahtoa vastaa, mutta joskus myös tavoilla, jotka ovat koituneet sen onneksi.

---

¹ Harto Hakovirta (1987, 8) nostaa johdin ja jännite keskustelun esiin: “Suomen ulkopoliittiseen oppiin on vahvasti juurtunut käsitys, että voimakas kansainvälinen jännitys on Suomelle pahaksi ja jännityksen lientyminen hyväksi.”

Mielikuva johtimesta, jota kautta Suomi on sidoksissa maailmaan, kuvaa Suomen aseman eräässä mielessä Venäjän varjossa tai oikeammin Venäjän takana/alapuolella.² Tämä revisio korostaa Suomen etäisyyttä maailmasta sekä negatiivisessa että turvaavassa mielessä. Erityisesti esillä on kuitenkin huolen ja yksinäisyyden teemat. Suomi on ja pysyy etäällä maailmasta, koska se on Venäjässä 'kiinni'. Vaaran ja huolen teemat ovat toisaalta esimerkkejä Suomen selviytymisestä kaikesta huolimatta. Ne kertovat Suomen kyvykkyydestä ja tietynlaisesta vallasta: Koska Suomi on Venäjän takana ja selviytyy sieltä suuresta etäisyydestä huolimatta 'maailmankartalle' – joko taistellen, juosten tai sitten teknologiansa, tieteensä tai taiteensa avulla – Suomella, jolla pienvaltiostatuksestaan johtuen ei ole valtaa, onkin valtaa. Tämä mielenkiintoinen asetelma on suomalaisen kriittisen tilan keskeisin piirre ja määrittää myös ulkopoliitiikan tutkimuksen tieteenalaluktuuria.

Osmo Apusen lähtökohta maailmanpolitiikkaan näyttää olevan sen osittainen suomalaistaminen, eli maailmanpolitiikan näkeminen yhden siinä omalla tavallaan osaa näytelleen toimijan näkökulmasta. Tämä näkemys, jolle on leimallista perspektiivinen tai 'periferinen' tarkkailupiste, vertautuu yleisyyttä etsivän näkemyksen kanssa. Harto Hakovirta (2002) kirjoittaa maailmapolitiikkaan johdattavan kirjansa esipuheessa seuraavaa: "Tämän teoksen tarkoituksena on vastata kysymykseen: Miltä maailmanpolitiikka ja kansainväliset suhteet näyttävät niiden tutkimukseen paneutuvan tieteenalan näkökulmasta? Vastausta muotoillessani olen tavoitellut sellaista esitystapaa, joka sallisi mahdollisimman monen kiinnostuneen tutustua asiaan." Hakovirran kirjasta huokuu ajatus yleisen maailmanpolitiikan olemassaolosta tavalla, jonka merkitystä ei voi syrjäyttää ja jota ilman ulkopoliitiikkaa ei voi ymmärtää. Hänen rajaava ja jäsentävä tapansa "edustaa" tieteenalaa, nostaa esiin rajateknologisen kielipelin. Tämä kielipeli korostaa ajatusta, jonka mukaan kansainväliseen politiikkaan jotenkin linkittyneiden, olisi tähdellistä tietää/taida yleisluontoinen esitys ja osallistua sen määrätyn muodon selkeyttämiseen. Selvää on, että yleisen tilan voi muotoilla joko erityisestä näkökulmasta tai sitten pyrkiä etsimään yleistä näkökulmaa kansainvälisen politiikan tilaan. Voimme siis jäsenellä maailmaa sinänsä tai sitten Suomen kokemusta siitä, eli Suomen maailmaa.

Kielipeleissä on olemassa tärkeä piirre tuoda esiin jotain yleistä, osoittaa johonkin määrätymppään ja varmempaan oman itsensä ulkopuolella. Toisaalta kansainvälisen

---

² Tässä yhteydessä Jukka Tarkan (2002) kirjan otsikko "Uhan alta unioniin" on mielenkiintoinen. Se tuo esille sekä Venäjän roolin uhkana ja vaarana, että Suomen position Venäjään nähden, eli Suomen alistuneisuuden.

politiikan tekemisen ei tarvitse ajatella perustuvan oletukselle, että on olemassa jotain yleistä ja jaettua, joka sulkee sisäänsä ja liittää yhteen kaikki toimijat.³ Tässä yhteydessä se, kuinka paljon merkityssisällöt ovat yhteisesti jaettuja ja toisaalta kuinka paljon merkitykset katsotaan jakamattomiksi, muodostaa tärkeän ulottuvuuden ulkopoliittikan käsittämiseksi. Tämä ulottuvuus perustuu ajatukseen projektinomaisuudesta, jota kutsun tässä yhteydessä *projektiiviseksi ajatteluksi*. Projektiivinen ajattelu tähdentää sitä, että se mihin minun näkymäni avautuu, on myös se, mihin toisilla toimijoilla on omat näkymänsä.

Ajatus globaalista nostaa vahvana esiin sen, että maailmantapahtumat näyttävät viittaavaan määrättyyn yhteiseen piirteeseen, jota voidaan nimittää maailmanlaajuiseksi tai globaaliksi. Käsitteily globaalista liittyy paljolti projektiiviseen ajatteluun. Projektiivinen ajattelu nousi esiin globaalien tilan hahmottuessa löytöretkien myötä. Tämän projektiivisuuden apuvälineitä ovat tilan määreet: Globaali käsitteenä liittyy paljolti kykyyn liikkua paikasta toiseen tarkasti ja luotettavasti. Globaali on tästä näkökulmasta tekemistä. Se on ympäripurjehtimista, maailman kiertämistä, kaukomatkaamista, kaukopuheluita, mannertenvälisiä ohjuksia, jne. Globaali tulee olevaksi kyvyksi liikkua kauaksi ja saada aikaan etäältä. Näin globaali tekeminen liittyy etäisyyden läpi tapahtuvaan liikkeeseen. Toisaalta etäisyyden – suhteessa mihin globaali toiminta mahdollistuu – ei tarvitse olla fyysistä. Se voi määrittyä esimerkiksi tieteellisen, taiteellisen, teknologisen tai vaikkapa kulttuurisen tekemisen kautta. Kaikki tämä tekeminen on samalla projektiivista tekemistä, jonka tarkoituksena on luoda kuva yleisestä tilasta, jota globaali tekeminen ilmentää ja jossa globaali tekeminen tapahtuu.

Tässä yhteydessä on hyvä nähdä globaalien tilan syntyminen ja tuottamisen läheinen suhde projektiiviseen ajatteluun. Globaalien tekeminen ja siihen liittyvä politiikka ovat paljolti projektiivista. Mitä projektiio on? Projektiivisesta näkökulmasta kaksi muotoa hahmottuu yhdeksi asiaksi, jos ne ovat näkymiä samasta asiasta: Näin esimerkiksi kynä näyttää takaapäin katsottuna yhdenlaiselta ja sivulta toisenlaiselta, mutta nämä näkymät ja muodot ovat samoja. Samalla tavoin, vaikkapa lentävä esine taivaalla saattaa näyttää pallolta/ympyrältä tai lautaselta riippuen katsojan asemasta suhteessa esineeseen. Ympyrä ja lautanen ovat näin projektiivisesti samoja. Samalla tavoin tuntuu helpolta todeta, että Suomen maailma ja Yhdysvaltojen maailma ovat projektiivisesti samoja.

---

³ Tällä tavalla ns. englantilaisen koulunkunnan piirissä muotoillaan käsite kansainvälisestä systeemistä, jossa toimijat eivät jaa yhteistä merkitystä samalla tavalla kuin kansainvälisessä yhteisössä (international society).

Projektiivinen ajattelu tähdentää erilaisten muotojen taustalla olevaa samanlaisuutta. Yksi viime aikojen silmiinpistävimmistä muutoksista on ollut kasvava tietoisuus yhteisestä jaetusta referenssipisteestä. Esille ovat nousseet yleisyyttä huokuvat teemat kuten esim. tietoisuus yhteiseen elinympäristöömme kohdistuvista uhkista. Näitä uhkamaisemia ovat esimerkiksi: Öljyläikkien pilkuttamat rantamaisemat, myrkyttyneet joet, saasteita tupruttavat teollisuusmaisemat, ilmansaasteiden vaivaamat kaupungit, eroosion kuihuttamat maat, hakatut sademetsät, myrkyllinen ruokapöytä. Keskeinen kysymys on: Mikä näitä globaalitilan maisemakuvauksia yhdistää? Huomion ohjaaminen tiettyyn vastaukseen on projektiivista tekemistä, jonka avulla muodostetaan kuva maailmasta, jossa tietty tekeminen (saastuttaminen) on vastuutonta, kun taas tervehdyttävä tekeminen on legitimiä ja vastuullisen toimijan mitta. Tällaiset tuokiokuvat ja maisemat hyökyvät tiedotusvälineiden kautta. Ne sisältävät yhdistävää tekemistä, ajatuksen siitä, että kaikki tämä viittaa johonkin suuntaan. Tähän viittaavaan tunteeseen liittyy ajatus progressiivisesta tekemisestä sekä taannuttavasta vaarasta. Onnistumiset ja epäonnistuminen uhkia ehkäisevässä ja maisemia parantavassa tekemisessä on myös korostuneesti esillä. Tämä tekeminen ottaa muotonsa esimerkiksi kansainvälisten ilmastokokouksien paperintäyteisissä maisemissa.

Projektiivista ajattelua, jossa eri näkymät alkavat näyttää saman asian eri puolilta, voi yleisellä tasolla valaista tuomalla se kartografian yhteyteen. Globaalitila muodostaa projektiivisen ongelman ja siten keskeisen syyn projektiivisen ajattelun esiin nousmiselle globaalissa yhteydessä. Maailma on pyöreähkö pallo. Pallomaisen kohteen kuvaaminen kaksiulotteisella tasolla on ongelma, mutta samalla potentiaalinen ratkaisu moniin globaalin esille tuomiseen ja siitä ammentamiseen liittyviin ongelmiin. Kirjan sivulla oleva maailman kartta on aina projektio. Karttaprojektioita on olemassa hyvin suuri määrä. Niistä valitseminen vaatii kiinnittämään huomiota jokaisen heikkouksiin ja vahvuuksiin. Kartat on laadittu jossakin tarkoituksessa jotakin tekemistä varten. Ne ovat performatiivisia, ne tekevät ja niillä tehdään 'työtä' ja tämä työ on aina poliittista. Eri karttaprojektoiden tuottaminen ja niiden joukosta valitseminen on aina arvovalinta, koska ne tuovat väistämättä esiin sen, mitä pidetään tärkeänä ja mitä vähemmän tärkeänä.

Projektiivisen ajattelun mielenkiintoisin piirre näyttää olevan sen milloin avoin, milloin piilotettu poliittisuus. Globaalille projektiiviselle tekemiselle on leimallista yhteen liittävä ja koostava tahto. Projektiivinen liike, jonka varassa globaalitila synnytetään pitää sisällään teorian hyvydestä ja siihen liittyvistä arvoista. Tarkasteltaessa suomalaista ulkopolitiikan teoriaa yleisen (ts. maailman ja globaalin) tekeminen asettuu tärkeään asemaan. Yleisen hahmottuminen on Suomen näkökulmasta oleellisen

tärkeää. Yhteys yleiseen, suureen ja maailmanlaajuiseen on ollut Suomelle kohtalonkysymys ja tämän yhteyden hallinta omaan kohtaloon vaikuttamisen ennakkoehto. Negatiivisimmillaan yhteys on 'ukkosenjohdin', jota pitkin jännite johtuu ja purkautuu Suomeen, kun taas positiivisimmillaan se on voimavara, josta Suomi voi ammentaa ja projisoida 'tervehdyttävää' – esim. kansainvälisten kokousten pitopaikkojen ja välittäjän roolien kautta – tekemistä ei vain lähialueilleen vaan laajemminkin maailmaan.

Suomalainen projektio globaalista pyrkii tuottamaan maailmaa, jossa perinteinen voimapolitiikka ei olisi läsnä ja jossa pienellä maalla voisi olla oma tärkeä roolinsa. Keskeisenä projektiivisena ajatuksena on, että globaali valta eroaa kansainvälisen politiikan vallasta. Suomen ulkopoliittikan näkökulmasta yleinen valta on tarjonnut hiljaisen vallan lähteen. Näin tarkasteltuna globaali tila tarjoaa tärkeän paikan Suomen ulkopoliitikalle. Tätä tilaa on käytetty välineenä ratkaistaessa perinteisesti ulkopoliittikkaan liittyneitä ongelmia. Merkittävällä tavalla tämä suhde maailmanlaajuiseen ja kansainväliseen välillä on määritellyt myös kansainvälisen politiikan tutkimusta Suomessa. Suomalainen tutkimus on yhä enenevässä määrin tarkastellut aluetta, joka jää perinteisen suurpolitiikan katvealueeseen: Ilmiöitä, jotka hahmotetaan yleisestä kaikkia koskevasta näkökulmasta (esim. monenkeskisyys ja ympäristö) sekä näiden alueellisia ilmenemismuotoja (esim. pohjoinen ulottuvuus). Toisaalta tarkastellaan huolestuneena ja kriittiseen sävyyn sitä, mikä nähdään tämän globaalin tilan ylläpidon kannalta ongelmallisena, kuten yksipuolisia toimia, valtiosuvereniteettiä ilmentäviä tekoja, suhteellisen hyödyn tavoittelua jne.⁴

5.2. Puolueettomuus etuoikeutettuna asemana

Tarkastelujaksolla 1970–2003 keskeisin käsite suomalaisessa ulkopoliittikan tekemisessä ja tutkimisessa oli puolueettomuus. Vaikka puolueettomuuskäsite on viime aikoina väistynyt liittoutumattomuus-kielipelin taustalle, se voidaan silti nähdä sekä linja- että käsiteknologisen osaamisen varassa tapahtuvan projektiivisen tekemisen keskeisenä viitekehysenä.⁵ Puolueettomuuden tekemiseen ja tekemiseen liittyvän

⁴ Esiin nousee kysymys suomalaisesta globaalista tilasta ja esimerkiksi yhdysvaltalaisesta globaalista tilasta. Esimerkiksi se mikä Euroopassa näyttäytyy unilateralismina, yhdysvaltalaisesta näkökulmasta ilmentää globaalia tietoa ja taitoa.

⁵ Liittoutumattomuus ja puolueettomuus on nähty hyvin läheisinä käsitteinä. Esimerkiksi Hakovirta (1983, 564) toteaa seuraavasti: “[...] neutrality is here understood as a general alternative to alliances and alliance policy. From this point of view, it is possible to imagine a continuum ranging from absolute alliance to absolute neutrality.”

sisällön tarkastelu muodostaa olennaisen osan Suomen ulkopoliitiikan Eigenartia. Keskeistä tälle tekemiselle oli haitan – Suomen marginaalinen asema – kääntäminen eduksi, etuoikeudeksi. Tämä liike kansainvälisen politiikan marginaalista etuoikeutetuksi tehoksi on ulkopoliitiikan tekemistä.⁶ Tätä tekemistä ja siihen liittyvää tietotaitoa ulkopoliitiikan tutkimus oli mukana tukemassa. Tästä näkökulmasta voidaan väittää, että suomalaisen puolueettomuuden kielipelin keskeisenä ajatuksena on, että etuoikeutettu marginaalisuus synnyttää käsityksen arvovallasta muiden silmissä.⁷

Unto Vesan (1995, 72) tutkimus sisältää joukon Suomen marginaalisen roolin etuoikeutettua merkitystä korostavia sitaatteja 1960-luvulta: “Suomella olisi mahdollisuus antaa kansainväliseen tieteseen tällä alalla kenties merkittäväkin panos, koska maamme puolueeton asema tarjoaa mahdollisuuksia sellaisten ongelmien näkemiseen, joita sitoutuneet maat eivät ehkä havaitse.”⁸; “[...] erityisen tärkeätä olisi puolueettomissa maissa suoritettava tutkimus, koska tehtävän asettelussa voidaan näissä maissa päästä suurimpaan objektiivisuuteen.”⁹; “[Suomi] puolueettomaksi tunnustettuna maana, jolla on hyvät suhteet eri suurvaltaryhmiin, voi antaa arvokkaan panoksen tämän jossakin määrin arkaluontoisen alan tutkimuksessa samoin kuin rauhaneksperttien kouluttamisessa.”¹⁰; “[Tutkimuksella] on parhaat menestymisen ja kehittymisen edellytykset puolueettomiksi tunnustetuissa maissa, joiden tutkijoilla on mahdollisuus ylläpitää monipuolisia kansainvälisiä yhteyksiä.”¹¹ Nämä lainaukset

---

⁶ Max Jakobson (1980, 12) toteaa seuraavasti: “Euroopan vapaakauppa-alueen syntymisen luomassa tilanteessa Suomi onnistui jälleen kerran suorittamaan väistöliikkeen, jolla vältettiin valinta ‘läntisen’ ja ‘itäisen’ vaihtoehdon välillä.”

⁷ Varsin yleistä on esimerkiksi ajatella, että niiden toimijoiden, jotka suunnitelevat tai toteuttavat aktiivisesti tiettyjä institutionaalisia ratkaisuja, täytyy olla jollakin tavalla etuoikeutetussa asemassa. Näihin rooleihin liittyy siten tietty auktoriteetti samaan tapaan kuin työpaikalla johtavassa asemassa olevien rooleihin. Tästä näkökulmasta voi mieltää sen arvovallan, joka liittyy esimerkiksi tärkeän kansainvälisen kokouksen menestyksekkäisiin järjestelyihin ja läpivientiin. Yleistä järjestystä edesauttavat ja fasilisoivat tahot nousevat tässä mielessä etuoikeutettuun asemaan. Mitkä ovat tapoja päästä tähän asemaan? Nämä tavat varsin usein kietoutuvat uskottavien kyvykkyyshäviöiden ympärille. Valtio voi vedota omaan tietotaitoonsa, joka suoranaisesti liittyy käsiteltävään asemaan tai sitten valtion omaksumaan neutraaliin, välittävään rooliin. Suomen näkökulmasta esimerkiksi sen valinta ETYK-kokouksen sijaintipaikaksi oli selkeä arvovallan lähde, joka korosti puolueettomuutta vallan resurssina kansainvälisessä politiikassa (kts. esim. Apunen 1972, 8–9). Tieteentien kannalta on oleellista, että tämän resurssin olemassaolo riippuu oleellisesti joko formaalista tiedosta tai käytännöllisestä tietotaidosta.

⁸ Ylioppilaslehti 1964.

⁹ Klaus Mäkelä (1964).

¹⁰ Neuvottelukunta 1968.

¹¹ Hallituksen lakiesitys.

osoittavat, kuinka Suomen erityisen näkökulman käsitettiin edustavan etuoikeutettua asemaa. Tässä etuoikeutettua asemaa korostavassa merkityksessä suomalainen näkemys yhdistettiin käsitteisiin objektiivisuus, yleisluontoisuus, kiihottomuus ja intressittömyys.¹²

Puolueettomuus-kielipelin näkökulmasta voimapolitiittinen marginaalisuus liittyykin kykyyn ymmärtää yleistä ja nähdä kansainvälisen politiikan tapahtumat yleisestä näkökulmasta. Marginaalinen asema voi siis antaa kyvyn nähdä 'lävitse', asioiden taakse. Tässä merkityksessä marginaalisuus viittaa eheyteen, näkemyksen ja harkinnan selkeyteen. Marginaalius on tavallaan linkitetty yleiseen ja muodostaa näin välittävän elementin yleisten ja erityisten näkökulmien/intressien välillä. Suomen 1970- ja 1980-luvun puolueettomuuspolitiikan ymmärtämiseksi on hyvä nostaa esiin seuraava kysymys: Mitä tarkoittaa se, että on olemassa jokin neutraali tarkastelupiste, josta käsin voidaan muodostaa puolueeton kuva siitä, miten erilaiset näkökulmat muodostavat kokonaisuuden? Tämä kielipeli avautuu erillisyyden ja ulkopuolisuuden teemojen hyveellisenä pitämisenä, mikä tarkoittaa sitä, että nämä piirteet eivät itse asiassa olekaan Suomea maailman näyttämöltä poissulkevia, vaan Suomen etuoikeutettua roolia maailmassa korostavia. Suomi ei tässä merkityksessä ole enää se kansainvälisen politiikan pienvaltio, joksi se on opittu tuntemaan, vaan yleisen näkökulman etuoikeuttama ja tavallaan turvaama toimija.

Puolueettomuus-kielipeli nostaa esiin ajatuksen välitilasta. Tämä välitila ilmentää etuoikeutettua asemaa, joka ei ole ulkopuolinen, muttei toisaalta kuulu mihinkään sisäpiiriinkään. Välitila preferoituna vaihtoehtona sanelee myös ulkopoliittikan sisältöä: Ulkopoliittikka perustuu yhtäältä ulkopuolelle ajautumisen välttämiseen ja toisaalta säilymiseen kaikkien erityisten sisäpiirien ulkopuolella.¹³ Yleisestä näkökulmasta

---

¹² Ajatus Suomesta esimerkkinä muille säilyy koko tarkastelujakson ajan. Esimerkiksi Kuisma ja Rusi (1980) korottavat Suomen kansainväliseksi peruskamaraksi. Suomi on esikuvallinen välimaa idän ja lännen kulttuurien kohtausalueena, yhteiskuntana, jossa ovat edustettuina kaikki tärkeät taloudenjohtotavat (yksityinen, osuustoiminnallinen ja valtiollinen), poliittisesti maailman kaikki keskeiset yhteiskunnalliset opit risteytyneenä sosiosysteeminä, luonnonperustaltaan pienipiirteisen moninaisena alueena joka on kuin luotu hajautetun yhteiskunnan peruskamaraksi".

¹³ Tarve pysyttäytyä ulkopuolella ja etäällä sitoi Suomen turvallisuutta sen rooliin puolueettomana valtiona. Unto Vesa (1990) korostaa Suomen ja Pohjoismaiden tarvetta sekä halua pysytellä etäällä kansainvälispoliittisesta jännityksestä kylmän sodan aikana: "Kylmän sodan aikana keskeinen kysymys oli lähinnä se, miten Pohjola pystyy eristäytymään jännitykseltä Keski-Euroopassa, suurvaltapoliittikalta, laivastostrategioiden 'väistämättömältä' logiikalta jne." Tämän tarpeen voi käsittää olleen sidoksissa haluun pysyttäytyä sisäpiirien ulkopuolella. Se oli roolin hakemista siinä, missä se oli turvallisuusratkaisu. Tiettyssä mielessä se oli turvallisuusratkaisu nimenomaan tietyn puolueettomuusroolin omaksumisen kautta.

puolueeton tarkkailupiste voi nousta esiin kahdella tavalla. Yhtäältä se voi tarkoittaa neutraalin tarkkailijan kykyä tietää ja taitaa, mitä muut tarkastelukulmat pitävät sisällään. Suomen katsantokanta oli yleinen tavalla, joka yhdisteli eri näkökulmien jaettuina ominaisuuksia kokonaisuudeksi, jonka kaikki toimijat kykenisivät mieltämään omaksi ja yleiseksi edukseen ja johon siis kaikki näkökulmat olisivat osallisina. Tässä yhteydessä suomalaista näkökulmaa voi pitää etuoikeutettuna, koska suomalaiset ovat olleet osallisina muissa näkökulmissa – niin itäisissä kuin läntisissä – ja tietävät sekä taitavat nämä ja osaavat siten nähdä kokonaisuuden. Toisaalta neutraali näkökulma voidaan mieltää kriittisemmin. Sille voidaan antaa ulkopuolisuuden ja osattomuuden status, jolloin Suomi ei itse asiassa ole missään, koska se ei ole 'sisällä' niissä positioissa, joiden 'välissä' se on. Näkökulmat ovat näin ymmärrettyinä joko internaalisia tai eksternaalisia. Jos näkökulma on eksternaalinen eli Suomen ulkopuolisuutta korostava, niin se tarkoittaa jakamattomuutta ja tietämättömyyttä siitä, mitä on olla sisällä jossakin näkökulmassa ja siihen liittyvässä kielipelissä. Tämä puolueettomuuden tai liittoutumattomuuden externaalia, eli osatonta asemaa korostava kielipeli, ei ollut vahvana läsnä suomalaisessa keskustelussa ennen 1990-luvun alkua. 1990-luvulla esille nousseet kielipelit korostivat mukana olemisen tärkeyttä Suomen tuli olla mukana ja osallisena niissä liitosuhteissa, joissa sen kannalta keskeisistä asioista päätetään.¹⁴

Mietittäessä puolueettomuuden kannalta oleellisen – etuoikeuttavan – tiedon luonnetta nousee esiin seuraava kysymys: Kuinka Suomen positio oli etuoikeutettu? Toisin sanoen, mitä sellaista lisäarvoa Suomi toi johonkin kansainvälisen politiikan tilanteeseen, joka oli uutta ja hyödyllistä? Suomi – eli sitä koostavat yhteiskunnalliset tahot kuten tiede – voi käsittää omaan kansainväliseen politiikkaan liittyvän tietämyksensä olevan sovellettavissa tiettyyn tilanteeseen. Tämä tietämys asettaa Suomen etuoikeutettuun asemaan muihin nähden, koska sitä ei ole muilla. Mikä on tämän tiedon luonne? Marginaaliseen statukseen voi liittää ajatuksen puolueellisuus vs. puolueettomuus -ulottuvuudesta kahdesta eri näkökulmasta. Yhtäältä puolueettomuus voidaan mieltää tiedon eheyden ja täydellisyyden kautta, jolloin formaalin tiedon tärkeys korostuu. Ongelmatilanteissa kysymys ei ole niinkään jonkin näkökulman värittämästä ja vääristämästä tiedosta, vaan tiedon puuttumisesta. Näin tarkasteltuna puolueettomuus tarvitsee tiedon päivittämistä ja sen kattavuuden laajentamista, jotta puolueettomuuden voisi käsittää olevan legitiimiä yleisestä näkökulmasta. Suomen

---

¹⁴ Etuoikeutetun marginaalisuuden käsitteestä kts. Scheman (1996, 389–391).

voidaan ajatella omaavan arvokkaan marginaalisesta asemasta juontuvan resurssin siitä syystä, että Suomi on omasta positiostaan käsin kykenevä saavuttamaan kattavamman ja eheämmän tiedon kuin muut. Suomen aseman voidaan käsittää olevan etuoikeutettu siinä mielessä, että se mahdollistaa kattavamman tiedon kokoamisen kuin muiden kansainvälispoliittiset asemat sallivat.¹⁵

Toisaalta puolueettomuuden kannalta ongelmallinen osittaisuus voi aiheutua osallisuudesta – ei niinkään tiedon puutteellisesta laadusta –, jolloin maailmankuva on puolueellinen ja väritynyt. Erityiset näkökulmat/sisäpiirit, joissa valtiot ovat osallisina, rajoittavat toimijoiden kykyä käsittää asiat ilman ennakkoehtoja. Osallisuudesta saattaa muodostua este asioiden käytännölliselle hoitamiselle, koska se rajoittaa tarvittavaa avarakatsaisuutta. Tällä tavalla hahmotettuna halu puolueettomuuteen on omien ennakkokäsitysten riisumista ja tarvetta poistaa maailmaa värittävät ‘linssit’ silmiltä. Tämä puolueettomuus-kielipelin piirre painotti sitä, että Suomi oli tietoinen ja ymmärsi, ei ainoastaan läntistä kielipeliä, vaan myös itäistä pitkällisten historiallisten kokemustensa kautta. Tämä kyky nähdä, miltä asiat näyttävät toisaalta käsin, haluttiin kääntää voimavaraksi. Tässä yhteydessä heräävät tietynlaista ‘*sokeutta*’ painottavat kielipelit, jotka suomalaisessa kontekstissa ovat johtaneet varovaisuuteen reagoitaessa suurvaltojen tekemisiin ja varsinkin niiden legitiimien intressien ilmentymiin. Tästä näkökulmasta puolueettomuus viittaa erityisesti kykyyn olla vaille poliittista harkintaa sumentavia ennakkonäkemyksiä. Suhteessa kylmän sodan aikaiseen ideologiseen lataukseen tämä puolueettomuuden määritelmä viittaa kykyyn pysytyllä erossa voimakkaista ideologisista latauksista, olla ottamatta niihin kantaa, olla näkemättä maailmaa niiden kautta. Ideologioiden lisäksi tämä ajattelumalli viittaa muihin ajatuskehyksiin, kuten esimerkiksi eksplisiittisiin teorialleihin. Seurauksena on praktinen asenne, jonka perustana on näkemys jonka mukaan puolueettomuudessa tarvittavan tietotaidon sitominen johonkin formaaliin viitekehykseen, on hyvin vaikeaa ja jopa haitallista.

---

¹⁵ Suomen neutraalin aseman hyödyn ymmärtämiseksi on hyvä nostaa esille käsite taustoituksesta. Taustoitus on tietoa tai osaamista, jonka olemassaolo mahdollistaa toiminnan: Taustoitus, joka mahdollistaa tehokkaan toiminnan, on etuoikeuttavaa. Tärkeään asemaan etuoikeutetun position ymmärtämiseksi nousee se, onko taustoitus formalisoitavissa vai onko se praktista, ei-formaalia? Formaalinäkemys tähdentää systemaattisen tiedon olemassaoloa esimerkiksi teorian muodossa ja tätä kautta tuo esiin disiplinaarisuuden keskeisenä ulkopoliittikan tekemistä tukevana tekijänä. Praktinen näkemys puolestaan nostaa esiin kokemuksellisen asenteen, joka perustuu kykyyn ymmärtää monia erilaisia näkemyksiä, käytäntöjä, ideologioita ja teorioita. Pragmaattisen näkemyksen keskeinen ajatus on, ettei politiikalle voida antaa tyhjentyvää teoreettista sisältöä.

5.3. Neljä tutkimusorientaatiota

Suomalaista alan tieteenalakuultuuria määrittävät erilaiset todellisuuden ja tiedon luonnetta koskevat lähestymistavat. Jyrki Käkönen (1993) identifioi kolme tieteenalakuultuuria määrittävää tutkimusorientaatiota. Hegeliläisyydestä ammentava orientaatio korostaa tosiasioiden tunnustamisen hengessä kansallista realismi. Liberalistisesta traditiosta kumpuava orientaatio tähdentää legaalisten ja normatiivisten rakenteiden merkitystä. Kanttilainen vaihtoehto puolestaan käsittää oppimisen ja rauhanomaisen muutoksen mahdollisuutta. Sami Moision (2003) mukaan 1990-luvulla toimijoiden maailmankuvat jakautuivat kolmeen: traditionalisteihin, varovaisuuslinjalaisiin ja lännettäjiin. Traditionalistit pyrkivät lähestymään uutta kansainvälispoliittista tilannetta vanhojen opetusten ja oletusten varassa. Varovaisuuslinjalaiset puolestaan olivat sitoutuneet puolueettomuuspolitiikkaan, mutta toivat esiin, että uudet tosiasiat mahdollistivat vanhan linjan muokkaamisen. Lännettäjä taas pyrkivät rohkeaan integraatiopolitiikkaan. Sekä Käkösen että Moision kolmijaoilla on yhteytensä tässä työssä esille nousseisiin neljään tutkimusorientaatioon.

Tarkastelevana olevasta tutkimuskirjallisuudesta esille nousee neljä keskeistä orientaatiota, jotka kytkeytyvät puolueettomuuden etuoikeuttavaa vaikutusta esille tuoviin kielipeleihin. Orientaatiot eroavat toisistaan tavassaan käyttää linja- ja rajateknologiaa. Tarkoituksenani on ensin esitellä yleisluontoisesti neljä diskursiivista orientaatiota, jotka ovat läsnä suomalaisessa akateemisessa ulkopolitiikkaan liittyvässä keskustelussa. Rajaperformatiivinen painotus johtaa orientaatioon, jota voidaan löyhästi kutsua *positionalistiseksi*, koska tilalliset eroavaisuudet ja rajaukset nousevat keskeiseen asemaan: Positionalistisesta näkökulmasta toimijan paikan/aseman, eli position, merkitys korostuu. Paikan identiteettiä koostava merkitys nostaa esiin mielikuvia ja rooleja. Määritteet keskellä vs. syrjässä, etelässä vs. pohjoisessa ja idässä vs. lännessä ovat juuri tällaisia paikan määritteitä samoin kuin käsitteet rauhanrakentaja ja neuvottelija. Linjateknologisesti latautunut orientaatio noudattaa agenda, jota voidaan kutsua muutosorientoituneeksi eli *transformationalistiseksi*. Toisin sanoen toiminnan merkitys ja toimijan identiteetti eivät ole paikkaan, vaan muutokseen sitoutuneita. Sekä raja- että linjateknologisesti painottuneeseen malliin liittyy sekä positionalistisia että transformationalistisia piirteitä: Siinä, missä transformationalistinen malli on korostuneen teleologinen, tämä orientaatio on teleonominen. Siinä, missä positionalistinen malli on korostuneen rajattu, tämä malli on määrittelemättömämpi ja rajaamattomampi. Tämän piirteen voi perustellusti nimetä *optionalismiksi*. Neljäs tutkimusorientaatio korostaa rajateknologiaa antamalla normatiivisen sisällön yleiselle kansain-

välisen politiikan muodolle. Tätä normatiivista sisältöä luonnehtii emansipatoristinen asenne. Jos halutaan, näitä malleja voidaan tulkita niiden historiallisen roolin mukaan. Näin tarkastellen positionalistiset ja optionalistiset piirteet olivat esillä erityisesti 1970-luvulla. Emansipatorismi syveni 1970-luvun jäkipuoliskolla ja 1980-luvun alussa keskeiseksi lähestymistavaksi. Sen syrjäytti funktionalismia korostava transformationalismi 1990-luvun ensimmäisinä vuosina.

5.3.1. Unionismi ja positionalistinen orientaatio

Välttämättä poliittinen toiminta ei muodosta mitään yhtenäistä referenssipistettä eikä pyri mihinkään arvotettuun päämäärään. Tämänkaltainen tilanne tulee esiin esimerkiksi antiikin ajan käsitteessä stasiksesta, joka ilmenee kun poliittisen yhteisön konstituttiivinen elementti, yhteismielisyys, kääntyy väkivaltaista epäyhteisöä konstituivaksi jakomielisyydeksi, jaetuksi vihaksi (Aaltola 2002). Muun muassa Thukydideen ja Aristoteleen kuvaama taannuttava prosessi, stasis, on väkivaltaista liikettä sinne tänne poliittisen yhteisön sisällä. Yleisestä näkökulmasta se ei osoita muuta kuin yhteisön liikkeettömyyttä ja yhteisön kyvyttömyyttä liikkua kohti arvotettua päämääräänsä. Thukydideellä stasis-käsite on sodan vastinpari: Se, mitä stasis sisäpolitiikassa, sitä sota poliisien välisessä politiikassa. Stasis ruokkii sotaa ja toisaalta sota saattaa ilmetä stasiksena. Hobbesin kuuluttama alituinen sotatila poliittisia toimijoita erottavana tekijänä viittaa liikehdintään vailla yhteistä jaettua päämäärää. Suhteellinen liikehdintä saa merkityksensä tätä taustaa vasten. Liikehdintä ei ole suhteessa johonkin yleiseen kaikkien toimijoiden jakamaan referenssipisteeseen – yleiseen päämäärään, jota mahdollisesti edustaisi jokin instituutio – vaan kansainvälisen politiikan toiminnan ja tekemisen ajatellaan yleisesti osoittaneen tämän referenssipisteen olemattomuutta.

Kreikkalainen runoilija Hesiodus loihtii esiin kuvan viidestä maailmankaudesta. Hän näkee historian liikkuneen kultaisesta kaudesta läpi hopeisen, pronssisen, aina sankarillisen viimeiseen eli raudan kauteen saakka. Melankolinen rautainen kausi kuvastaa Troijan sodan jälkeistä aikaa, jota sävyttää oikeudenmukaisuuden ja oikeamielisyyden puuttuminen.¹⁶ Rautakauden kuvauksen merkittävyys läntiseen perintee-

---

¹⁶ Hesioduksen rautakausikuvaus deseptiokyvyn nousemisesta politiikan keskiöön tavalla, joka muistuttaa myöhempää Hobbesin kuvausta luonnon tilasta: "... the weakest has strength enough to kill the strongest, either by secret machination or by confederacy with others that are in the same danger with himself." Arvaamattomuus vallitsee, koska heikot voivat käyttää viekkauttaan tai kykyään yhdistyä kompensoimaan fyysisen voiman puutetta. Hobbesin näkemysten mukaan tämä

seen jää usein kultakauden kuvauksen varjoon.¹⁷ Rautakauden kuvaus on kuitenkin monella tapaa merkityksellinen myöhemmälle niin läntiselle poliittiselle realismille kuin muille melankoliaa painottaville ajatuksille. Tässä hengessä esimerkiksi Eino Leinon töiden kylmyyttä ja hallaa huokuvat otsikot (Talviyö ja Halla) kertovat oman aikakautensa poliittisesta etäännyttämisestä ja ilmapiirin ankaruudesta. Nämä rautakauteen ja routakauteen liittyvät työt tähdensivät pessimististä kuvaa kansainvälisestä ympäristöstä, jossa Suomen täytyi selviytyä. Kuva oli yhtä synkkä kuin se kylmä pohjoinen ilmasto, jolle suomalaiset ovat altistuneet.¹⁸

Melakolinen näkemys kansainvälisestä poliittisesta elämästä kontrastoituu historiallisesti katolisen unionistisen näkemyksen kanssa, joka korosti ihmisten yleistä yhteyttä.¹⁹ Realismin ja positionalismin juuret liittyvät tiiviisti 1500-luvun puoleen väliin, aikaan pian kirjan kolmannessa luvussa olevan Raphaelin maalauksen jälkeen. Vaikka Raphael maalauksessaan nostaa esiin taannuttavien prosessien mahdollisuuden yhteisön menettäessä eheytensä ja hyveellisyytensä, hänen maalauksessaan korostuu yhtenäisyys, uniomi. Paikallinen pyhimys kaikkien pyhimysten tavoini oli kuollut yhteisön kaikkien jäsenten puolesta ja näin hänestä oli tullut eräänlainen taivaan ja maan välinen lähettäjä, joka edusti ideaalia taivaallista valtakuntaa maan päällä. Tämän välittävän roolin olemassaolo nosti tärkeään asemaan yhteyden kahden tason välillä, maanpäällisen ja taivaallisen/ideaalin. Tämä yhteys oli samanaikaisesti yhteyttä yhtäältä ihmisten ja toisaalta heidän kohtaloittensa välillä. Tämä uniomi oli yhteyttä, koska kaikki jakoivat saman pelastumisen metodin suhteessa pääsyyn ideaaliin taivaalliseen tilaan. Pelastumisen metodia edusti yleinen kaikkialle levinnyt katolinen kirkko, jonka rituaalit sankramenteineen muodostivat niin maallisen kuin

---

tilanne näyttöytyy myös merkityksien tasolla: Käänteisyys merkitsee kielellistä ongelmallisuutta. Sanat menettävät merkitystään ja metaforat aiheuttavat syrjähdyksiä ennemminkin kuin saavat aikaan ymmärrystä.

¹⁷ Kultakauden ikuista kevättä, rauhaa ja kauneutta esille tuovaan kuvauksellisuuteen ovat yhtyneet monet idealistit ja utopistit aina tämän päivän historian lopun sanansaattajiin.

¹⁸ Hesiodus kuvaa aikakauden käänteistä luonnetta: Isät eivät ole sovussa lastensa, vieraat isäntiensä, ystävät ystäviensä tai veljet veljiensä kanssa. Suhteiden vääristyminen näkyy myös kunnioituksen suuntautumisenä pahantekijöitä kohtaan. Pahantekijöitä kutsutaan luotettaviksi, oikeudenmukaisiksi ja hyväksi tavalla, joka heijastelee kielen kääntymistä irvikuvaksi itsestään. Hesiodus jatkaa kuvaustaan korostamalla voiman ja petoksen oikeuttavaa vaikutusta (Hesiodus 1988).

¹⁹ Esim. Esseessään kristinuskon suhteesta maalliseen valtaa Vilho Harle (1990, 134) kirjoittaa: "Jesus' message promised union for people across any distinctions – geographical, racial, political, economic or social – and the Church materialized this union with practical act of expulsion of a member of the new community; consequently, the Church had become the community outside which there was no meaning for human life."

taivaallisen vallan keskeisen performatiivin. Poliittisessa mielessä tämä muodosti konstitutiivisen elementin, joka yhdisti ihmisiä ympäri Eurooppaa ja sai heidät kokemaan yhteistä identiteettiä.

Pyhimys säteili muistonsa kautta taivaallista järjestystä, pontentiaa. Sen fyysisiä representaatioita olivat ympäri kristikuntaa ripotellut reliikit: ”ihmismassoille yhteen paikkaan kerätyt reliikkifragmentit kondensoivat kristillisen kirkon ideaalia yhtenäisyyttä [...] ja niistä voitiin puhua kielellä, jota määritti sekulaarit myöhäis-roomalaiset ideaalit yhtenäisyydestä ja solidaarisuudesta etäisten ystävien ja alueiden välillä” (Brown 1981, 96). Järjestys oli yleinen ja jakamaton katolinen järjestys, joka ulottautui ympäri kristikuntaa erottelematta ihmisiä, jotka kuitenkin loppujen lopuksi jakoivat saman pelastumisen standardin. Toisaalta reliikit identifioivat eri paikallisuuksien välillä antaessaan nimen kyseisen alueen suojeluspyhimykselle. Näin yleinen ja erityinen järjestys liittyivät yhteen tukien toisiaan, koska paikallisen pyhimyksen arvo oli tiiviisti sidoksissa yleisempään pyhimysten pantheoniin. Vain yleisen olemassaolo mahdollisti pyhimyksen paikallisesti suojelevan tehtävän, mutta samalla yleinen järjestys tuli konkreetiksi vain paikallisessa kontekstissa pyhimyksen suojellessa vaikkapa paikallista kalastusalusta haaksirikolta. Keskiajan kuluessa poikkeuksellisten kuolleitten (esim. pyhimykset) *potentia* vähitellen siirtyi haudoista ja reliikeistä kirkkoihin ja katedraaleihin (Aries 1982, 72). Tällä tavoin yhteisöjen keskelle sijoitetuista kirkoista tuli potentian tyssijoja, eräänlaisia suuren ja ideaalin järjestyksen suurlähetystöjä.

Tämä yhteys kuitenkin menetettiin pessimismin levitessä, vaikka keskeinen unionistinen symboliikka näkyy vielä tänäkin päivänä esimerkiksi Euroopan integraatioprosessissa. Löytöretkien ja tieteellisen vallankumouksen ajan herättämä euforia muuntui pian reformaation ja uskonsotien kauhuksi 1600-luvulla, joka ravisteli myös nykyisen Suomen alueella olevia ihmisiä sekä jätti jäljen heidän yhteisölliseen kriittiseen tilaansa. Protestin levitessä suuri katolinen unioni näyttäytyi vähitellen etäiseltä haaveelta, pelottavalta alistamiselta tai jopa ilmestyskirjan pedolta. Yksi tämän suuren muutoksen syistä tulee esiin myös Eetu Iston ja Böcklinin maalauksissa. Ruton kaivertama Eurooppa kykeni vielä tuottamaan renessanssin.²⁰ Löytöretkien mukana Eurooppaan saapui kuitenkin rikkauksien (kulta, peruna, tupakka ja sokeri) ohella myös tauteja. Näistä ehkä symbolisimman aseman sai syfilis, mikä 1500-luvulla saapui

---

²⁰ Laajamittaiset ruttoepidemiat iskivät Eurooppaan suurina aaltona alkaen 1340-luvulta aina Marseillen epidemiaan 1721.

Amerikasta. Syfilis on kuvaava, koska se oli yhteyden tauti. Se liittyi tiiviisti sukupuoli-yhteyteen ja erityisesti sukupuoliseen haureuteen sekä moraaliseen rappioon ihmisten mielissä. Kuppa vangitsi aikalaistensa mielikuvituksen myös, koska se oli mannerten-välisen yhteyden tuotos. Sen melankolinen viesti tulkittiin valkoisen ihmisen synnin ja syyllisyyden ilmentymäksi, samalla tavoin kuin myöhemmin keltatauti ja modernilla ajalla AIDS on tulkittu merkeiksi rappiosta ja etäisten kontaktien pelottavuudesta. Syfilis ja se miten se kuvattiin, oli eräänlainen antiteesi myöhäisroomalaiselle etäisyyksien yli tapahtuvan kontaktin hyveellisyydelle. Vähitellen rajat, rajattavuus ja etäällä pysyminen alkoivat olla synonyymeja turvallisuuden kanssa. Suomessa vihollisen läheisyyden teema nousi esiin erityisesti isonvihan (1714–1721) terrorin yhteydessä. Ne jotka eivät kyenneet yläluokan tavoin lähtemään Ruotsiin, pakenivat vihollista etäälle, piilopirteihinsä.²¹

Eurooppalainen poliittinen ympäristö muuttui, kun siirryttiin vähitellen läheisyyden ja yhteisyyden maailmasta etäisyyksien maailmaan. Löytöretket olivat paljastaneet maailman kaukaiset ääret. Samaan aikaan vallankumous maailmankuvassa sai aikaan hienovaraisen ja vuosisatoja jäsenneilyn taivaallisen hierarkian romahtamisen ja maan syrjäyttämisen kaikkeuden keskipisteenä. Keskipiste hävisi myös äärettömyyden käsitteen vangitessa enenevässä määrin mielikuvitusta. Keskipisteen häviäminen aiheutti unionia tuottavan ‘keskipakoisvoiman’ katoamisen ihmisen mielikuvituksesta. Integroivan keskipakoisvoiman asemesta esiin astuivat dispersiota painottavat melankolisemmat ajatusmaisemat, jotka puettiin tieteelliseen ilmiasuun mm. Isaac Newtonin ja poliittiseen muotoon mm. Thomas Hobbesin toimesta, ja jotka viimein kulminoituivat eurooppalaisessa kansallisvaltiojärjestelmässä (Mahant 1995, 486): Keskeistä oli se, että toimijoita/kappaleita sitovaa hierarkiaa tuottava keskipiste oli hävinnyt ja tilalle oli astunut kylmä ja kolkko etäisyyden täyteinen luonnontila/tyhjyys.²² Tämä etäisyyden ja syrjäisyyden kielipeli on vieläkin paljon läsnä siinä tavassa, jolla esimerkiksi suomalainen identiteetti rakentuu.

Esiin tuli kontaktiin pelokkaasti suhtautuva kriittinen tila, joka painotti etäisyyden hyveellisyyttä ja turvallisuutta tuottavaa funktiota uudella tavalla: Etäisyys oli hyveellistä sen erottavan piirteen vuoksi eikä enää, koska se kykeni välittämään paikallisuksien

---

²¹ Isonvihan yhteydestä kansakunnan syntyyn kts. esim. Salmi (1995).

²² Tämän kehityssuunnan merkityksen voi ymmärtää paremmin, kun se tuodaan oman aikamme puitteisiin. Unionismin uudelleen nousun henki oli käsinkosketeltavissa kylmän sodan lopun tapahtumissa: “Kylmän sodan päätyminen loi Eurooppaan uuden tilanteen. Se synnytti odotuksia yhtenäisestä Euroopasta, johon kuuluisi entinen sosialistinen Itä-Eurooppa Venäjää myöten” (Käkönen 1994, 13).

välillä.²³ Myöhemmästä näkökulmasta ajatus Suomesta kaukaisena ja etäisenä maana oli näin turvallisuutta korostava kielipeli. Siinä, missä aikaisempaa kuvaa voidaan nimetä unionistiseksi, uudempi kuva oli selkeän antiunionistinen. Yleinen katolinen järjestys oli vallinnut vuosituhannen ajan yli Euroopan. Identiteetti tänä aikana määrittyi johonkin kuulumisen – samankaltaisuuden – varassa sen sijaan, että se olisi määrittynyt erilaisuuden performatiivin kautta. Ihmiset jakoivat toiveen tuonpuoleisesta, joka sai heidät elämään jaetussa, kaikkia yhdistävässä arkielämän ‘ehtoollisessa’. Jokapäiväisen elämän rituaalien jaettu mieli yhteisessä ja yleisessä kriittisessä tilassa tarjosi mahdollisuuksia kaikille tasavertaisesti. Tämän kuvan unohtumista seuranneet sodat olivat opetuksiksi aikalaisilleen, niin kuin sodat tavallisesti tulkitaan. Tämä opetus oli sentimentaalinen ja surullinen. Se liikutti mieltä, muttei samalla tavoin Euroopan eri osissa. Esiin astui mieltä vaivaavampi ja ongelmallisempi kriittinen tila ilmentämään sitä, mitä oli olla erillinen toimija erillisten toimijoiden maailmassa, jota sävytti vihollisuus/vihamielisyyt ja jossa unionistiset aspiraatiot olivat vain kylmän vallan hyveellisiä kulisjeja.

Toimijoille tuli suhteelliset roolit ja paikat etäisyyksien noustessa määrittelevään osaan yhteyden ja yhteenkietoutuneisuuden sijasta. Yhteiset sakramentit eivät olleet enää mahdollisia roolien ollessa läheisessä kontaktissa vaarallisia ja merkittäviä usein sotaa. Näin sävyttyneen mielikuvituksen vallitessa Newton syrjäytti absoluuttisen vallan maailmankaikkeudessa omalla systeemillään 1700-luvun alussa. Newtonin ilmentämä kriittinen tila perustui gravitaatiopisteille (esim. planeetat ja tähdet) ja niiden välisille yhteyksille, joita hän luonnehti käsitteellä painovoima. Gravitaatio melankolisine assosiaatioineen on yksi tärkeimpiä muutoksen kuvaajia. Newton kehitti käsitteen gravitaatio sitomaan etäisyyden täytestä maailmankaikkeuttaan. Gravitaatio yksinkertaistettuna viittaa toimintaan yli etäisyyden (eng. action at distance). Tätä tyhjyyden läpi asioita toisiinsa sitovaa voimaa, gravitaatiota, voidaan verrata

---

²³ Yksi kansainvälisen politiikan keskeisimmistä teoreetikoista Saksasta Yhdysvaltoihin toisen maailmansodan jaloista muuttanut Hans Morgenthau (esim. 1962) näkee vallalla kolminaisen jalustan. Valta virtaa kyvystä aiheuttaa pelkoa, luoda odotuksia ja tulla rakastetuksi. Kansainvälisen politiikan toimijalla on se ongelma, että sen täytyy pyrkiä vaikuttamaan muihin tietyllä tapaa etäisyyden lävitse. Mitä tarkoitan tällä on se, että toimijan on helppo vaikuttaa rajojensa sisällä. Näin esimerkiksi valtio on kosketussuhteessa kansalaisiinsa. Kansainvälisellä tasolla tämä läheisyys muuttuu toisaalta turvallisemmaksi mutta toisaalta suoran vaikuttamisen estäväksi etäisyydeksi. Pelko, odotukset ja kunnioitus ovat niitä vallankeinoja, joiden avulla toimijat kykenevät vaikuttamaan toisiinsa etäältä. Suurvallalle on helppoa käyttää roolistaan johtuvia odotuksia sekä luoda uusia odotuksia ylittäessään itsensä ja muiden toimijoiden välillä olevaa kuilua ja onnistuakseen siten tehokkaassa ‘kaukovaikuttamisessa’.

Westfalenin rauhan jälkeiseen kansainväliseen järjestelmään. Aikaisempi keisarin ja paavin vallantäyteinen tila poistui. Tässä merkityksessä valtiot tulivat olemassa oleviksi tyhjiössä, jossa niiden yläpuolella ei ollut mitään korkeampaa auktoriteettia. Valtioiden muodostama järjestelmä muodostaa newtonilaisen universon, jossa gravitaatiopisteitä sitoo toisiinsa kylmä ja alaston voima. Positionalistisessa kuvassa kansainvälisestä politiikasta tämä voima liittyy usein, muttei välttämättä, fyysiseen kokoon. Isommat kappaleet, eli mahtivaltiot, kykenevät vetämään puoleensa pienempiä johtuen omasta massastaan. Näin voidaan puhua esimerkiksi Venäjän luonnollisista ja legitiimeistä intresseistä suhteessa Suomeen Paasikiven tapaan. Materia vällan resursina on sitä, mikä on materiaalista tapahtumien kokonaisuuden kannalta.

Aikaisemman maailmankuvan intiimi läheisyys ja unioni korvautuu näin positionalistisella orientaatiolla, jonka *modus operandi* on etäisyys ja erillisyyss sekä niiden varaan syntyvät vällan tasapainot, konfiguraatiot. Keijo Korhonen (1980, 341) tuo esiin "periferia-perinteen" 2000-vuotisen historian Suomessa tavalla, joka esimerklistää positionalistista ajattelumallia. Suomen erityisen aseman, position lisäksi, se on pysyvästi altistuneena "ehkä jopa biologisesti ehdollistetulle" voimapolitiikkaa korostavalle jatkuvuudelle. Positionalistisessa orientaatiossa vällan positio korostuu. Se korostuu laadullisena ja määrällisenä suureena: Valtiolla on asemansa muiden välltoiden joukossa perustuen sekä laadullisiin että määrällisiin tekijöihin: "Suomen väkiluku on nyt tasan 1 promille maailman väkiluvusta; v. 2000 ehkä 0,6–0,7 promillea. Suomen kansantulo on ehkä 4 promillea ja ulkomaankauppa 6 promillea maailman kokonaisluvusta. [...] Hartiamme ovat kapeat koko maailmaa kannattamaan, mutta ihan riittävät tämänkokoisen kansan omiin tarpeisiin" (Korhonen 1980, 342). On tärkeää huomata, että positionalistinen kielipeli käsittää mahdollisten positioiden määrän rajallisena. Toisin sanoen välltioista tulee joko sitä tai tätä, muttei sitä ja tätä: Esimerkiksi se on joko suurvalta tai sitten ei ole. Roolien repertuaari on mahdollisimman rajattu sekä selkeä ollakseen merkittävä ja merkityksellinen: suurvalta, nouseva valta, pienvalta, supervalta, reunavaltio, jne. Positionalismi luo vakautta ympäristöön sitä kautta, että kunkin toimijan roolit ja merkitykset ovat vakiintuneita samoin kuin niiden mahdollisten toimien merkitykset. Positionalismi avautuu eräänlaisena galleriana, jossa kunkin toimijan paikka – ts. positio – muiden joukossa määrittelee tämän identiteetin. Rajaperformatiivi pyrkii tuottamaan ja tukemaan tätä ajallisesti stabiilia ja käsitteellisesti selkeää merkitysrepertuaaria.

Positionalismi nostaa representaation ja todellisuuden välisen dilemman kielipelinsä keskiöön. Ratkaisuna tähän epävarmuutta herättävään tematiikkaan nähdään positioiminen, jossa toimijoille annetaan rooleja tavalla, joka tekee hämähäyksestä ja

deseptiosta vaikeampaa. Positiosta tehdään riippuvainen määriteltävissä olevien ominaisuuksien kanssa. Toimijan rooli on sen materiaalisten resurssien funktio. Tässä yhteydessä materiaalisuus nousee keskeiseen asemaan positionalistisessa ajattelussa. Mitattavissa olevat resurssit mahdollistavat valtion aseman määrittelyn tavallaan siitä itsestään huolimatta. Tämänkaltaisia mitattavissa olevia materiaalisia resursseja ovat väestömäärä, luonnonvarat, aseistuksen määrä jne. Suomalaisessa yhteydessä tärkein materiaallinen tekijä on ollut Suomen maantieteellinen asema. Positionalistisessa kielipelissä maantieteellisen aseman, eli materiaalisen tekijän, on nähty määrittelevän Suomen aseman/position hyvin pitkälle yhdessä vähäisen väestömäärän kanssa.

Positionalistinen kuva maalaa kansainvälisen politiikan maiseman erillisyyden teeman kautta. Toimijuus, t.s. kyky toimia, formuloidaan tähän kansainvälisen politiikan maisemaan etäisyyden käsitteen kautta. Toimijuus on mahdollista ensisijaisesti erillisyyden ja etäisyyden suomassa turvassa ja toissijaisesti kyvyssä projisoida voimaa etäisyyksien halki.²⁴ Positionalistinen ajattelu Suomen ulkopoliitikassa on kiteytynyt paljolti oman position säilyttämiseen tiukan rajaperformatiivin avulla. Tässä yhteydessä kielipelit ovat korostaneet Suomen syrjäistä asemaa ja halua rajata itsensä suurvaltaristiriitojen ulkopuolelle sekä Suomen kykyä puolustaa omia rajojaan. Etäisyydestä ja sen ylläpitämisestä tulee suomalaisen ulkopoliitiikan keskeinen metodi positionalistisessa kielipelissä. Toimijat ovat toimijoita sen johdosta ja sen kautta, että ovat toisistaan etäällä, itsenäisiä, kykenevät pitämään muut loitolla eivätkä haihattele. Positionalismi korostaa paikkaa, sitä missä toimija on suhteessa muihin. Tämä tässä- ja-nyt paikan korostaminen erottaa kuvan unionistisesta kuvasta, joka perustui tuonpuoleisen (esim. utopian muodossa) tavoitteluun, jossa tämänhetkinen paikka oli aina alistainen tavoittelulle paikalle.

Positionalistinen piirre korostaa yksinkertaisuutta keskeisenä hyveenä. Näin kansainvälistä ympäristöä koskevat määrätyt säännöt muotoillaan hyvin taloudellisesti. Kansainvälinen politiikka on harvojen hyvin selkeiden sääntöjen määrittämää. Kansainvälinen politiikka hakeutuu kohti selkeyttä, jota konventionaalisesti kuvataan käsitteellä tasapaino.²⁵ Levottomuus ja agitaatio nähdään oleellisina osina kansainvälistä politiikka-

---

²⁴ Modernin sodankäynnin käytännöissä tämä etäisyyden ja sen läpi tapahtuvan tekemisen teemat ovat hyvin esillä. Esimerkiksi Yhdysvaltojen positio ainoana suurvaltana on paljolti kiinni sen kyvystä vaikuttaa muihin toimijoihin etäältä käyttämällä uusinta teknologiaa ja iskemällä missä tahansa maailmassa.

²⁵ Newtonilaisessa universumissa tämä taipumus ilmenee toimijan pyrkimyksenä kohti lepotilaa, jolloin kansainvälisen järjestelmän sisältämä agitaatio on pienin mahdollinen.

kaa, mutta niiden negatiiviset vaikutukset kyetään järkevällä toiminnalla patoamaan. Tendenssi on kohti harvempia toimijoita, koska tilanne on silloin helpommin identifioitavissa, mikä puolestaan johtaa suurvaltojen roolin keskeisyyteen ja pienvaltojen ongelmalliseen painumiseen huomiokynnyksen alle ja niiden jäämiseen suurvaltojen intressipiirien armoille.

Positionalismien sisältö liittyy pysyvyyden tematiikkaan: Kuinka pysyvä on kansainvälinen politiikka ja kuinka pysyvän sen haluttaisiin olevan? On selvää, että itselle epäedullisen tilanteen pysyvyys on ongelmallista. Kuitenkin suomalaisessa keskustelussa erityisesti Kekkonen aikana on ollut korostuneesti esillä ajatus elementaarista faktoista, joille Suomen politiikan täytyy perustua. Tietyissä mielessä nämä faktat luovat epäedullisen tilanteen, jossa Suomen rooli on selviytävä. Pysyvä asiointi on siten negatiivisesti määrätynyt. Pysyvyys, vaikka negatiivisena, on kuitenkin turvallisempaa. Tämä juontuu siitä, että pysyvyys luo puitteet toistuvuudelle ja sen hallinnalle. Negatiivisesta ympäristöstä huolimatta tunnustetut faktat luovat pohjan oppimiselle, jonka avulla selviytyminen hankalissa oloissa on toistuvaa. Urautumisen tärkeys liittyy tässä kielipelissä vakiintumisen turvallisaviin piirteisiin, mikä mahdollistaa poliittisen yhteisön maksimaalisen sopeutumisen omaan osaansa ja tälle sopeutumiselle perustuvan selviytymisen. Urautuminen on voimavara ja toistuvuus merkki turvallisuudesta.

Positionalismi korostaa toimijoiden rooleja, niiden suhteellista pysyvyyttä sekä roolin mukaisen toiminnan tärkeyttä. Toisin sanoen linja nähdään ajattomana – ts. se säilyy samana –, koska sitä vaalii aktiivinen toimija, jonka perusolemukseen kuuluu tämän linjan tiedostaminen ja sen mukainen käyttäytyminen. Valtiomiestaito liittyy tämän perusolemuksen vaalimiseen ja siitä muistuttamiseen. Tässä hengessä Keijo Korhonen toteaa (1975, 41) ETYK-konferenssin yhteydessä, että sen “tehtävänä ei ollut muuttaa, vaan vahvistaa”. Hän näki konferenssin tapana vahvistaa pysyvämmät puitteet intressipohjaiselle valtioiden väliselle kanssakäymiselle: “kansoilla ei ole ystäviä, on vain etuja.” Pysyvyyden juuret hän (1980, 340) yhdistää biologiseen geeniperimään.

Rajojen ja rajaamisen rajateknologinen ongelmatikka liittyy erityisesti Länsi-Euroopasta käytyyn keskusteluun 1980- ja 1990-lukujen taitteessa. Euroopan integraation katsottiin hämärtävän Suomen rajattavuutta. Korhonen toteaa vuonna 1989 julkaistussa puheessaan, että Suomi on onnistunut asettamaan rajat EC-ratkaisuille (vrt. Sivonen 1991, 16–17). Suomen puolueettomuuspolitiikka rajaa Suomen vaihtoehtoja ja pakottaa sanomaan ‘ei’ eurooppalaisen integraation eräille mahdollisille piirteille. Näiden lisäksi Korhonen katsoo integraation ns. neljän vapauden (tavaroiden,

palvelusten, pääomien ja ihmisten vapaan liikkumisen) rajaavan Suomen valintoja: “Eurooppa tulee seuraavan sukupolven aikana kokemaan mahtavan maahanmuuttopaineen – ehkäpä uudentyyppisen kansainvaelluksen – erilaisen, mutta mittasuhteiltaan ja vaikutuksiltaan ehkä yhtä huomattavan kuin rappeutuva Länsi-Rooman valtakunta koki 1500 vuotta sitten. Suomikaan, syrjäisyydestään ja luontonsa karuudesta huolimatta, ei voi jäädä sen vaikutusten ulkopuolelle. Ei varsinkaan, jos kuvittelemme mitä EC:n neljäs vapaus saattaisi merkitä. Suomalaisten on säilytettävä isäntävalta omassa maassaan. Meidän on pidettävä hallussamme oikeus määrätä, kuinka paljon muukalaisia tänne tulee, valita tulijat omien tarpeittemme mukaan ja huolehtia heidän sulauttamisestaan Suomen kansaan” (Korhonen 1989, 137). Positionalismiin liittyy käsitys Suomesta rajoineen periksi antamattomana entiteettinä, mutta samalla käsitys ajallisten kriisien ja ongelmien itsenäisen hoitamisen välttämättömyydestä. Korhonen määrittelee myös ajasta riippumattomien ilmiöiden joukon esimerkiksi tuomalla esiin Länsi-Roomaa kohdanneet kansainvaellukset. Näin hän tuo esiin ajattomia rajauksia ja käsitteellisiä kokonaisuuksia korostavaan rajaperformatiiviin, kuten positionalismiin yleisine ja ikuisine totuuksineen kuuluukin.²⁶

5.3.2. *Odota-ja-katso ja optionalistinen orientaatio*

Raimo Väyrynen (1982) nostaa esiin sen, ettei Suomen ulkopolitiikan ymmärtäminen voi perustua pelkälle yksioikoiselle positioanalyyksille. Suomi on pienvalta, jolla on parlamentaarinen järjestelmä ja kapitalistinen tuotantomalli. Tarkkailija voisi suoraan viivaisesti ajatellen Väyrysen mukaan määritellä Suomen aseman ja roolin näistä toimijatasen attribuuteista käsin. Se, että Suomi on liittoutumaton valtio lisää mahdollisten Suomeen liitettävien merkitysisältöjen määrää. Suomi voidaan ymmärtää esimerkiksi ‘sillan rakentajana’. Tiukan positionalistisen ajattelun tekee ongelmalliseksi se, ettei se esimerkiksi suurvaltakeskeisyydessään ota huomioon Suomen omintakeisia piirteitä ja kokemuksia. Ristiriita tiukkojen positionalististen hierarkioiden ja Suomen todellisen aseman välillä johtaa vaikeaselkoisuuteen tulkittaessa Suomen tekemisiä.

---

²⁶ Heikki Patomäki (1991, 74) toteaa realismin ja uusrealismin korostavan muuttumattomuutta: “Yhteisö ja sitä vastaava valtio [...] määritellään tyyppillisesti ajattomaksi ja universaaliksi identiteetiksi, jonka sisällä voi tapahtua muutoksia, edistystäkin ja joka voi antaa toiminannalle merkityksen. Määritelmän mukaan seuraa, että yhteisön rajat = identiteetin jatkuvuuden rajat. Näin ollen yhteisö kohtaa rajojensa ulkopuolella epäjatkuvuuden, kontingenssin, yhteensopimattomuuden, epätoivon – ja viimein väkivallan.”

Raimo Värynen (1982) näkee tämänkaltaisen vaikeaselkoisuuden johtavan helposti selityspaineisiin, jotka tulevat esiin 'hämäryyttä' selittävinä yllirationalisoina mal-leina.²⁷ Värysen mukaan näiden rationalisoidujen hahmotelmien ongelmana on, etteivät ne kykene selittämään kattavasti Suomen asemaa, vaan ne jättävät aina joitain tärkeitä piirteitä huomioon ottamatta.²⁸

Positionalistinen piirre sai osakseen kritiikkiä myös korkealta tasolta: Presidentti Kekkonen toteaa *Ulkopolitiikka*-lehdessä (1977, 3) seuraavasti: "Maantieteellisten tekijöiden ja historiallisten analogioiden liiallinen korostaminen saattaa kuitenkin johtaa erheellisiin yksinkertaistuksiin. Ympäröivä maailma nähdään helposti muuttu-mattomana sekä oma ulkopoliittika autonomisena ja ongelmattomana, kunhan kerran on tehty realistinen perusvalinta." Positionalismi nähtiin liian passiivisena ja konservatiivisena vaihtoehtona. Asemat ja roolit korostuvat positionalismin mukaisesti vaihto-ehdojen säilyttämisen tärkeyttä korostavassa *optionalistisessa* ajattelussa, mutta kansainvälisen politiikan kenttä käsitetään muuttuvana: Samalla tavoin kuin positio-nalismissa, myös optionalistisessa kielipelissä faktojen tunnustaminen on keskeistä. Faktat ovat kuitenkin muuttuvia, tai paremminkin muuttuvuus on fakta ja tämän faktan tunnustaminen on ennakoimista mahdollistava piirre. Haettaessa aktiivisempia vaihto-ehdoja ja korostuksia Suomen ulkopoliittikan taitoon 1960-luvulla esille nousi erityisesti optionalistinen odota-ja-katso-piirre. Vaikka tämä orientaatio kuulostaa sangen

---

²⁷ Kriittisesti tarkastellen positionalistiset rationalisaatiot sivuuttavat oleellisia tekijöitä. Toisaalta niillä voidaan väittää olevan taipumus tuoda luonnollisina perustatuksina esiin ideologisesti latautuneita väittämiä. Suomen kansainvälispoliittista asemaa koskenut suomettumiskeskustelu heijasteli 1970-luvulla yleisempää, myös positionalistisiin malleihin liittyvää, ongelmaa. George Maude (1982, 6) tuo esiin näkemyksen, jonka mukaan suomettumiskeskustelu käsiteli Suomea yleiseltä kannalta. Tämän yleisen mallin soveltaminen sai aikaan sen, että Suomi 'revittiin' omasta spesifistä kontekstistaan esimerkillistämään jotain yleisellä tasolla: Neuvostoliiton yleisiä valtopoliittisia aikoja. Tästä johtuen suomettuminen käsitteenä jäi hämäräksi siihen liittyvien empiirisempien tutkimusten tuodessa esiin Suomen erityistä asemaa kuvastavia asianhaaroja, jotka eivät sopineet yleiseen käyttöön tarkoitettuun 'suomettusteoriaan'.

²⁸ "One solution is to entirely reject the commitment to military cooperation with the Soviet Union. This is not, however, a politically viable conclusion, neither does it comply with the historical lessons that can be derived from the Finnish security policy in the interwar period. Another solution is to explain the 'Finnish dilemma' in the light of a traditional theory of power politics. An effort in this direction is to interpret the FCMA Treaty and its military implications in the light of deterrence theory, which may, however, capture only a tiny part of the reality. The stress on the deterrent value of the treaty is to expect that it will make the desired impact and that hence there is no need to implement its provisions [...]. The third way to reduce the role ambiguity in Finnish foreign policy is to define Finland as a part of the stable European balance of power. This approach can also be traced to the theories of power politics."

passiiviselta tilaisuuksien ja optionaalisten hetkien odottamisineen, sen sisältö mahdollisti/mahdollistaa Suomelle aktiivisen tarkkailun ja osallistumisen keskeisiin kansainvälisen politiikan ilmiöihin ja erityisesti Euroopan integraatioon.

Siinä, missä positionalismi ammentaa amerikkalaistuneesta realismin traditiosta ja sen uusrealistisesta variantista, optionalismin juuret voidaan johtaa suomalaistetusta saksalaisperäisestä ajattelusta. Kari Palonen (1987) juontaa ajatuksen reaaliolitiikasta 1800-luvun Saksaan, missä termi ilmensi toteutettavuutta ideaalien tavoittelun sijasta: Politik ist eine Kunst des Möglichen. Realiolitiikka tässä yhteydessä muodostaa moninaisen käsitteen, jonka paljolti epäyhtenäiset vivahteet nostavat esiin sekä lainalaisuuksia – aina naturalistisiin ja biologisiin lainomaisuuksiin asti – että ajatuksen poliittisesti latautuneista tilanteista, joissa arvostelukyky tulee esiin ja punnitaan. Palonen (1987, 101) määrittelee termin Realpolitik vastareaktiona liberaalien ideoiden kuviteltuun toteutuskyvyttömyyteen, mutta samalla Palonen tuo esiin tämän opposition suhteellisuuden painottamalla realpolitik-tradition suhtautuneen vain kriittisesti – ‘krapulaisesti’ – liberaaleihin ajatuksiin. Realpolitik-tradition siirtyminen Suomeen sodan jälkeen ja sen suomalainen merkityssisältö liittyy tähän krapulaisuuden teemaan. On hyvin luonnollista, että saksalaisesta merkityksestä suodattuivat pois suurvallan imperialistiseen rooliin liittyvä sisältö (1987, 102).²⁹

Pienen valtion olemassaolo ja toimijuus vaatii erityistä taitoa. Paasikiven painotukset olivat geopolitiittisten lainomaisuuksien sijasta epävarmuudessa, suhteellisuudessa ja ympäristön kovissa faktoissa (Palonen 1987, 105).³⁰ Paasikivi nostaa esiin sen, että usein ulkopolitiikkaa täytyy tehdä ilman, että kaikki tai mitkään faktat olisi selvillä tilanteissa, joissa on aina useita toteutettavia mahdollisuuksia. Lisäksi Palonen tuo esiin Paasikiven käsityksen, jonka mukaan vain suuret vallat voivat olla kansainvälisen politiikan subjekteja. Pienille valtiolle tämä on vaikeaa, koska suvereniteetin sijasta toimijan määreeksi tulee kyvykkyys intentionaaliseen toimintaan: Pienen valtion ongelmana on, että sen ulkopolitiikan täytyy ottaa huomioon muiden intressejä ja täten sen kohtalossa heijastuu suurempien tekemiset. Pienestä valtiosta tulee helposti

---

²⁹ Siinä, missä vuoden 1848 epäonnistunut vallakumous johti liberaalien arvojen kritiikkiin Saksassa Suomessa päinvastoin vuoden 1917–1918 tapahtumat nostivat esiin moraalisen ja oikeudellisen linjan. Vasta toinen maailman sota muutti tämän asetelman tuoden esiin reaaliolitiittisen linjan hyveellisyyden. Tässä yhteydessä J. K. Paasikivi ja Urho Kekkonen liittyvät reaaliolitiittian linjaan sitä uudelleen suomalaisittain hahmottaen. Traditionalistisesti reaaliolitiikka ammensi vahvasti ajatuksesta historiasta erilaisena ja preferoituna viisauden lähteenä verrattuna moraalisiin ja lainopillisiin formulointeihin.

³⁰ Kekkosen ajattelun samankaltaisuudesta kts. Juhani Suomi (1981).

vain objekti muiden toiminnalle. Tämänkaltainen tilanne vaatii pienen valtion ulkopoliitikalta erityisiä taitoja. Pienistä valtiosta saattaa tulla harjoitetun politiikan viisauden, onnekkouden ja ulkopoliitiikan taiteen kautta toimijoita kansainvälisessä politiikassa (Palonen 1987, 107).³¹

Optionalistisesta orientaatiosta tarkasteltuna katastrofaalinen epäonnistuminen on alituinen mahdollisuus. Palosen mukaan yksi tärkeimmistä paasikiviläisen Realpolitik-’sovellutuksen’ piirteistä on huomion kiinnittyminen epäonnistumisiin onnistumisten sijasta. Oppia valtiomiehen ‘sisäisen silmän’ kehittämiseen haetaan ennemminkin epäonnistumisista ja niiden välttämisestä kuin onnistumisista ja niiden janoamisesta. Tässä resonoii vanha Thukydeelta peräisin oleva viisaus, jonka mukaan pienen ja heikon pelko on viisastuttavampaa kuin suuren ja vahvan voiton halu. Optionalismi muodostaa tärkeän piirteen, jolla ratkaisevia virheitä pyritään välttämään.

Optionalismi pyrkii maksimoimaan toimijuuden tuottamalla relevanttia tietoa eri vaihtoehtoista, jotta päätöksen tekeminen ylipäättään olisi mahdollista. Toisaalta optionalismi korostaa oikean ajoituksen teemaa. Tällä tavoin tarkasteltuna optionalistinen piirre on ilmennyt kahden erilaisen painotuksen kautta: ‘Odotaja-katso’-asennetta voidaan perustella huolellista ja vastuullista päätöksentekoa korostavien teemojen kautta. Tästä näkökulmasta odottaminen mahdollistaa huolellisen perehtymisen valittaviin vaihtoehtoihin.

---

³¹ Kekkonen ajattelun painopiste oli ennemminkin kansakunnan kehittämisessä kuin kansainvälispoliittisessa kontekstissa Suomi-valtioineen. Kekkonen näkee Suomen erityispiirteet ja sen kohtalon erityistapauksena, joihin ei välttämättä ole sovellettavissa, jotain geneerisempiä pienvaltioita koskevia käsityksiä (Palonen 1987, 107). Kekkonen näkee kansakunnan rakentamisen ja yhtenäistämisen myös keskeisenä ulkopoliitiikan tekemisen resurssina. Kansakunnan kehittyminen mahdollistaa sen tulemisen subjektiksi kansainvälispoliittisilla areenoilla, jolloin se voi vaikuttaa omaan kohtaloonsa. Kekkonen ajattelussa ulkopoliitiikka nivoutui tiiviisti sisäpolitiikkaan ja päinvastoin. Palonen (1987, 109) nostaa esiin myös ajatuksen Kekkosesta eräänlaisena kalkuloivana ja mittaavana valtiotaitajana siinä, missä Paasikiven ajattelu oli perustunut heuristisemmalle viisaudelle. Kekkonen ajatus tarkkuudesta eri vaihtoehtoja punnittaessa (kalkuloinnista) tuo esiin taidon ennemminkin kuin Paasikiven perään kuuluttaman taiteen ulkopoliitiikkaa tehtäessä: Avainmetafora siirtyy taiteilijasta tekniikan osajaan (teknikkoon). Palosen formulointi erottelu kontrastoituu Heikki Patomäen näkemyksen kanssa: Paasikivi näki tosiasioiden asettamat faktat reunaehtoina harjoitetulle poliitikalle (Patomäki 1991, 94). Tosiasiat eivät suoranaisesti sanalleet ulkopoliitiikkaa, vaan ne oli huomioitava kun tavoiteltiin arvoitettuja päämääriä. Kekkoselle faktat olivat Patomäen mukaan paljon määräävämpiä ja jättivät primäärisenä olemisen tasona vain vähän vaihtoehtoja sekundäärisille oleville, kuten presidentille Suomen johdossa. Toisena Kekkonen uudistuksena Paasikiven linjaan Patomäki näkee valtion käsittämisen eliönä, jonka oli oltava kunnossa, jotta se kykenisi maksimaalisesti sopeutumaan omaan ympäristöönsä. Tämä Kekkonen ajatus nosti esiin konsensuksen, yhteiskunnallisen yksituumaisuuden, vaateen.

Odottaminen on siten perusteellisuuden mitta ja siten toivottavaa. Toinen tapa on ajatella, että odottamisen tulee kestää niin kauan kuin jotain ilmenee mikä luo pakottavan tarpeen lopettaa odottaminen. Esimerkiksi Neuvostoliiton mielipiteen ilmaisun odottelu oli Suomelle tärkeää tehtäessä integraatiota koskevia päätöksiä. Se oli merkki, jota tuli odottaa. Samoin Neuvostoliiton romahtaminen oli merkki Suomelle, että oli mahdollista sitoutua Euroopan unioniin. ‘Merkki’ voi olla sitten jotain odotettua – esim. Neuvostoliiton suostumus – tai sitten odottamatonta – esim. raju muutos turvallisuusympäristössä. Tärkeää on, että odottelu kestää niin kauan, että jotain tapahtuu, mikä mahdollistaa suhteellisen riskittömän päätöksenteon.³² Tätä silmällä pitäen optionalismi pyrkii turvaamaan mahdollisuuden ratkaista asiat myöhemmin. Ratkaistavuus halutaan turvata ja siirtää ajankohtaan ja tilanteisiin, joissa selviytymiselle optioiden olemassaolon käsitetään takaavan suurimman menestymisen mahdollisuuden.

Yksittäisissä ratkaisuisissa asiat on pantu ikään kuin pöydälle odottamaan, että kyseessä olevan instituution luonne muuttuisi suotuisaan suuntaan (Hakovirta 1975, 416). Tälle odottamistyyppille Hakovirta näkee varianttina sen, että Suomi odottaa asioiden yleisempää selkiytymistä ja kehittymistä suotuisampaan suuntaan ennen kuin se tekee valintansa. Tästä on esimerkkinä tietyn integraatoratkaisun lykkääminen, kunnes kansainvälispoliittinen ilmapiiri muuttuu niin, että edellytykset integraatoratkaisuille tulevat suotuisimmiksi. Viimeisenä Suomelle tyyppillisenä odottamisen piirteenä Hakovirta käsittää Neuvostoliiton kannan selville saamisen tärkeyden. Toisin sanoen ennen tämän kannan esille tuloa Suomen ei kannata tehdä integraatio-päätöksiään.

Eräs tapa mieltää optionalistista kielipeliä liittyy akateemisessa keskustelussa hyvin yleiseen tapaan käsittää, että ongelmat ratkeavat, kun uutta informaatiota akkumuloituu ja ajattelulla on aikaa perehtyä asioihin syvällisemmin. Ajasta tulee näin kasvavan varmuuden jatkumo, jolloin voimme olettaa nyt ongelmallisten ja epämääräisten käsittekokonaisuuksien vähitellen varmistuvan. Ajatuksena on, että liikuttaessa siihen hetkeen, missä ei olla sillä hetkellä, tapahtumat selkiytyvät ja esiintyneet ongelmat ratkeavat. Näin määrätystä linjasta tulee ajallinen funktio, nykyhetken suttuisuuden selkiytyessä ajan funktiona.

---

³² Optionalistinen asenne sopi hyvin yhteen Neuvostoliiton ulkopolitiikan kanssa. Ilmari Susiluoto (2002, 53) korostaa venäläisen ajan pituutta. Venäjän ulkopolitiikka heijastuu kärsivällisyytenä ja oikean hetken odottamisena.

Erityisesti optionalistinen odota-ja-katso-asenne on korostunut suhteessa Euroopan integraationprosessiin: “Länsi-Euroopan integraatiolle on ollut ominaista, että se on aika ajoin tullut hyvin entropisiin muutosvaiheisiin: eri integraatioideat ja -suunnitelmat ovat kilpailleet keskenään, uusien suunnitelmien syntyessä vanhojen instituutioiden tulevaisuus on käynyt epävarmaksi, uusia on oltu luomassa tietämättä, mihin vaihtoehtoisuomaan niiden kehitys ohjautuisi” (Hakovirta 1975, 415). Integraatioprosessin ailahtelevuus ja epävarmuus heijastuu Suomen omaksumassa linjassa: “Suomelle on ollut tyypillistä odottaa Länsi-Euroopan integraatiojärjestelmän muutostilan päättymistä verraten pitkään ennen omakohtaista sitoutumista suuntaan tai toiseen. Suomi on odottanut ympäristön vaihtoehtojen sulkeutumista” (Hakovirta 1975, 416). Keskeistä on ollut, ettei asioita ole tarvinnut ratkaista tässä-ja-nyt, vaan on voitu odottaa suotuisempia aikoja tai sitten ajankohtaa, jolloin asiat on ollut pakko ratkaista.

Odottamisvaihe pitää sisällään myös sen, että sen sijasta, että Suomi olisi joko ulkona tai sisällä suhteessa johonkin instituution, Suomi on eräänlaisessa välitilassa. Tämä välitila on tärkeä sen johdosta, että se sallii Suomen olevan kosketuksissa eri tahoille ja mahdollistaa näin tiedonkeruun mahdollisia ratkaisuja varten: Odottaminen pitää sisällään informaation kumuloimisvaiheen. Tarkoituksena on muodostaa käsitys siitä, mihin ollaan liittymässä. Hakovirran mukaan tämä ei ole mahdollista etäältä, vaan on Suomen intressissä olla kosketuksissa integraation keskeisiin instituutioihin, jotta keskeinen tieto kyseisten instituutioiden tilasta, luonteesta sekä niissä tapahtuneista muutoksista olisi saatavilla päätöksenteon tullessa ajankohtaisemmaksi. Etäisyyden vaihtoehtona Hakovirta nostaa esiin ajatuksen erityyppisistä liittännäisjärjestelyistä ja tarkkailija- sekä huomioitsija- asemista, mitkä mahdollistavat Suomelle tiedonkeruun. Optionalismi määrittä esimerkiksi Suomen suhdetta Pohjoismaiden neuvostoon – Suomi päätti jättäytyä sotilaallisia ja suurvaltakonflikteja käsittelevien keskustelujen ulkopuolelle, – EFTA:an – Suomen toivomuksesta perustettiin ns. FINEFTA, jossa Suomi sai liittännäisjäsenen statuksen suhteessa EFTA:an – ja EEC:hen.

Hakovirran peräänkuuluttaman odottamisen keskeinen piirre on kosketuksissa olon ja tilanteen aktiivinen seuranta. Hakovirta (1975, 419) luokittelee kosketuksissa olon erilaisia vaihtoehtoja. Suomi voi osoittaa kiinnostuksensa integraatiota kohtaa tai sitten sanoutua sen mahdollisuudesta kokonaan irti: “Osallistumattomuuden toisena äärimuotona on tällöin pidettävä kiinnostuksen nimenomaista kieltämistä, toisena varauksetonta kiinnostuksen osoittamista. Äärimmäisen kiinnostumattomuutensa valtio voi osoittaa esim. osallistumalla johonkin muuhun integraatioprosessiin, joka sulkee käytännössä kokonaan kyseessä olevaan neuvotteluun osallistumisen

mahdollisuuden.” Toisena rinnakkaisena ja osallistumiseen osittain liittyvänä kosketuksessa olon säätelyinstrumenttina Hakovirta näkee ehdollisuuden. Suomi voi asettamalla varauksia säädellä omaa kosketustaan integraatioon ja sitä konstituoi viin neuvotteluihin ja instituutioihin. Optionalistisesta näkökulmasta odota-ja-katso-menetelmän mahdollistavat välitilat muodostavat keskeisen Suomen ulkopolitiikan intressin. Niiden manipuloiminen nähdään resurssina, joka takaa mahdollisuuden sekä kerätä tietoa idästä ja lännestä että pienelle valtiolle epätavanomaisen aktiivisen mahdollisuuden vaikuttaa omaan kohtaloon kansainvälisen politiikan myllerryksissä.

Optionalistinen näkökulma korostaa tiedon etuoikeutettua luonnetta. Suomi tietää ja tiedostaa niin idän kuin lännen näkökulmia ja osaa odottaa oikeaa hetkeä. Se osasi valmistella maaperää sille, että itäinen naapuri voisi hyväksyä Suomen kannalta edulliset ratkaisut samalla varmistaen, ettei Neuvostoliitto näyttänyt 'heikolta' ja menettänyt kasvojaan suhteessaan Suomeen (Hakovirta ja Patokallio 1976, 45). Tietyllä tavoin epäsymmetriasta informaation siirtoa pidetään toivottavana, jonka seurauksena Suomi tietää enemmän muista kuin kukaan tietää Suomesta. Optionalismi asettaa Suomen eräänlaiseen välitila-asemaan, jossa sillä on useita vaihtoehtoja, optioita. Suomi on siten 'lintu-vai-kala'-asemassa, vaikka se ulospäin pyrkiikin välittämään viestiä johdonmukaisesta ulkopolitiittisesta linjasta.³³

Toisin kuin positionalismi optionalismi liittää ulkopuolisen osaamisen käytännön viisauteen kuin kykyyn havaita sekä tunnistaa muiden positioita. Tämä kuva liitetään usein machiavellisiin. Fortuna voidaan käsittää resurssiksi.³⁴ Näin toimija voi ratsastaa Machiavellin terminologiaa käyttäen fortunaa tuottamalla aalloilla. Kysymys

---

³³ “Ainakin tulevaisuudessa voidaan kuvitella sellaisiakin tilanteita, että meiltä vaaditut uhraukset osoittautuvat liian suuriksi. Tällöin on muistettava, miksi neuvottelemme EC:n kanssa. Emme siksi – kuten jotkut intoilijat tuntuvat uskovan – että ns. 'eurooppalaiseksi' pääseminen olisi arvo sinänsä. Vaan siksi, että ajamme tämän Suomi-yhtiön etuja” (Korhonen 1989, 136).

³⁴ Machiavellin kirjoituksissa käsite käytännön järjestä on korostuneessa asemassa. Käytännön järjelle monessa suhteessa rinnakkainen käsitys yleisestä mielestä (eng. common sense) nostaa käsitehistoriallisesti esiin sotilaallisen selviytymisen. Yleinen mieli liittyy alun perin kykyyn selviytyä taistelujen keskellä. Toisaalta se voidaan liittää yksinkertaiseen maanviljelyselämää. Maanviljelykseen keskittyneet yhteisöt elivät yksinkertaista elämää verrattuna kaupunkeihin. Maan hedelmistä eläminen vaati tiettyjen rutiinien ylläpitoa vaihtelevista olosuhteista huolimatta. Tässä yhteydessä fortuna-käsite viittaa sattumiin ja vahinkoihin, kuten esimerkiksi hallaan, raekuuroihin, tuholaisiin tai myrskyihin, jotka kohtaavat tämänkaltaista yksinkertaista yhteisöä. Virtue taas viittaa kykyyn selviytyä fortunaa vaikutuksista huolimatta. Yhtäältä on siis hyveellistä kyetä selviytymään erilaisista arvaamattomuuksista huolimatta (Sarsila 1982).

ei ole niinkään fortunan vastustamisesta tai selviytymisestä siitä huolimatta, vaan fortunan hyväksi käyttämisestä. Westfalenin rauhan jälkeinen tilanne oli selkeä: Kansainvälisen politiikan toimijat olivat eriytyneet ja metaforisesti hajaantuneet etäällä toisistaan anarkian ‘meressä’. Tämä kuva muistuttaa Homeroksen Odysseiaa siinä, että valtiotoimijoita voi verrata maagisen meren toisistaan erottamiin saariin. Tämän assosiaation kautta valtiotaidosta tulee Odysseuksen sankarillisiin kykyihin verrattavaa, joka paasikiviläisittäin vaatii ‘sisäisen silmän’, näkemyksen käyttöä ja jalostamista. Oleellista optioinalismin kannalta on Odysseuksen selviytymiskyvyn perustuminen miltei yksinomaan oveluudelle ja deseptiivisyydelle. Odysseus hallitsijan prototyyppinä löytää tiensä perille, johdattaa miehistönsä ja laivansa kotiin. Odottamattomuus ja sattumien hyväksikäyttö ovat vallitsevia Homeroksen valtiotaitoa koskevassa metaforisessa kuvauksessa. Tarinassa informaation hallinta näyttölee yhtä tärkeää roolia selviytymisvälineenä kuin miehistön navigointitaidotkin ja ne tukevat toisiaan

Kylmän sodan olosuhteissa Suomelle oli edullista korostaa omia uhrauksiaan lännen silmissä, sitä että Suomi toimi välttämättömyyden vallitessa aivan kuin pakon sanelemana. Suomi pyrki tästä syystä painumaan taka-alalle pois epäedullisesta huomiosta, jonka aiheuttajana oli läheiset/altistavat suhteet Neuvostoliittoon.³⁵ Näkymättömyys saattaa olla hyvin tuhoisaa kansainvälisen politiikan toimijan näkökulmasta, mutta tässä yhteydessä se oli Suomelle hyvin tärkeää. Pyrkimys pysyttäytyä suurvaltaristiriitojen ulkopuolella oli eräänlaista näkymättömyyden strategiaa.³⁶ Tämä näkymättömyyden strategia näyttäytyi esimerkiksi pienten askelten politiikkana. Harto Hakovirta (1975, 428) nimeää erään Suomen ulkopolitiikan korostuneimmista piirteistä “pienten askelten strategiaksi”. Tämä tarkoittaa, sitä että integroituminen johonkin instituutioon ‘paloitellaan’ osiksi, niin kuin tikapuut muodostuvat puolista ja jakavat matkan helppoihin paloihin. Tämä käsittelyapparaatti nostaa esiin sellaisia käsitteitä kuten ‘ensiaskleet’, ‘huomioitsija’, ‘ulkojäsen’, liittännäisjäsen’ jne. Hakovirta (1975, 429) tuo esiin myös huomaamattomuuden käsitteen: “Pienten askelten strategialle on

---

³⁵ Toimijuuden kannalta on oleellista, että se on ulkopuolisesti silmiinpistävää. Tällä tavoin suomettumistermin silmiinpistävä käyttö oli itseasiassa Suomen toimijuuden esille tuomista tavalla, millä Suomi sitä vähiten halusi.

³⁶ Max Jakobson (1968, 209) nostaa esiin Suomen aseman kansainvälisen politiikan ulkopuolella: “[...] Jaltan konferenssia seuranneen neljännesvuosisadan aikana Suomi ei ole kertaakaan joutunut lännen ja idän ristiriitojen kohteeksi tai aiheeksi. Sitä on tuskin koskaan edes mainittu lännen ja idän välisessä jatkuvassa väittelyssä. Kylmä sota on kulkenut Suomen ohitse.”

siis tyypillistä osallistumisen lisääntyminen tietyssä integraatioinstituutiossa pikku hiljaa, ikään kuin liukumalla tai valuen niin, ettei synny sellaisia spektakulatiivisia tapahtumia, jotka kiinnittäisivät huomiota esim. joukkotiedotusvälineissä ja saisivat sitä kautta aikaan kehityskulun politisoitumisen.” Hitaus nähdään poliittisena voimavarana, jonka suojissa on mahdollista edetä sellaisiin päämääriin, jotka muuten olisivat vaikeita elleivät mahdottomia. Kun päästään pienten askelten kautta lähelle päämäärää, Suomen asema alkaa vaikuttaa siltä, kuin se olisi jo jotain. Siitä tulee näin melkein EFTA:n, EU:n ja NATO:n jäsen, jolloin kysymys ‘lopullisesta’ päätöksestä onkin vain tosiasioiden tunnustamisesta ennemminkin kuin jonkin kategorisen muutoksen tekemisestä. Optionalismiin liittyvä pienten askelten politiikka on politisoitumisen välttämiseen pyrkivää politiikkaa. Tarkoituksena on suunnata huomio pois Suomen tekemien päätösten poliittisesta latautuneisuudesta. Tämä kiusallinen politisoituminen saattaa tapahtua joko kansainvälisen politiikan kontekstissa (esim. Norderk) tai sitten sisäpoliittisessa kentässä (esim. Nato).

Optionalistinen ajattelu perustuu yhtäältä epävarmuuteen ja toisaalta siihen liittyvään informaation epätäydellisyteen. Suomen kuva omasta asemastaan oli erilainen kuin Neuvostoliiton kuva Suomen asemasta. Tämä synnytti tilan, jonka puitteissa strategia oli enemmän luovuutta kuin välttämättömyydelle alistumista. Suomen ulkopolitiikkaan on liittynyt myös tietoisuus tiedon epäsymmetrisydestä: Kaikkea sitä, mitä yksi toimija tietää, muut eivät tiedä. Tästä näkökulmasta tiedon hallinta oli oleellinen osa luottamuksellisten suhteiden rakentamista. Tämä liittyy myös eliitin rooliin ja erityisesti Kekkonen hahmoon. Tieto strategian todellisesta luonteesta ei ollut tasaisesti kaikkien saatavilla. Ei myöskään Suomen sisällä. Tietety tahot olivat tietoisempia strategian sisällöstä. Näin tarkastellen toiset taas elivät siinä uskossa, että se, mitä sanottiin ja tehtiin, heijasteli jotain todellista. Strategian onnistumisen kannalta oli oleellista, että oli tahoja, jotka ottivat luottamukselliset suhteet vilpittömästi omaksi asiakseen.

Miten optionalistinen orientaatio ilmenee nykyisessä kontekstissa? Transformationalmin korostuessa tärkeä optionalistinen piirre ilmenee haluna välttää sellaisia ratkaisuja, joissa yhteisöllisyys on suurvaltojen väline ja pelinappula. Näin esimerkiksi Natoon liittymistä karsastetaan, koska sen koetaan joillakin tahoilla olevan Yhdysvaltojen kansallisen intressin väline. Tässä suhteessa optionalismi muodostaa instrumentin, jonka avulla on mahdollista säilyttää tietty etäisyys joihinkin läntisiin instituutioihin samalla, kun varmistetaan, ettei Suomea assosoida negatiivista arvovaltaa omaavaksi kansainväliseksi omituisuudeksi tai ongelmaksi – ettei se joudu väärään tai arveluttavaan seuraan. Optionalistisesti toimijuus voidaan määritellä sitoutumisen funktiona, jota

voi hallita ja tarpeen tullen käyttää.³⁷ Toisin sanoen pieni maa voi kontrolloida sitoutumista voimavarana ajaessaan omia intressejään. Tämänkaltainen sitoutunut toimijuus muuttaa vaikuttamisen päämääriä, joten muuttuneiden päämäärien osalta sitoutuminen lisää vaikutusvaltaa, arvovaltaa ja mahdollistaa siten Suomen intressin toteutumisen. Valikoiva liittoutuminen on siis etuoikeus toimia hyveellisten päämäärien hyväksi. Sen mukanaan tuoma arvovalta kääntyy vaikutusvallaksi eritoten suhteessa tilan ulkopuolisiin tai sen menneisyyteen kuluviin liittoutumattomiin maihin.³⁸

5.3.3. *Rauhantutkimus ja emansipatoristinen orientaatio*

Emansipatoristinen ajattelu Suomen ulkopoliitikasta pyrkii avaamaan konservatiivisia – ts. positionalistisia – rakenteita. Tämän purkamis- ja avaamisprosessin tarkoituksena on tuoda esiin vaihtoehtoisia näkökulmia ja uusia 'ääniä'. Osmo Apunen (1977, 11) luonnehtii sodan jälkeistä J. K. Paasikiven ulkopoliittista oppia: “[...] J. K. Paasikiven keskeisenä ulkopoliittisena sanomana oli alistuminen kansainvälisten suhteiden asettamiin välttämättömyksiin. Niissä hallitsevina olivat muuttuneet voimasuhteet Neuvostoliiton hyväksi. Syntynyttä ulkopoliittista ajattelutapaa voidaan luonnehtia oikeistorealismiksi.” Apunen jatkaa korostamalla konservatiivisen ajattelutavan ongelmallisuutta: “Se ei ollut kovin suopea sellaisille näkemyksille ja tulkinnoille, joiden lähtökohtana oli pienenkin valtion vallinnan vapaus [...]” Apusen peräänkuuluttama ajatus pienen oikeudesta vapauteen on keskeistä emansipatorismille ulkopoliittikan tutkimuksessa. Tämä liitti myös yleismaailmallisen emansipaation Suomen omaan asemaan, jolloin kansallinen kokemus vähäpätöisyydestä, sorrosta ja epäoikeudenmukaisuudesta sai ilmiänsä yleisempänä pienen oikeuksien korostuk-

---

³⁷ Raimo Väyrynen (1977, 13) tuo esiin kompleksisuuden lisääntymisen kansainvälisessä järjestelmässä: “[...] riippuvuuden lisääntyminen on johtanut kansainvälisen vuorovaikutusverkon tiivistymiseen ja kansainvälisen järjestelmän kompleksisuuden, toisin sanoen entropian, lisääntymiseen.” Väyrynen käsittää lisääntyneen kompleksisuuden johtaneen yhtäältä tarpeeseen hallita etropiaa ja toisaalta haluun löytää vaihtoehtoisia malleja keskinäisriippuvuuden korostamiselle. Erityisesti kehitysmaissa, jotka usein kokevat jääneensä dominoituun asemaan riippuvuussuhteissa, on korostuneeseen asemaan Väyrysen mukaan noussut omaehtoisuuden ja omavaraisuuden strategia. Interdependssi-strategian avulla voidaan pyrkiä dominoivaan asemaan, jolloin keskinäisen riippuvuussuhteen etujen korostaminen peittää ja mystifioi taloudellisia ristiriitoja.

³⁸ Kreikan rooli Naton ulkopuolella ei voinut mitenkään olla niin vaikutusvaltainen kuin Naton jäsenenä tai Suomen rooli ei määrätelmällisesti voi olla niin vaikutusvaltainen kuin esimerkiksi Norjan rooli (Honkanen 2001, 15).

sena.³⁹ Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että emanssipatorismi tutkimusorientaationa olisi sidoksissa valtiojärjestelmään.⁴⁰ Rauhantutkimus kritisoi kansallisvaltiojärjestelmää aikansa eläneenä todellisen kehityksen ja muutoksen ‘tukkeena’ ja omaksui asenteen, jonka mukaan “tutkimuksen viiteryhmänä ei ole mikään yksittäinen valtio vaan koko maailmanyhteisö” (Rytövuori 1982, 9).⁴¹

Varsin yleinen tapa jäsenellä ulkopoliittikan tutkimusta – dikotomia realistien ja idealistien välillä – ei sellaisenaan sovellu Suomeen. Suomalaisessa kontekstissa on ilmennyt taipumuksia käsittää alaa jäsentävä konflikti rauhantutkimuksellisesti orientoituneiden ja toisaalta strategista ajattelua korostavien välille. Esimerkiksi Snellmannia tulkiten Osmo Apunen ja Helena Rytövuori (1982, 62) jakavat voiman käsitteen kahteen: emansipatoriseen ja represiiviseen. He toteavat, että represiivinen, dominoiva voima on yleinen lähtökohta kansainvälisen politiikan teoretisoinnissa. Kirjoittajat tuovat esille käsitteen strategeista, joita ohjaa halu alistaa muut käyttämällä hyväksi fyysisiä vallan instrumentteja sen sijaan, että he haluaisivat tietää muista. Emansipatorinen (progressiivinen) voima pyrkii taas kohti autonomiaa ja potentiaalien toteutumista tavalla, joka tukee vastaavaa prosessia myös muualla sekä muiden osalta.

Klassisen ajattelun varassa voidaan ajatella, että yhteisöllinen hyvä elämä muodostaa poliittisen elämän teloksen, päämäärän. Suhteessa tähän päämäärään poliittinen toiminta tulee merkitykselliseksi. Praktisen viisauden käsite korostaa samaan hengenvetoon sitä, että valittujen keinojen täytyy olla suhteessa haluttuun päämäärään. Tarkemmin ilmaistuna näiden keinojen tulee ilmentää sekä konstituoida arvetuttua päämäärää. Apunen ja Rytövuori (1982, 62) nostavat tämän ajattelun esiin määritelleessään suomalaista ulkopoliittikan tutkimuskenttää. Yhtäältä on ajattelijoita, jotka korostavat uhkakuvien olemassaoloa ja merkitystä valtiollisen olemassaolon kannalta.

---

³⁹ Esim. Heikki Patomäki (2003, 348) korostaa, että heikkoja toimijoita tulisi tukea ja globaalia hallintaa demokratisoida.

⁴⁰ Helena Rytövuori (1983, 11) toteaa rauhantutkimuksen synnystä seuraavasti: “Kun rauhantutkimus toisen maailmansodan jälkeen nousi esiin uutena ja modernina tutkimusalana oli syntytaustana ajatus, että kansainvälisen politiikan valtapolitiittisen teorian maailmankuva oli käynyt kestäättömäksi ydinaseiden tuomissa uusissa realiteeteissa.”

⁴¹ Esimerkiksi Ydin-lehden (1980, no. 2) haastattelussa Ulkopoliittisen instituutin silloinen johtaja Kari Möttölä totesi, että “olennaista on [...] se, jatkavatko teollisuusvaltiot puuttumistaan kolmannen maailman asioihin vai myöntävätkö ne kaikkien valtioiden itsenäistä kehitystä kunnioittaviin ja kehityseroja tasaaviin uudensuolaisiin taloudellisiin ja poliittisiin suhteisiin pohjoisen ja etelän välillä”. Samaan kysymykseen rauhan säilymisen edellytyksistä vastanimitetty Helsingin yliopiston professori Raimo Väyrynen vastasi, että suurvaltojen toimien ohella rauhan tilan edellytyksenä on “kaikkien köyhimpien kehitysmaiden hyväksi toimivan taloudellisen tasauksen aloittaminen”.

Tästä näkökulmasta ulkopoliittikan arvotetuksi päämääräksi nousee minimaalinen hyvän elämän määritelmä eli henkiinjääminen. Keinot tämän päämäärän saavuttamiseksi konstituivat henkiinjäämistä ja siten vallitsevaa kansainvälistä politiikkaa. Tästä paljolti positionalistisen orientaation mukaisesta näkökulmasta poliittinen valta alkaa ilmentää pelkoa ja sen sisältö määrittyy fyysiseksi voimaksi elämän fyysisten minimien korostuksen kautta. Koska minimien säilyttäminen on välttämätöntä ja suuremman hyvän saavuttaminen illusorista varsinkin pienen valtion näkökulmasta, seurauksena on jääräpäisen kestävyuden korostus (Apunen ja Rytövuori 1982, 63). Näin kestävyys ja sinnikkyys nousee esiin keskeisinä hyeinä alistavaa – repressiivistä – voimaa korostavien taholta.

Toisaalta olemassaolo/selviytyminen voidaan määritellä progression kautta, jolloin selviytyminen on liikkumista pois fyysisistä minimeistä. Tämä emansipatorinen prosessi muodostaa itsessään vallan määritelmän, jossa progression toteutuminen on se, mitä vallalla tarkoitetaan ja mihin sitä käytetään. Apunen ja Rytövuori (1982, 69) toteavat, että tämä progressiivinen käsitys on muodostanut valtiollisen ulkopoliittikan keskeisen sisällön toisen maailmansodan jälkeen. Näin Suomen valta on käsitteellistetty sosiaalisen kyvykkyyden termein. Tämä käsitys Suomen ulkopoliittikan luonteesta oli hyvin yleinen kylmän sodan aikana. Esimerkiksi kattaessaan syitä siihen miksi rauhantutkimus ilmeni Suomessa 1960-luvulla, Unto Vesa (1995, 71) nostaa esiin Urho Kekkosen ajatuksen uuden vuoden puheessa 1961, jossa Kekkonen totesi: “Eikö ole tullut aika, että Suomi voisi tähän asti kohtalokkaan erikoisasemansa kääntää hyödyksi itselleen ja muille, so. turvata oman rauhansa sekä toimia myös sillanrakentajana lännen ja idän välillä?” Tämä kysymys nosti esiin siirroksen ulkopoliittisessa orientaatioissa ei vain kohti optionalismia vaan myös aktiivista rauhanpolitiikkaa. Rauhanpolitiikka oli liikettä pois uhkakuvista kohti luottamuksellisia suhteita. Noudattamalla tämän näkemyksen mukaista politiikkaa idän ja lännen välissä kaikki hyötyisivät. Vesa (1995, 71) tulkitsee 1960-luvun aktiivisemmän ajanjakson mahdollistaneen uuden ulkopoliittisen orientaation, koska liennytpolitiikka tarjosi uusia positioita ja rooleja pienille ja keskisuurille valtiolle: sovittelija, välittäjä ja kriitikko.

Emansipatoristinen piirre Suomen ulkopoliittikassa juontuu paljolti rauhantutkimuksen esille noususta 1960-luvulla ja siihen liittyneen uuden tutkijasukupolven tutkimuksellisista intresseistä. Se tieteenalakuulttuurin muoto, joka määritteli paljolti puolueettomuuden sisältöä 1970- ja 1980-luvuilla, nivoutui paljolti rauhantutkimukseen. Tärkeää on huomata, että tämän kulttuurin piiristä nousi Suomen kansainvälisen politiikan uusi tutkijasukupolvi. Tässä yhteydessä erityisen tärkeä oli Rauhan- ja konfliktintutkimuksen neuvottelukunta, joka tarjosi tutkijoille rahoitusta projekti-

luontoisten tutkimusohjelmien parissa.⁴² Unto Vesa jäljittää (1995, 11) varsinaisen rauhantutkimuksen juuret Suomessa 1960-luvun puoleen väliin. Vaikutukset juontuivat amerikkalaisesta mallista, jonka kehittelyyn olivat osallistuneet Karl Deutsch, David Singer ja Quincy Wright ja pohjoismaisesta rakenteellisemmin painottuneesta traditiosta (Rytövuori 1990). Nämä juonteet yhdistyivät Pohjoismaisissa Kesäakatemoissa, joita järjestettiin myös Suomessa. Tämä 'löyhänä' liikkeelle lähtenyt konteksti sai vähitellen institutionaalisemman luonteen. Kehitys johti Rauhan- ja konfliktintutkimuskomiteaan – johon kuuluivat esim. Jan-Magnus Jansson, Risto Hyvärinen, Keijo Korhonen ja Yrjö Uitto – joka eteni rauhan- ja konfliktintutkimuksen neuvottelukunnan (1966) kautta varsinaiseksi alan laitokseksi (1970). Komitea käsittelee suosituksissaan rauhan- ja konfliktintutkimusta ylikansallisesta näkökulmasta, mutta samalla suomalaisia erityispiirteitä ja kysymyksiä korostaen. Ylikansallisen tuomista kansalliseen yhteyteen perusteltiin tuomalla esiin alan suomalaisen tutkimuksen kehittymätöntä tilaa. Logiikka oli, että tutkimuksellinen kehitys oli helpoimmin saavutettavissa juuri niissä kysymyksissä, joiden tutkimiseen oli kansallista inspiraatiota. Tällaisia olivat esimerkiksi Suomen puolueeton asema, Suomen ja Neuvostoliiton väliset suhteet ja Suomen mahdollisuus osallistua konkreettien ohjelmien toteuttamiseen omalla teknisellä osaamisellaan. Tämän lisäksi on huomattavaa, että tuotetun tiedon sovellettavuuteen kiinnitettiin huomiota (Vesa 1995, 21). Ajatuksena oli, että esimerkiksi ulkoasiainhallinto voisi käyttää tutkimuksellista tietoa hyväkseen.⁴³

Suomalaiselle rauhantutkimukselle Raimo Väyrynen (2002) näkee ominaiseksi halun kritisoida traditionalistista tutkimusta:⁴⁴ Rauhantutkimus halusi aloittaa kritisoida vanhoja, 'vaarallisia' (esim. kaksinaisuus tai ydinpelote) käsitteitä tarjoamalla kritiikkinsä kantimiksi empiirisiä tutkimuksia.⁴⁵ "Tutkimuspolitiikassa haluttiin pitäytyä lujasti empiiriseen tutkimukseen, ajateltiin oltavan erityisen 'relevantteja' keskittymällä

---

⁴² Tässä yhteydessä esille nousevat sellaiset tutkijat kuin Pertti Joenniemi, Raimo Väyrynen, Harto Hakovirta ja Vilho Harle. Tähän yhteyteen voi nostaa Tampereen rauhantutkimuksen ryhmän avainhenkilöt: Arosalo, Joenniemi, Mikkonen, Varis, Vesa ja Väyrynen (Vesa 1995, 31). Näiden nimien 'kestävyys' osoittaa rauhantutkimuksen parista uran aloittaneiden pitkällisen ja voimakkaan vaikutuksen suomalaisessa tutkijayhteisössä. Samalla tulee esiin rauhantutkimuksen vaikutus tässä yhteisössä.

⁴³ Taprin toimintaa liittyneistä linjaerimielisyyksistä ja poliittisista jännitteistä kts. esim. *Ydin* 6, 3, s. 37–40.

⁴⁴ Tarja Väyrynen (2003, 131) tuo esiin, että suomalaiselle rauhantutkimukselle on ollut ominaista kriittisen asenteen esille tuominen, joka näkyy esimerkiksi *Kosmopolis*-lehden julkaisupolitiikassa.

⁴⁵ Unto Vesa (1995, 33) toteaa, että ns. Tampereen rauhantutkijoiden toinen merkittävä piirre oli "laajojen empiiristen aineistojen kokoaminen ja hyväksikäyttö".

ajankohtaisiin konkreettisiin konflikteihin ja välttämällä ‘filosofointia’ ja ‘nojatuoli-analysointia’, vaikka samalla haluttiin kyllä kytkeä empiirinen tutkimus laajempiin rauhanteorioihin ja rauhanfilosofioihin ja tällä taas välttää behavioraalisen ja kvantitatiivisen kansainvälisten suhteiden tutkimuksen rasitteita” (Vesa 1995, 51). Traditionalististen kirjojen pariin suuntautuneiden ‘nojatuolimatkojen’ asemesta esille tuotiin kriittisen empiirisen tutkimuksen tärkeys.⁴⁶ Kirjaston kätköistä haluttiin ‘kentälle’ tutkimaan, mitä kansainvälinen politiikka todella on ja miten sitä voisi muuttaa parempaan suuntaan.⁴⁷

Rauhantutkimus tarjosi suomalaiselle puolueettomuuskeskustelulle ajatuksen neutraalista etuoikeutetusta katsantokannasta. Mielenkiintoisella tavalla Suomen kansallinen näkemys yhdistyi tähän yleistä neutraalia tarkastelupistettä korostavaan käsitykseen: “Rauhantutkimuksen katsottiin myös poliittisella tasolla sopivan hyvin yhteen Suomen kansainvälisen aseman ja aktiivisen rauhantahtoisen puolueettomuuspolitiikan kanssa” (Vesa 1983, 274). Johan Galtungia lainaten, Apunen ja Rytövuori (1982, 76) toteavat, ettei rauhantutkimuksella ole isänmaata. Toisaalta heidän mukaansa tämä ei tarkoita, että rauhantutkimuksen päämäärältä puuttuisi lokus. Rauhantutkimuksen lokus on vain muu kuin suvereeni valtio.⁴⁸ Tästä näkökulmasta he (1982, 80) toteavat, että suomalaisen rauhantutkimuksen tutkimuksellinen intressi juontuu ennemminkin kansainvälisistä ja skandinaavisista vaikutteista kuin mistään kansallisesta kontekstista. Suomalainen rauhantutkimus keskittyi usein kaukaisiin asioihin, joita traditionaalisemmat lähestymistavat eivät pitäneet relevantteina, koska ne eivät legitimoituneet Suomen valtiollisen intressin kautta. Suomalaisen näkökulman

---

⁴⁶ Unto Vesa (1995, 45) kartoittaa 1960-luvun rauhantutkimukseen keskeisesti vaikuttaneita ajatuksia. Hän toteaa, että eräs tärkeä juonne oli ajatus konflikteista ja niiden säätelystä: “[...] keskeiseksi käsitteeksi muodostui konflikti, ristiriita sekä perustavoitteeksi ristiriitojen säateleminen.” Tämän määritelmän lisäksi rauhantutkimukseen vaikutti Vesan mukaan Ydin-lehden ympärillä muodostunut keskustelu sekä alan tutkijoiden näkemykset. Ytimen muodostama kirjoittelu tähdensi pesäeroa strategian ja turvallisuuden tutkimukseen ja omaksui voimakkaasti vaikutteita Johan Galtugin rakenteellisesti painottuneista analyyseista. Tämä painotus oli voimakkaasti läsnä myös alan tutkijoiden ensimmäisissä töissä (Vesa 1995, 46).

⁴⁷ Apunen ja Rytövuori (1982, 65) jakavat tutkijan olemassaolon kontekstit kolmeen: valtaestablishmenttiin, akateemiseen establishmentiin ja sosiaalisiin liikkeisiin. Heidän esille nostama ongelma rauhantutkimuksen kyvyttömyydestä tuottaa erityisiä aloitteita ja ehdotuksia juontuu rauhantutkimuksen sijainnista valtaestablishmentin ulkopuolella. Toisaalta juuri tämä ‘sijaintiongelma’ erottaa rauhantutkimuksen näkökulman traditionalisteista, jotka ovat tiivistä integroituneet ulkopoliittisen päätöksenteon huipulle.

⁴⁸ Kts. Patomäki (2000, 139).

määrrittelevyys esti traditionaalisesti orientuneita 'näkemästä' sellaisia ongelmia tutkimusongelmina, joita määritti yleinen globaali näkökulma.

Suomalaisella rauhantutkimuksella oli sekä idealistiset että realistiset piirteensä, joihin yhdistyi positivistinen metodologinen taipumus (Väyrynen 2002, 14). Tästä näkökulmasta ristiriidat eivät kummunneet niinkään tavanomaisesta idealismi-versus-realismi-asetelmasta, vaan alalle tulleiden uusien nuorien tutkijoiden ja vanhemman sukupolven vastakkain asettelusta sekä tutkimuksellisten ryhmien välisistä poliittisista jännitteistä. 1960-luvulla alan suomalainen kenttä oli muutostilassa, kun siihen syntyi uusia institutionaalisia muotoja – mm. Tapri ja Upi. Myös alalla paljon vaikuttanut 'raivaajasukupolvi' oli jäämässä vähitellen taka-alalle – kuten Hyvärinen, Killinen ja von Bondsdorff. Tässä yhteydessä Raimo Väyrynen lehtihaastattelussa luonnehtii, että alan uusi sukupolvi löysi itsensä paljolti tyhjiöstä, on kuvaava. Samassa hengessä Väyrynen (1975, 17) toteaa, että "toisen maailmansodan jälkeisestä ulkopoliitikasta on alkanut ilmestyä vakavasti otettavaa tutkimusta vasta äskettäin. Näin ollen kokonaiskuvan luominen Suomen ulkopoliitikan historiasta ei ole kovin helppo tehtävä, sillä jo pelkästään olemassa oleva tutkimustieto on suhteellisen hajanaista. Viime aikoina Suomen ulkopoliitikan historian tutkimus on kuitenkin alkanut saada uutta ilmettä [...]". Uusia tutkimuksellisia teemoja korosti myöskin behavioralististen vaikutteiden saapuminen Yhdysvalloista ja Skandinaviasta, jotka olivat omiaan erottamaan uuden sukupolven vanhasta traditionalistisemmin suuntautuneesta tutkijakunnasta.⁴⁹

Emansipatorismi pyrkii vapauttamaan valtapoliittisista pidäkkeistä ja väkivaltaisista rajoitteista. Se pyrkii löytämään kansainvälisen toimijan, joka kykenee elämään yhteisöllisten arvojen ja päämäärien mukaisesti. Heikki Patomäki (1991, 103) käsittää toimijan arendtilaisittain olevan kyvykäs uuden aloittamiseen ja alulle panemiseen.⁵⁰ Tämänkaltainen toimijuus liittyy myös realistiisiin malleihin. Esimerkiksi Machiavelli

---

⁴⁹ Tarja Väyrynen (2003, 121) toteaa, että "[...] rauhantutkimuksen voidaan sanoa kehittyneen aaltoliikkeenä, jossa kriittisyyden ajatus on milloin kilpaillut ja milloin kulkenut rinnakkain tieteellisyyden idealin ja normaalitieteellisen otteen kanssa".

⁵⁰ Heikki Patomäki (1998, 7–8) korostaa toimintaa keskeisenä rauhantutkimuksen piirteenä: "Rauhantutkimuksen tehtävänä on osoittaa, miten reaalihistoriallisia tendenssejä voidaan kumota ja toimia itse johdonmukaisesti niin, että voidaan estää politiikan muuntuminen ja muuntaminen väkivallaksi sekä edesauttaa väkivallan muuntumista ja muuntamista politiikaksi. Samalla rauhantutkimus edistää rauhanomaista, demokraattista politiikkaa." Kts. Patomäki (1996) ja Kähkönen (1998, 117–124).

korostaa aloitteen ottamisen tärkeyttä rajujen ja odottamattomien toimien muodossa. Patomäen näkemyksen erottaa kuitenkin siihen liittyvä toimijuuden sitominen toiminnan kontekstiin, jolloin se lakkaa olemasta autonominen ja itsessään merkityksellinen kansainvälisen politiikan määre: “[...] toiminta on pikemminkin mahdollista vain muiden ihmisten tekojen ja sanojen kontekstissa, ja toiminnan mielekkäys edellyttää puolestaan sosiaalisen maailman ja ihmisten erilaisuuden, moninaisuuden, siis pluralismin.”⁵¹ Tässä erilaisuuden kentässä toiminta ei ole ainoastaan subjektin ominaisuus suhteessa johonkin objektiin. Toiminta hahmottaa myös toimijaa siinä, missä se tuo esiin toiminnan kohteen prosessissa, joka antaa toimijalle sen identiteetin suhteessa pluralistiseen kontekstiin. Toiminnan hahmottaminen tällä tavoin johtaa Patomäestä (1991, 104) siihen, että löytyy “uusien poliittisten subjektien tyyppejä”. Tästä näkökulmasta keskeiseen asemaan nousee kansainvälispoliittisen tilan laajentaminen niin, että se tukee ja mahdollistaa uusia toimijuusmuotoja.

Emansipatorismi korostaa yhteisöllisen toimijuuden roolia. Yhteisöllisyys tulee pääasäntöiseksi toimijuuden ilmenemismuodoksi. Yhteisöllisyyden ilmentymät pitävät sisällään sen, mitä toimijuudella tarkoitetaan. Kriittinen etäisyys, joka kuvasti toimijaa positionalismissa ja optionalismissa, viittaa itsenäisen toimijan kykyyn määrittellä oma todellisuutensa muista riippumatta. Yhteisöllisen toimijuuden näkökulmasta eri tahoilla ei ole tämänkaltaista itsenäistä kriittisyyden piirrettä. Kriittisyys ei siis määrity suhteessa erillisyyteen, vaan todellisuus määrittyy vain yhteisöllisen prosessin kautta. Tässä hengessä Jarmo Heinonen (1987, 283) näkee globaalin maailmanyhteisön ainoana mahdollisena vastauksena ihmisen olemassaolon tuottamiin vaikeuksiin, kuten ongelmiin suhteessa luontoon: “Globaalin yhteisön menestys on sama kuin oma menestyksemme. Sen tappio on sama kuin oma tappiomme. Meidän ja sen välillä vallitsee kohtalonyhteys... Kansallisvaltioiden rajat ovat juuri niin epätodellisia kuin on aavistettukin. Me jaamme kohtalomme suuremman yhteisön kanssa. Me jaamme sen eurooppalaisen ja viime kädessä koko maailmanyhteisön kanssa.” Yksiselitteisen toimijakäsitteen asemesta korostuu toimijoiden kirjo. Emansipatoristisesta tutkimusorientaatiosta tarkastellen toimijuus vaihtelee ruohonjuuritasolta valtioihin ja transnationaalisiin toimijoihin tavalla, jossa toimijoiden merkityksellinen piirre on niiden yhteisvaikutuksessa.

---

⁵¹ Kts. esim. Patomäki et al. (2002).

Yhteisö koostaa toiminnan puitteet, joiden käsitetään tarjoavan kontekstin moninaisille 'äänille'. Tarjoamalla paikan eri tahoille yhteisö on ainoa konteksti, jossa näiden äänet voivat kuulua ja tulla kuulluiksi: Ääntä ja siihen liittyvää merkitystä ei ole yhteisön ulkopuolella. Näin esimerkiksi Suomen ääni ei tule kuuluviin Euroopassa kuin niiden yhteisöjen kautta, joihin se kuuluu. Jakamisesta ja yhteisyydestä tulee keskeinen politiikan piirre. Vain ne asiat, jotka on jaettu, ovat merkityksellisiä ja merkittäviä ja se, mikä ei ole jaettua, voi tulla merkittäväksi vain suhteessa jaetun olemassaoloon. Suomen erityispiirteiden ymmärtäminen vaatii Suomen kuulumista johonkin yhteisöön, jossa sen omaehtoinen ääni voi kuulua. Tästä emansipatoristisesta näkökulmasta moniäänisyydestä tulee yhteisöllisyyden tunnusmerkki. Merkityksellinen pluraalisuus on yhteisöllisyyden määre. Näin integratiiviset pyrkimykset nähdään helposti negatiivisina tekijöinä, jotka tarpeettomasti rajoittavat yhteisöllisen toimijuuden ilmenemistä. Yhteisöllisyys liittyy uusien äänien kuulemiseen, eli se on uusien tahojen tuomista yhteisöllisyyden piiriin.

Toimijuus ilmenee ennen näkymättömien ja sivuutettujen tahojen tuomisena 'päivänvaloon'. Kansainvälisen politiikan tutkimuksessa tämä on ilmennyt esimerkiksi vähemmistökansoista ja niiden oikeuksista käytävänä keskusteluna erityisesti pohjoisen ulottuvuuden tutkimuksen yhteydessä. Tämän tutkimuksen tarkoituksena on suunnata resursseja niin, että yhteisöllinen taso tukee emansipoituja yhteisöllisen olemassaolon muotoja sen sijaan, että ääniä vaiennettaisiin. Toisin sanoen tutkimuksen tarkoituksena on 'paljastaa' tahoja, jotka käsitetään totalisoiviksi, poissulkeviksi ja alistaviksi. Suomalaisessa kontekstissa korostuneessa asemassa on uhattujen, marginalisoitujen ja heikkojen äänien tuominen sisään yhteisöllisyyden piiriin. Tämän prosessin oikeutus vahvistuu suhteessa suomalaiseen kokemukseen heikkouden luonteesta ja toisaalta heikkojen olemassaolon oikeutuksesta.⁵²

Emansipatoristinen piirre ilmenee tieteenalan nykykeskustelussa esimerkiksi yleisen ja maailmanlaajuisen intressin korostuksena. Tästä näkökulmasta varsin yleinen käsitys on, että Suomi on sidoksissa länttä paljon laajempaan maailman yhteisöön. Tutkimusorientaatio tuo esiin tieteenalan sukupuun ja sen valtavirran negatiivisessa valossa, jossa länsikeskeisyys nähdään vallan epäsymmetrisiä rakenteita heijastelevana ongelmana. Emansipatorisessa kontekstissa käsite maailmanpolitiikka

---

⁵² Kts. esim. Tarja Väyrysen toimittama *Kosmopoliksen* (2000, 30, 1) erikoisnumero "Gender ja poliittinen väkivalta".

(world politics) viittaa kielipeliin, jossa painotetaan maailmanlaajuisia prosesseja valtiokeskeisten lähestymistapojen asemesta. Kansainvälinen politiikka viedään maailmanlaajuiselle tasolle, jossa esiin nousee uusia perinteisiin toimijoihin vaikuttavia rakenteita, prosesseja ja toimijoita. Pääpaino on maailmanlaajuisessa yhteenkietoutuneisuudessa, joka yhdistää kansainvälisen politiikan traditionaalisesti ymmärrettyä sosiaaliin, taloudellisiin, ympäristöllisiin ja kulttuurisiin tekijöihin. Tähän lähestymistapaan liittyy vanhojen, uudelleen esiin tulevien ja uusien ongelmien tutkimus maailmanlaajuisen intressin näkökulmasta. Tärkeän tutkimusintressin muodostaa kansainvälisten institutionaalisten ratkaisujen löytäminen laajoihin ongelmiin, kuten sairaudet, ympäristön saastuminen, huumeiden leviäminen ja ruokavarantojen riittämättömyys.

Paljolti emansipatoristisessa hengessä suomalainen rauhan ja konfliktin tutkimus on pyrkinyt tarkastelemaan kansainvälisten konfliktien syitä rauhan ylläpitämiseen tähtäävästä näkökulmasta, jonka puitteissa eri tavat säännöstellä, rauhoittaa, ja ratkaista konflikteja ovat keskeisen mielenkiinnon kohteina. Orientaatio sitoutuu voimakkaasti sosiaalisen oikeudenmukaisuuden, emansipaation ja rauhan teemoihin. Kansainvälisten trendien mukaisesti vahva normatiivinen painotus tutkimusalalla on pyrkinyt laajentamaan perinteisiä turvallisuuskategorioita. Tähän yhteyteen liittyy myös turvallisuuden tutkimus, joka ottaa kriittisen asenteen tai sitten painottaa tavanomaisempia tekijöitä. Uusia painotuksia alalla on turvattomuutta aiheuttavat tekijät, kuten terrorismi, etnoliittiset ongelmat, pakolaisuus, ympäristöuhat, rasismi ja sukupuoleen kohdistuva väkivalta.⁵³ Kehitystutkimus lähestyy kehityksen ja alikehittyneisyyden ongelmatiikkaa maailmanlaajuisesta näkökulmasta.⁵⁴ Kehitystutkimus keskittyy tutkimaan ja kehittämään mahdollisuuksia poliittiseen, sosiaaliseen ja taloudelliseen kehitykseen eri yhteiskunnissa.⁵⁵ Demokratisaation teema nousee tässä yhteydessä korostuneesti esiin. Tutkimus tehdään paljon sekä historiallisesta näkökulmasta, mikro- ja makro-tasojen välisen vaikutuksen tiimoilta että arvioiden eri kansainvälisten ja kansallisten toimijoiden kehityspolitiikkaa.

Emansipatorismin ilmentämä ajatus yhteisestä intressistä määrittelee alan suomaista keskustelua myös 2000-luvulla. Keskeisenä normatiivisena teemana on, että

---

⁵³ Kari Laitisen väitöskirja "Turvallisuuden todellisuus ja problematiikka" vuodelta 1999 luoleiskatsauksen turvallisuuskeskusteluun.

⁵⁴ Esim. Siitonen (1996); Melasuo (1984).

⁵⁵ Suomalaiselle kehitystutkimukselle on ominaista, että se keskittyy melkein yksinomaan afrikkalaisten valtioiden kehityksen ongelmatiikkaan. Tällä hetkellä kehitystutkimuksen alla ei ole Suomessa tieteellistä aikakauslehteä. Julkaisuväylän on tarjonnut *Nordic Journal of African Studies*.

Suomen tulee olla mukana yleisen toteutumisessa ja että Suomen toimijuus on riippuvaista sen kyvystä olla mukana yleistä intressiä ilmentävässä maailmanlaajuisessa prosessissa. Emansipatorismi muodostaa sen johtimen, jonka kautta Suomi on kytköksissä yleiselle tasolle ja Suomen kansainvälinen asema hahmottuu yleistä varjelevana ja suojelevana tahona.

5.3.4. *Funktionalismi ja transformationalistinen orientaatio*

Max Jakobson (1989, 7) kertoo vuoden 1988 tapahtumia, jotka hän kokee yllättävinä ja mullistavina. Hän kysyy järkkymättömyyden järkkyyessä, että “onko mahdollista koota näistä sirpaleista kokonaisuus – filmi, jolla on ymmärrettävä juoni”. Jakobsonin vertaus eläviin kuviin korostaa hänen käsitystään muutoksesta ja murroksesta. Tämä muutos ei kuitenkaan ole hänestä juonetonta. Hän korostaa vakaiden olojen olevan pienelle valtiolle tärkeitä: “Ne arvostavat jatkuvuutta enemmän kuin muutosta. “Tämä preferenssi johtuu Jakobsonin mukaan siitä, että pienet maat “tietävät voivansa vain vähäisessä määrin vaikuttaa mahdollisiin muutoksiin: ne joutuvat sopeutumaan niihin.” Juonta haettaessa huomio ei enää kylmän sodan loputtua kiinnittynyt positionalistisiin rakenteisiin vaan yhteisöllisiin muutosprosesseihin. Näihin prosesseihin vaikuttaminen koettiin mahdollisena myös pienelle valtiolle: Olemalla mallimaana oikeansuuntaisen muutoksen etujoukossa Suomi kykeni hyödyntämään etuoikeutetusta marginaalisuudesta oppimaansa osaamistaan.

Optionalismi osoittaa mahdollisuuteen, jonka mukaan tulevaisuutta tai linjaa ei tarvitse määritellä suurella tarkkuudella niin kauan kuin se on käsitettävissä turvallisesti ja johdonmukaisesti. Kääntäen tämä voi merkitä sitä, että nimenomaan tulevaisuuden ‘auki jättäminen’ ja tähän sopeutuminen käsitetään keskeiseksi vaihtoehdoksi. Tässä yhteydessä *teleonomian* käsite on kuvaava. Teleonomia viittaa toimijoiden välisissä suhteissa ja niiden muodostamisissa järjestelmissä ilmenevään ominaisuuteen, jonka tuloksena syntyy päämäärähakuista toimintaa (Ahonen 1995, 54–56; Mayr 1988). Tämän linjateknologisen ajattelumallin vahvempi versio yleistää tietyn päämäärähakuisen linjan koskemaan koko ulkopoliittista kokonaisuutta. Vahvempi teleologinen linjateknologia tähdentää kansainvälispoliittisen järjestelmän olevan sellaisenaan matkalla kohti jotain päämäärää sen sijasta, että se vain sisältäisi tämänkaltaista toimintaa. Optionalistinen linjateknologia korostaa joko sattumien, muutoksien ja murroksien merkitystä tai sitten oppimis- ja sopeutumiskyvyn merkitystä kulloisenkin tilanteen perustekijöinä. Vahvempi linjateknologinen orientaatio puolestaan käsittää tapahtumat merkityksellisiksi lopullisten tai yleisten päämäärien valossa.

Transformationalismi korostaa Suomen kykyä itse vaikuttaa omaan kohtaloonsa.⁵⁶ Käsitteisältöjen nähdään heijastelevan tietoisesti synnytettyjä ja päämäärähakuisia kehitysprosesseja, joissa tulevaisuuden airuiden käsitetään antavan politiikalle merkityksen ja ohjaavan sen suuntaa. Esimerkiksi Pekka Sihvonon (1991, 16) toteaa, että integraatioon “[o]sallistuminen ja mukaan meneminen on välttämättömyys; kansallisen itsenäisyyden varjeleminen mahdollisen puitteissa on peruslähtökohta”. Sihvonon määrittelee puolueettomuuden joustavasti ja pragmaattisesti: “Puolueettomuudelle hyvästejä heittäneet arvioitsijat ovatkin unohtaneet keskeisen perusasian: politiikassa ei tunneta absoluuttisia käsitteisältöjä. Niinpä puolueettomuuskaan ei ole taakka, vaan oman identiteettimme rakennuspuu ja uusien avausten mahdollisuus.”

Vahvaa linjateknologiaa painottava transformationalistinen orientaatio tuo integroituvan valtioyhteisön käsitteen kansainvälisen politiikan muutoksen kontekstiin.⁵⁷ Olli Rehnin (2003, 229) toteamus, jonka mukaan parhaillaan “on käynnissä Euroopan yhdentymisen taloudelliseksi ja poliittiseksi yhteiseksi, lähes koko mantereen kattavaksi valtioiden yhteenliittymäksi”, tarjoaa esimerkin linja- ja rajateknologioiden transformationalistisesta käytöstä. Se maalaa eteen linjaskemaattisen kuvan päämäärää kohti hakeutuvasta prosessista. Samalla esiin nostetaan ajatus valtioiden yhteenliittymästä, jota rajataan käsitteellä *lähes* koko mantereen laajuisuudesta: “Suomen asema eurooppalaisessa yhdentymiskehityksessä saavutti 1990-luvulla sikäli maalinsa, että sille tarjoutui ensimmäisen kerran historiansa aikana mahdollisuus huolehtia eduistaan valtioiden tasavertaisuuteen nojaavan poliittisen yhteisön eli EU:n jäsenenä ja siten täysivaltaisena ja vapaana kansakuntana.” Rehn luonnehtii Suomen saavuttaneen päämääränsä, mutta tässä päämäärässä pysyminen vaatii rajaskemaattista tekemistä, rajaperformatiiveja: “[...] kuinka hyvin Suomi pysyy 2000-luvulla Euroopan muutoksen

---

⁵⁶ “Sopeutumisen sijasta meidän on ilmoitettava itsemme toimijana mukaan uuteen vuorovaikutustilanteeseen” (Sihvonon 1991b, 519).

⁵⁷ Transformationalistisissa muutosprosesseissa voidaan havaita vaiheita (epookkeja), jotka ovat välttämättömiä edellytyksiä seuraavalle vaiheelle. Näin Suomen ulkopoliittikan kehitystä/kasvua Janssonin avulla kommentoidessaan Unto Vesa (1976, 4) toteaa, että “kukin vaihe on selvästi muodostanut perustan ja välttämättömän edellytyksen kasvun seuraavalle vaiheelle”. Teleologinen transformationalismi ilmenee vahvasti esimerkiksi ETYK-prosessin yhteydessä. Esimerkiksi Olavi J. Mattila (1975, 1) korostaa ETYK:n yhteydessä vuosia jatkunutta keskeytymätöntä prosessia, joka tuottaa tulevaisuuden suuntaviivoja. Esko Antola (1976, 17) korostaa teleologista prosessinomaisuutta tarkastellessaan EEC:n roolia ja muutosta. Hän kuvaa tämän prosessinomaisuuden suunnitelmallisuutta, jonka tavoitteena on kehittää EEC:stä poliittinen liitto. Integratiiviset ‘markkinat’ ovat tälle eteenpäin suuntautuneelle tendenssille oleellinen, koska se tarjoaa tavan mieltää taustalla olevan ‘näkyttömän käden’ luonne.

tahdissa. Pystyykö Suomi ennakoimaan ja toimimaan niin, että se parhaiten turvaa etunsa nopeasti muuttuvassa toimintaympäristössä.” Valtioiden yhteenliittymän turvaaminen on yhtä kuin kyvykkyys ennakoita ja liikkua tahdissa sen kanssa. Rehnin ajattelua voidaan tulkita niin, että se perustuu ajatukselle rytmikkäästä liikkeestä, eräänlaisesta valtioiden välisestä tanssista, jossa seuraavan askeleen ennakoiminen muodostaa premissin sulavalle ja arvostettavalle tekemiselle.⁵⁸ Sulavan liikkeen mahdollistamaa politiikkaa Rehn kutsuu “ennakoi-ja-toimi-politiikaksi”: “Kun aika on kypsä, on poliittisen johdon toimittava tulevaa kehitystä ennakoiden nopeitakaan käännöksiä kaihtamatta, jos ne ovat välttämättömiä kansallisesti arvokkaiden päämäärien saavuttamiseksi.” Ennakoi-ja-toimi-kielipeli liittyy vahvaan näkemykseen siitä, mikä tulee olemaan lähes vääjäämätön kehitys Suomen kansainvälispoliittisessa ympäristössä. Tätä kehitystä Suomen tulisi transformationalistisesta näkökulmasta tukea ja vahvistaa.

Transformationalinen lähestymistapa näkee vallan kollektiivisena ominaisuutena. Raimo Väyrynen (1992, 97) jakaa kollektiiviset valtakäsitykset kahteen tyyppiin: “Kollektiivi voidaan tässä yhteydessä käsittää kahdella tavalla. Ensiksikin se voidaan määrittellä kokoelmaksi henkilöitä, jolloin valtasuhteet voidaan palauttaa yksilöiden välisiksi suhteiksi. Toinen mahdollisuus on todeta kollektiivilla olevan sellaisia kontekstuaalisia ominaisuuksia, joita ei voida palauttaa yksilön ominaisuuksiksi.” Näin tarkastellen transformationalismi avautuu kahdenlaisina toimijuutta koskevinä painotuksina. Yhtäältä korostuu toimijoiden rooli transformationaalisten prosessien kannalta. Muutosprosessi itsessään omaa toimijuutta, jolloin yksittäisten toimijoiden rooli muuttuu. Asiat ‘kollektivisoidaan’ ja esiin nousee yhteisöllinen henki.⁵⁹ Toisaalta Suomen ulkopoliittikan kannalta on tärkeä, että vaikka toimijuus määritetty näin kanssakäymisen ominaisuudeksi, toimijuus ilmentää itseään vain yhteistoiminnan tahojen – interaktoreiden – kautta. Tämä transformationalistinen näkökulma on tärkeää arvovallan käsitteen kannalta. Arvovalta voidaan liittää tiettyihin yhteistoimijoihin, vaikka yhteistoiminta – toisin kuin perinteisempi toimijuuden määritelmä – on itsessään yhteisöllistä ja jaettavaa.

---

⁵⁸ Sami Moisio (2003, 127) käyttää samassa teoksessa termiä “askelmerkki” kuvatessaan tapoja, joilla Suomessa suhtauduttiin 1990-luvun alussa EU-jäsenyyteen.

⁵⁹ Tähän yhteyteen liitettävässä mielessä Jaakko Iloniemi (1975, 3) toteaa, että “turvallisuusjärjestelyjen ei tulisi nojata ahtaaseen sotilaallisen tasapainon käsitteeseen, vaan sen tulisi olla dynaamisempi [...] [m]istä kaikki muut voivat sopia, siihen mekin voimme yhtyä”.

Poliittinen tila voidaan transformationalistisen käsityksen mukaan rakentaa sitoutuneen tekemisen ja yhteisöllisen hengen varaan. Tällä tavoin hahmoteltuna kansainvälinen politiikka perustuu kanssakäymiselle, eli interaktiolle siihen sitoutuneiden toimijoiden kesken. Tässä poliittisessa tilassa yhteisöllisyys muodostaa keskeisen toimijuuden piirteen sen asemesta, että toimijuus määrittäisi erillisyyttä ja etäisyyttä hakevan kriittisyyden kautta. Tästä lähtökohdasta tarkasteltuna yhteisöllisyys on jotain yhteistä, eikä sitä voi näin ollen monopolisoida, omistaa tai hallita joidenkin yksittäisten toimijoiden taholta. Tämä vastarinta monopolisaatiota vastaan näyttäytyy 1990-luvulla suomalaisessa tutkimuksessa epäluulona Yhdysvaltojen hegemoniaa ja unilateralismia samoin kuin ns. suuria unionimaita kohtaan, joiden käsitetään liiaksi määrittävän kansainvälisen yhteisön sisältöä ja sen taotoa. Yhteisöllisyyttä voi siis opettaa ja levittää, mutta sitä ei voi omistaa tai hallita. Transformationalistisesta näkökulmasta yhteisöllisen toimijuuden 'personifikaatio' – esimerkiksi, jos sille annetaan amerikkalaiset tai 'anglo'-keskeiset kasvot – nähdään haitallisena varsinkin, jos se tapahtuu suurten toimijoiden taholta. Yhteisöllisyys näin määritellen tukee pieniä toimijoita, joiden erityisessä intressissä transformaation tukeminen siis on.

Yhteistoiminnan painottaminen tuo esiin toimijuuden käsitteen korvaavan yhteistoimijan käsitteen. Transformationalistisesta näkökulmasta toimijan kyky toimintaan ei ole itseriittoinen ja autonominen. Pikemminkin se riippuu yhteistoiminnan kontekstista, joka tarjoaa tilaisuuksia toiminnalle sekä mahdollisuuksia käyttää näitä tilaisuuksia. Näin määriteltynä toimijuus on yhteistoimijan ja tämän yhteisöllisen kontekstin välinen suhde. Yhteisö käsitetään integratiivisesta näkökulmasta: transformationalistinen ulkopoliittikan kuva avaa käsitteen yhdestä yhteisöllisestä prosessista, hengestä. Yhteisön toimijuus tulee olemassa olevaksi integratiivisessa prosessissa, jossa useita tahoja tuodaan yhteisön piiriin. Suhteessa tähän integratiiviseen toimijuuteen myös yhteistoimijan arvovalta hahmottuu. Näin Suomen toimijuus nähdään suhteessa tämän kykyyn käyttää hyväksi integraation tuomia mahdollisuuksia ja edesauttaa integraation toteutumista. Suomesta tulee integraation 'mallioppilas' ja yhteisöllisen prosessin avoaltainen ilmentäjä, joka on usein toistuva kielipeli suomalaisessa keskustelussa.⁶⁰

---

⁶⁰ Ajatus mallikkuudesta ja esimerkillisyydestä on eräs suomalaisen keskustelun sinnikkäitä piirteistä. Esimerkiksi Jakobson (1968, 192) siteeraten U Thatia toteaa: "Suomen itsenäisyyden 50-vuotispäivänä Yhdistyneiden kansakuntien pääsihteeri U That lähetti tasavallan presidentille onnitteusanoman, jossa hän sanoi Suomea 'esimerkilliseksi YK:n jäsenvaltioksi'. Sanonta ei varmasti ole ollut pelkkä kohteliaisuus." Kts. esim. Hakovirta ja Patokallio (1975, 34).

Transformationalinen painotus liittyy tiiviisti funktionalismin esille tuloon Suomen ulkopolitiikassa traditionaalisten territoriaalisten – ts. high politics – kysymysten sijasta.⁶¹ Kylmän sodan loppu heijastui suomalaiseseen kansainvälisen politiikan tutkimukseen siten, että sen Eigenartissa tapahtui muutos kohti funktioiden roolin korostusta. Varsinkin positionalistiselle painotukselle nousi varteenotettavaksi vaihtoehdoksi kansainvälisen politiikan sisältöä transformoimaan pyrkivä funktionalismi.⁶² Patomäki (1991, 79) näkee funktionalismin pääpiirteet seuraavasti:⁶³ Funktionalismi ei hyväksy realismin ajatusta valtioista ainoina toimijoina; Toimijoita ovat ne, joilla on funktionaalisia tarpeita tai jotka edustavat niitä, kuten kansainväliset organisaatiot, Yhteistyön nähdään kehittyvän luonnollisen valinnan kautta, funktionaaliset toimijat oppivat omien intressiensä inspiroimana yhteistyön tärkeyden; Oppiminen leviää ja yleistyy uusille alueille synnyttäen uusia toimijoita.⁶⁴ EY ja EU hahmottuvat oppimisprosessin tuloksena syntyneinä kyberneettisinä entiteetteinä, joilla on itseohjautuvia piirteitä. Kylmän sodan lopussa positionalistinen – bipolaarisen – napaisuuden korostus alkoi väistyä tieteellisen keskustelun jäsentäjänä ja esille nousi muutoksen aktuaalisuus, joka korostui Euroopan integraation hyppäyksen myötä vuosikymmenen alussa.

---

⁶¹ Tavallaan funktionalistinen ajattelu oli jo ilmennyt Suomen sinnikkäässä tavassa erottaa talous ja politiikka toisistaan. Tämä eristäminen salli talouden varjolla tehtyjen ratkaisujen vähiten muokata myös ulkopolitiikan varsinaista sisältöä aivan spill-over-mekanismin mukaisesti.

⁶² Suurvaltojen välisten kiistojen syrjäytyminen kehitysmaista avasi Suomelle Raimo Väyrysen (1990, 34) mukaan mahdollisuuksia uuteen aktiivisuuteen “[...] diplomaattisen välitystoiminnan, rauhanturvaamisen ja humanitaarisen avun” alueilla. Turvallisuuspainotuksen lisäksi Väyrynen käsittää alueellisella tasolla esille nousevat taloudelliset ja ympäristöön liittyvät seikat. Selvää on, että low politics -alueiden nouseminen tärkeämpään asemaan johtaa high politics -alueen uudelleen arvioimiseen ja perinteisen politiikan aseman monimutkaistumiseen, koska siihen nähdään vaikuttavan monia sellaisia asioita, kuten ympäristön saastuminen, mitkä aikaisemmin koettiin vähäarvoisina.

⁶³ Patomäki kuvaillessaan suomalaista kansainvälisten suhteiden kenttää 1990-luvuan alussa nostaa esiin kahtiajaon realisteihin ja funktionalisteihin: “Kun asiaa [eli realistien ja funktionalistien eroja] tarkastellaan suomalaisen kansainvälisen politiikan tutkimuksen kannalta, niin huomataan ensinnäkin, että jako realisteihin ja funktionalisteihin on ollut olemassa jo varsin kauan, ja että niin sanotut ‘toisen sukupolven’ tutkijat omaksuivat aiempaa sukupolvea selkeämmin positivistis-behavioralistisen metateorian.”

⁶⁴ Keskeinen ero suhteessa erityisesti positionalismia korostavaan uusrealismiin ei ole niinkään oppimismallissa, vaan siinä mitä oppiminen ilmentää: “[...] funktionalismissa evoluutioympäristö liittyy ennen kaikkea hyvinvointitarpeisiin eikä valtioiden turvallisuus- ja valtakamppailuun; ja prosessista eivät ‘selviä vahvat’, vaan sen tuloksena on kestäviä yhteistyön institutionaalisia rakenteita” (Patomäki 1991, 80).

Funktionalistinen ajattelu on ollut olemassa jo kauan suomalaisessa ulkopoliittisessa ajattelussa huomion kohdistuessa matalan tason politiikkaan.⁶⁵ Funktionalismi ja neofunktionalismi ovat ajatuskokonaisuuksia, jotka hahmottavat perinteisen korkean politiikan katvealueisiin jääviä inhimillisten tarpeiden kenttiä. Funktionalistista katvealueiden korostusta voidaan pitää rinnakkaisena Suomessa yleiselle tavalle korostaa marginaalisuutta positiivisena/etuoikeuttavana piirteenä. Perinteisessä mielessä matalan tason aihealueet tulivat yhä tärkeimmiksi niissä käsiteteknologioissa, joiden kautta Suomen ulkopoliittikkaa tuotiin esiin. Raimo Väyrynen (1990, 33) toteaa, että “Suomessa ulkoministeriö ja ammattiministeriöt vetävät jatkuvasti rajaa ulkopoliittisesti keskeisten ja poliittisesti vähemmän merkittävien, funktionaalisten kansainvälisten suhteiden välillä”. Tämä aikaisemmin vähämerkityksellisen ‘low politics’ -alueen vähittäinen korostuminen merkittävänä huomion kohteena perustuu paljolti ajatukseen tietyn inhimillisen kanssakäymisen epäpoliittisesta luonteesta. Tämä epäpoliittisuus voi juontua joko halusta olla politisoimatta inhimillisyyden kannalta keskeisiä aihealueita – terveyttä, taloutta, liikennettä jne. – tai sitten näkemyksestä, jonka mukaan tietyt kansainvälisen kanssakäymisen muodot eivät ole yhtä keskeisiä ja tärkeitä kuin perinteiset high politics -alat – valtioiden turvallisuus, sota, rauha jne.

Kuten jo todettua, Mitrany ja Haasin hengessä suomalaisessa keskustelussa nousi esiin kysymyksiä, jotka kielipeleinä perustuivat tekniseen asiantuntijapositionista tapahtuvaan kielenkäyttöön, jossa asioita ratkottiin enemmän tekniskäytännöllisinä kuin poliittisinä kysymyksinä.⁶⁶ Funktionaalisten aihealueiden ja institutionaalisten ratkaisujen tähdentäminen johtaa helposti poliittisen piirteen illegitimisoitumiseen. Näin funktiot asettuvat määrättyllä tavoin perinteisten poliittisterritoriaalisten ratkaisujen/ongelmien antiteeseiksi ja vastalääkkeiksi: Funktioiden tarkoituksena on mahdollistaa, että asiantuntijat, joilla on käytännöllinen ja teoreettinen tietotaito, muodostavat ongelmien ratkaisun keskeisen perustan. Funktionaalista näkökulmasta ihmisten sosiaaliset, taloudelliset ja henkiset tarpeet, eli funktiot, korvaavat poliittiset intressit rakennettaessa hyvinvoivaa, demokraattista ja rauhanomaista Eurooppaa.

---

⁶⁵ Esko Antola (1981, 229) toteaa funktionaalistisen yhteistyön olevan yleiskäsite, “joka kattaa viime kädessä kaiken muun paitsi sotilaallisen ja poliittisen kanssakäymisen”.

⁶⁶ Heikki Patomäki (1991, 102) toteaa ulkopoliittikan keskustelussa tapahtuneen muutoksen tiivistäen sen seuraavasti: “Klassiseen realismiin liittyvä käsitys aidon poliittisen subjektuuden mahdollisuudesta. Paasikiven – ja ehkä Kekkosen eräiden tekojen – mukaan suomalaisesta (ulko)politiikasta on kadonnut subjekti, aito toimija, ja tilalle on astunut “tosiasioista” käytännöllispoliittisia päätelmiä ja Humen giljotiniin tiedostamattaan uhmaava positivistit (tai “insinööri”).”

Eurooppalaisessa ajattelussa funktioiden ja territoriaalisten ratkaisujen – valtioiden – välinen konflikti on paljon esillä. Funktionaalisesta näkökulmasta territoriaaliset ratkaisut näyttäytyvät vanhanaikaisilta elleivät vierailta suhteessa rationaaliseen ongelman ratkaisuun. Territoriaaliset ratkaisut turvallisuudilemmaan johtavat hajautuneeseen järjestelmään, jossa yhden alueellisen entiteetin intressit ovat harvoin samoja kuin toisten. Seurauksena on, että valta määrittyy toimijan kyvyn kautta toteuttaa omia intressejään muiden kustannuksella. Funktiot puolestaan käsitetään yleisestä näkökulmasta, jolloin niihin liittyvä valta määrittyy toimijan kyvyn kautta toteuttaa yleisiä päämääriä.

Transformationalistisessa kielipelissä yleiset päämäärät määrittävät tietyn tarvehierarkian perustalta ja korvaavat territoriaaliin ratkaisuihin liittyvän erityisten intressien anarkian. Funktionalistisesti sävyttynyt kriittinen tila sisältää spesifiä liikettä: Funktiot ovat erityisesti esillä alueilla, joilla intresseille perustuvan politiikan ei koeta johtavan myönteisiin tuloksiin. Ajatuksena on, että onnistuminen näillä alueilla johtaa funktionaalisen mallin leviämiseen uusille alueille erityisten territorioihin sidottujen intressien kustannuksella.⁶⁷

Miten politiikan rooli käsitteellistetään transformationalismissa? Usein yleisen hyvän tavoittelun nähdään perustuvan yleisinhimilliseen velvollisuuden tunteeseen sopimusten sijasta, jotka käsitetään poliittisen pelin ja kompromissien kautta vesittyneiksi erityisintressien tahdonilmaisuuksi. Tätä taustaa vasten yleinen velvollisuus ja sen mukaiset teot tulkitaan helposti politiikaksi käsitteen hyvin rajatussa myönteisessä mielessä. Kansainvälisten tapahtumien tiimellyksessä politiikan positiivinen rooli on nähty kykyä ja halua torjua riskitekijöitä ja ratkaista/raivata keskeisiä usein 'politiikasta' ja 'politisoitumisesta' aiheutuvia ongelmia. Positiiviseksi ymmärretyn politiikan keskeiseksi tehtäväksi mielletään institutionaalisten puitteiden luominen järkevälle ja tehokkaalle tekniluontoiselle toiminnalle. Poliitiikan positiivinen rooli kietoutuu välttämättömäksi katsottuun toimintaan. Poliitiikka on välttämätöntä, koska vaadittavien institutionaalisten mutta myös fyysisten rakenteiden perustaminen sekä ylläpito vaatii tiettyjä poliittisia valintoja ja resurssien osoittamista. Näin pidetään poliittisesti

---

⁶⁷ Funktionalismiin liittyvää leviämisprosessia – spill-over-effektia – Esko Antola (1981, 255–256) luonnehtii seuraavasti: "Leviämisvaiheessa integraatioprosessi sekä syvenee liikkeellelähtösektorilla että laajenee kattamaan uusia sektoreita. Automaattisen yhdentymisen perusajatuksena on, että yhdentymisen kerran liikkeelle lähdeytään edellyttää väistämättä samankaltaista kehitystä myös muilla aloilla. Alkuvaiheessa leviämisaikutuksen kohteeksi joutuvat liikkeellelähtösektoria lähellä olevat alat, mutta myöhemmin yhdentymisen leviää laajemmalle ja kattaa ajan mittaan myös poliittisen yhdentymisen."

ongelmattomana tietyn ongelman hoitamiseen tai siitä koituvien haittojen vähentämiseen liittyvää poliittista päätöksentekoa. Esimerkiksi jonkin tietyn viraston perustaminen, sille resurssien ohjaaminen tai viraston keskeisen henkilökunnan valinta ei funktionalistisessa mielessä ole vielä kielteiseksi käsitettyä politisoitumista vaan politiikkaa käsitteen sallivassa ja mahdollistavassa merkityksessä. Ulkopoliitiikan tutkimuksenkin näkökulmasta on tärkeää, että positiivisen politiikan mahdollistama tehokas toiminta käsitetään olevan asiantuntijuuden funktio.

Aihealueiden funktionaalinen rajaaminen on yksi tieteellisen asiantuntijuuden merkittävimmistä piirteistä. Aiemmin Suomen ulkopoliitikassa poliittisen ratkaisut ongelmien ratkaisemiseksi perustuivat maantieteellisten rajojen korostamiseen sekä korkean politiikan parissa – esim. sotilaallisten konfliktien yhteydessä – että matalamman politiikan alueella – esim. tautien torjuntaan liittyvien karanteenien yhteydessä. Nytemmin esimerkiksi Euroopan unionissa turvallisuuteen liittyvät ongelma-alueet on haluttu rajata funktionaalsiin erikoisalueisiin. Funktioiden ja politiikan välinen rajapinta tulee tärkeäksi kahdesta eri näkökulmasta: Jos halutaan, etteivät funktionaaliset ongelmat vaikuta käytävään poliittisen keskusteluun, tulee ne rajata politiikan ulkopuolelle. Toisaalta, jos emme halua, että poliittiset tarkoitusperät vaikuttavat funktioihin, tulee funktionaalisten ongelmien ratkaisu rajata pois politiikasta. Negatiiviseksi katsotun politiikan pois sulkemisen kannalta on tärkeä määritellä positiiviseksi katsotun politiikan asema. Poliitiikan positiiviset piirteet koostuvat argumenteista, erimielisyyksistä ja väittelyistä, jotka eivät haittaa tai halvaannuta järkevää päätöksentekoprosessia. Myönteisimmillään politiikka voi jopa edesauttaa asioiden järkevää ja systemaattista ratkaisua. Eräs tärkeimmistä positiivisen politiikan muodoista on sen esille tuominen, että poliittiset kiistakysymykset suljetaan ulos funktionaalisilta aihealueilta ja yhteistyömuodoista. Näin halu ja kyky toimia politiikan ja funktioiden välisen rajan ylläpitämiseksi nähdään legitimiinä politiikan sisältönä. Tiivistäen voisi sanoa, että poliitikkojen pitäisi toimia siten, että asiantuntijat voisivat toimia roolinsa mukaisesti mahdollisimman tehokkaasti.

Asiantuntijoiden kiistely kansainvälisen politiikan luonteesta, intresseistä ja toimintamalleista ei ole usein yleisen huomion kohteena. Tämä saattaa johtua paljolti siitä, että yleisesti uskotaan tieteellisten kiistojen olevan yksiselitteisellä tavalla ratkaistavissa. Tämä kuva selkeästä ja yksiselitteisestä ratkaistavuudesta on tieteen itsensä ylläpitämä – ja muodostaa keskeisen osan tieteenalalukuttuuria funktionalistisessa kontekstissa –, mutta siihen liittyvästä legitimiisyydestä on poliittisten päätöksentekijöiden helppo ammentaa perusteltaessa tehtyjä ratkaisuja. Eräs myönteiseksi käsitetty politiikan muoto onkin tieteen sisällä suurelle yleisölle paljolti näkymättömissä

oleva kiistely siitä, mikä on tieteellisin näkemys kustakin ongelmasta. Varsin yleistä on ajatella, että tämä tieteellinen argumentointi – ‘politikointi’ – oman näkemyksen puolesta johtaa aina ‘oikeaa’ ja ‘järkevimpään’ ratkaisumalliin, kunhan tämänkaltainen taivuttelu perustuu tieteelliseen prosessiin. Tieteellisiä ristiriitoja, malleja ja ratkaisuyrityksiä ei nähdä itsessään poliittisina missään käsitteen negatiivisessa mielessä. Positiiviseksi käsitetyn tieteellisen argumentaation ja väittelyn käsitetään muodostavan puitteet tieteelliselle ja siten myös yhteiskunnalliselle edistykselle. Tässä yhteydessä on syytä korostaa ‘liiallisen’ erimielisyyden ongelmallisuutta positiivisen politiikan näkökulmasta, koska liian kriittisten ja radikaalien näkökulmien katsotaan haittaavan rakentavaan synteisiin pääsyä. Tästä näkökulmasta tieteellisen maailmankuvan mukaista on korostaa asioiden rationaalista, ratkaistavissa olevaa piirrettä. Konsensusta pidetään suotavana, joten tiedeyhteisössä eripura nähdään tarpeettomana ja asioiden hoitoa hankaloittavana. Kriittiset – varsinkin ns. postmodernit – näkökulmat yhdistetään helposti negatiiviseen politiikkaan ja kätkeytyihin motiiveihin. Tämä siitä huolimatta, että relevantteja asioita koskevat erimielisyydet saattavat olla hyvin perustavanlaatuisia.

Politiikan negatiivisena pidetty piirre määrittyy paljolti suhteessa positiiviseen, yhteisiä päämääriä ajavaan politiikkaan. Negatiivisena pidetään esimerkiksi sitä, että jonkin yleisen ja hyvänä pidetyn asian varjolla ajetaan jotain muita päämääriä. Näin esimerkiksi tietyn viraston sijaintimaasta saattaa nousta poliittinen kädenvääntö, joka viivästyttää ja haittaa asioiden ‘järkevää’ ratkaisua. Kansallisen intressin käsite, joka tuo esiin erityisen edun primäärisyyden suhteessa yleiseen etuun, muodostaa funktionaalisen ajattelun kannalta keskeisen politiikan hyödyllisyyttä määrittävän piirteen. Kansallista intressiä korostavasta näkökulmasta käsin kaikki muut kannat ovat alisteisia kansalliselle intressille. Kansallisten intressien ensisijaisuuden kannalta institutiutiot, kuten Euroopan unioni tai Yhdistyneet kansakunnat, tarjoavat puitteet kansallisten päämäärien ajamiselle eikä niinkään yleisten tavoitteiden toteuttamiselle. Yleisiin aiheisiin ja ongelmiin liittyvä keskustelu ja toimenpiteet voidaan valjastaa tiettyjen tahojen kansallisten intressien ajamiseksi. Kansallisen edun näkökulmasta tätä politisoitumista ei voida edes välttää.

Yleisen intressin esiintuominen koetaan transformationalisen näkökulmasta hyödyllisenä. Paljon on kiinni siitä, kuka ehtii kaapata aloitteen ja ehtii ensin muotoilla ‘yleisen’ sisällön. Kyky tarttua hetkeen tarkoittaa sitä, että ehdottaa tai tekee jotain silmiinpistävää. Näin näyttää ikään kuin siltä, että asioille tehdään jotain, mikä ei liity jokapäiväiseen politikointiin. Transformationalistisen toimijuuden näkökulmasta on ongelmallista, että aloitekykyyn liittyvä arvovalta saattaa politisoitua ja alkaa näyttää negatiiviselta politikoinnilta. Ratkaistaessa keskeisiä funktionaalisia päämääriä

– esim. pidettäessä kurissa vaarallisia tartuntatauteja tai estettäessä luonnon saastumista
– negatiivisen politiikan eristäminen päätöksenteosta katsotaan olevan usein jopa identtinen itse ongelman kanssa. Ongelmien lähtökohtana pidetään usein erityisiä intressejä. Negatiivinen politiikka on funktionaalisen alueen ‘saastumista’ siinä, missä erityiset yleiset hyvää huomioon ottamattomat intressit aiheuttavat esimerkiksi luonnon saastumista.

Transformationalistisessa hengessä on mahdollista hahmotella tapaa, jolla Suomen puolueettomuus on muuttunut 1990-luvulla. Tällä en tarkoita virallista puolueettomuuspolitiikkaa ja siitä luopumista, vaan puolueettomuutta kielipelinä, jonka merkitysdynamiikka on havaittavissa muissa käsitteissä. Niin kuin jo todettiin puolueettomuus-kielipeli korosti Suomen asemaa etuoikeutetussa välitilassa, joka tarjosi tavallaan ulkopuolisen objektiivisen näkökulman maailman asioihin, muttei kuitenkaan sulkenut Suomea kansainvälisten tapahtumien ulkopuolelle erikoiseen eristäytyneeseen asemaan á la Kuuba tai Pohjois-Korea. Tämä sama ajattelumalli – merkitysdynamiikka – voidaan siirtää funktionalistiseen ajatteluun. Tästä näkökulmasta Suomen puolueettomuus on kyky pysytellä negatiivisen politiikan ulkopuolella. Suomi korostaa positiivisen politiikan vaikutuksia ja tämän korotuksen mukanaan tuoma rooli ‘etuoikeutettuja’ vaikutuksia.

Tämänkaltainen asema, jota voidaan kutsua *funktionalistiseksi puolueettomuudeksi*, on tärkeä siitäkkin syystä, että se tarjoaa yhtymäkohdan ulkopoliittikan tekemiselle ja tutkimukselle. Tekemiselle tarjoutuu positiivisen politiikan rooli, kun taas tutkimuksen tehtävänä on keskittyä ratkaisemaan funktionaalisia ongelmia ja löytämään niihin sopivia institutionaalisia ratkaisuja. Suomalainen puolueettomuuskeskustelu toi esiin hyödyn yleisen, eurooppalaisen ja maailmanlaajuisen edustamisessa. Pienenvaltion vähäpätöisyys ja suhteellinen merkityksettömyys tavallaan liitti sen johonkin etuoikeutettuun – matala oli samalla laajaa ja kytkeytyi yleiseen. Tämä merkitysdynamiikka näkyy käsitteiden ruohonjuuri ja matala käytössä hyveellisen politiikan määreinä 1990-luvulla. Näin tarkasteltuna transformationalistinen orientaatio on keskeinen ymmärrettävässä tapaa, millä puolueettomuus-kielipeli muuttui tai mihin se hävisi/sulautui.⁶⁸

---

⁶⁸ Heikki Patomäki (1991, 68) toteaa puolueettomuuskeskustelussa tapahtuneen sisällöllisen muutoksen: “[...] NATO:n ja Varsovan liiton vastakkainasettelu on kokenut radikaalin muodonmuutoksen maaliskuun 1989 ja marras-joulukuun 1990 välisenä aikana. Tämä myös näkyy keskustelussa (pääasiallisesti) siten, että puolueettomuudesta on tullut aiempaa kiistanalaisempi käsite.”

Matalan tason politiikan ja globaalien tason välinen yhteys ei ainoastaan rekontekstualisoi matalaa globaalissa yhteydessä, vaan myös tekee tutkimuksesta tiettyssä määrättyssä mielessä merkityksellistä ulkopoliittikan tekemisen näkökulmasta.⁶⁹ Voidaan väittää, että transformationalistisessa orientaatioissa rauhantutkimukselle ja puolueettomuus-kielipelille tyypillinen agenda löysi Apusen ja Rytövuoren perään kuuluttaman tavan operationalisoida universalistista lähestymistapaa ulkopoliittikan käyttöön sopivaksi. Toisaalta rauhantutkimuksen emansipatoristinen piirre jäi tässä 'löydössä' hieman taka-alalle. Suomen oma rooli on vahvasti läsnä transformationalistisessa kielenkäytössä. Tästä kansallisesta korostuksesta on esimerkkinä ajatus Suomesta osaajana – 'mallioppilaana' tai 'mallimaana' – Euroopan yhteydessä, joka toimii funktionalististen ideoiden mukaisesti tai ainakin mukaisemmin kuin muut.⁷⁰ Samoin se näyttyy esimerkiksi Suomen haluna korostaa omaa positiivista roolia Kioton ilmasopimuksen täytäntöönpanossa. Tämän täytäntöönpanon sanotaan olevan huolellisempaa kuin muissa maissa, jopa Suomen kansallisen edun kustannuksella. Voidaan sanoa, että Suomi haluaa olla mukana tuottamassa sille sopivaa 'matalan tason' maailmaa, jossa sillä itsellään on edelläkävijän arvostettu rooli.

---

⁶⁹ Korkean korvautuminen matalalla oli keskeinen 1990-luvun teema. Raimo Väyrysen (1989, 480) käsityksen mukaan valtiolliset suhteet jäivät vähitellen vähäisempään rooliin Suomen ja Neuvostoliiton välisissä suhteissa. Väyrysen mukaan suhteita määritelleen ja linjakkuutta varjelleen strategisen imperatiivin jääminen taustalle johtaa kansalaisyhteiskunnan muodostamien suhteiden esille nousuun: "Yhteiskunnallisten liikkeiden yhteistoiminnassa tulevaisuus poikennee nykytilanteesta selvimmin; kansalaisyhteiskunta tunkeutuu omalla väijäämättömällä painollaan Suomen ja Neuvostoliiton suhteisiin. Tämä on epäilemättä myönteistä, sillä se lisää ihmisten kanssakäymistä ja siten ymmärrystä ja luottamusta. Laajemmin voidaan ajatella, että tällainen idän ja lännen vanhan jakolinjan ylittäminen vahvistaa meneillään olevaa uutta liennytyskehitystä." Väyrynen toteaa kyseenlaistavansa niin jakolinjoja kuin eurooppalaisten valtioiden välisiä rajoja tuomalla esiin kysymyksiä, kuten ihmisoikeudet. Uuden ulkopoliittikan tarvetta korostaa myös se, että puolueettomuuspolitiikan kriteerit eivät tarjoa enää samanlaista johtoa ulkopoliittikan operatiivisille ratkaisuille kuin aikaisemmin."

⁷⁰ Esimerkin suomalaisesta transformationalistisesta ajattelusta tarjoaa Karoliina Honkasen (2001) teos *Pienten maiden vaikutusvalta Natossa*. Työssään Karoliina Honkanen hakee kulmakiviä, jollaisena hän näkee eritoten aktiivisen kansainvälisen osallistumisen politiikan. Kulmakiviä lisäksi hän hakee ytimiä ja avaimia: "Avainsijalla on määrätietoinen pyrkimys EU:n ytimeen..." Suomi sisällä – ei ulkona – ja Suomi vaikuttamassa – ei vaikutettuna – ovat tuon lähtöasetelman kannalta tärkeitä turvallisuustavoitteen saavuttamista edesauttavia sloganeja.

5.4. Orientaatiot ja Venäjä

Suomalaisen ulkopoliitikan kriittisen tilan ymmärtämiseksi on hyvä mieltää menneisyyden ja nykyisyyden selkeimmät yhtymäkohdat. Suomen ulkopoliitikalle linjateknologia muodostaa välineen, jonka varassa muutoksia kansainvälispoliittisessa ympäristössä merkityksellistetään. Voidaan siis ajatella, että positivistiset ja optionalistiset painotukset muuntuivat Neuvostoliiton romahtaessa transformationalistiseksi orientaatioksi. Tällä tavoin ymmärrettynä Neuvostoliiton lakkaaminen ei muodosta epäjatkuvuuskohtaa Suomen ulkopoliitikan kielipeleissä, koska suomalainen kriittinen tila oli viritetty ennakoimaan ja torjumaan odottamattomia kriisejä kylmän sodan aikana. Jos painotus olisi ollut pelkästään rajateknologinen, sopeutuminen olisi ollut arvattavasti huomattavasti rajumpaa. Optionalismi mahdollisti kuitenkin joustavan siirtymisen transformationalismiin. Toinen liitoskohta menneen ja nykyisen välillä on puolueettomuuden teema, jossa etuoikeutetun marginaalisuuden korostus on säilynyt ja muuntunut vastaamaan ajan yleistä funktionalistista henkeä. Tässä yhteydessä suomalaisella tieteenalakulttuurilla on ollut huomattava vaikutus, koska funktionaalisesti etuoikeutetun aseman saaminen on vaatinut Suomelta huomattavaa teknis-tieteellistä osaamista.

Positionalismista nykykeskustelussa on jäljellä kyky tunnistaa suurvaltojen valtaintressejä ja eritoten imperiaalisia pyrkimyksiä. Paljolti tämä tendenssi näyttäytyy esimerkiksi Yhdysvaltojen toimien kriittisenä tarkasteluna. Optionalistinen piirre näyttäytyy haluna olla sekä mukana, mutta samalla varata mahdollisuus odottaa ja katsoa. Tämä ajatus on esillä esimerkiksi tarpeessa olla mukana Natossa – mm. rauhankumppanuuden kautta –, mutta toisaalta halussa varata optio katsoa miten ja miksi Nato tulee kehittymään. Emansipatorismi nousee esiin edistyksellisenä toimintana globaalien ongelmien parissa, kuten Kiiton ilmastositoumuksen täytäntöönpanon osalta tai sitten ajatuksena esimerkiksi Tobinin verosta. Transformationalistinen ajatus mukanaolon edullisuudesta ja matalatason politiikan korostamisesta määrittelee kaikkia muita piirteitä ja antaa niille puitteet.

Transformationalistinen orientaatio muodosti selkeästi pääsääntöisen tavan muistaa menneisyyttä sekä tulkita nykyisyyttä. Tämä pääsääntöisyys ilmenee selkeimmillään ennen syyskuuta 2001. Sen jälkeen on tutkimuskirjallisuudessa nousut esiin ajatus vanhan paluusta. On puhuttu esimerkiksi propagandan paluusta, jolla on viitattu kansallisen intressin ja informaatiomanipulaation uuteen nousuun. Suurpolitiikassa on ounasteltu paluuta realistiseen ja Realpolitik traditioihin. Suhteessa tähän muutoksen aavisteluun optionalistinen asenne on ollut paljon esillä: Suomen on paras odottaa ja katsoa, mitä tapahtuu, eikä ratkaista omaa asennettaan liian kiireesti.

Eri kielipeliorientaatiota voidaan suhteuttaa kokoavasti toisiinsa:

	<i>Käsiteteknologinen painotus</i>	<i>Toimijuuden luonne</i>	<i>Itä-Länsi-ajattelu</i>	<i>Venäjä-kielipeli</i>
<i>Positionalismi</i>	Rajateknologinen tässä-ja-nyt-ajattelu	Kriittinen etäisyys, 'black box' -ajattelu	Suomen tulee ottaa huomioon geopoliittiset tosiasiat	Suomen tulee pysyttäytyä niin erillä Venäjältä kuin mahdollista, mutta hyväksyä kohtalonyhteytensä siihen.
<i>Optionalismi</i>	Linjateknologinen odota-ja-katso-painotus	Väli tilan tavoittelu, halu säilyttää optiot.	Suomi voi oppia taitamaan oman asemansa ja innovoida uusia piirteitä.	Suomi kykenee oppimaan elämään Venäjän kanssa ja muuntamaan suhteen itäiseen suurvaltaan omaksi edukseen
<i>Emansipatorismi</i>	Rajateknologinen Globaali-etiikka-painotus	Toimijuus on yhtä kuin halu osallistua ja tukea yhteisöllistä pluralismia ja uusien 'äänien' esille tuomista.	Suomi on osa globaalia tilaa, jossa sen pitää pyrkiä tuottamaan ja tukemaan moniarvoisuutta ja voimapolitiikan kritiikkiä.	Suomi ei ole kiinnittynyt mihinkään ulkopäin annettuun geopoliittiseen kohtalonyhteyteen, vaan sen tulee pyrkiä toimimaan edistyksellisten tavoitteiden toteuttamiseksi. Suomi tukee Venäjää ainoastaan, jos se toimii keskeisten arvojen edistäjänä.
<i>Transformationalismi</i>	Linjateknologinen Ennakoi-ja-toimi-asenne	Toimijuus liittyy yhteisöllisen prosessin tukemiseen ja siitä ammentuvaan arvovaltaan.	Suomi tukee yhteistä läntistä prosessia ja muuntautuu sen mukaan.	Suomen asema ei ole riippuvainen sen maantieteellisestä asemasta, vaan sen suhteesta vallitseviin kansainvälispoliittisiin prosesseihin ja niihin osallistumisesta saatavasta arvovallasta.

Keskeistä edellä olevassa taulukossa on eri orientaatioiden sisältämien käsite-tekniologioiden suhde Venäjään. Ulkopuolisuuden/poisjäämisen ja sisäpuolisuuden/mukanaolon teemat nousevat tärkeään rooliin mietittäessä Suomen suhdetta läntiseen integraatioon Suomen Venäjä-suhteen näkökulmasta. Venäjä on Euroopan Unionin sekä Naton ulkopuolella ja Suomi tietyllä tavalla kummankin sisällä: toisen jäsen ja toiseen sillä on tietynlainen optio liittyä. Transformationalistinen vaikutusvalta ilmenee suhteessa hyveelliseksi katsottuun prosessiin, kykyyn edesauttaa tämän prosessin toteutumisessa. Tästä näkökulmasta toimijuuden merkitys yhteisöllisen tilan ulkopuolella – esim. EU:n tai Naton – määrittäyty toisin: tilan ulkopuolinen vaikutusvalta on negatiivista, koska se ei voi esimerkiksi vaikuttaa hyveelliseen linjaan. Valko-Venäjän ja Serbian esimerkit illustroivat kansainvälisen yhteisön ulkopuolisen tilan negatiivisuutta arvovallan näkökulmasta.⁷¹ Kansainvälispoliittisen asetelman vaikutus Suomeen on kaksijakoinen: Toisaalta Suomi on sitä altistuneempi negatiiviselle arvovallalle, mitä läheisemmässä suhteessa se on yhteisön ulkopuoliseen tilaan – Venäjään – ja mitä etäisemmässä suhteessa se on läntisen integraation arvostetuimpiin yhteistoimijoihin, sen vetureihin. Samalla on kuitenkin huomattava, että Venäjä on mahdollisuus Suomelle osoittaa kykyään muuttaa ympäristöönsä suotuisaan eli yhteisölliseen suuntaan ja siten saada osakseen arvostusta.

Esimerkiksi käsitteiden länsi, EU ja Nato yhteydessä ilmenevä ‘hyvä seura’ -kielipeli luo hyvin vahvan kuvan ulkopuolisuuden merkityksestä.⁷² Positionalismi ja transformationalismi näkevät kummatkin erilaisia rooleja kansainvälisessä ympäristössä. Yhteisöllisyyttä painottava transformationalismi käsittää nämä roolit arvovallan kautta: Yhteisössä on erilaista arvostusta nauttivia yhteistoimijoita. Esimerkiksi eurooppalaisessa yhteisössä on eteläisen Euroopan maat, jotka käsitetään tässä suhteessa

---

⁷¹ Käsite ‘hyvä seura’ liittyy yhteisölliseen arvovaltaan. Usein kuulee toistettavan, että Euroopan unionissa tai Natossa Suomi on tai olisi hyvässä seurassa. Käsite edelleen määrittää sitä, miten suomalainen yhteisö mieltää kansainvälisen politiikan ja siinä esiintyvän yhteisöllisyyden: Suomi on hyvässä seurassa ollessaan yhtenä tahona läntisten maiden muodostamassa yhteisössä sekä näin ollen erottuu huonosta seurasta. Huono seura käsitetään ulkopuolisuuden varassa, joko Venäjäksi valtiona tai sitten ylipäätään huonon metaforiseksi representaatioksi, johon voi liittää ja jonka varassa voi mieltää esimerkiksi terrorin.

⁷² Hyvän seuran käsite muodostaa integratiivisten ‘aikamaisemien’ hahmottamiselle oleellisen käsitteen. Yhteisö on määritelmällisesti hyvää seuraa. Tästä olettamuksesta seuraa helposti käsitys yhteisön ulkopuolisesta tilasta tai ajatus sisällä olijoista muita parempana seurana. Näin käsitettyä yhteisöä muodostaa jatkumon *avant garde* -elementeistä takapajuisiin ja nurkkakuntalaisiin jäseniin ennen jatkumon päättymistä yhteisön ulkorajalle. Näin esimerkiksi ajatus ‘Natossa Suomi on hyvässä seurassa’ hahmottaa eteen integratiivisen kielipelin.

heikommiksi kuin suurta arvovaltaa nauttiva Saksa. Yhteisön ulkorajalla roolit muuttuvat hyvin ongelmallisiksi. Ulkopuolisuus on arvovallattomuuden merkki ja näin mielekäs transformationalistinen politiikka tietyssä mielessä loppuu yhteisön ulkorajalla. Syntyy epäyhteisöllisyyttä korostavia uhkakuvia, kuten terrorismi ja järjestäytynyt rikollisuus. Tämä ulkopuolisuuden kielipeli nousee esiin suomalaisessa Nato-keskustelussa, jossa Suomen kuulumattomuus Natoon käsitetään tuovan Suomen esiin huonossa seurassa/valossa ja näin helposti arvovallattomana suhteessa tärkeisiin turvallisuus-päätöksiin.

Toisaalta yhteisön ulkorajan konfliktit ja ongelmat avaavat mahdollisuuksia Suomen 'parantavalle' toimijuudelle esimerkiksi erilaisten välittäjän roolien kautta. Pulmatilanteet ja ongelmakohdat voidaan 'ratkaista' yhteisöllisen toiminnan kautta, mistä seuraa se, että ongelmien ratkaisijat edustavat yhteisöllisyyttä. Ongelmatilanteet tarjoavat toiminnan mahdollisuuksia eri yhteistoimijoille. Näistä mahdollisuuksista eri tahot voivat ammentaa arvovaltaa, jos he kykenevät olemaan integroivaisen toimijuuden ilmentäjiä ratkaisemalla pulmia ja hallitsemalla kriisejä yhteisöllisen mielen mukaisesti.

6. Suomalainen Venäjä

On perusteltua väittää, että Suomen ulkopolitiikkaan liittyvän käsiteteknologian alkuperä on suurelta osin tavassa, jolla Suomi syntyi Venäjän kupeesta. Venäjä-suhteen intensiivisestä luonteesta johtuen sen varassa kehittynyt tulkintakehys muodostaa sen teknologian, jonka kautta tutkimuksen piirissä ymmärretään Suomen paikkaa maailmassa sekä merkityksellistetään kansainvälispoliittisia tapahtumia. Ulkopolitiikan käsiteteknologia keskittyy epäsymmetrisen – suuren ja pienen välisen – suhteen suotuisaan hallintaan. Erityisempänä taipumuksena esiin nousee tapa mieltää uhka tauteihin liittyvän metaforan avulla, jolloin ulkopolitiikan tekeminen vertautuu lääkärin parantavaan aktiviteettiin. Vaara, uhka tai altistuma liitetään usein Venäjään, jonka vaikutus käsitetään taannuttavana. Suhteessa tähän uhkaan Suomelta vaaditaan parantavaa tekemistä sekä omien rajojensa sisäpuolella että suhteessa ulkomaailmaan. Tässä luvussa tarkastellaan sen ajatuksen implikaatioita, että *parantava tekeminen* muodostaa eri tutkimusorientaatioille sekä niiden käsiteteknologioille metakielipelin.¹

Luvun keskeinen teema tarkastelee, kuinka Suomen Venäjään kohdistama tekeminen liittyy yleisempään maailmassa olemisen tapaan. Tästä näkökulmasta puolueettomuus-kielipelin yhteydessä esiin noussut ajatus etuoikeutetusta marginaalisuudesta ilmenee uudessa muodossa. Suomen rooli maailmassa ei liity sen suureen kokoon tai sotilaalliseen voimaan. Tutkimuskirjallisuuden kielipelit korostavat Suomen roolia välittäjänä ja eheyttäjänä suhteessa kansainvälispoliittiseen ympäristöön. Tämä parantava tekeminen ilmenee erityisesti suhteessa Venäjään. Tavallaan Venäjä muodostaa tässä mielessä Suomelle tavan saada yleisempää arvovaltaa ja huomiota,

---

¹ Lääketieteellisen diskurssin soveltamisesta politiikan tutkimuksessa kts. esim. Lund (2003).

joiden avulla se voi kompensoida pienvaltiostatustaan. Tässä yhteydessä on hyvä tarkastella tieteenalalla yleistä 'Venäjä-kielipeliä', sen taustoja ja yhteyksiä tapaan tehdä Suomesta varteenotettava.

6.1. Parantava ja korjaava tekeminen

Suomen ulkopolitiikan kielipeleissä korostuu yleisyys sekä linja- että rajateknologisissa merkityksissä. Tähän yleisempään asioiden tilaan on liittynyt parantavaa ja korjaavaa tekemistä korostava kielipeli. Erityisesti transformationalistinen ja emansipatorinen näkökulma ovat siirtäneet huomiota pois 'kovasta' voimakkeudesta tavasta mieltää kansainvälistä todellisuutta. Esille ovat tulleet hoitavat ja tukevat mallit, kuten esimerkiksi käsitteet kestävästä kehityksestä tai siviilivallasta osoittavat. Ongelmien hedelmällisen käsittelyn nähdään vaativan hoitavaa otetta. Vähitellen on muodostunut käsiteteknologia, joka ammentaa paljon lääketieteellisestä kielestä. Hyvä esimerkki tästä on Kekkonen huomautus, että ulkopolitiikassa Suomi on ennemminkin lääkäri kuin tuomari.² Lääketieteellisen käsiteteknologian voi käsittää antavan oleellisen lisämäärän tieteenalan tutkimusorientaatioiden tavalle käyttäen keskeisiä käsiteteknologioita.

Suomen ulkopolitiikan näkökulmasta todellisuus on hyvä hahmottaa niin, että se mahdollistaa arvetun päämäärän saavuttamisen, eli valtiollisen olemassaolon ja itsenäisyyden turvaamisen. Tämän varassa kansainvälispoliittista ympäristöä sekä käsitetään että käsitellään. Kysymys oikeanlaisen käsittämisen sekä käsittelyn mahdollistavasta käsiteteknologiasta on ollut keskeinen pohdiskelun aihe Suomessa. Varsinkin suhteessa Venäjään esillä on ollut koko tarkastelujakson ajan hoitavat ja tervehdyttävät painotukset. Konkreettien kielipelien tasolla korostuvat erityisesti eheyttämisen teeman eri variaatiot. Pertti Joenniemi (1997, 24) käsittää Suomen mahdollisena yhteyksien luojana, joka taitaa uutta ja vanhaa ajattelua yhdistävän käsittelytaidon: "Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikalta vaaditaan itse asiassa kahden erilaisen 'kielen' taitamista; on kyettävä toimimaan muotoutumassa olevan yhteisyyden puitteissa ja samalla ymmärrettävä niitä toimijoita – ennen kaikkea Venäjää – joille paradoksit sekä turvallisuuden uudet lähtökohdat eivät vielä avaudu." Venäjän

---

² Kts. Apunen (1991). Lääketieteellisen kielen ja kansainvälisen politiikan yhteydet ovat historiallisesti syvät ja käsitteellisesti laajat. Kts. esim Aaltola (1999).

yhteydessä tämä teema nousi esiin sekä uhkakuvan että parantavan toiminnan kautta: “[Venäjä on Suomelle] potentiaalinen uhkien lähde, pitkän aikavälin välttämätön yhteistyökumppani ja ‘eurooppalaistamisen’ muutoshankkeen kohde [...]” (Lintonen 2003, 195). Kuva Suomesta toimijana liitetään välittäjän, eheyttäjän ja tervehtyttäjän taitoa vaativaan ja arvovaltaiseen asemaan.

Erityisesti kylmän sodan jälkeen Suomessa opittiin käsittelemään ulkopoliittista todellisuutta yleistä maailmanlaajuista intressiä korostaen. Tässä hengessä Olli Rehn (2003, 233) tuo esiin idänsuunnan terveydellisenä uhkana: “Tämä [bilateraali-kauppa] oli Suomenkin kannalta taloudellisesti edullinen, mutta toisaalta se kytki Suomen pitkän päälle ilmeisen epäterveellä tavalla sosialistisen integraation piiriin [...]” Tässä yhteydessä korostuvat käsitykset Venäjää koskevista taantuvista prosesseista, joiden oireiden – esim. pakolaisaallot ja ‘itärikollisuus’ – ja syiden – esim. Venäjän ydinjäteongelma ja taloudelliset vaikeudet – hoitamiseen Suomen olisi syytä varautua. Esimerkiksi Max Jakobson käsittelee (1989, 11) uudentyyppejä kriisejä yhtenä keskeisenä kansainvälisen politiikan konfliktitekijänä 1990-luvulla. Hän tuo esiin nälänhädän, luonnonkatastrofit ja velkaongelmat pakolaisuutta ruokkivina tekijöinä. Tässä yhteydessä Jakobson korostaa hallitsemattomien kontaktien ja liikkumisen ongelmallisuutta. Jakobson näkee suuret ihmisvirrat rikkaisiin kehitysmaihin terrorismia ja huumekauppaa ruokkivina tekijöinä. Tästä näkökulmasta hän toteaa, että “[y]mpäristökysymykset koko laajuudessaan ovat nousemassa perinteisten turvallisuus-kysymysten ohitse kansainvälisen politiikan asialuettelon kärkeen”. Jakobsonin mielestä uhkaava skenaario tulevaisuuden maailmasta perustuu vaarallisten tekijöiden kuten saasteiden, rikollisuuden ja terrorismin rajoittamattomalle ja hallitsemattomalle leviämislle. Tämä leviämisproblematiikka ilmenee tieteellisessä diskurssissa kylmän sodan lopulla erityisesti ajatuksissa itäpakolaisista, jotka vyöryisivät Suomeen. Näin tarkasteltuna uudet uhkatekijät yhdistyvät hyvin perinteiseen suomalaiseen käsitykseen idästä ja Venäjästä.³

---

³ Käsitellessään Suomen puolustuspolitiikkaan kohdistuvia haasteita Ali Pykkänen (1993, 242) nostaa esiin mahdollisia kriisiskenaarioita: “Suomea koskevista sotilaallisista uhkakuvista todennäköisin on käsittääkseni juuri nyt vaara siitä, että mahdollisen sisällissodan kaltaisessa tilanteessa Venäjän taistelevista osapuolista joitakin joukko-osastoja saattaisi ylittää Suomen rajan joko operoidakseen Suomesta käsin, ryöstelläkseen omien elintarpeidensa tyydyttämiseksi tai hakeakseen suojaa.” Toisena mahdollisuutena Pykkänen tuo esiin pakolaistulvan Suomeen, jota vastaan Suomen armeija Hornetteineen ei ole kykenevä toimimaan. Heikki Eskelinen (1993, 427) näkee mahdolliset uhkakuvat perinteisesti kysyessään “eikö venäläinen Milosevic, Saddam, Gaddafi ole mahdollinen”. Pekka Sivosen (1994, 71) mielestä turvallisuusuhat ovat suorassa suhteessa

6.2. Globaaliperformatiivi

Suomen olemassaolo liittyy paljolti yleiselle kansakuntien olemassaolon oikeutukselle. Tämä yleinen oikeus liittyy tiiviisti maailmanlaajuisuuden ja globaalin käsitteiden historiaan. Suomen keskeiselle kansainvälispoliittiselle asemalle maailmanlaajuinen yleinen taso on muodostanut tukevan perustan: Suomi on noussut tälle yleiselle maailmankartalle sekä juosten, keksinnöillä, säveltämällä että kirjoittamalla. Tämä yleinen taso liittyy myös Venäjä-performatiiviin, jossa Suomen olemassaolo Venäjän rinnalla on osoitus, ei niinkään Suomen suuresta mahdollisesta kansainvälispoliittisesta mielessä, vaan Suomen yleisemmästä olemassaolosta 'maailmankartalla'. Venäjä tautidiagnoosina nostaa Suomen olemassaolon tasolle, jonka merkityssisältö muodostuu yleisestä oikeutuksesta vähän samaan tapaan kuin 1900-luvun onnistumiset fyysisten tautien torjunnassa (mm. penisiliini ja rokotteet) olivat merkkejä voimasta ja vallasta.⁴

Yhdysvaltojen presidentti Jimmy Carterin kuvaava lausahdus Neuvostoliiton miehitettyä Afghanistanin tammikuussa 1980 tarjoaa sillanpään tälle tarkastelulle: "Aggressio, jota ei vastusteta, muuttuu tarttuvaksi taudiksi." Tämän päivän näkökulmasta nämä sanat ovat merkityksellisiä sisältämiensä assosiaatioiden kautta. Yhtäältä ne ammentavat tautidynamiikasta (esim. leviäminen ja tartunta) tehdessään ymmärrettäväksi kansainvälisiä tapahtumia. Toisaalta ne viittaavat maantieteellisesti kaukaisten ja etäisten tapahtumien merkityksellisyyteen. Kokonaisvaikutelmana on tarve tehdä jotain heti, jotta potentiaalisesti maailmanlaajuinen leviäminen vältettäisiin. Lausunnon spesifimpi puite, Afganistan, on ollut viimeaikaisen kansainvälispoliittisen keskustelun keskiössä 1970-luvun lopulta alkaen: Neuvostomiehitys, sota, vetäytyminen, Taliban ja terrorin vastainen sota. Moniulotteiset assosiaatiot nostavat esiin globaalin tilan sekä toiminnan mahdollisuudet.

---

vallitsevaan epävarmuuteen Venäjällä: "Epävakaustekijöistä vaarallisin on tietenkin Venäjän kehityksen arvaamattomuus. Missä määrin poliittinen keskusvalta ylipäätään kykenee hallitsemaan maata? Kenen käsiin tämä keskusvalta lopulta päättyy?" Venäjä nousee esiin, mutta käsitteen sisältö ei viittaa ainoastaan valtioon. Käsitettä määrittävät uhan, arvaamattomuuden ja hillittömyyden piirteet tavalla, joka liittyy hyvin vanhoihin käsityksiin Venäjästä.

⁴ Jyrki Käkösen sanoja mukaillen kansainvälisen politiikan vallan lisäksi voidaan mieltää, että on olemassa yleinen vallan lähde, joka menee valtioiden yli, ohi ja ali (Käkönen 1998). Tämä sama teema nousee esiin seuraavassa Lassi Heinisen (1999) huomiossa: "Kehitetynä ajatusta pitemmälle selkeä pohjoisen ulottuvuuden ulkopoliittinen doktriini olisi nostanut historiallisen ja mentaalisen pohjoisen–etelä-asetelman poliittisen ja ideologisen länsi–itä-asetelman rinnalle. Tämä olisi saattanut antaa Suomelle ikään kuin yhden lisätason nousta kylmän sodan kahtiajaon yläpuolelle, eräänlaiseen geopoliittiseen svantoon [...]."

Etäisyys yhtenä globaalisuuden tärkeimpänä piirteenä suuntaa huomion planeetan kaukaisimpiin ääriin: Vaikeasti saavutettavista afganistanilaisista rotkoista ja varjoista aina ihmisen immuunijärjestelmän näkymättömään maailmaan. Afganistan on hyvin etäinen kohde tarkasteltaessa keskustasta käsin. Afganistanin etäisyys ei ole ainoastaan maantieteellistä, vaan myös historiallista. Tästä kertovat lausunnot, joissa Afganistanin todetaan olevan keskiajalla ja kehityksessä jäljessä. Etäisyys on kulttuurista, mutta myös moraalista tuoden esiin maahan pesiytyneen 'pahuuden' Al Quedan muodossa, joka on kaukana läntisen maailman 'hyvyydestä'. Moniulotteinen avaruudellinen, historiallinen, kulttuurinen ja moraalinen etäisyys on tärkeä tekemisen konteksti, jota ilman on vaikea merkityksellistää monia viimeaikaisia tapahtumia. Tavallaan se aukaisee tämän päivän maailmankartan, jonka avulla voidaan määritellä toimijoiden paikkoja ja niiden suhteutumista toisiinsa. Tällä kartalla etäisyys tuo esiin globaalia toimintaa. Etäisyys kertoo mahdollisista toiminnan kohteista, jotka ilmentävät globaalia tekemistä. Tässä yhteydessä käsite *globaaliperformatiivi* kuvaa tätä maailmanlaajuisuuden eri ulottuvuuksiin liittyvää tekemisen muotoa.

Klassisen realismin näkökulmasta tarkasteltuna etäisyys on yhtä kuin turvallisuus. Etäisyydestä tulee turvallisuuden mitta, koska toiminta etäisyyden läpi on vaikeampaa kuin toiminta välittömän kontaktin varassa. Fyysinen väkivalta edellyttää kontaktia, mikä on etäältä vaikeampaa saavuttaa. Etäännyttämisen strategia on ollut tästä näkökulmasta tärkeimpiä itsensä turvaamisen muotoja kansainvälisessä politiikassa. Tästä johtuen yhteen linkitetty globaalitila saattaa näyttytyä hyvin turvattomalta käsitteeltä. Globaalin tilan avautuminen ja tuottaminen tuo etäiset toimijat kosketusetäisyydelle toisiinsa nähden, jolloin perinteisen näkemyksen mukainen turvattomuus kasvaa.

Turvattomuutta tuottava piirre on käsitettävissä myös vähemmän merkityksellisenä kuin globaalin sisältämät valtaan liittyvät potentiaalit. Näin tarkasteltuna globaalin primääri piirre ei liity turvattomuuteen. Suomen ulkopolitiikan kielipelien näkökulmasta tärkeintä on, että globaalikonteksti ja siihen liittyvät globaaliperformatiivit mahdollistavat uuden vallan ja oikeutuksen lähteen. Tässä yhteydessä globaalisuus viittaa etäisyyden vähenevään revansiin sekä etäisyyden ylittävän toiminnan tarkkuuden ja tehokkuuden kasvavaan merkitykseen. Globaalin sisältämän vallan vapauttaminen käyttöön vaatii tarkkoja ja tehokkaita näyttöjä kyvystä vaikuttaa toisiin etäisyyden läpi. Kaukovaikutuksen tavat ja muodot nousevat näin globaalin vallan lähteiksi. Tavat tämän tehokkuuden osoittamiseen ovat olemassa: Laivat kykenevät kuljettamaan massiivisia lasteja, lentäminen on tehnyt nopeasta matkustamisesta mahdollista ja telekommunikaatio mahdollistaa etäisyyden vaikutusten osittaisen ja luotettavan

eliminoimisen. Tästä näkökulmasta maailmanlaajuisuuden kielipeli on vallan potentiaalinen ilmentäjä ennemminkin kuin merkki turvattomuudesta ja epävarmuudesta.

Maailmanlaajuisuuden kielipelin voidaan käsittää muodostuvan käsiteteknologiasta. Tämän teknologian *modus operandi* eli operationaalinen koodi toimii vallan lähteenä. Globaalisuus representoi järjestystä, mikä enemmän kuin koskaan perustuu tarkasti, koherentisti ja johdonmukaisesti sujuville tapahtumille ja toiminnalle. Käsite 'globaali' on näin alusta lähtien liittynyt johonkin määrättyyn aktiviteettiin. Tämä tarkoittaa että toiminta, kuten maailman ympäri matkaaminen, maailman kiertäminen, mannertenvälinen liikkuminen jne. tuovat esiin intiimin suhteen toiminnan ja globaalisuuden toteutumisen kesken. Globaalia tuottava tekeminen pitää sisällään tarkkaa ja johdonmukaista toimintaa, joka näyttää ylittävän suuria etäisyyksiä, voittavan vaikeuksia ja ratkaisevan ongelmia. Käsite globaali representoi valtaa, joka liittyy tämänkaltaiseen määrättyyn tekemiseen. Tässä yhteydessä on tärkeää huomata, että globaalitekeminen ei liity ainoastaan spatiaalisen etäisyyden ylittämiseen. Tässä ilmenee erityisesti toiminnan tieteellinen piirre, esimerkiksi kuulento, atomivoiman valjastaminen ja parannuskeinon löytäminen vaikeaan sairauteen.

Globaliperformatiivi viittaa kykyyn ylläpitää toimivia ja tehokkaita maailmanlaajuisia verkostoja.⁵ Nämä verkostot takaavat kyvyn liikkua tarkasti ja johdonmukaisesti etäisyyksien – fyysisten, historiallisten, uskonnollisten, moraalisten, kulttuuristen jne. – halki sekä ylläpitää muodostuvia yhteyksiä. Tämä kyky ei ole sidoksissa perinteiseen suhteelliseen asetelmaan, vaan muodostaa yleisen vallan lähteen.⁶

---

⁵ Usein kansainvälinen todellisuus jaetaan tasoihin, joiden sisäisten ja välisten suhteiden ja prosessien tarkastelusta tulee tieteenalan keskeistä sisältöä. Eräs yleinen jaottelu on valtiollisuus, alueellisuus ja globaalisuus. Tästä näkökulmasta Harto Hakovirta (2002, 47) toteaa teoksessaan *Maailmanpolitiikka* että: "Samalla kuitenkin on kyse kolmesta keskenään kilpailevasta tekijästä: yhden suhteellinen vahvistuminen voi tapahtua vain toisten kustannuksella; vain yksi voi kulloinkin olla dominoivassa asemassa suhteessa kahteen muuhun." Tämä Hakovirran esille nostama kuva edustaa monistista ajatusta maailman systeemistä, jolla on määrätty luonne ja logiikka. Tämän kuvan locus criticus juontuu liikkeestä, jossa toimijan odotetaan perustavan toimintansa lopulta globaaliin tasoon. Se perustuu myös oletukseen, ettei globaalit toimijat voi olla valtiollisia. Näin johtopäätöksenä helposti on, ettei esimerkiksi Suomi valtiollisena toimijana voi ammentaa globaalista kuvasta, vaan sen on muututtava. Näkökulma ei ole siis Suomen. Toisaalta voidaan ajatella, ettei kysymyksessä olekaan maailmankuvien nolla-summa-peli, vaan valtiollisuus, alueellisuus, ja globaalisuus voivat kaikki olla dominoivassa asemassa. Kaikki riippuu siitä, mistä näkökulmasta ja mistä tarpeista käsin tarkastelua suoritetaan.

⁶ Kuulennot tarjoavat esimerkin tämänkaltaisesta toiminnasta, joka ei tuo esiin ainoastaan suhteellista osaamista, vaan ennemminkin absoluuttista kykyä. Kuulennot eivät ole verrattavissa vaikkapa taistelun tai sodan voittamiseen, vaan siinä tapahtuva liike on suhteessa kuvaan yleisestä ihmisyydestä.

Maailmanlaajuisuuden kielipeli sisältää tekemisen mahdollisuuksia, jotka edustavat sitä, mitä yleinen valta tarkoittaa. Siinä missä suhteellinen valta sisältää ajatuksen liikkeestä suhteessa muihin toimijoihin, yleinen valta viittaa toimijan kykyyn aktualisoida maailmanlaajuisuuden sisältämiä toiminnan mahdollisuuksia. Globaalisuus on absoluuttisen ilmentymää siinä, että sitä konstituivan toiminnan ajatellaan yleisesti liittyvän yleisiin kaikkien jakamiin merkityksiin. Näin parannuksen löytyminen paljon lapsia tappavaan sairauteen eroaa suuresti kyvystä nujertaa jokin lähivaltio sodassa. Samalla tavoin kyky lähettää humanitaarista ruoka-apua kaukaiseen maahan ilmentää absoluuttista valtaa ja sen mukainen toiminta käsitetään yleisesti oikeutetuksi (Aaltola 1999).

Globaaliongelmien ovat myös yleisen vallan ongelmia. Yleisen vallan ongelmat syntyvät tarkkuus- ja johdonmukaisuusongelmista. 1500-luvulla globaalien vallan suurin ongelma oli maailman huonosti tunnettu ja määritelty luonne: Maailma ei ollut turvallinen pitkiä maantieteellisiä etäisyyksiä ylittävälle toiminnalle. Tämänkaltaisen toiminta saattoi olla mahdollinen uhkatekijä, koska laivat ja armadat saatettiin menettää esimerkiksi merirosvoille tai yleisemmin myrskyissä. 'Liikkumisongelmat' ovat vähentyneet rajusti globaalitilan selväpiirteistymisen myötä. Epäonnistuminen globaaliperformatiivissa on illegitiimisyyden lähde globaaleille toimijoille: Öljytankkeri voi haaksirikkoutua, avaruussukkula voi räjähtää, ydinvoimala voi sulaa ja maaperä saastua edustaen ongelmaa yleisen vallan näkökulmasta. Samalla tavoin toimija voi epäonnistua sotaretkessä tai olla kyytön ylläpitämään etäisiä tukikohtia tai siirtokuntia. Tapahtumat, jotka tekevät globaalitoiminnan vaikeaksi tai mahdottomaksi, ovat merkkejä heikkoudesta vallan käsitteen yleisessä merkityksessä.

Globaalitila on paikka läheiselle vuorovaikutukselle ja kontakteille. Tämä kanssakäyminen on kanavoitu tiettyihin muotoihin ja fyysisen tilan ylittämistapauksessa reitteihin. Näiden kontaktikanavien turvaaminen on ensiarvoisen tärkeää globaalitilan muodostukselle. Verkostot, jotka johtavat paikasta toiseen, luovat globaalitilaa. Monella tavoin modernit kansainvälisen politiikan toimijat ovat sidoksissa näihin kanaviin ja

---

Tekeminen, joka vei ihmiset kuuhun ja takaisin tarkasti ja vailla suurempia erheitä, oli osoitus vallasta, joka ei ole täysin redusoitavissa kylmän sodan aikaiseen suurvaltojen väliseen kilpailuasetelmaan. Se, että kylmä sota piti sisällään avaruuskilpailun, tuo esiin ainoastaan yhden piirteen kuullennoista ja niiden vaikutuksista. Kuullennot assosioituivat globaaliin liittyvään teknologiaan ja taitoon. Voidaan väittää, että kuullennot toivat ainoastaan vähäistä suhteellista etua, mutta ammensivat sitä vastoin tehokkaasti absoluuttisesta vallan lähteestä ja selkeyttivät edelleen kuvaa globaalista.

reitteihin. Koska näiden kanavien olemassaolo sekä sisäänpääsy niihin ovat merkkejä globaalista vallasta, tekeminen ja liikkuminen niissä on määritelmällisesti tietynsuuntaista. Kanavat ovat olemassa tietyssä tarkoituksessa tiettyä asiaa varten. Toimija kykenee liikuttelemaan agentejaan tai informaatiotaan näitä kanavia pitkin vain, jos tämän liikkeen tarkoitus on sanktioitua.⁷ Ajan haaskaaminen, turha liikkuminen, kyvyttömyys löytää oikea kanava ovat kaikki merkkejä ongelmista, globaaliongelmista. Nämä ongelmat assosioituvat helposti sellaisiin käsitteisiin kuten saastuminen, terrorismi, huumekauppa jne. Yleisen vallan kääntöpuoli on se, että epäonnistuminen johtaa helposti negatiivisiin seurauksiin. Voidaan siis puhua negatiivisesta globaalista vallasta. Tällä tavoin esimerkiksi Irak globaalina toimijana oli Yhdysvaltojen näkökulmasta silmiinpistävä Irakin vallan negatiivisen määrän vuoksi. Irak kykenee tuottamaan ongelmia globaalille vallalle ja globaalien tekemiselle, mistä johtuen sen yleisen vallan määrä on negatiivinen ja sen paikka globaalilla maailmakartalla kiistanalainen. Tästä näkökulmasta toiminnasta Irakin 'ongelman' poistamiseksi tuli globaaliperformatiivinen muoto.

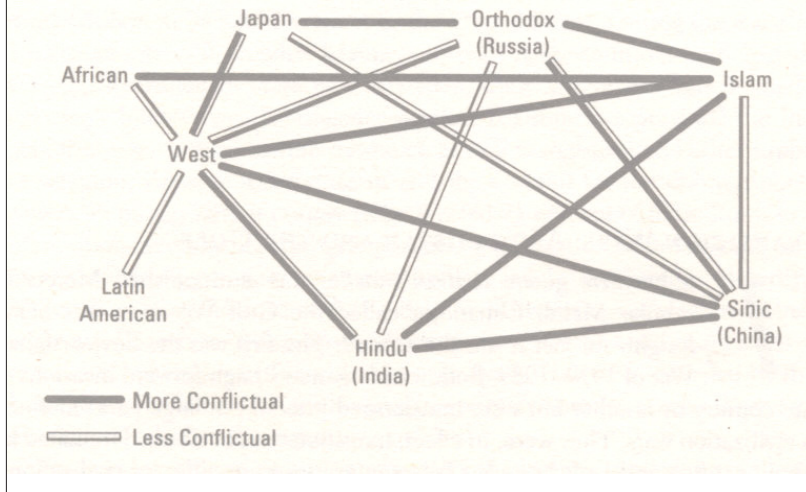
Maailmanlaajuisuuden kielipeli kuvataan usein yhteyksien verkostona (esim. Luoto 2001, 65). Globaalitila pelkistyy ajatukseksi yhteyksiä kuvaavista linkeistä ja pisteistä, jotka tuovat esiin tärkeimmät toimijat. Pisteet viittaavat yhteisöllisiin paikkoihin, joissa ihmiset tapaavat ja kohtaavat. Nämä 'risteykset' ovat linkkien erottamia, jolloin erillisyyden teema nousee esiin. Valtioita erottavien rajalinjojen tarkkuus korvautuu linkillä, joka johtaa yhdestä pisteestä toiseen. Linkki tuo esiin väylän, jota pitkin pääsee yhdestä yhteisöstä toiseen. Samuel Huntingtonin (1997, 245) sivilisaatioiden välistä konfliktia kuvaava malli, jossa linkit ja pisteet nousevat esiin, on hyvä esimerkki tästä tavasta kuvata globaalia tilaa (ks. sivu 196).

Sivulla 196 olevassa kuvassa korostuu linkkien systeemi, joka kuvaa vaikutuksen luonnetta, piirtää kuvan etäisyydestä pisteiden, eli sivilisaatioiden, välillä. Näyttää siltä, että mitä antagonistisempi tämä suhde on, sitä pidempi on sitä yhteyttä kuvastava linkki. Linkin pituus näin ollen kertoo suhteen epävarmuudesta ja arvaamattomuudesta, koska etäisyyden läpi liikkuminen tuo mukanaan kasvavia riskejä ja on siten lopulta vaarallista. Kontakti pitkien linkkien yli liittyy siten globaalien kriittisen tilan korostamaan ajatukseen etäisyyden halki tapahtuvan liikkeen merkityksestä globaalien vallan kannalta.

---

⁷ Tällä tavoin globaalien tekemisen mahdollisuudet saattavat kaventua. Esimerkiksi yksittäiselle ihmiselle melkein ainoa globaalitoiminnan muoto on kuluttaminen.

FIGURE 9.1
THE GLOBAL POLITICS OF CIVILIZATIONS: Emerging ALIGNMENTS

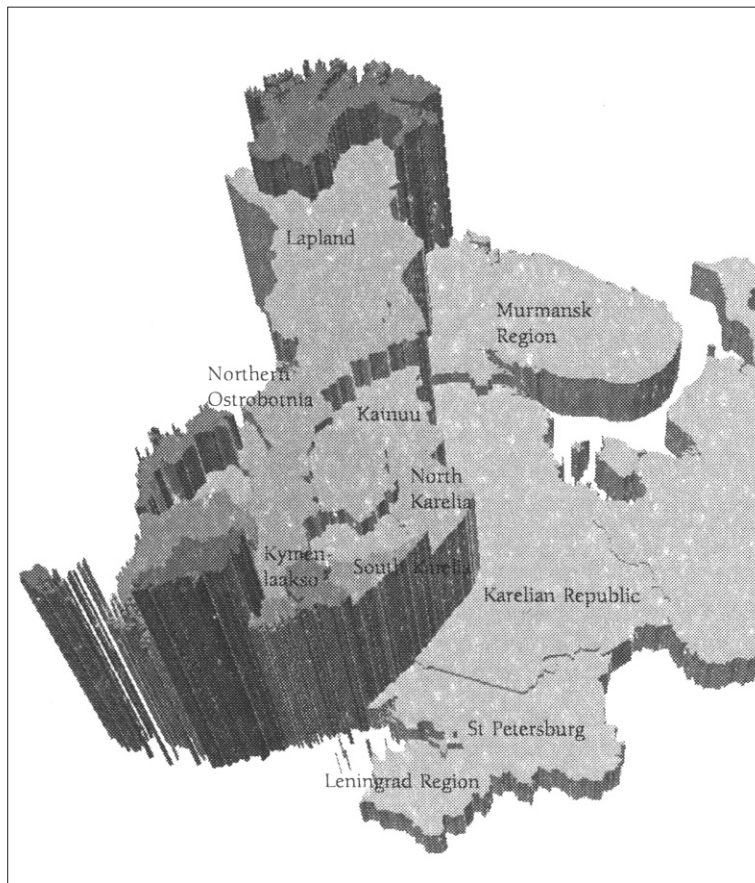

Perimmiltään Huntingtonin malli siis korostaa etäisyyttä ja tuo toisaalta esiin ne kontaktit, jotka ovat erityisen tärkeitä ylittää, jos toimija mieli globaaliksi toimijaksi.

Maailmanlaajuiseen verkostoon liittyy yleisen vallan muoto ja suunta: Se mistä/kenestä se juontuu ja se mihin se kohdistuu. Yleisen vallan topologia näyttäytyy esimerkiksi, kun kaukaisen Amazonin viidakon jokiasemalle ilmestyy länsimaisen lääketieteen edustaja. Hänen tulemisensa viidakkoon on globaalin tekemistä. Tässä yhteydessä on tärkeää huomata, että globaalilla tekemisellä on kohteensa ja sen tekemiseen liittyy jonkin pois tekemistä. Ajatellaanpa syvällä viidakossa tapahtuvaa malarian parantamista globaalin tekemisen, pois tekemisen kontekstissa. Malaria on paikallisella tasolla liitetty tiettyyn poliittista yhteisöä ylläpitävään uskomusjärjestelmään. Malarialla on yhtäältä poliittinen sisältönsä, jossa sen ilmaantuminen ja siihen kohdistetut toimet ovat legitimejä ja toisaalta, jota malaria määrätynlaisena ilmiönä suhteessa vallitsevaan uskomusjärjestelmään tekee legitimeiksi. Länsimaisen lääkärin ilmestyminen ja hänen onnistumisensa malarian parantamisessa osoittaa hänen voimansa ylivertaisuutta.

Suomalaisessa ulkopolitiikan tutkimuksessa parantavat toimet ovat olemassa suhteessa Venäjään. Tutkimuksessa korostuu suomalaisten parantava vaikutus Venäjällä

sijaitseviin lähialueisiin tai sitten Suomen kyky suojautua Venäjän taannuttavalta vaikutukselta. Se, että Suomen toimet lähialueillaan ovat yleisen vallan käyttöä, liittyy näiden lähialueiden etäisyyteen. Tätä etäisyyttä ei luonnehdi niinkään suora maantieteellinen etäisyys, vaan esimerkiksi “elintasokuilun” ja “kehityseron” kaltaiset käsitteet. Esimerkiksi Alanen ja Eskelinen (1999, 55) käyttävät artikkelinsa Suomen ja Venäjän välistä elintasoeroa kuvaavaa ‘karttaa’:⁸

⁸ Kaavio on peräisin Environmental Systems Research Institute, Inc./Jaakko Suvantola.

Tässä yhteydessä on merkityksellistä, että globaaliongelmille annetaan usein poliittismaantieteelliset kasvot. Näin esimerkiksi taudeille tulee oma tautimaantietonsa ja toisaalta saastuminen liitetään usein tiettyyn alueeseen. Se, mikä lännessä tuottaa ohimeneviä kriisejä, on jossakin kaiken aikaa läsnä pysyvänä mutta leviämiskykyisenä piirteenä. Tapana on esimerkiksi nähdä ongelmat tietyn alueen piirteenä enemmän kuin jonkin toisen. Esimerkiksi AIDS on saanut afrikkalaiset kasvonsa, terrorismi on liitetty muslimimaihin ja taloudelliset ongelmat latinalaiseen Amerikkaan. Tämä spatiaalinen paikallistaminen johtaa siihen, että globaaliongelmia siirretään globaali-toiminnan legitimeihin kohteisiin. Parantavien toimien kohdistamisesta ongelma-alueisiin tulee yleisen vallan mitta ja tärkeä globaaliperformatiivien lähde.

6.3. Venäjä-performatiivi

Sana Venäjä on diagnoosi. Suomalaisessa kontekstissa lausuttuna Venäjä on usein vaarallisen, tarttuvan ja taannuttavan prosessin tiivistetty kuvaus.⁹ Kansainvälis-poliittisessa kielessä on käsitteitä, joiden merkityksen selkeä ymmärtäminen vaatii niiden lääketieteellisestä kielipelistä ammentavan piirteen hahmottamista. Esimerkiksi kun nykyhetkellä kuulee sanottavan 'terroristi' tai 'arabi', niin kyseessä ei ole niinkään pelkkä deskriptiivinen kuvaus, vaan käsitteitä käytetään siten, että ne sisältävät kokonaisen taannuttavaa vaikutusta korostavan kielipelin. Käsitteet pitävät sisällään odotuksia luovan prognoosin, ajatuksen tartunnasta syy-seuraussuhteineen, epidemiologisen kuvauksen 'taudin' leviämishistoriasta ja mikä tärkeintä, käsityksen mahdollisesta parannuskeinosta. Tästä näkökulmasta tietyt ajassa liikkuvat käsitteet ovat performatiivisia. Näin esimerkiksi sanan 'Venäjä' käyttö ja se, mitä sillä tehdään, eroavat oleellisesti käsitteen 'Ruotsi' merkitysisällöstä maassamme, vaikka kummatkin termit ilmiänsultaan viittaavat samaan kategoriaan 'valtio'.¹⁰

⁹ Diagnoosin sisältö liittyy paljolti rappion ja laittomuuden kielipeleihin sekä leviämisen teemaan. Se näyttäytyi esimerkiksi Martti Valkosen (1992, 79) kommentissa: "[Ympäristön] rappio etenee kautta valtakunnan ja rajamaiden vauhdilla, jota ei kyetä pysäyttämään. Venäjän perimä ympäristökatastrofi voi aivan hyvin ylittää väestön voimavarat ja laajat alueet vaipuvat vuosisadoiksi rappioon kuten Italia Rooman tuhon jälkeen."

¹⁰ Venäjän ohella suomalaisessa sanastossa Ruotsilla ja Saksalla on erityismerkityksensä. Kummankin performatiivisuus on määritetty paljolti suhteessa Venäjään. Esimerkiksi Saksa muodostaa suomalaisen Venäjä-käsitteen eräänlaisen vastalääkkeen. Kts. esim. Visuri & Forsberg (1992, 191–227).

Venäjä-käsitteen värittyminen diagnosoina on nähtävä suhteessa lääketieteelliseen ajatteluun. Tämä ajattelumalli tarjoaa käsiteteknologisen välineen Venäjän käsittelemiseksi. Lisäksi se on malli, jota on käytetty hyvin usein kansainvälisen politiikan historiassa. Vaihtoehtoina sille voisi olla esimerkiksi tasapainomalli, joka perustuu sotilaallista ja taloudellista osaamista vertailevaan käsitteistöön tai moraalimalli, jonka käsittelee tapahtumia hyvä-vastaa-paha-akselilla. Uskonto ja ideologiamallit olivat käytössä lännessä kylmän sodan aikana ja määrittivät suhdetta Neuvostoliittoon, joka nähtiin vihamielisenä pahuuden valtakuntana. Nämä lähestymistavat toimivat varsin tehokkaasti kyetessään mobilisoimaan poliittisia ja kulttuurisia resursseja kamppailuun Neuvostoliittoa vastaan, minkä myöhempi historia osoittaa. Läntiseen mallivalikoimaan kuuluu myös kansainvälisen politiikan käsittely kaupallisena toimintana – eräänlaisena kysyntää, tarjontaa ja markkinoiden vapautumista korostavana markkina-apparaattina – ja ‘äänestyslaatikkomallina’, joka mieltää todellisuuden käsittelyn edustuksellisen demokratian kautta. Yleisempänä vaihtoehtona olisi ollut ikivanha kansainvälisen politiikan pelinomaisuutta korostava malli.

Suomalaisessa kontekstissa uskonnollinen hyvä-vastaa-paha-käsiteteknologia ei ole ollut korostuneessa asemassa. Sen sijaan tasapainolähestymistapa on noussut paikoitellen esiin. Harto Hakovirta (1975, 424) toteaa siitä seuraavasti: “Silloin kun Suomi on luopunut integraatiopoliittisesta eristäytymisestäään tai joutunut toteamaan vaarattomien vaihtoehtojen strategian tehottomaksi päättäen tavalla tai toisella järjestää suhteensa johonkin läntiseen integraatioinstituutioon, se on suorastaan säännönmukaisesti pyrkinyt tasapainottamaan syntyvät läntiset integraatioiteensä jollain kompensatiolla itään, erityisesti Neuvostoliiton taholle.” Tasapainoajattelu painottaa politiikan idän ja lännen suhteissa muodostavan yhden kokonaisuuden, jossa tietty teko yhteen suuntaan oli sidottu toiseen tekoon toiseen suuntaan. Näin syvenevän integraation suhteessa länteen piti tasapainottaa vastaavaa suhdetta itään osoittavilla teoilla. Harto Hakovirta (1975, 427) käyttää sellaisia termejä kuin paketti- ja kokonaisratkaisu kuvatessaan Suomen harjoittamaa tasapainostrategiaa. Ulkopoliitiikan kannalta oli tärkeää, että tehdyt toimenpiteet muodostivat kokonaisuuden, joka tyydytti Suomen intressejä niin idässä kuin lännessäkin.¹¹ Tasapainoapparaatti voidaan liittää tauti-

---

¹¹ Toisaalta Raimo Väyrynen (1982) toteaa, että tasapainostrategia ei ole ollut suomalaisen ulkopoliitiikan arsenaalissa. Muiden toimesta luodun kansainvälisen politiikan tasapainon huomioiminen ei itsessään konstituoivaa tasapainostrategiaa. Tämä huomio tuo esiin pidäkemallin Suomen ulkopoliitikassa, joka pyrkii määrittämään Suomen liikkumavaran omassa ympäristössään. Kansainvälinen ympäristö rakenteineen muodosti kontekstin, jossa Suomen asema määriteltiin ja

apparaattiin siinä, että eheyttävä toiminta koettiin Suomessa tärkeäksi tavalla, joka painotti tasapainon tervehdyttävää ja epätasapainon sekä äkkinäisten toimien ilmapiiriä myrkyttävää vaikutusta.

Venäjä diagnoosina muodostaa mielenkiintoisen rajapinnan tieteenalakuulttuurisen, ulkopoliittisen ja populaarin keskustelun välillä. Tämä johtuu siitä, että tieteelliset ideaalit pyrkivät tuottamaan terveyttä ja löytämään parannuskeinoja (ratkaisuja) vaihteleviin ongelmiin. Tieteen poliittinen agenda saa vaikutteita lääketieteellisestä metaforasta, joka on ollut vahvasti läsnä aina Hippokrateesta lähtien ja joka on vahvasti vaikuttanut erityisesti kansainvälisen politiikan keskeiseen käsitteistöön. Tutkimuksellinen ote tuo esiin tieteellisen intressin terveeseen poliittiseen tilaan, mutta samalla tutkimuksen kohteet määrittelevät politiikan rajat. Poliittikan määreet merkityksellistyvät terveyden tilan identifioiviksi diagnooseiksi ja/tai sitten kohti tervettä tilaa osoittaviksi prognooseiksi. Poliittinen puhe on täynnä taudillistavia – politiikkaa tautimerkitysdynamiikkaan muuntavia – käsitteitä, mutta koska tutkimuksellinen pääpaino on parannuskeinoihin liittyvässä käsiteteknologiassa, itse tautidiagnostiikka ja -prognoosiikka on jäänyt vähälle huomiolle. Näin Venäjä-käsitteen merkityssisältö on paljolti hiljainen, eikä välttämättä avaudu satunnaiselle ulkopuoliselle tarkkailijalle. Legitiimit, tieteellisesti hyväksytyt, kansainvälispoliittiset käsiteteknologiat määrittävät etenemisen kohti terveempää tilaa. Kylmän sodan jälkeen kehityksen turvaavina tekijöinä, eli tervehtymisen merkkeinä käsitetään demokratia, vapaat vaalit, toimivat markkinat ja ihmisoikeuksien kunnioittaminen. Näihin konstitutiivisiin tekijöihin nojautuva määritelmä poliittisesta terveydestä eli politiikasta on noussut yhä keskeisempään asemaan.

6.3.1. Venäjä-performatiivin julkilausutut ja hiljaiset merkitykset

Tutkimuksellinen pääpaino on terveen politiikan määrittämisellä, johon liittyy terveiden piirteiden tunnistaminen ja tutkiminen. Näin poliittisen terveyden tunnistamisesta ja sen tunnusmerkistön määrittelystä on tullut tieteenalakuulttuurin piirissä tuotetun asiantuntijuuden pääpiirteitä. Progressiivisten tarinoiden ohella, usein implisiittisen hiljaisena, seuraa käsitys regressiivisistä prosesseista eli poliittisista taudeista. Suomalaisessa yhteydessä nämä prosessit ja niiden seuraukset liitetään usein Venäjään.

---

johon Suomen piti sopeutua. Tämä sopeutuma ulkopuolisiin pidäkkeisiin sai aikaan sen, että Suomi oli varsin erilainen poliittinen eläin kuin muunlaisiin ympäristöihin sopeutuneet valtiot.

Venäjää koskevat uutiset illan pääuutislähetyksessä sisältävät miltei poikkeuksetta vahvoja mielikuvia väkivallasta, rappiosta, kurjuudesta, köyhyydestä, toivottomuudesta ja järjettömyydestä. Nämä tautikuvaukset ovat läsnä myös suomalaisen tieteenalakuulttuurin tavassa hahmottaa Venäjä.

Diagnoosina mielletty Venäjä liittyy tieteenalan kansakäymiseen muiden yhteiskunnallisten tahojen kanssa. Määrätyllä tavoin latautunut 'Venäjä'-kielipeli mahdollistaa luotettavaa kommunikaatiota kautta koko ulkopoliittikan tekemisen ja tutkimisen rajapinnan. Merkitykset ovat jaettuja ja identtisiä, vaikka niiden eksplisiittinen sisältö on harvoin julkilausuttu. Mahdollinen ulkopoliittinen arkaluontoisuus vältetään käsitteen merkityssisällön hiljaisuudella, eli siitä, minkä kaikki tietää, ei tarvitse puhua. Kielipelit eivät eksplisiittisesti tuo esiin sitä, mitä ne vihjaavat. Hiljaisesta Venäjä-performatiivista tulee näin sekä tapa välittää ja jalostaa tietoa että suomalaisen yhteisöllisyyden osoittamisen rituaali. Tällä tavoin tarkasteltuna Venäjä-kielipelin taitaminen liittyy laajemman yhteiskunnallisen poliittisen ystävyyden osoittamisen repertuaariin.

Venäjän hiljainen ja implisiittinen merkityssisältö liittyy haluun keskittyä progressiivisiin prosesseihin. Tässä hengessä esimerkiksi Euroopan integraatio, joka nähdään terveyttä tuottavana vaihtoehtona, on sivuuttanut Venäjän tutkimuksen kohteena, vaikka Suomen kohdalla integraatio merkityksellistyy paljolti suhteessa Venäjään: Suomi eurooppalaistaa Venäjää ja/tai suojautuu Venäjältä. Progressiivinen Venäjä-kielipeli tuo esiin Venäjällä tapahtuvan muutoksen korostaen Suomen ja lännen osuutta tämän poliittisen 'paranemisen' tuottamisessa. Huomio ei siis suuntaudu Venäjään taannuttavana prosessina vaan Venäjään suuntautuvaan parantavaan tekemiseen. Taustalla on kuitenkin hiljainen vaara, uhkaa ja altistumista esille tuova merkityssisältö.

Tieteellinen taipumus kohdistaa päähuomio kehitystä tukeviin progressiivisiin prosesseihin yhdistyi suomalaisessa keskustelussa kylmän sodan aikana poliittiseen tarpeeseen pidättäytyä Neuvostoliiton arvostelusta. Tämä pidättäytyminen ja vaikeneminen salli Venäjä-performatiivin elää omaa hiljaista mutta sangen yleisesti hyväksyttyä eloaan keskeisenä Suomen ulkopoliittikkaan vaikuttaneena tekijänä. Tässä hengessä päähuomio suomalaisessa tieteellisessä keskustelussa keskittyi keskinäisen luottamuksen lisäämiseen, suurvaltadialogin edesauttamiseen ja rauhan ajatuksen esille tuomiseen.

Progressiiviset, eli parantavat teemat peittivät alleen uhkiin liittyvät teemat jopa siinä määrin, että ne nähtiin esteenä puolustuspolitiikan vaateille. Hämäläinen (1987, 76) liittää todellisuuden tunnustamisen politiikan uhkakuviin seuraavasti: "Ruotsin ja

Suomen kaltaisilla rauhanrakkautaan ja neutraliteettiaan korostavilla mailla on erityisiä ongelmia etenkin turvallisuuspolitiikan sotilaallisella lohkokalla. Osittain nuo ongelmat liittyvät julkisesti propagoidun, enemmän tai vähemmän virallisen, selvän vihollisen muodostaman uhkakuvan puutteeseen.” Uhkakuvien tarkoitushakuinen puute johtaa Hämäläisen mukaan kyvyttömyyteen perustella muutoksien vaatimia toimia kuten esimerkiksi puolustusbudjettien lisäämistä. Poliittisen vaikenemisen välttämättömyys yhdistettynä tieteellisiin perustaipumuksiin ei kuitenkaan johtanut Venäjä-käsitteen muuttumiseen, vaan siihen liittyvä käsitteistö säilyi. Uhan korostamisen asemesta kielipelissä keskityttiin taannuttaviin prosesseihin liittyvään parantavaan tekemiseen.

Vaikenemisen ja hiljaisuuden teemat jo itsessään kertovat Venäjä-performatiivin taudillistavasta luonteesta. Vaikeneminen kertoo, että Venäjää ei yleisesti mielletty progressiiviseksi tarinaksi, joka tarjoaisi myös muille seuraamisen mallin. Toisaalta hiljaisesta merkityssisällöstä koitui ongelmia suhteessa läntisiin tulkintatahoihin, joille suomalainen tapa ajatella jäi nyansoidun tuntemuksen puutteessa hahmottomaksi tiettyjen ulkopoliittisten linjausten määrittellessä koko Suomi-kuvaa ja hiljaisen merkityssisällön jäädessä vaikeaselkoiseksi.

Ulkopoliittinen matalaprofiili sai osakseen arvostelua, mutta tieteenalakuultuurin valtavirrassa kritiikkiä ei juurikaan esiintynyt ennen 1980-luvun loppua. Hiljaiset merkitykset ja oleminen ‘elämöimättä’ olivat yleisesti ymmärrettyä. Max Jakobson siteeraa (1982, 263) tsaari Nikolai I sanoja vuodelta 1831 tiivistäessään Suomen vakaata kansainvälispoliittista asemaa, joka juontuu ongelmattomista suhteista suureen naapuriin: “Jättäkää suomalaiset rauhaan. Se on suuren valtakuntani ainoa provinssi, joka ei koko minun hallituskautenani ole aiheuttanut minulle minuuttiakaan huolta tai tyytymättömyyttä.” Samassa yhteydessä Jakobson mainitsee J. W. Snellmannin ajatuksen terveestä kansallisesta itsekkyydestä, joka perustuu kykyyn olla elämöimättä ja liiaksi dramatisoimatta muiden kansojen vaikeuksilla. Tässä hengessä voisi päätellä, että Jakobson näkee suomalaisina perushyveinä kyvyn vaieta sekä olla aiheuttamatta ongelmia. Suomi on jätetty rauhaan, koska olemme pysyneet tarpeeksi “matalina”. Näiden hyveiden ohjaaman puolueettomuuspolitiikan suurimpina ansioina Jakobson tuo esiin sen, että Suomi ei ole joutunut liittoutumaan, eikä maassamme ole vieraita joukkoja saatikka sitten ydinaseita.

Vaikeneminen on paljon puhuvaa. Tämä hiljaisuuden ekspressiivisyys on aina liittynyt suomalaiseen Venäjä-performatiiviin. Tämä hiljainen merkityssisältö ei auennut aivan helposti muille. Osaltaan tämä johtui siitä, että läntisen tieteellisen yhteisön tutkijoille oli tyyppillistä tarkastella Neuvostoliittoa hyvin kielteisessä valossa, jolloin

suomalainen hiljaisuus kummastutti. Suomessa oli tapana reagoida läntisiin arvosteleihin tutkijoihin osoittamalla heidän tietämättömydestään – oloihin perehtymättömydestään – johtuvaan kömpelyyteen. Tämä olikin se tapa, millä kyseiset tahot näyttäytyivät suomalaisessa kontekstissa, koska ne eivät olleet joko tahtoen tai tahtomattaan vihkiytyneet suomalaisen Venäjä-performatiivin nyanssoidun hiljaiseen piirteeseen. Siinä missä lännessä Neuvostoliitto käsitettiin usein aggressiivisena valtiona tai vihamielisenä ideologiana, se Suomessa hahmottui poliittisena diagnoosina, jonka kanssa intiimissä kontaktissa olemisen pakko toi mukanaan aivan erilaista ulkopoliittikan taitoa ja tietoa kuin mitä lännessä harrastettiin. Suomen tapa käsitellä Venäjää perustui tälle tietotaidolle tavalla, jonka ymmärtäminen lännessä oli miltei mahdotonta lähestymistapojen erilaisuudesta johtuen.

Kuvaavaa on, että suomalaiseen Venäjä-performatiiviin myöhemmin kohdistunut kritiikki ammentaa paljolti samasta käsitteen Venäjä merkityssisällöstä kuin kritiikin kohde. Vaaran ja sattumanvaraisuuden teemat toistuvat esimerkiksi seuraavissa Pekka Tarkan (1997, 493) sanoissa, joissa hän kuvaillaessaan Suomen asemaa toisen maailmansodan aikana ottaa esimerkin H. C. Andersenin sadusta rumasta ankanpoikasesta. Tarkan mukaan Suomi halusi kuvitella, että sen ylenkatsottuun ja rumaan rooliin sisältyi suuri ja kaunis totuus. Tämä oli Tarkan mukaan suurta ja vaarallista itsepetosta, joka ei johtanut turmioon, koska onnetar suosi Suomea: ”Suomalaiset, ja suuri osa heidän johtajistaankin, uskoivat omaan propagandaansa ja tulkitsivat siksi Neuvostoliiton puheen tarkoittavan vain sitä, mitä suomalaisten propaganda tarkoitti. Suomi rämpi läpi kylmän sodan hyvin hetteikköisessä maastossa. Se suunnisti väärin piirtämällään kartalla ja kiinni juuttuneella kompassilla. Suomi oli paljon suuremmassa vaarassa kuin se tajusi olleensa. Ja selvisi siitä sittenkin.” Mielikuva upottavasta hetteikköstä yhdistyy Neuvosto-Venäjän vaikutukseen ja tähän kosketuksissa olevan Suomen itsepetokseen. Venäjä taudillistuu näissäkin kriittisissä puheenvuoroissa: Vain lääkkeen katsotaan olleen väärä ja osittain jopa taudin lähde. Samoin silloista politiikkaa arvostellaan siitä, että se diagnosoisi väärin taudin vakavuuden ja kuolettavuuden.

Tässä yhteydessä ilmenee suomettumiskeskusteluksi nimetty kielipeli, jossa pohdinnan kohteena on Suomen harjoittaman ulkopoliittikan moraalinen sisältö. Merkittävää on, että tässä keskustelussa käsite suomettuminen merkityksellistyy itse aiheutettuna moraalisenä sairautena. Sairauden epidemiologinen alkuperä johtui liian läheisestä kosketuksesta Neuvostoliittoon sekä tämän kosketuksen tuloksena alentuneesta vastustuskyvystä. Suomen koetaan sairastuneen, ei ainoastaan, koska oli kosketuksissa vaan myös siksi, että se halusi omasta tahdostaan olla kosketuksissa jo siitäkin syystä, että tästä oli sille poliittista ja taloudellista hyötyä. Viitattaessaan itse

aiheutettuun sairauteen ja näin ollen moraaliseen rappioon suomettuminen on erityyppinen termi kuin vaikka amerikkalaistuminen. Amerikkalaistuminen on ulkopuolelta paljolti ylikansallisin voimin leviävä ilmiö. Tässä mielessä suomettuminen viitattessaan tietoiseen valintaan ja toimijuuteen on eritoten moraalinen ongelma: Suomi valitsi itse epäilyttävän tiensä ja länsimaana se olisi voinut valita toisin tai oikeammin sen olisi pitänyt valita toisin oman turvallisuutensa uhallakin. Tästä näkökulmasta suomettuminen nousee esiin vaarallisena epäonnistumisena Suomea rajaavissa ja linjoittavissa käsiteteknologioissa. Se nähdään eräänlaisena moraalisen harharetkenä. Suomettumiskeskustelu tuo esiin Venäjän poliittisena sairautena, mutta samalla se osoittaa, kuinka vaikeaa tämän sairauden kanssa on elää ilman Suomen sairastumista.

Tarkasteltaessa alan keskustelua vuoden 1990 aikana kylmän sodan luonnehdinnat muuttuvat aikaisemmasta. Käyttöön tulevat ennen vierailta kuulostaneet termit kuten 'kapitalismin' ja 'vapauden' voitto. Tässä kontekstissa Pekka Kiviranta (1990, 84) käsittelee kylmän sodan aikaa alaotsikolla "Sodanjälkeisen Suomen henkinen harharetki": "... ei suomalainenkaan älymystö viime vuosikymmeninä ole millään tavoin ollut vapauden kannalla. Älymystöön itsensä lukeutuvien keskuudessa 1960- ja 1970-luvuilla oli varsin muodikasta kannattaa presidentti Kekkonen ja ylistää YYA-sopimusta ja Neuvostoliittoa. Jollain merkillisellä tavalla väitettiin, että Kekkonen on henkisen vapauden, liikkuvuuden ja tarkkanäköisyyden esikuva." Kiviranta jatkaa suomalaisen älymystön kritiikkiä, jonka suosituimpana aiheena hän näkee olleen esimerkiksi Mannerheimin mustamaalaamisen kysyen seuraavasti: "Mitä uljaille suomalaisille on tapahtunut, kun siltä näyttää, että pahimmatkin suomettumispuheet olivat totta? Ja kun näyttää siltä, että henkisestä vankeudesta ei meillä haluta luopua. Ja kun vielä näyttää siltäkin, että ketkään suomettajat eivät osanneet aavistaa sen vahingon määrää, mikä kansan sielussa sodanjälkeisinä vuosikymmeninä tapahtui." Kiviranta näkee Suomen poliittisen linjan muotoilemisen sen varaan, että tilanne jatkuu entisellään ja jopa tätä maailmanpoliittista status quota tukien, vammauttavana kokemuksena, josta hän syyttää rajusti älymystöä. Hän korostaa tässä yhteydessä voimakkaasti sotien arvon palauttamisen merkitystä: "Kunniakkaiden" sotien arvon alentaminen on tärkein oire psykologisesta sairaudesta, joka vallitsi sodanjälkeisenä aikana: "Maamme pelastaneita sotamiehenesteiksi vähäteltiin ja koko puolustustahtomme asetettiin kyseenalaiseksi. Jopa itsenäisyyden olimme muka saaneet Leninin kädestä [...]. Vapaussodan tilalle oli tullut pelkkä kansalaissota. Rytyin ja Mannerheimin arvo oli kyseenalainen, 'oikea' Suomen historia alkoi vasta Paasikivestä." Sairauden paraneminen, eli harharetken päätyminen Neuvostoliiton romahdukseen, näyttäytyy näin myös sotien arvon palautta-

misena. Psykkisen harharetken jälkeen paluu 'kotiin' on mahdollista Kivirannan mukaan vain oikean reitin ja kansallisten merkkipaalujen uudelleen tunnustamisella.

6.4. Parantavan tekemisen keinot

Keskeistä ulkopoliittikan kielipeleille on ollut se, että Venäjä käsitetään regressiivisenä prosessina. Käsiteteknologinen osaaminen on pyrkinyt vastaamaan taannuttavaan vaikutukseen kehittämällä eri toimintavaihtoehtoja. Rajateknologinen malli korostaa arvopohjan turvaamisen ja vaalimisen tärkeyttä. Tässä yhteydessä arvoyhteisön – ts. Suomen – kategorinen puhtaus ja selkeys nousee merkittävään rooliin. Rajateknologisesta näkökulmasta taannuttava prosessi ilmenee käsitteiden ja arvojen hajanaisuutta ja epämääräisyyttä tuottavalla tavalla. Venäjän rooli suomettumisen yhteydessä nostetaan yhdeksi esimerkiksi siitä, mitä Venäjä tarkoittaa epämääräisyyttä ja syrjähtelyä korostavana käsitteenä.

Linjateknologinen lähestymistapa puolestaan keskittyy käsitteellisen rajattavuuden asemesta ajallisten prosessien hallitsemiseen. Tästä näkökulmasta Venäjä määrittänyt nimenomaan ajallisella dimensiolla, eli se nähdään poikkeustilanteita ja arvaamattomuutta eli kriisejä tuottavana entiteettinä, joihin Suomen on varauduttava. Sami Moiso (2003, 133) tuo esiin tämän piirteen katsauksessaan EU-integraatioon liittyneeseen keskusteluun, jossa Venäjän kehitys oli “ennalta arvaamatonta, potentiaalisesti uhkaavaa ja tämän vuoksi huolta herättävää”. Venäjän ‘hallinta’ edellyttää tiivistä rajavartiointia nimenomaan temporaalisella tasolla, jossa tautilähteen valpas seuranta ja vaaran muuttuessa akuutiksi nopea reagointi muodostavat keskeisemmän taudintorjuntakeinon kuin järkähtämätön rajateknologinen eristäminen ja eheys. Se, perustuuko politiikka yöpakkasten tai noottikriisien torjumisen varaan vai sitten oman arvopohjan vaalimiselle, on ollut keskeinen ero tarkasteltaessa kylmän sodan aikaisen ja sitä seuranneen ulkopoliittikan tutkimuksen pääpiirteitä.

Käsitys Venäjästä muokkautuu rajateknologisempaan suuntaan kylmän sodan lopulla, muttei menetä lääketieteelliseen kieleen liittyviä piirteitään. Linjateknologinen eli linjalla pysymisen ongelma haluttiin välttää ankkuroimalla suomalainen ulkopoliittinen ymmärrys tiiviimmin erillisyyttä Venäjästä – rajattavuutta – korostavaan rajateknologiaan. Tämä ankkuroiminen tapahtui rinnakkain normatiivisuuden yleismaailmallisemman heräämisen kanssa. Normatiivisen ohjaavan piirteen korostaminen liittyy yleisen kokemuksen voimakkaaseen tulemiseen 1990-luvun alun kuluessa (Möttölä 1996). Euroopassa tämä kollektiivinen kokeminen liittyi erityisesti Berliinin

muurin murtumisen symboloiman kommunismia korostaneen järjestelmän luhistumiseen. Maailman mittakaavassa käytiin teknologiaa korostanut Persianlahden sota ja koettiin erityisesti telekommunikaation mukanaan tuoma tekninen murroskausi taloudellisine nousuvaiheineen, joka kesti koko 1990-luvun. Tämä korosti yleistä maailmanlaajuista yhteenkuulumista demokratian ja markkinatalouden lähtökohdista, joilla käsitettiin olevan määrätty arvopohja. Normatiivinen perusta löytyi yhtäältä tietyistä määrättyistä yleisistä läntisistä arvoista – ns. arvoyhteisöstä – ja toisaalta paluusta suomalaisen historian keskeisiin perusarvoihin kuten talvisodan henkeen, teolliseen kykyyn (“connecting people”) tai vaikkapa ‘porilaisten marssin’ ilmentämään tunnelmaan.

Normatiivisen pohjan tärkeys näyttäytyy laillisuusnäkökulman uutena nousuna. Se antaa sisällön käsitteelle Venäjä ja sen sisältämälle lääketieteelliselle merkitysdynamiikalle. Esimerkiksi Raimo Väyrynen (1992, 342) pitää tärkeänä, että Suomi tukee lähialueittensa lainsäädännöllistä kehittämistä: “Suomen tulee edistää poliittisen vakauden säilymistä sekä korostaa luotettavan lainsäädännön tarpeellisuutta.” Suomen keskeiseksi hyveeksi käsitettiin sen kyky projisoida tervehdyttävää ja eheyttävää toimintaa lähialueilleen. Laillisuuden ulottaminen lähialueille tuki ja ilmensi Suomen omaa rajateknologiaa. Suomi ei ollut sidoksissa idässä Suomen rajattavuutta kyseenalaistaviin ja kiistäviin prosesseihin, vaan Suomen kaltaisiin mutta Suomesta erillisiin lähialueisiin, joiden olemassaolo suhteessa Venäjään laajemmin ilmaisi Suomen eheyttävää ja vakauttavaa vaikutusta.

Normatiivisuuden suhteellinen herääminen 1990-luvulla ei välttämättä muuta Venäjä-käsitteen merkitysdynamiikkaa. Enemmänkin on kyse linjateknologisen korostuksen korvautumisesta rajateknologisemmalla painotuksella. Raimo Väyrynen (1992, 339) tuo esiin käsityksen, jonka mukaan kylmän sodan aikana Suomen ulkopoliittikka oli suurvaltasuhteiden funktio: “Suomen toisen maailmansodan jälkeistä ulkopoliittikkaa voi luonnehtia rakennemääräytyneeksi. Sen virallisen ulkopoliittikan linjat kulkivat kaksinapaisen kansainvälisen rakenteen määräämissä rajoissa, joita ei pyritty murtaamaan. Pikemminkin ulkopoliittinen aktiivisuus tähtäsi kansainvälisten suhteiden vakauden lisäämiseen ja sitä kautta Suomen oman aseman ja turvallisuuden vahvistamiseen.” Väyrysen keskeinen näkemys muuttuneesta tilanteesta on se, että rakenteellisten tekijöiden vetäytyessä taka-alalle Suomen ulkopoliittikan täytyy rakentua enenevässä määrin kansainvälisten sopimusten ja instituutioiden ylläpitämisen ja kehittämisen varaan. Normatiivisen pohjan kehittäminen tähtää ennustettavuuden ja luotettavuuden lisäämiseen. Tämän pohjan korostaminen rakenteellisten tekijöiden vaihtoehtona painottaa myös uuden sisällön antamista kansainväliselle politiikalle. Toisaalta muutos

ei ole kovinkaan dramaattinen. Kansainvälisen politiikan fyysiseen voimaan pohjautuneet rakennelmat loivat painetta yleisten näkökulmien korostukseen ulkopolitiikassa, mikä normatiivisten ja sopimuksenvaraisten prosessien oloissa ei juurikaan muutu. Aikaisemmin normatiivinen piirre oli suurvaltakonfliktien taakse jäänyttä katvealuetta, jossa Suomi toimi aktiivisesti. Nytemmin tästä katvealueesta on tullut keskeinen arvovallan lähde, jossa esimerkiksi erilaisten yleisten regiimien luonne ja niiden puitteissa toimiminen koetaan keskeisenä.

Globaalitila ei ainoastaan määri fyysistä tilaa rajaavien ja määrittävien konventioiden kautta, vaan yhä enenevässä määrin muuntyyppisten rajauksien kautta. Tämän luvun lähtökohtana on näkemys, jonka mukaan suomalaisia ulkopolitiikan kielipelejä määrittää Venäjä-performatiivi. Yhtäältä tämä tarkoittaa, että Venäjä käsitetään poliittisena tautidiagnoosina. Toisaalta siihen liittyy arvovaltaa tuottavan parantavan tekemisen mahdollisuus. Globaaliperformatiivin yhteydessä esille nousi ajatus etäisyydestä huolimatta tapahtuvasta tekemisestä. Käytävässä keskustelussa Suomen ja Venäjän välistä rajaa leimaa etäisyyden kielipeli esimerkiksi sellaisien käsitteiden kuin kulttuuriero, kehitysero, normatiivinen kuilu ja elintasokuilu muodossa.

Eräs keskeinen teema kirjoittelussa on ollut Venäjän erilaisuuden korostaminen. Hyvin erilaisia lähestymistapoja käyttävät tutkijat tuovat esiin Venäjän arvomaailman ja ajattelutapojen omintakeisuuden.¹² Henriikki Heikka (2002, 3) toteaa seuraavasti: “Venäjän länsimäinen politiikka selittyy muutoksilla Venäjän ulkoisessa toimintaympäristössä, ei niinkään laadullisella muutoksella Venäjän strategisessa ajattelussa. Naton päätöksentekorakenteiden sisälle on uimassa valtio, joka ei ole sitoutunut Naton liberaaliin arvomaailmaan. Nykyinen kehitys nostaa korostetusti esille EU:n yhteisen puolustuksen kehittämisen tärkeyden”.¹³ Pertti Joenniemi (1997, 24) puolestaan käsittää Venäjän pitäytyvän vanhaan turvallisuusagendaan, josta käsin turvallisuuden uudet ajattelumallit eivät avaudu.

---

¹² Kivimäki (1998, 48) tuo implisiittisesti esiin Venäjä-performatiivin keskeiset elementit käsitellessään lähialueyhteistyötä Pohjoiskalotin alueella: “Yhteistyön motiivi nousee siitä, että venäläinen tuotannollinen toiminta vaikuttaa rajojen yli Lappiin, mutta koska venäläiset tuotantotavat (teknologia ja ympäristötietoisuuden aste) ovat erilaisia kuin esimerkiksi Pohjoismaissa, syntyy motiivi ympäristöyhteistyölle. Mikäli venäläinen tuotantotapa olisi samanlainen kuin rajojen toisella puolella, ei olisi tarvetta yhteistyölle.”

¹³ Christopher Browning kysyy (2002, 33) seuraavaa: “Syyskuun 11. päivän terrori-iskujen ja Naton laajenemisen myötä Euroopan pohjoisten alueiden suhteet ovat käymistilassa. Perustuuko kumppanuutta korostava retoriikka lyhyen tähtäimen intresseihin vai kertooko suhteiden lämpeneminen yhteisestä identiteetistä, jonka varaan aito yhteisö voidaan rakentaa?”

Vilho Harle ja Sami Moisio (2002, 160) antavat suomalaiselle geopolittiselle mielikuvitukselle sisältöä katkelmalla Väinö Voionmaan tekstistä vuodelta 1919: “Suomen ja Venäjän suhde on ensi sijassa ollut epäsuhte pienen ja suuren, köyhän ja rikkaan, vähäväkisen ja mahtavan epätasainen suhde [...] Toisena pääpiirteenä Suomen ja Venäjän suhteissa on ollut vihollisuus, maantieteellinen ja historiallinen vastakkaisuus, maitten, rotujen, uskontojen, sivistyksen, tapain, valtiolaitosten – kaiken yleinen ja jyrkkä erilaisuus.”¹⁴ Toisin kuin suhteessa Ruotsiin suhde Venäjään hahmotellaan yleisesti eron ja etäisyyden käsitteiden kautta. Tällä tavoin hahmoteltuna Suomen ja Venäjän väliset suhteet liittyvät globaaliperformatiivin yhteyteen. Tällä tarkoitan sitä, että suhdetta määrittelee pelkän voimapolitiikan ohella kyky olla kanssakäymisessä etäisyydestä huolimatta ja tähän liittyvä arvovalta.

6.4.1. Tautimaantieteellinen taustakielipeli

Suomessa Venäjää kohtaan tunnetaan pelkoa. Venäjän olemusta suhteessa Suomeen ovat määritelleet erimuotoiset kriisit. Erityisesti kylmän sodan oloissa tämä kriisin historia kääntyi tuntemukseksi Neuvostoliiton taannuttavasta ja rappeuttavasta vaikutuksesta. Ajatus, että Suomessa oli jotain vialla kanavoitui esimerkiksi suomettumiskeskusteluun. Suomalaista degeneraatio-kielipeliä voidaan verrata yleisempiin läntisiin käsityksiin rappiosta. Daniel Pick (1989) luo kokoavan katsauksen läntisiin degeneraatioteorioihin, jotka hän käsittää transnationaaliseksi, mutta samalla aina paikallisiin historiallisiin konteksteihin sopeutuneiksi. Keskeisiä piirteitä degeneraatio-kielipelissä on rappeuttavan vaikutuksen identifikaatio, joka mahdollistaa eristämisen ja neutralisaation. Tässä yhteydessä poliittis-sosiaalisen degeneraation arveltu yhteys perimään ja ympäristöön nousee tärkeään rooliin. Suomalaisessa yhteydessä merkittävää on ollut, että rappeuttava vaikutus koetaan ulkoapäin, Venäjältä tulevaksi: Suomalaisessa kontekstissa yhteiskunnan rappio, ongelmat ja degeneraatio tulevat ulkoisesta ja identifioitavasta lähteestä. Tämän luvun keskeisenä lähtökohtana on ajatus, että suomalaisessa yhteydessä rappio identifioituu lääketieteellisen merkityssisällön kautta, jota sävyttävät ajatukset venäläisyyden ja Venäjän altistavasta vaikutuksesta.

Syntyvä näkemys Suomen lähiympäristöön voidaan hahmottaa *lääketieteellisen topografian* käsitteen kautta. Ajatuksena tautimaantieteen teeman esille nostamisessa on, että se tarjoaa relevantin mallin Venäjää diagnoosina käsittelevien kielipelien

---

¹⁴ Kirjoittajat vertaavat tätä Jukka Tarkan (2000) samantapaiseen tekstiin.

jäsentämiseksi. Etäisten paikkojen ja kaukaisten kulttuurien välisten kontaktien lisääntyminen johti 1700-luvun loppupuolella maailman osien tarkan kartoittamisen ja kuvaamisen tarpeeseen. Erilaiset tavat luokitella ja tyyppitellä maailman tilaa johtivat monenlaisten systeemien ja koordinaatistojen ilmaantumiseen, joista vain yksi oli pituus- ja leveyspiireihin perustuva maantieteellinen kuvaustapa. Vähemmälle huomiolle on jäänyt tauteihin perustuneen topologian merkitys. Taudit tarjosivat tavan erotella ja luokitella maailma yhteen mielekkääseen karttaan. Tätä tauteihin perustunutta maantiedettä vahvistivat siihen tiiviisti liittyneet käsitteet, kuten rotu, uskonto, moraali ja sivilisaatio. Näissä malleissa maisema ja ihmiset olivat läheisessä vaikutussuhteessa. Taudit koettiin maisemallisena piirteenä ja toisaalta näihin tauteihin liittynyt 'sairastunut' maisema liitettiin sekä ihmisen alkuperään, geneettisiin piirteisiin, joita käsitteet rotu ja etnisyytys illustroivat, että kulttuurisempiin tekijöihin kuten uskonto, kieli ja kulttuuri. Tautitila maisemana kiteytti monia paikkaan liittyviä piirteitä ja kääntyi siten helposti poliittiseksi maailmankartaksi.

Suomalainen maisema liittyy tiiviisti ajatukseen tietystä jäsenytyksestä järjestyksestä. Tämä maisema pelkistyy pelto-, järvi-, rannikko-, koski-, vaara-, ja tunturimaisemiksi. Suomalainen maisema hahmottui ja kehittyi samaan aikaan, kun ajatus Suomesta kansakuntana kansakuntien joukossa sai muotonsa 1800-luvulla. Suomalaisen maiseman nostivat esiin erityisesti Runeberg ja Topelius runoissaan ja kertomuksissaan: "Varsinkin Maamme-kirjassa Topelius loi runebergiläisessä hengessä suomalaisuudesta, sen heimoista ja suomalaisesta maisemasta kuvan, joka koululaitoksen kautta vähitellen iskostettiin kaikkien kansankerrosten tietoisuuteen." (Raivo 1999, 11). Järvimaisemien päälle alkoi teollistumisen myötä muodostua kehitystä ilmentävä hahmo, jossa kehitys, vauraus ja työteliäisyys näkyivät maastossa. Sillat, tehtaat ja voimalaitokset tulivat osaksi suomalaista maisemaa. Näiden kautta maisema sai oman rajatun ja selkeän muotonsa ja sulautui käsitteeseen Suomi. Kotoisen tilan sisältämä liike huokui tarmoa, vapaudenkaipuuta, uskoa ja hyveellisyyttä. Tämä maisema on havaittavissa nykyään selvimmin kielikuvista, joissa menetetyt Karjalan nykytilaa tuodaan esiin tautimaisemana, jossa näkyy suomalaisuuden puute. Venäläisen maiseman eroaminen suomalaisesta on korostuneessa asemassa. Se käsitetään rappeutuneeksi ja Karjalan ongelmien kuvauksen kautta tuodaan esiin suuri muutos – 'venäläisvaikutus' – joka on ränsistyttänyt Karjalan. Esille nousee ulkopoliittisten käsiteteknologioiden normatiivinen piirre, joka tarjoaa välineen myös arvottamiseen ja tunnistettavuuteen. Tästä näkökulmasta Karjala-kielipeli tuo esiin perusarvon, joka osoittaa kuin tienviitta 'oikeaan' suuntaan: Keskeisenä väittämänä on, että suomalaisen maisemallisen 'profiilin' tulee säilyä ja ehdottomasti levitä Suomesta enemmän ulos – kuin ulkoa sisäänpäin.

Länsimaisessa katsantokannassa alueen kartoittamista tautien perusteella kutsutaan lääketieteelliseksi topografiaksi (eng. medical topography). Warwick Andersen (1996, 63) luonnehtii tätä lääketieteellistä kielipeliä sekoituksesi rotuteoriaa, maantieteellistä patologiaa ja globaalia politiikkaa. Lääketieteellisen topografian käytäntö yleisty kolonialismin uusista ja erilaisista aluista keräämien kokemusten myötä.¹⁵ Uudet taudit, kuten syfilis, levisivät juuri 'löydetyiltä' alueilta Eurooppaan, samoin kuin vanhat taudit levisivät Euroopasta uusille mantereille (Bewell 1999). Nämä tautien 'jakamiset' kehittivät, sivusivat ja tieteellistivät tautien ja maisemien intiimiä yhteyttä korostavia populaareja uskomuksia ja ennakkoluuloja. Kehittyvä käytäntö asetti taudit – ei vain fyysisen ongelmallisuuden kehyksiin – vaan myös moraalisiin puitteisiin korostaen näin lääketieteellisen topografian hyvin 'rajua' ja kirjaimellisesti maisemaa muokkaavaa merkityssisältöä.

Ihmisten ja heidän ympäristönsä erottamaton suhde johti helposti kartoiksi kääntyviin typologioihin: Rodulliset piirteet liitettiin usein auringon valolle altistumiseen, kulttuuriset tavat assosioitiin puhtauteen ja tauteihin, moraalisuus puolestaan yhdistettiin terveyteen jne.¹⁶ Perusväittäämä oli, että vaikka ihmisten ja maiseman suhde oli moninainen ja vaihteleva, se silti muodosti oleellisen tavan mieltää ulkoista ja vierasta tilaa ja näin maailman kaukaisimpia kolkkia. Toisin sanoen topologia ei kiteyttänyt ainoastaan etäisten ja vieraiden paikkojen suhdetta itseensä vaan ennen kaikkea paikkojen välistä suhdetta toisiinsa. *Näin topologia kertoi, mitä tulee tehdä ja miten varustautua oltaessa kosketuksissa tiettyihin maisemiin tai siirryttäessä maisemasta toiseen.* Samalla se väistämättä kertoi globaalista liikkeestä ja kuinka suorittaa globaaliperformatiiveja.

Historiallisesti lääketieteellisen maantieteen toinen tärkeä piirre oli, että se antoi kansainväliselle kanssakäymiselle taannuttaviin prosesseihin liittyvän sisällön. Samalla

---

¹⁵ Lääketieteellisen topografian ja lääketieteellisen maantieteen historiasta kts. esim. Rupke (2000).

¹⁶ 1900-luvun alussa ajatus, että maisemalla oli suuri vaikutus yhteisöihin ja niiden jäseniin oli hyvin paljon esillä. Warwick Anderson (1996, 95) tutkiskellessaan tämän ajan vallitsevia ajatuksia toteaa fyysisten sairauksien merkkien kehossa ilmentäneen elämän historian ja ympäristöllisen vaikutuksen tuloksena syntyneitä perinnöllistä altistumista. Tässä yhteydessä käsite rodusta oli ehkä merkittävin väline kuvattaessa erilaisten maisemaan liittyvien tekijöiden vaikutuksia. Rotu liittyi näin historialliseen vuorovaikutukseen maanperän ja paikan kanssa. Toisaalta rotujen väliset 'selkeät' erot toivat korostuneesti esille paikkojen välistä etäisyyttä. Näin maantieteellisen etäisyyden käsitteeseen liittyy monenlaista etäisyyttä: Tautitopologia osoittaa fyysistä, historiallista, terveydellistä ja moraalista etäisyyttä. Rodun käsite oli hyvin silmään pistävä summa ympäristöllisistä vaikutuksista. Taudit taas olivat kouriintuntuva osoitus etäisyyksien läpi tapahtuvien kontaktien vaarallisuudesta.

tavoin kuin kolonisaatio koostui tavaroiden ja ihmisten välittämisestä, kansainvälinen interaktio oli myös tautien välittämistä. Näin lääketieteellinen topografia teki käsitteistä ‘taudin levittäjät’ ja ‘taudin aiheuttajat’ todellisempia. Käytäntö toi esiin myös kansainvälisten yhteyksien ja erityisesti edestakaisen matkustamisen tuhoisan puolen. Kansainvälisen liikkumisen ja edestakaisen matkaamisen käsitetty ‘juurettomuus’ ei vain altistanut henkilöitä itseään vaaralle, vaan vaaransi myös paikallaan pysyvien terveyden tuodessaan uusia sairauksia muassaan. Tässä merkityksessä lääketieteellinen topografia ei tyytynyt vain kuvaamaan tautien maantieteellistä jakaumaa. Lääketieteellinen topografia sisälsi narratiivin, joka toi esiin liiallisten kontaktien vaarallisuuden eksoottisten paikkojen kanssa. Myös koti- ja ulkomaisten hybridien (irtolainen, pakolainen, siirtolainen, sotilas, merimies jne.) ja välitilallisuuden ylipäättään epäterveelliset ja usein moraalittomat seuraukset tuotiin selkeästi esiin tautimaantieteen traditiossa.

Terveyden teema liittyy näiden terveiden integroitujen ja sairaiden marginaalisten maisemien erotteluun (esim Hoskins 1988).¹⁷ Huono terveydentila assosioituu helposti suhteelliseen depopulaatioon. Taudit luovat kuolemaan ja asuinsijoiltaan pakeneviin ihmisiin liittyviä mielikuvia.¹⁸ Taudit aiheuttavat sekä väestökatoa että -pakoa. Näin tautitopografia saa pakolaisuuteen liittyvän piirteen. Väestököyhistä ja sellaisista alueista, joista väestön koetaan haluavan päästä pois, tulee fyysis-poliittis-moraalisten tautien symboleita aivan samoin kuin autoituneet ja raunioituvat kylät olivat taudin ja pelon merkkejä ruton ajan Euroopassa. Taudin läsnäolo tästä näkökulmasta ymmärrettyä on tärkeä osa ihmisen suhdetta ympäristöönsä kuvastavaa maisemaa. Kuva taudeista koostuu paikoista, jotka ovat tarpeeksi periksiantamattomia, jotta niiden integroiminen laajempaan ihmisen luomaan järjestelmään onnistuisi. Paikka liittyy tiiviisti tauteihin. Taudit konstituivat sairastuneita maisemia. Tämä kuva

---

¹⁷ Modernia vaikkapa lentokoneen ikkunasta tai postikortissa avautuvaa maisemaa kuvioivat teiden, kanavien ja peltojen muodostamat tai modernien kaupunkien sisältämät verkostot. Tämä keinotekoinen ristikkorakenne on huomiota herättävästi läsnä modernissa käsityksessä maisemasta. Tyhjän ja erityisesti kartoittamattoman tilan merkitys on jäänyt taustalle. Toisaalta juuri modernin ristikkokakofonia on saanut aikaan sen, että ‘villin’ ja ‘luonnollisen’ tilan representaatiot ovat paljon puhuvia. Tyhjä tila on merkki vaikeakulkuisuudesta tai luoksepääsemättömyydestä, joka tekee näiden tilojen integroinnista ympäröiviin alueisiin vaikeaa. Tautitopologian tasolla tyhjä tila täytyy vaarallisista sairauksista, joiden moraaliset ja poliittiset piirteet ovat korostuneesti esillä.

¹⁸ Hylätty asuinsija ja rauniot maisemassa olivat paljon puhuvia merkkejä vaarallisista epidemioista (Hoskins, 1988, 120).

taudista liitty marginaalisen alueen merkityssisältöön tavalla, joka tekee taudista paikan ja siihen liittyvän poliittisen yhteisön kuvauksen.

Lääketieteellisen topografian sisältämä 'opetus' korosti erojen ja rajojen merkitystä. Fyysisen rajat ovat myös historiallisia, rodullisia, kulttuurisia, uskonnollisia ja moraalisia rajoja. Moniulotteinen etäisyys muodosti hierarkkisen järjestelmän, joka osoitti selvästi hallitsevien ja hallittujen välisen rajan. Kolonialismin aikana lännen kyky alistaa suurin osa maailmaa suoraan tai välillisesti, johti syvään ylemmyyteen – ts. käsitykseen hallittujen ja hallitsijoiden välisestä etäisyydestä – ja ylemmyyden etuoikeuttavasta vaikutuksesta. Ylemmyyden etäännyttävä vaikutus oli turvallista siinä, missä etäisyys yleensä mahdollistaa turvan. Toisaalta valta ja hallitseminen johtivat suoran fyysisen kontaktin ja läsnäolon välttämättömyyteen (Harrison 1996, 70). Tautitopografia ilmensi tämän intiimin suhteen mahdollisia negatiivisia vaikutuksia mutta ennen kaikkea yleiseen valtaan liittyvää parantavaa vaikutusta ja lännen parantavan 'kosketuksen' mahdollisuutta. Tautien sisältämä 'opetus' korosti parannuksen löytämisen välttämättömyyttä, joka vuosisadan kulumisen myötä näyttäytyi erilaisina tieteellisinä edistysaskelina sekä lääkkeinä ja mikrobin metsästäjinä. Tämä lääketieteellinen tekeminen kääntyi topografian tukemana poliittiseksi tekemiseksi ja toisaalta poliittinen tekeminen saa samanmuotoisen merkityksen yhteydestään tautitopografiaan. Näin globaalisti legitiimi poliittinen tekeminen rinnastuu parantaviin tekoihin ja saa siten uutta mieltä ja voimaa.

Vaarojen ja etäisyyden kuvauksistaan huolimatta lääketieteellinen topografia ei edustanut länsimaiden levittäytymistä negatiivisessa valossa. Pessimismin asemesta huomio suuntautui etsimään tapoja saavuttaa immuniteetti kansainvälisen kanssakäymisen negatiivisille altistaville vaikutuksille: *Paradoksaalisesti sama paikka, joka vaarallisuudestaan johtuen ei ollut sopiva läntiselle ihmiselle, oli paikka, jossa valta ja dominaatio ilmenivät* (Anderson 1996, 63). Keskeinen piirre lääketieteellisen topografian kielipelissä oli ratkaisukeskeisyys. Kielipeli keskittyi niiden tapojen löytämiseen, joilla suotuisa globaaliperformatiivinen kontakti vieraiden paikkojen kanssa mahdollistuu.

6.4.2. Venäjän ymmärtämisen politiikka

Vahvasti Suomeenkin juurtuneen lääketieteellisen kielipelin näkökulmasta esille nousee kaksi yleistä tapaa välttää Venäjään yhdistyvä altistuminen. Immuniteetti voidaan saavuttaa *sopetumisen* tai *muokkaamisen* avulla. Lääketieteellisessä topografiassa vieraan fyysisen ja käsitteellisen maiseman muokkaamisessa voitiin käyttää

hyväksi läntisiä piirteitä, kuten esimerkiksi tuttuja puita ja viljelykasveja, tuottaessa turvallista ympäristöä. Eräs modernille ajalle tyypillinen muokkaamisen keino oli asemakaavaan perustuvan kaupunkikuvan vieminen eri puolille maailmaa. Muokkaamisen asemesta voitiin käyttää passiivisempaa muotoa, jonka mukaan vain kotoisia paikkoja jossakin suhteessa muistuttavia paikkoja tuli asuttaa. Näin paikat, jotka eivät muistuttaneet kotimaisemaa tai joita ei voitu muokata sen mukaisiksi, jäivät 'villeiksi'. Kontakti niiden kanssa perustui sopeutumiselle ja suurelle paikallisia olosuhteita koskevalle tietotaidolle ja ymmärrykselle. Muokkaamista painottavasta kielipelistä tämänkaltainen kosketus käsitetään negatiivisille seurauksille altistavana. Kuvaavaa on, että suomettumiskeskustelussa Venäjän kanssa hyvin läheisessä kosketuksessa olleisiin suhtaudutaan epäillen. Kosketuksen koetaan altistaneen nämä henkilöt moraalisesti korruptoivalle vaikutukselle.¹⁹

Toisaalta sen sijasta, että vierasta maisemaa muokattiin sopivammaksi, globaali-performatiivista liikkumista yli etäisyyksien voitiin edesauttaa tekemällä ihmisistä kykenevämpiä sopeutumaan uusiin etäisiin olosuhteisiin. Tästä näkökulmasta henkilö voi tietotaitojensa avulla välttää altistavan vaikutuksen. Sopeutumista painottavasta näkökulmasta paikalliset asukkaat olivat tulleet immuuneiksi monille paikallisille altistaville tekijöille. Taudit olivat tavallaan tulleet osaksi heitä ja heidän vastuskykynsä johtui heidän omaksumistaan ominaispiirteistä, kuten kulttuurisista tavoista.²⁰ Näitä tapoja omaksumalla aukeni tie immuniteettiin. Immunitettiin voidaan saavuttaa ymmärtämällä vierasta paikkaa sekä taitamalla siihen liittyviä kulttuurisia ja poliittisia tapoja. Ajatuksena on, että tämänkaltainen oppiminen ja omaksuminen samaistettiin kykyyn suojautua vierasta vaikutusta vastaan. Sopeutumisnäkökulma johti kylmän sodan

---

¹⁹ Kts. esim. Heikka (2002b).

²⁰ Maailmankirjallisuuden käsite kuvaa, miten laajasti immunisoiva toiminta voidaan ymmärtää. Maailmankirjallisuus käsitteenä yleistyi viime vuosisadan alkupuolella, jolloin maailmalla virisi kulttuurinen kiinnostus muiden alueiden kirjallisuutta kohtaan. Maailmankirjallisuuden määritelmä perustuu usein rajoitetun tilan olettamukselle niin kuin maailmantasoon yleensäkin liittyvät käsitteet. Tämä oletamus voidaan pelkistää toteamukseen, että jos maailmankirjallisuuden korpuksen otetaan uusia kirjoittajia, niin joitain vanhoja täytyy pudottaa pois uusia vaikkapa kiinalaisia klassikoita mukaan ottaessa. Karsimisprosessi ei perustu pelkille laadullisille kriteereille, vaan sitä ohjaa didaktiivinen ja normatiivinen näkökulma: Ei ainoastaan se ole merkittävää, kuka lukee ja miksi lukee, vaan ennen kaikkea se, kuinka maailmankirjallisuus voi tuottaa sofistikoituneempia ja tiedostavampia kansalaisia. Selkeä opetuksellinen painotus on ilmentänyt maailmankirjallisuuden merkitystä ja sisältöä aina käsitteen syntymästä saakka viime vuosisadan alusta: Ajatuksena oli tukea lukijan kykyä ja mielen laajuutta vieraiden kulttuurien kohtaamisen kautta (Damrosch 2000, 8).

aikana tarpeeseen tutkia neuvostoliittolaista kulttuuria, yhteiskuntaa ja politiikkaa. Kulttuuristen tekijöiden ymmärtäminen on tapa vaikuttaa ehkäisevästi kontaktien altistaviin vaikutuksiin.

Muokkaamisen ja sopeutumisen kielipelin yhteys ulkopoliittiseen keskusteluun tulee esille kysymyksessä tulisiko Suomen suhtautua Venäjään ymmärtäen vai käsitellen.²¹ Ymmärtävä henki tulee esiin esimerkiksi seuraavasta Klaus Törnuddin kommentista: “Mielestäni Suomi voisi pyrkiä omaksumaan mahdollisimman ymmärtävän otteen suhteessa kansainvälisen politiikan pääosapuoliin ja ylläpitämään keskustelua silloinkin kun se muualla, muissa yhteyksissä ja muiden valtioiden välillä vaikeutuu.” (1983, 143). Toisaalta useat tarkkailijat, kuten Jukka Tarkka, ovat todenneet Suomen aseman olleen vaarallinen kylmän sodan aikana. Tästä näkökulmasta Suomen ‘ymmärrys’ Neuvostoliiton harjoittamaa politiikkaa kohtaan vaaransi Suomen kyvyn selviytyä itsenäisenä toimijana.²² Tämän kielipelin keskeisenä ajatuksena näyttää olevan, että Venäjän ymmärtäminen ei ole ainoastaan vaikeaa, vaan myös vaarantava ja altistava prosessi. Toinen keskeinen perusolettamus liittyy ymmärtämisen välittävään rooliin. Yhteinen ymmärrys Venäjän ja Suomen välillä tuo mukanaan kosketuksen ja tämä ‘silta’ saattaa johtaa korruptoiiviin ja taannuttaviin seurauksiin.

Esiin nousee kysymys Venäjän ymmärtämisestä ja ymmärtämisen eri tapojen käyttökelpoisuudesta. Ymmärryskäsitteen poliittinen ongelmallisuus liittyy itse ymmärrysaktissa piilevään intiimiin läheisyyteen ulkopoliittisen toiminnan kohteen kanssa. Näin tarkasteltuna ymmärtämisen politiikka liittyy sen tarkasteluun, miksi ylipäättään haluamme ymmärtää ja sen tiedostamiseen, mikä ymmärrys on järkevää minkäkin arvetun päämäärän tavoittelussa. Venäjä-performatiivinen tapa käsitellä Venäjää suhtautuu osittain torjuen haluun ymmärtää sitä ilmiönä, koska ymmärryksen koetaan pitävän sisällään tartunnan ja saastumisen vaaran: Ymmärtäminen sisältää tartunnan

---

²¹ Raimo Väyrynen (1999, 27) toteaa, että “[k]otimaisessa ulkopoliittisessa ajattelussa oli kaksi peruslinjaa: toinen piti geopolittista kytkeytymistä Neuvostoliittoon toivottavana ja toinen välttämättömyyden sanelemana.” Tämän tutkimuksen näkökulmasta Venäjään kytkeytymisen toivottavuutta korostava linjaa liittyy sopeutumiskielipeliin. Yhteyttä pakon sanelemana pitänyt kielipeli taas liittyi muokkaavan ja suojaavan tekemisen korostukseen.

²² Henrikki Heikan (esim. 2002b) Yhdysvaltojen ulkopoliittikkaa tukevia tekstejä kommentoidessaan Jussi Pakkasvirta ja Heikki Patomäki (2003) tuovat esiin ymmärtämisen politiikan suomettumisen ja uussuomettumisen käsitteiden yhteydessä: “Pohjimmiltaan oletuksena on, että paha yksinkertaisesti vain on paha. ‘Pahaa’ ei voi kuvata eri tavoin, vivahteikkaammin tai analysoida. ‘Pahan’ sisäisiä merkityssuhteita ei voi ymmärtää eikä sen kausaalista alkuperää ja kehittymistä voi selittää. Näin Heikan edustama hyvä/paha-erittely korvaa sekä asioiden ymmärtämisen ja selittämisen että kriittisen reflektion ja dialogin.”

vaaran, sillä ymmärtäminen on itse ilmiöön osallistumista tai ainakin siihen 'intiimissä' suhteessa olemista. Tästä näkökulmasta Venäjän käsittäminen diagnoosina tarjoaa etäisemmän ja turvallisemman vaihtoehdon, jonka avulla välitön tartuntavaara vältetään: Venäjä käsitetään tavalla, joka tekee sen Suomelle etäiseksi ja vieraaksi. Toisaalta jonkinlainen yhteys Venäjään on välttämätöntä, jotta sen torjunta – etäällä pitäminen – olisi ylipäättään mahdollista. Tästä näkökulmasta Venäjän 'riimittäminen' epidemioista tuttuun kielipeliin mahdollistaa Venäjän maantieteellisen etäännyttämisen ja identifiomisen sekä tarvittaviin toimenpiteisiin ryhtymisen.

Suomalaisen Venäjä-performatiivin hahmottamiseksi on siis syytä erottaa taannuttavien prosessien 'käsittely' niiden 'ymmärtämisestä'. Tauti-kielipeliin on aina liittynyt läheistä kontaktia vierastava käsitys.²³ Ajatuksena on, että taannuttavien prosessien hallinta ja torjunta perustuu kykyyn estää ja välttää kontakti. 'Ymmärtäminen' käsitteen hermeneuttisessa merkityksessä viittaa diskursiiviseen ja intiimiin läheisyyteen tulkit-sijan ja tulkinnan kohteen välillä, jotka näin ollen eivät enää ole toisistaan erillisiä. Tämä kielipeli on vahvasti läsnä esimerkiksi seuraavassa *Kanava*-lehden (9/1996) kannessa olleessa piirroksessa:

²³ Taannuttaviin prosesseihin liittyvän kielipelidynamiikan kuvaamiseksi on tarkoituksenmukaista nostaa esiin syvälle iskostuneet käsitykset tautien leviämistavoista. Tautikäsitteen historia pitää

Kekkosen 'kuunteleva' hahmo muodostaa liian ymmärtävän kytköksen Suomen ja Venäjän välille. Viesti näyttää olevan, että tämän väylän olemassaolon käsitetään altistavan Suomen idästä päin leviävälle taannuttavalle vaikutukselle. Liian 'kuuntelemisen' asemesta esille nousee etäällä pitäytymisen ja muokkaamisen tärkeyttä tähden-
täviä kielipelejä.

Muokkaamista korostavasta näkökulmasta tarkastellen on selkeää, että ymmärtäminen tuotuna tautikäsitteen merkitysdynamiikan yhteyteen sisältää tartunnan ja taudin leviämisen vaaran. Yhtenä maailmanlaajuisena nykyesimerkkinä tästä ajattelutavasta on terrorismin mieltäminen taannuttavaksi prosessiksi globaalissa tilassa. 'Terrorismitaudin' torjunnassa ymmärtäminen käsitetään riskinä; sen sijaan että se ymmärrettäisiin, se käsitellään tautikielestä tutuilla käsitteillä. Terrorismin ymmärtämisen käsitetään usein luovan vaarallisen esteen tehokkaalle tekemiselle, koska se tuo esiin sen, mikä ajatellaan erilliseksi ja etäiseksi osaksi läntistä diskurssia.²⁴ Ymmärtämisen voi mieltää naturalisoivan kohdettaan tuodessaan sen esiin tutussa ja kotoisessa merkityskontekstissa ja näin se muodostaa sillon taudin leviämiseksi, jos asiaa tarkastellaan muokkaamista korostavan lääketieteellisen käsiteteknologian varassa. Ymmärtämisen politiikka johtaa tässä yhteydessä eräänlaiseen tarpeeseen poisymmärtää vaaralliseksi koettu ilmiö: Se sijoitetaan käsitevaruudellisesti johonkin kaukaiseen ja etäiseen tilaan, kuten Afganistaniin, jossa sitä voidaan 'käsitellä' sotilaallisin keinoin. Varsinkin kylmän sodan jälkeen taannuttavien prosessien yhteydessä käytettävät kielikuvat niin Suomessa kuin muuallakin korostavat käsittelyn, tekemisen tärkeyttä ymmärtämisen sijasta.²⁵

Hyvän esimerkin ymmärryksen poliittisuudesta tarjoaa niin kutsuttu sota terroria vastaan. Tämä esimerkki on hedelmällinen, koska se tuo esiin taudillistavan piirteen

---

pelkistetyksi sisällään kaksi pääselitystä siitä, miten taudit leviävät. Miasmaattisen selityksen mukaan kyse on saastumisesta, jota pahentunut ja myrkyllinen ilma levittää (vrt. malaria: mal'air, pahentunut ilma). Tämän kontaminaatiota korostavan näkemyksen voima oli hyvin vahva ruton kausaatiota selitettäessä, mutta se on vahvasti läsnä myös nykyisissä tautikielipeleissä. Toinen pääsuunta painottaa tartuntamekanismina pieniä taudinaiheuttajia (bakteerit, virukset, prionit jne.). Tämän tartunnan käsitettä saastumisen sijaan korostavan näkemyksen mukaan tauti leviää joko suoran tai epäsuoran kontaktin kautta.

²⁴ Tästä syystä esimerkiksi Yhdysvaltojen yliopistomaailmassa ovat eräät tutkijat joutuneet vaikeuksiin tuotuaan esiin terrorismia ymmärtäviä näkökulmia.

²⁵ Käsittelyn tärkeyden korostaminen on läsnä sen taipumuksessa tuoda esiin, ettei terroristien tai heitä edustavien tahojen kanssa haluta olla neuvottelukontaktissa. Ymmärtäminen olisi ryhtymistä tämänkaltaiseen tartuntariskin sisältävään dialogiseen suhteeseen. Neuvottelu samoin kuin hermeneuttinen prosessi pitää sisällään osapuolia lähentävää liikettä, joka ilmenee kompromissien ja neuvotteluratkaisujen muodossa.

esiin nousun kansainvälisen politiikan keskiöön. Läntinen kriittinen tila koetaan uhanalaiseksi ja siihen kohdistuu altistava sekä tuhoava vaikutus idästä käsin. Yhtymäkohdat suomalaiseseen katsantokantaan ovat selkeät. Terrorismin revisio ammentaa suomalaisesta merkityskontekstista liittäen terrorin mielikuvia Venäjä-performatiivin yhteyteen. Tästä ymmärrettävästä merkityssillasta johtuen terrorismikäsitteen analysointi valottaa osaltaan Venäjä-performatiivin sisältöä ja sen tämänhetkistä tilaa. Tässä yhteydessä suomalaisen ulkopolitiikan teoriaan liittyvä ajatus Venäjistä tulee rinnakkaiseksi Yhdysvaltojen ruokkiman kielikuvan kanssa, jossa terrorismi käsitetään usein niin kuin se olisi hyvin pahanlaatuinen leviävä sairaus. Kun terrorismia verrataan syöpään, kyseessä on tietynsuuntaista liikettä sisältävä, dynaaminen kielipeli. Tämän kielipelin sisältämä dynamiikka tuo esiin käsityksen sekä kuolettavuudesta että leviämiseen liittyvästä suuresta vaarasta. Yhdysvaltalaisen terrorismikäsitteeseen liittyy kuitenkin vahva uskonnollinen sävy toisin kuin suomalaisen Venäjä-performatiiviin. Sota terroria vastaan hahmotuu taisteluna hyvän ja pahan välillä. Terrorismi on moraalinen sairaus, joka yhdistetään pahuuden voimien ilmenemiseen.

Tauti-kielipelin yhteydessä ymmärtäminen on yhtäältä ongelmallista, koska se tuo vieraaksi ja vaaralliseksi koetun ilmiön osaksi kotoista kontekstia ja toisaalta, koska lähentymisen sijasta virulentti ilmiö haluttaisiin loitontaa ja etäännyttää, jotta sitä voitaisiin käsitellä. Tauti-kielipeli suosii, kuten jo tuli todettua kolonialistisen lääketieteen yhteydessä, vaaran lähteen maantieteellistä sijoittamista. Tätä loitontamista johonkin paikkaan voidaan verrata maisemointiin, jossa jokin maisema – esim. Afrikan nälkämaat tai Karjalan ränsistyneet talot – liitetään tiettyyn taannuttavaan moraalis-poliittisen prosessiin.²⁶ Taannuttavan prosessin etäännyttäminen – poisymmärtäminen – ja maisemointi on sen aktiivista käsittelyä. Käsitteilyn merkitys piilee sen läheisessä suhteessa parannuksen ja parantumisen käsitteisiin. Käsitteily voidaan mieltää pyrkimyksenä terveydentilan kohentamiseen ja parantamiseen eristämällä saastumisen mahdolliset lähteet sekä estämällä hallitsemattomat kontaktit taudin-

---

²⁶ On hyvin dokumentoitua, että terrori-iskujen taustavoimat olivat laajalti ja organisoidusti läsnä Yhdysvalloissa. Monella tavalla taustojen vytyhti johtaa myös eri puolille Eurooppaa ja erityisesti Saksaan. Kuvaavaa kuitenkin on, ettei terrorismia sairautena liitetä näihin 'maisemiin'. Sen, ettei terrorismia liitetä Amerikkaan tai Eurooppaan voidaan väittää johtuvan siitä, että tauti-kielipelissä terrorismilla käsitetään olevan oma alkuperäispaikkansa. Terrorismilla sairautena mielletään olevan endeeminen, eli kotoperäinen alkuperäispaikkansa. Tämä paikka on tärkeä riippumatta siitä annetaanko sille todellinen maantieteellinen sisältö (esim. 'AIDSin alkuperä on Afrikassa') vai korostuneen kuvitteellinen ja väritynyt maisemallinen sisältö (esim. 'AIDSin alkuperä on mustassa Afrikassa, jossa alkuperäisväestö on läheisessä kontaktissa sairastuneiden apinoiden kanssa').

aiheuttajiin. Terrorismin käsittelyyn liittyy siten oleellisena ajatus haitallisen tilanteen korjaamisesta ja terveen tilan palauttamisesta. Terrorismin käsittelyssä etäännyttämisen keinoin on läsnä parantamiseen liittyvät toimet. Terrorisminmaisemassa, kuten Afganistanissa, tila on kuvattu siten, että se sairauden vaikeuden ja vakavuuden ohella kuvastaa terrorismin lopullista voitettavuutta ja sen pois kitkemisen mahdollisuutta. Taannuttavien prosessien käsittely korostaa tervehdyttävän tekemisen olevan mahdollista, jos sen kohde on selkeästi identifioitu/diagnosoitu ja eristetty.²⁷ Suomalaisessa kontekstissa eristäminen on ilmennyt tarpeena rajata tai linjata Suomi erilliseksi Venäjältä. Tämä asettaa yhteneväisyyttä korostavat kielipelit tauti-kielipeleistä tuttuun kontekstiin. Taudin tunnistaminen taas tapahtuu usein esimerkiksi illan pääuutislähetyksissä, joissa usein näytetään Venäjän vaikutuksia luovutettujen alueiden yleisilmeeseen. Maisema on korostuneen kurja ja ränsistynyt tavalla, joka korostaa Suomen erilaisuutta ja Venäjän taannuttavaa vaikutusta suomalaiseen maisemaan.

Intiimi, empaattinen kontakti ymmärryksen muodossa saattaa näyttäytyä vaaran lähteenä. Samoin kuin terrorin vastainen läntinen kielipeli, kotitekoisempi Venäjä-performatiivi perustuu ajatukselle, että ymmärryksen asemesta epäymmärrys tai poisymmärtäminen nähdään strategisina resursseina. Tämänkaltaisen keinovalikoima viittaa subjektin, eli Suomen, ja ymmärryksen kohteen väliseen välimatkaan, joka taudillistavasta näkökulmasta tuottaa turvallisuutta. Performatiivisessa merkityksessä esiin tulevat sopeutumisen ja muokkaamisen käsitteet.

6.4.3. Muokkaaminen vai sopeutuminen?

Eräs tapa käsitteellistää eron ja etäisyyden termejä on liittää ne rajojen käsitteen yhteyteen: Rajojen pysyvyys aiheuttaa etäisyyteen liittyviä ja sitä ilmentäviä ongelmia rajoja ylitettäessä. Tästä näkökulmasta esimerkiksi Suomen ja Venäjän etäisyys on

---

²⁷ Taudin torjunta perustuu kykyyn eristää taudin kantajat. Tästä näkökulmasta terrorismin käsittelyssä ongelmana on kantajien löytäminen, heidän saamisensa näkyväksi. Performatiivisessa merkityksessä on tärkeä havaita ajoissa vaaran lähteet. Ajatellaanpa, vaikka HIV-virusta, joka saattaa olla kantajassa oireettomana jopa kymmeniä vuosia. Itämissa aikana tauti kuitenkin leviää. Tämänkaltaiset näkymättömät kantajat ovat hyvin vaarallisia tavalla, joka korostaa testaamisen, tarkkailun ja tarkastuksien merkitystä. Terrorismissairaudesta torjunnassa näkymättömät kantajat ovat olleet korostuneesti esillä. Käsitys niin sanotuista nukkuista (eng. sleepers), eli 'oireettomista' terroristeista ja terroristisoluista, jotka levittävät sairautta samalla, kun valmistautuvat itse iskemään, kuvastaa tunnistamisen tärkeyttä käsiteltäessä terrorismia. Niiden päivänvaloon tuomiseksi on laadittu savustamisstrategialle läheistä sukua oleva tarkastusstrategia.

paljon suurempi kuin esimerkiksi Suomen ja Ruotsin tai esimerkiksi Suomen ja Portugalin. Venäjä-performatiivin kontekstissa pysyviksi koettujen rajojen ylittäminen muodostaa patogeenisen prosessin, joka taudillistavasta kielipelistä johtuen heikentää kontaktin 'tervettä' suomalaista osapuolta. Tämänkaltaisen prosessin seurauksena suomalaiset 'vahvat', 'miellyttävät', 'vauraat' ja 'jylhät' poliittis-sosiaaliset maisemat saattavat sairastua ja degeneroitua. Tämän sairastumisvaaran yhteydessä Venäjä-performatiivi saa lisäsisältöä muokkaamisen ja sopeuttamisen kielipelien kautta.

Tärkeä vedenjakaja Venäjän 'ymmärtäjien' (sopeuttajat) ja 'poisymmärtäjien' (muokkaajat) välillä oli se, käsitettiinkö Suomen olevan akuutissa vaarassa. Akuutti vaara tuo korostuneesti esiin tautikieleen liittyvän ajan rajallisuutta korostavan piirteen. Oleellista on, että tautikielen mukanaan tuomalla merkitysdynamiikalla on ajallinen painotus. Tällä tavoin esimerkiksi syöpään liittyy ajatus luetuista elinpäivistä tyliin 'minulle annettiin vuodesta kahteen vuoteen elinaikaa'. Kielipelin avaama ajallinen konteksti johtaa korostuneeseen 'parantavan' toiminnan välttämättömyyteen tietyllä aikavälillä. Tässä yhteydessä esille nousee varsinkin optionalistinen linjateknologinen painotus. Akuutin vaaran olemassaolosta johtuen huomio on kiinnittynyt ajallisten kriisien hallintaan eikä niinkään jonkin vallitsevan asiantilan säilyttämiseen positionalistisessa mielessä.

Sopeutumiskielipeli ei liittynyt ainoastaan linjateknologiseen näkemykseen. Rajateknologinen emansipatorinen orientaatio lähestyi Suomen ja Neuvostoliiton välisiä suhteita yleisen – maailmanlaajuisen – erityistapauksena. Sopeutumiskielipeli ilmeni emansipatoristisessa orientaatioissa erityisesti rauhan teeman näkökulmasta. Huomio keskittyi rauhan mahdollisuuksien etsimiseen ja rauhanomaisen rinnakkaiselon tähden-tämiseen. Tässä yhteydessä osapuolten välinen ymmärrys ja luottamus koettiin keskeiseksi. Luottamus ja ymmärrys olivat takeita taannuttavien poliittisten prosessien välttämiseksi. Näiden ennakkoehtona oli puolestaan sopeuttava toiminta, jonka varassa Suomi ja Venäjä kykenivät selviytymään keskinäisessä kanssakäymisessään. Tämä rajateknologinen painotus perustui yleisempään maailmanlaajuiseen edistykseen eikä erityisesti Suomen ja Neuvostoliiton suhteisiin. Toisaalta nämä kahdenkeskiset suhteet nähtiin usein suositeltavina esimerkkeinä yleisemmästä emansipoivasta lähestymistavasta.

Linjateknologiat korostavat ajallisten kriisien hallintaa ja niihin varautumista tavalla, jossa kontakti Venäjään on väistämätön. Koska Venäjän eristäminen ja loitontaminen koettiin historiallisten opetusten varassa mahdottomaksi, Venäjän vaikutuksen torjunnan täytyi perustua muille keinoille. Linjateknologisesta näkökulmasta tämä väistämättömyys ei ole ainoastaan altistava vaara vaan myös mahdollinen hyöty.

Yhteyksien kautta Venäjistä saadaan tietoa, jonka pohjalta kriisien ennakointi ja hallinta on mahdollista. Käytän tässä yhteydessä käsitettä sopeuttaminen kuvaamaan ulkopoliitiikan linjateknologista keinorepertuaaria kylmän sodan aikana.

Sopeutumisen käsite nostaa esiin toisenlaisen vaihtoehdon. Muokkaamisen sijasta vieraaseen maisemaan siirtymistä voitiin helpottaa siihen sopeutumalla. Tämän lähestymistavan mukaisesti Suomi sopeutuu ja välttää altistumisen oppimalla venäläisestä kulttuuripiiristä ja ymmärtämällä Venäjää. Sopeutumista korostavasta näkökulmasta kontaktin altistavat piirteet voidaan ennalta ehkäistä oppimisen ja kulttuurisen omaksumisen avulla. Kulttuurisen omaksumisen kautta sekä sofistikoitunut kansalainen että kansakunta kykenee liikkumaan ja voittamaan etäisyyksiä.²⁸ Kontrolloitu vieraudelle altistuminen tarjosi näin väylän Venäjän ilmentämän taannuttavan vaikutuksen välttämiseksi. Sofistikoitunut toimija kykenee liikkumaan paikasta toiseen ilman tartuntaa ja sofistikoituneita kansalaisia omaava kansakunta voi olla kontaktissa Venäjään ilman välitöntä pelkoa sairastumisesta. Suomi kykenee olemaan välittömässä kontaktissa, koska se oli immuuni Venäjän koetuille vaikutuksille.

Linjateknologia nousee tärkeään rooliin sopeuttavan tekemisen yhteydessä. Linjateknologian rooli suomalaisessa ulkopoliitiikan kontekstissa on liittynyt kykyyn olla altistuneena ja juuri sitä kautta välttää tartunta. Sopeutumiskielipeli nostaa sofistikoituneen tiedon tärkeään asemaan, mikä liittyy erityisesti tieteellisen tutkimuksen rooliin linjateknologisesti painottuneessa ulkopoliitiikassa. Tieteentekijällä on sopeutumisenäkökulmasta katsottuna hienovaraistajan rooli. Tehtävänä on kertoa uhkana koetun Venäjän (Neuvostoliiton) tavoista, kulttuurista jne. tavalla, joka mahdollistaa sen ymmärtämisen. Tiedon intressi oli lisätä sopeutumisen tehokkuutta tuottamalla immunisoivaa tietoa ennakoitavista vaaroista.

Tieteentekijöiden tavoitteena oli tuottaa hienovaraista tietoa Neuvostoliiton asioille antamista merkityksistä ja selvittää Neuvostoliiton kantaa, jotta Suomi voisi vaaroja ennakoita ja välttää selvitä alituisesta uhasta/altistumisesta. Peter Stenlund (2002, 42) toistaa tätä sivuavan käsityksen: “Suomen hallintoa ja tutkimusyhteisöä yhdistävä haaste on ylläpitää ja parantaa Venäjää koskevaa tietotaitoa kansainvälisellä tasolla. Vain riittävällä laadulla turvaamme edellytyksemme edistää tehokkaasti pohjoisen intressejä kansainvälisessä politiikassa.” Paavo Värynen (1980, 71) kirjoittaa myös samassa hengessä: “[Kansainvälisen politiikan tutkimus] on erityisen tärkeää Suomen

---

²⁸ Tapa, millä perinnöllinen resistenssi saavutettiin, oli samanaikaisesti integraatioprosessi. Näin tullessaan immuuniksi jollekin tämä jokin (esim. tauti) tuli osaksi immuniteetin saavuttajaa.

kaltaiselle ja kokoiselle maalle, joka rajoitetuin voimavaroin toimii ja vaikuttaa kansainvälisessä yhteisössä. On sanottu, että tieto on valtaa. Pienen maan ulkopoliitikassa tieto – luulon ja ennakkoluulon vastakohtana – on henkinen voimavara, joka, yhdistyneenä harkintaan, antaa päätöksentekoprosessille luotettavan perustan.”²⁹ Kylmän sodan aikana suhteessa Neuvostoliittoon varautuminen ja ennaltaehkäisy perustui tieteellisellä tutkimuksella ja asiantuntemuksella hankittuun alueen olojen ja tapojen tuntemukseen. Tässä yhteydessä tiede sai ‘luottoroolin’, koska sen parissa työskentelevät käsitettiin luotettaviksi ja hyödyllisiksi sofistikoituneesta tiedostaan johtuen.

Tautikieleen suhteutettuna rajateknologiat tuovat esiin rajattavuuden ja välimatkan mahdollisuudet. Raja-kielipeliin liittyy ajatus Venäjän eristämisestä ja/tai Venäjän/Karjalan ‘lännettämisestä’ ja ‘suomettamisesta’. Muokkaaminen viittaa suoraan kontaktiin, jonka tuloksena yhden tai useamman ryhmän alkuperäinen tila monine ulottuvuuksineen muuttuu yleisen integroidun ja terveeksi katsotun mallin kaltaiseksi. Näin voidaan ajatella, että tietyllä paikalla asuva yhteisö muokataan ja integroidaan yleisiin läntisiin arvoihin.³⁰ Muokkaava toiminta tapahtuu Venäjä-performatiivin yhteydessä. Muokkaaminen on siten, joko Venäjän muuttamista tai Suomen rajojen ehyttämistä. Transformationalistisissa kielipelissä se merkitsee molempia samanaikaisesti. Muokkaamiskielipelin voi kiteyttää seuraavasti: Venäjän kanssa kosketuksiin joutuvat eivät voi koskaan saavuttaa kontaktin kohteen täydellistä tuntemusta, mikä vaatisi liian altistavaa lähentymistä Venäjään. Tämä mahdottomuus johtaa siihen, että sopeutumiskielipelin pyrkimys ymmärtää, on vaikea ellei mahdoton, turvattomuutta tuottava ja altistava tehtävä.³¹ Läheinen, empaattinen ja ymmärtävä kontakti Venäjään nähdään arveluttavana seikkailuna, ääri vaihtoehtona tai harmaana vyöhykkeenä.³²

---

²⁹ “Ulkoasiainministeriöllä täytyy siis itsellään olla runsasta ajan tasalla olevaa tietoa kansainvälisestä politiikasta, keinot saada tarvittava tieto nopeasti ja sopivassa muodossa esiin ja sen lisäksi vielä kokemuksen koulimaa vaistoa ja kykyä ‘nähdä eteenpäin’ eli hahmottaa kehityksen yleissuuntaa.” (Väyrynen 1980, 73).

³⁰ Esimerkiksi Christer Pursiainen (1996) tarkastelee regiimejä ja niiden käyttökelpoisuutta Venäjän sitomisen kannalta.

³¹ Tässä yhteydessä on todettava, että tutkimuskirjallisuudessa muokkaamis- ja sopeutumiskielipelit ilmenevät osittain päällekkäisinä. Esimerkiksi Christer Pursiainen (2001, 101) toteaa, että “[k]ymmenen vuotta sitten Suomi irtaantui kahdenvälisestä turvallisuuspoliittisesta erityissuhteesta Venäjän kanssa”. Pursiainen korostaa irtautumisen ja etäisyyden teemoja. Toisaalta Pursiainen tuo korostuneesti esille Venäjän ja siellä käytävän keskustelun ymmärtämisen keskeisenä Suomen turvallisuuspolitiikan peruskysymyksenä samalla tuoden esiin sopeutumiseen liittyvän teeman.

³² Kts. esim. Harle ja Mosio (2000, 154–155) ja tämän kritiikki Majander (2001).

Positionalistinen rajateknologia pyrkii Suomen eheyttämiseen kansallisena kategoriana. Tässä yhteydessä territoriaalisuuden kielipeli on hyödyllinen. Pirjo Jukarainen (2002, 285) määrittelee territoriaalisuuden diskurssin toimintatavaksi, jonka ”mukaan tiloilla on selkeät rajat, joiden kontrollointi ja säilyttäminen on tärkeätä itse tilojen olemassaolon kannalta”. Tässä hengessä positionalistinen Venäjä-performatiivi tuo esiin Suomen etäännyttämisen (esim. pysymisen erossa erilaisista liittosuhteista), eheyttämisen (esim. kansallinen konsensus) ja vahvistamisen (esim. sotilaallinen voima) ratkaisuna Venäjän altistavaan vaikutukseen. Siinä, missä positionalismi keskittyy suomalaisen käsitevaruuden vahvistamiseen, transformationalismi pyrkii muokkaamaan myös Suomen lähiympäristöä. Transformationalistinen muokkaaminen perustuu kahdensuuntaiseen toimintaan: Yhtäältä tarkoituksena on linjateknologisesti integroitua länteen. Toisaalta samassa yhteydessä Venäjää ja varsinkin sen lähialueita pyritään muokkaamaan saman yleisen mallin suuntaan.

Kylmän sodan jälkeisessä tilanteessa kahdenväliset suhteet ovat jääneet vähemmälle painotukselle huomion keskittyessä ajatukseen, että Suomen suhteet lähinaapuriinsa on parasta hoitaa Euroopan kautta. Ajatuksena on, että Venäjän joutuessa eurooppalaisen poliittisen yhteisön konfrontoimaksi sen traditionaalinen luonne muuttuu.³³

1990-luvun kuluessa Venäjästä irtautumisen ja etäännyttämisen teemat tulevat keskeisiksi. Muokkaava toiminta kohdistuu etupäässä suomalaisen käsitevaruuden vahvistamiseen ja etäännyttämiseen Venäjästä. Tällä kielipelillä on vahvat perinteet. Esimerkiksi L. A. Puntila kärjisti keskeisen ajatuksen *Suomalainen Suomi* -lehdessä vuonna 1933 seuraavasti: ”Meidän, jotka seisomme Idän ja Lännen välisen rajamuurin eurooppalaisella puolella, on ponnisteltava kaikella aktiviteetillamme asemamme ja eurooppalaisen kulttuurin aseman lujittamiseksi sitä uhkaavaa aasialaisuuden vaaraa vastaan. Suora taistelu bolsevismia vastaan on tietenkin aivan ensisijainen. Mutta se ei riitä. On otettava huomioon, että jokainen eurooppalaisen sivistyksen ottama edistysaskel kohottaa tiilen leveyden verran Idän ja Lännen erottavaa muuria ja että jokainen länsimaisen yhteiskuntajärjestyksen puutteellisuuden korjaus syventää lapionpistoksen verran tuon muurin edustalla olevaa suojaavaa vallihautaa.”³⁴ Sen sijaan, että Suomi

---

³³ Suhteessa Venäjään terveyden ja tervehdyttämisen teema nousee keskeiseen osaan. Länsimaisten arvojen tervehdyttävä vaikutus sisältyy ajatukseen, että Venäjä pitää tuoda niiden piiriin (kts. esim. Haukkala ja Toivonen 2001, 70).

³⁴ Tätä ajattelumallia reflektoiden Raoul Palmgren (1976, 206) toteaa, että ”itsenäisyyden ajan kulttuuri julistautuu itsekylläiseksi, katkaisee kontaktinsa edistykseen länsimaiseen kulttuuriin ja eristää meidät kiinanmuurilla uudesta neuvostokulttuurista”. Muurimetaphoran asema on kuvaava.

olisi altistavassa kosketuksessa, tartunnan lähde siirretään etäiseen paikkaan rajan taakse. Venäjä mielletään alati kuohuvana ja kriisiytyvänä tautitilana. Tämänkaltainen etäännyttäminen tarjoaa kontekstin Venäjään liittyvälle performatiiviselle tekemiselle.

Edellistä *cordon sanitaire* -näkemystä on hyvä tarkastella moderneja kielipelejä vasten. Hiski Haukkala (2000, 53) kirjoittaa seuraavasti: “Pohjoisen ulottuvuuden tuleekin pyrkiä jäsenmaiden yhteisten etujen määrittelemiseen pohjoisilla alueilla ja kasvavan keskinäisriippuvuuden myötä lisätä vakautta koko Pohjois-Euroopassa. Lisäksi Venäjän rauhanomaisen integroimisen eurooppalaisiin rakenteisiin tulee olla hankkeessa keskeisellä sijalla.” Tässä yhteydessä Haukkala toteaa, että Venäjä käsitetään “useiden Euroopan unionia joko suoraan (ydinturvallisuus, järjestäytynyt rikollisuus) tai välillisesti (ympäristöongelmat, tarttuvut taudit) uhkaavien ongelmien lähteenä”.³⁵ Muokkaaminen keskittyy myös oman kriittisen tilan vahvistamiseen ja tiivistämiseen.³⁶ Tässä merkityksessä muokkaamisajatus tulee esiin myös syyskuun 11. päivän jälkeisessä Henrikki Heikan (2001, 100) arvioissa: “Suomen kannalta on parempi ankkuroida itsensä pysyvästi osaksi rakennetta muokkaavaa toimijaa, EU:n kovaa ydintä, kuin yrittää selvitä yksin rakenteellisten tekijöiden paineessa. Suomen Nato-jäsenyys on pieni mutta tärkeä liike tässä prosessissa.” Mikko Majander (1997, 378) nostaa esiin Suomen henkisen ja poliittisen “irtioton”itaisestä naapuristaan.

1990-luvulla yleistyneen sosiaalisen konstruktivismin mukaisesti maantieteen määräävä asema muuttui sosiaalisten rakenteiden tähdentämiseksi tieteenalan keskustelussa. Eräs muokkaavan toiminnan kohteita on Suomen maantieteellinen asema. Neuvostoliiton romahtaminen ja sen muuntuminen taloudellisten ja yhtenäisyys ongelmien vaivaamaksi Venäjäksi johti ajatukseen maantieteen joustavuudesta ja muuttuvuudesta. Maantieteellisen väijäämättömyyden ‘juoksetuminen’ tarjoaa esimerkin muokkaavasta tekemisestä. Muokattavuutta korostavassa hengessä Sami Moisio (2000, 295) toteaa seuraavaa: “Suomen sijainti erilaisissa turvallisuuspoliittisissa kartastoissa on jatkuvasti sidottu Euroopassa tapahtuviin poliittis-maantieteellisiin muutoksiin.” Moisio mukaan tämä maantieteen muuttuvuus ei itsessään ole yllättävää. Yllättäväksi

---

Se muodostaa tiukan rajaskemaattisen välineen, jonka avulla Suomen käsitteellistä eheyttä, integriteettiä ja suvereenisuutta tuodaan esille. Venäjän ymmärtämisen näkökulmasta muurijattelu on kömpelö ja vailinainen.

³⁵ *Cordon Sanitaire* -kielipeli korostuu Hiski Haukkalan (2003) otsikon valinnassa: “A Hole in the Wall? Dimensionalism and the EU’s ‘New Neighbourhood Policy’.”

³⁶ Olli-Pekka Jalonen käsittää Eurooppalaisen yhteisön laajenemisen ongelmalliseksi, koska se johtaa yhteisön sisäisen koheesion rapistumiseen (1998, 218).

sen tekee vertautuminen Suomen ulkopoliitiikan aiempiin rautaisiin lainalaisuuksiin. Muokkaavan aktiviteetin löytäminen johti yleiseen vakaumukseen, jonka mukaan 'faktat' olivat kollektiivisesti ja yhteisesti sovittavissa ja muutettavissa.

Kylmän sodan jälkeen Pohjois-Euroopan kartasta tuli fluidi. Suomen 'etäisyys' itäiseen naapuriinsa kasvoi Suomen lähentyessä Länsi-Eurooppaa. Tämä sai aikaan sen, että Suomessa koettiin altistuksen itään päin oleellisesti pienenneen ja muuttaneen luonnettaan. Huomio kääntyi muokattavuuteen. Tässä yhteydessä tieteellinen tutkimus ei ollut enää hienovaraisen immuniteettia mahdollistavan tiedon tuottaja. Tieteen tehtäväksi muodostui integraatiomallien ja institutionaalisten ratkaisujen kehittäminen, joiden avulla Suomen lähialueita voitaisiin muokata suotuisaan vähemmän Suomea altistavaan suuntaan. Tieteentekijän rooli oli tukea muokkaamisprosessia, eli Suomen kykyä pysytellä erillään Venäjistä ja muokata Venäjää 'suotuisempaan' suuntaan. Tässä yhteydessä on huomattavaa, että käsitys idästä muuttui Neuvostoliiton romahtamisen myötä. Aikaisempi linjateknologinen painotus ei identifioinut Neuvostoliittoa eksplisiittisenä uhkana. 1990-luvulla poliittiseen keskusteluun nousi käsitys Venäjistä – ts. Neuvostoliiton raunioista – yksilöitynä uhkatekijänä.³⁷

Muokkaavan toiminnan keskeisenä tavoitteena on tervehdyttäminen ja suojaaminen. Muokkaaminen ratkaisee ongelmia ja tavoittelee arvotettuja päämääriä käsittelemällä globaalia tilaa integroidumpaan suuntaan. Suomalaisessa alan tutkimuksessa muokkaamiseen liittyvä käsitteistö nousee esiin esimerkiksi globaalien ongelmien yhteydessä. Muokkaaminen nähdään usein tapana ratkaista 'syvälle juurtuneita' ongelmia. Hakovirta (2002, 317) toteaa seuraavaa: "Ilman syvävaikutteisempaa, perussyihin ulottuvaa toimintaa maailman ihmisoikeus- ja pakolaisongelmien olemainen helpottaminen, saati ratkaiseminen, on kuitenkin ilmeisesti mahdotonta." Hakovirta liittyy paikalliset ongelmat laajempiin maailmanlaajuisiin prosesseihin, mutta samalla hän nostaa nämä ongelmat spesifisti tiettyjä maita uhkaaviksi. Läntiset yhteiskunnat ovat tässä mielessä kehityksistä tulevien ongelmien, kuten esim. pakolaisuuden, kohteita. Muokkaava toiminta näyttää tarjoavan ratkaisun taannuttavien prosessien ongelmatiikalle, kun läntistä terveyttä ulotetaan ongelma-alueille.

Sopeutumiskielipeli liittyy sekä historiallisesti että merkitysdynamiikaltaan linja-performatiiviin ja sen kukoistuskauten kylmän sodan aikaisessa ulkopoliitiikassa. Toisaalta on hyvä huomata, että immunisaatioajatus on noussut esille myös 2000-luvun alussa Venäjän ja lännen välisen parantuessa ja tiivistyessä erityisesti terrorin

---

³⁷ Kts. Nokkala (1999, 53, 57).

vastaisen sodan seurauksena.³⁸ Sopeutumiskielipeli nousee tärkeään rooliin, kun Venäjä liikkuu takaisin kohti länttä: “Pitkällä aikavälillä tarkasteltuna on kuitenkin ilmeistä, että – ajankohtaisista kriiseistä huolimatta – Venäjän ja Naton suhde on jatkuvasti syventynyt. Venäjä ei enää etsi vaihtoehtoja Naton rakenteille, vaan on asteittain sitoutunut yhä tiukemmin Nato-instituutioon.” (Saari 2002, 15). Venäjä on tullut takaisin lähemmäksi Suomea. Näin ollen sopeutumiskielipelit ovat tulleet uudelleen esiin Venäjän noustessa Suomen unionisuhteen varjosta. Rajateknologian korostaman oman kansallisen tilan varjelen kannalta tämä ‘lähenevä’ liikesuunta koetaan arveluttavana.

Muokkaamiskielipeli tähtää Venäjän kehittämiseen siten, että se integroituu osaksi Suomenkin edustamaa läntistä tilaa. Tämä tavoite toistuu koko 1990-luvun ulkopoliittikan tutkimuksessa. Merkittävää tässä yhteydessä kuitenkin on, että suomalaisesta näkökulmasta tilanne näyttää epäselvemmältä kuin läntisten tarkkailijoiden silmin. Tämä johtuu paljolti siitä, että Venäjä käsitetään Suomessa eri tavoin kuin lännessä yleensä. Lännessä käsin merkitykset kumpusivat ideologisesta vastakkainasettelusta ja sen jälkeen Venäjän käsitetystä sotilaallisesta uhasta. Suomessa Venäjä-performatiivi juontuu Venäjä-käsitteen sisällöstä regressiivisenä ja virulentina prosessina, johon laittomuuden ja arvaamattomuuden teemat ovat keskeisesti sitoutuneet. Venäjä saattaa siis olla integroitumassa länteen, mutta sen läheneminen suhteessa Suomeen koetaan edelleen ongelmallisena.

Suomalaiset keinot olla tekemisissä Venäjän kanssa ovat olleet korostetun epäsuoria ja hienovaraisia. Näin Suomi on toiminut suhteessa Venäjään esimerkiksi luonnonsuojelun, ydinturvallisuuden ja humanitarismin nimissä. Suomalainen muokauskyky projisoitiin lähialueiden kehittämiseen tavalla, joka ei suoraan ollut osoitus suhteellisesta suomalaisesta vallasta, vaan merkki Suomen roolista jonkinasteisena globaalitoimijana. Tässä yhteydessä tiede, ympäristö ja talous nousevat keskeisempään asemaan kuin perinteiset keinot kansainvälispoliittisen suhteellisen vallan ylläpitämiseksi: “Ensinnäkin Euroopan unionin tulisi vakavasti harkita ‘siviilivalta’-luonteensa säilyttämistä, ainakin suhteessa Venäjään [...] Onhan kuitenkin niin, että Euroopan unionin Venäjä-suhteiden keskeisiin pitkän aikavälin haasteisiin, kuten markkina-talouden kehittämiseen, demokratian vahvistamiseen, ympäristöriskien hallintaan

---

³⁸ Olli Rehn (2003b, 141) tuo esiin hengenvaaraa korostavan Venäjä-performatiivin lännen ja Venäjän suhteiden lämpenemisen yhteydessä: “Länsi on tuskin lopullisesti valmis vesittämään henkivakuutustaan ottamalla Venäjän jäseneksi, vaikka Naton ja Venäjän yhteistyö on jo pitkällä.”

sekä oikeusvaltioperiaatteiden vankistamiseen, ei sotilaallisen kriisinhallintakapasiteetin ja kasvavan puolustuksellisen autonomian keinoin kyetä vastaamaan.” (Haukкала ja Toivonen 2001, 75). Euroopan unionin ja sitä kautta Suomen nähdään edustavan siviilivaltaa, joka eroaa perinteisestä sotilasvallasta (Keisala 2002).

On tärkeää painottaa tässä luvussa esillä ollutta ulkopoliittikan kielipeleihin liittyvää performatiivista tekemistä. Herättämällä mielikuvia yleisestä – esimerkiksi tekemällä aloite Pohjoisesta ulottuvuudesta – Suomi ammentaa yleisestä vallasta (globaaliperformatiivi), sen legitimizeeritistä. Vallan suunta on siis yleisestä erityiseen. Tämä tekeminen määrittelee Venäjä-performatiivin sisältöä tehden samalla muokkauksesta ja sopeutumisesta yleiseen globaaliin toimijuuteen liittyvää tekemistä. Näin Suomen ulkopoliitikasta tulee näkymätöntä käsitteen perinteisessä kansainvälispolitiittisessa mielessä. Suomen tekeminen ei päällisin puolin suuntaudu Venäjään sotilasvaltana ja saa siitä suhteellista etua. Suomen Venäjä-performatiivi perustuu yhä enemmän ajatukseen Suomesta globaalina toimijana, joka performatiivisessa mielessä tarkoittaa Suomen kykyä ammentaa yleisestä. Tehdessään yleistä – eli osallistuessaan globaalin tilan luomiseen – Suomi saa arvovaltaa, jota voi käyttää Venäjän käsittelyyn. Suomen arvostus on aina ollut paljolti kiinni sen kyvystä käsitellä Venäjää. Talvisota korosti tämän käsittelyn sotilaallista puolta, kun taas kylmän sodan aika korosti kykyä säilyä immuunina suhteessa Neuvostoliittoon. Kylmän sodan jälkeen arvostus on paljolti ollut kiinni Suomen kyvystä vaikuttaa, muokata ja jalostaa Venäjää.

7. Pohjoinen ulottuvuus käsiteteknologisena tuotteena

1990-luvun lopun ja 2000-luvun alun suomalaisessa keskustelussa Pohjoinen ulottuvuus on ollut keskeinen käsiteteknologinen tuote. Aikaisempia vastaavia tuotteita ovat olleet ‘Suomen linja’ ja ‘puolueettomuus’. Käsiteteknologisen tietotaidon kehittyminen tarkoittaa sitä, että näiden aikaisempien tuotteiden kehittämisen tietotaito näkyy myös Pohjoisen ulottuvuuden kielipelissä. Paljolti kaikki tuotteet ovat olleet muunnelmia samasta etuoikeutetun etäisyyden/marginaalisuuden teemasta, joka on korostanut Suomen asemaa edelläkävijänä, esimerkkinä ja yhteyden pitäjänä. Tietyissä mielessä tähän yhteyteen liittyy monenlaiset käsiteteknologiat aina ulkopoliittisesta sillanrakentaja-kielipelistä¹ yhteyttä korostavaan Nokia-kielipeliin. Pohjoinen ulottuvuus on uusi muunnelma, joka pyrkii uudelleen määrittämään sitä tilaa, missä Suomi on, eli suomalaista maailmassa olemisen tapaa.

Pohjoinen ulottuvuus on myös venäjäperformatiivinen väline. Sen avulla Suomesta on tullut omalla lähialueellaan eurooppalaisen integraation auktoriteetti. Suomesta tulee Venäjälle tärkeä tavalla, jossa sen on hyvä sopeutua tiettyihin Suomen markkinoihin ohjelmiin. Tämän kielipelin näkökulmasta Suomelle delegoituu vaikutusvaltaa, jota sillä aiemmin ei ollut. Esimerkiksi Tacis-ohjelman puitteissa Suomi on tekemisissä erilaisten virallisten venäläisten tahojen kanssa. Tässä yhteydessä tutkimuskirjallisuudessa esille nousee ajatus, jonka mukaan Suomi on tuottamassa uutta yhteistyökulttuuria ohjelman eri tahojen kesken.² Pohjoinen ulottuvuus on mahdollistanut välineen, jolla Suomi voi tuottaa uutta toimintaa ja uudenlaisia toimijoita Venäjällä, mikä sille aiemmin oli mahdotonta. Pohjoinen ulottuvuus on integroinut valtiollisen ulkopoliitiikan ja tieteenalokulttuurin matalan politiikan tutkimuksen kautta ja näin korostanut

---

¹ Esimerkki sillanrakentaja-kielipelin nykyisestä käytöstä kts. Rehn (2003b, 142).

² Kts. esim. Laitinen (2002).

tieteellisen kartoituksen ja jäsentelyn roolia luotaessa käsitteellistä pohjaa Suomen tekemisille suhteessa Venäjään.

7.1. Teknologia-Suomi ja jalostava tekeminen

Kullervo Killinen (1966, 81) määrittelee puolueettomuuden seuraavasti: "Puolueettomuuspolitiikka on pienen valtion suunnitelmallista, joustavaa ja jatkuvaa ulkopoliittista asennoitumista siten, etteivät sen suhteet ulkovaltoihin pääse kärjistymään sodaksi vaikeimpienkaan kansainvälisten kriisien aikana." Välineinä puolueettomuuden säilyttämiseen Killinen näkee alueellisen voimatasapainon, edulliset sotilasmaantieteelliset tekijät, sotilaallisen valmiuskyvyn ylläpitämisen, materiaallisen riippumattomuuden ja valitun poliittisen linjan uskottavuuden. Nämä eivät kuitenkaan määritelleet tyhjentävästi Suomen ulkopoliittikan kielipelejä enää 1970-luvulle tultaessa, jos ne olivat sitä kattavasti määritelleet ennenkaan. Suomen tekemisen taito, johon sekä ulkopoliittikan tekeminen ja tutkimus ovat osallistuneet, perustuu paljolti kykyyn säilyttää ja luoda tilaa. Suomen asema kansainvälisen politiikan suhteellisen vallan pelkistetyssä maastossa on ollut ongelmallinen laajempien ulottuvuuksien puuttuessa. Tästä lähtökohdasta tarkasteltuna Suomi on olemassa, koska se on oppinut luomaan itselleen etuoikeuttavaa tilaa epäedullisen asetelman oheen. Suomi on onnistunut osittain siirtymään yleiseen tilaan pois erityisestä geopoliittisesta ja sotilaallisesti epäedullisesta asemasta.³

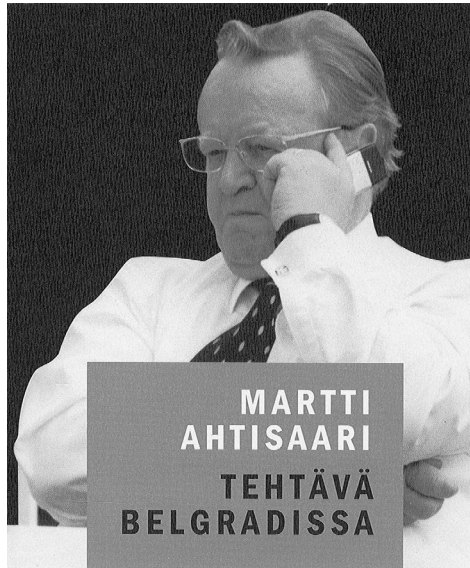
Nokian tärkeyttä Suomelle sekä aluevaltauksena, yrityksenä, tuotteena että käsitteenä, niin kuin usein kuulee sanottavan, ei voida aliarvioida. Tämä läheinen suhde, jossa se miten Nokia edustaa myös Suomea, näyttäytyy moninaisissa paikoissa. Opiskelijat usein kertovat, kuinka ulkomailla ollessa huomio helposti kiinnittyy ihmisten kännyköihin ja niiden sointiääniin, jotka tuntuvat kotoisilta ja välittävät tunnetta Suomesta. Tässä mielessä 'Suomi' nousee esiin kauppojen hyllyillä ja katujen mainostauluilla eri puolilla maailmaa. Suomi on tavallaan juoksemisen ja kirjoittamisen asemesta innovoitu teknisesti maailmankartalle 1990-luvun kuluessa.⁴ Tämänkalta-

---

³ Esimerkiksi Pertti Joenniemi (1999, 127) korostaa, että pohjoinen ulottuvuus on yritys muuttaa Suomen marginaalista asemaa Euroopassa: "The country is not doomed to peripheral position somewhere at the Union's outskirts but may reach out and use its long eastern border as a resource."

⁴ Mervi Terhon (1999, 91) huomio urheilun merkityksestä Suomelle on tässä kohtaa osuva: "Maata lähdettiin tietoisesti juoksemaan maailmankartalle, koska muut pätemisen keinot 'köyhällä ja pienellä' Suomella olivat varsin vähissä." Kts. myös Väyrynen (1987).

sessä yhteydessä Nokian motto (Connecting people), jonka mukaan ihmisten yhdistäminen ei ole vain slogan vaan se, mitä Nokia tekee, saa konkreetin Suomeen yhdistyvän ilmaisunsa. Tietyyssä mielessä Nokia ja sen keskeinen tuote kännykkä kiteyttävät ja edustavat suomalaista käsiteteknologista osaamista. Globaaliperformatiivi liittyy tiiviisti kykyyn liikkua ja säilyttää yhteys yli rajojen ja etäisyyksien. Tässä mielessä on keskeistä ymmärtää, ettei Nokia voisi olla mikä tahansa tuote. Muut tuotteet paperista metalliin eivät edustaisi suomalaista käsiteteknologiaa globaalissa tilassa niin kuin Nokian kännykät ja telekommunikaatioverkot. Yhtäältä on merkityksellistä, että kännykkä käsitteenä edustaa liittymistä ja yhteyttä, joita Suomen ulkopoliittikka on ilmentänyt niin maantieteellisen asemansa kuin tietoisien etuoikeutettua marginaalisuutta korostaneen strategiansa johdosta. Toisaalta sille, mitä Nokia ilmentää osana suomalaista käsiteteknologiaa, on keskeistä ajatus korkeasta jalostuksen asteesta. Suomi ei ole ainoastaan veren, hien ja kyneleiden sävyisiä ja näköisiä raaka-aineita, vaan jalostuneen ja korkean taidon, tieteen ja taiteen yhteenliittäjä.⁵ Suomi miellettyinä tämänkaltaisena jalostamisen tyysijana liittää sen globaaliin tilaan ja mahdollistaa kansainvälisen arvovalan saamisen 'connecting people' -tyyppisestä osaamisesta, jota ilmentää ei ainoastaan uusi telekommunikaatioteknologia, vaan Suomen rooli välittäjänä ja neuvottelijana kansainvälisissä kriiseissä ja konflikteissa. Oheinen kansikuva Martti Ahtisaaren (2000) kirjasta *Tehtävä Belgradissa* liittää osuvasti yhteen suomalaisen kontaktitekniologian kahta näkyvää piirrettä telekommunikaatioteknologiaa ja välittäjän roolia.

---

⁵ Tämä kunnianhimoinen ajatus on vanha. C. G. Estlander toteaa (lainaus Klinge 1977, 151) jo 1800-luvun lopulla seuraavaa: "Meidät on kerta kaikkiaan vedetty mukaan modernin teollisuuskehityksen

Suomen rooliin kansainvälisen politiikan eri alueilla näyttää sopivan saumattomasti kontaktiteknologia sekä käsitteellisillä että materiaalisilla tasoilla.⁶

Jalostamista korostavan näkemyksen mukaisesti suomalainen korkea osaaminen – sitä tukeva disiplinaarisuus mukaan lukien – on kylmän sodan jälkeen pyrkinyt luomaan ajatusta paremmasta kansainvälisestä todellisuudesta, jossa myös aiemmin marginaalisella Suomella on keskeinen ja turvallinen rooli. Jalostaminen on näin noussut tärkeään, jopa ritualistiseen rooliin. Se on kansakunnan, arvojen, ja yhteismielisyyden mitta samassa hengessä, kuin Kekkonen ajan Suomessa yhteisen linjan varjeleminen oli yhteistä tilaa ilmentävää tekemistä. Tässä yhteydessä on liian helppoa tehdä perustavaa laatua oleva erottelu kylmän sodan aikaisen ja sen jälkeisen ulkopoliitiikan välillä. Pikemminkin kyse on painotuseroista. Kylmän sodan aikana huomio kiinnittyi optionalistisesti vallinnanmahdollisuuden säilyttämiseen ja kriiseiltä suojautumiseen suhteessa Venäjään. Nykykeskustelusta tuttu jalostava käsitteknologia oli läsnä puolueettomuustematiikan kautta. Suomen ulkopoliitiikan arvo perustuu yhä kykyyn saada aikaan muotonsa mukaista parantavaa ja eheyttävää liikettä lähiympäristössään ja erityisesti suhteessa Venäjään.

Raaka-aineiden jalostaminen on jo kauan ollut Suomen tapa olla kanssakäymisissä Venäjän kanssa. Kauppa tarjosi tavallaan tavan jalostaa Venäjää ja suojautua siten sen vaikutuksilta. Valtiollinen omaleimaisuus säilyi tämän Venäjälle suuntautuneen jalostavan liikkeen – raaka-aineiden liike Suomeen ja jalostettujen tuotteiden liike takaisin Venäjälle – avulla. Kaupankäynnin ja raaka-aineiden kannalta Suomi on ollut läheisessä vuorovaikutuksessa Venäjän kanssa. Toisaalta etäisyys on usein ymmärretty turvallisuuden mittana, niin kuin käy selvästi ilmi tarkasteltaessa 1990-luvun ulkopoliittisia tekstejä, jotka ilmentävät Suomen kasvanutta etäisyyttä Venäjältä. Fennomaanien aikoinaan varjelema maisema ei ole kuitenkaan jäänyt kauas taustalle. Tähän vaalimiseen liittyi ajatus koskemattomasta järvimaisemasta, jonka käsitettiin tekevän

---

valtavaan virtaan, ja kun niin on, näyttäisi arvokkaammalta ja tuntuisi paremmin sopivan vaatimuksiimme paikasta kansakuntien joukossa se, että päättäväisesti astumme eteenpäin mieluummin kuin tulemme vedetyksi perässä.” Estlanderin ajatus oli siirtynyt pelkämästä raaka-aineiden tuottamisesta kohti kehittyneempiä ja jalostuneempia tuotteita, joissa taide ja osaaminen kohtaisivat toisensa. Estlanderin ilmaisema ajatus heijasteli tarvetta tuottaa Suomi esiin sofistikoituneilla eurooppalaisilla areenoilla. Kysymys ei ollut niinkään staattiseen kansakuntien kerhoon liittymisestä, vaan ennen kaikkea oman suuren arvon todistamisesta siellä, missä arvo ja korkea kehitys olivat ratkaisevia kriteerejä raaka-aineiden sijasta.

⁶ Mielenkiintoisella yllä oleva asetelma muistuttaa kuuluisaa Mihail Gorbatsovin kännykkäpuhelua Kalastajatopalla 9.4.1987 (kts. Häikiö 2001,185).

Suomen ainutlaatuiseksi (Klinge 1977, 150). Maisemaan liittyi ihminen, joka sisun avulla oli kytkeytynyt ja löytänyt siitä merkityksensä. Tämä raikas ja 'terveellinen' maisema on edelleenkin olemassa keskeisten ulkopoliittisten käsittelyapparaattien taustalla ja turvaamana. Keskeinen muutos koskee ajatusta, että suomalainen terveys pulppuaa suomalaisesta tervehdyttävästä maaperästä. Tämän terveyden koettiin olevan paras ase taistelussa omaleimaisuuden uhkia vastaan erityisesti suhteessa Venäjään, mutta myös suhteessa länsimaiseen 'hapatukseen ja rappioon'. Tämä ajatus on kääntynyt käsitykseksi korkean osaamisen tervehdyttävästä vaikutuksesta, jonka seurauksena maisema on muuttunut tervehdyttäväksi koetuksi jälkiteollistuneeksi 'Nokia-maisemaksi'. Tässä yhteydessä sisäiseen käyttöön suunnattu traditionaalinen maisema on fennomaanisempi, kun taas ulkoisen kuvan luomiseen tarkoitettu uusi maisema esittelee Suomea teknisenä ja vauraana/jalostettuna.

Etäisyyden ja läheisyyden problematiikka muodostaa keskeisen Suomen ulkopoliittikan tekemistä ja tutkimista määrittävän piirteen. Se on aktualisoitunut viimeaikaisessa keskustelussa, jossa on korostettu Venäjän lähentyneen länttä, minkä seurauksena Suomen taito pitää Venäjää etäällä on nousemassa keskeiseksi kysymykseksi. Samaan aikaan läheisyyttä ja yhtenevyyttä korostava globalisaatioprosessi muodostaa merkityskontekstin, jossa keskeisenä hyveenä pidetään läheisyyttä ja vuorovaikutusta. Esille nousevat kysymykset eivät ole Suomen ulkopoliittikan tekemiselle uusia ja siten ne eivät ole sellaisenaan ongelmia. Suomi on tottunut olemaan kontaktissa erityisesti suhteessa Venäjään, jota voisi kutsua käsitteellä '*etäinen läheisyys*', ja saamaan tämän kontaktin hallinnasta kansainvälistä arvovaltaa.

7.2. Ulotteisuus

Ulotteisuuden käsitteistö on tärkeää mietittäessä nykyistä kriittistä tilaa. Länsi ja itä muodostavat jo merkityssisällön saaneet käsitteet. Länsi kuvastaa arvoa ja terveyttä, kun taas itä raaka-aineita ja siten houkuttelevia mahdollisuuksia sekä rappiota ja vaaraa että myös tervehdyttävän tekemisen suuntaa. Länsi eri muodoissaan on ollut muodissa koko itsenäisyyden ajan. Jo viime vuosisadalla tulivat muotiin kontaktit ja vierailut eurooppalaiseen kulttuuriin, kuten esimerkiksi taiteilijoiden matkat Pariisiin ja Berliiniin. Nämä kontaktit korostivat kansainvälisyyden tiettyä ilmansuuntaa ja kansainvälisyyden sisältämän liikkeen ja tekemisen määrättyä muotoa, sen ideologisuutta. Etelän yhteys on saanut sisältöä erityisesti Euroopan unionin kautta. Tieteenalan kielipeleissä etelä näyttää helposti vieraalta ja kehittymättömältä ulottuvuudelta, joka

nielee suuria summia varoja rikkaammasta pohjoisesta. Pohjoinen taas kuvastaa kylmyyttä, mutta myös protestanttista vaurautta. Keskeistä suomalaiselle pohjoiselle on sen määrittäminen Nokia-Suomeen liittyvän käsiteteknologian varassa. Pohjoinen ei ole enää liikettä johonkin muualle, vaan muodostaa jotain arvokasta itsessään.⁷ Se on jotain, josta muiden tulisi ottaa oppia. Tässä mielessä pohjoinen on keskeinen suomalaisen identiteetti-projektin sisältö.⁸

Pohdittaessa ulotteisuuden merkitysisältöä on hyödyllistä ajatella keskeistä tämän ajan materiaalia. Kuten todettua, Nokia sloganeineen muodostaa osan Suomea ja suomalainen käsiteteknologinen horisontti mahdollisti Nokian historiallis-käsitteellisenä kokonaisuutena. Tässä yhteydessä esiin nousee slogan ”Connecting people” ja viereinen tuttu kännyköissä käytetty logo.

Logon visuaalinen sisältö painottaa ihmisten yhdistämisen tärkeyttä. Logo kontekstualisoituu modernin telekommunikaation verkostojen kautta muihin keskeisiin iskusanoihin, joiden avulla luodaan mielikuvaa yhteydessä olemi-

sesta. Kädet ilmentävät ulottumiskykyä, joka suuntautuu muita kohti muodostaen näin ajatuksen maailmanlaajuisesta yhteen liittyneestä ja mahdollisimman katkeamattomasta käsien ketjusta. Mietittäessä kyseisen logon sisältöä ja siten suomalaista kriittistä tilaa on syytä tarkastella sen esikuvia. Logon visuaalisesta sisällöstä ei ole vaikea johtaa tarkastelua Michelangelo Buonarrotin (1475–1564) Sikstiiniläiskappelin kattofresko-

⁷ Arto Nokkala (1999, 62) analyysisään Suomen uhkakuvien muutoksesta toteaa Pohjoisuuden olevan korostuneessa asemassa: ”Pohjolan vakauden’ toistelu voidaan kytkeä pohjoismaisen viiteryhmän jatkuvaan tärkeyteen Suomelle, mutta myös yhdistää Venäjä-politiikkaan, jossa idänuhkia ei haluttu nimenomaan Pohjola-yhteydessä täsmentää.” Suomalainen Pohjola ja pohjoisuus on tässä mielessä olennainen osa Venäjä-performatiivia. Kuvaavaa on myös se, että käsite ’pohjoinen ulottuvuus’ ilmenee ensi kerran virallisissa asiakirjoissa kuvaten pohjoimaisia arvoja (Suomen EU-politiikan suuntaviivat 1997, 55). Vähitellen aloite sai suomalaisemmat kasvat (Ojanen 1999, 15).

⁸ Esimerkiksi Raimo Väyrynen (1991, 37) toteaa, että toisin kuin luullaan, Suomessa yksilön arvo on ollut painottuneessa asemassa. Tämä ei ole niinkään seurausta läntisistä kontakteista, vaan ennemminkin pohjoisuuden perintö: ”Käsityksellä kollektiivisten arvojen voimakkaasta vaikutuksesta Suomessa on oma peränsä, mutta sitä ei tule liioitella [...] Näiden vaikutusten kollektiivisen luonteen vastapainoksi yhteiskunnan moniarvoisuutta ja yksilön ensisijaisuutta korostavalla suhtautumisella on ollut Suomessa selvä jalansija. Historiallisesti tämä on johtunut enemmän pohjoismaisesta kuin esimerkiksi anglosaksisesta vaikutuksesta.”

hin (1508–1512), joita pidetään eräänä länsimaisen taiteen keskeisimmistä saavutuksista, erityisesti freskojen Aadamin luomista kuvastavaan kohtaan:⁹

Aadamin luominen (1508–1512)
Michelangelo Buonarroti

Maalauksessa Jumala antaa elämän lahjan osoittavalla käden eleellä Aadamille. Tilanne on jännitteinen: On kuin ojentuneiden käsien välille muodostuisi elämää synnyttävä kipinä, joka animoi Aadamin juuri luodun velton hahmon.

Kuvan sisältämä mieltä vangitseva jännite muodostuu ojennettujen sormien läheisyydestä. Läheisyys konkretisoituu, koska kädet eivät kuitenkaan aivan kosketa toisiaan. Luomisen aktissa kädet eivät kosketa ja juuri sen takia ihmisen luomista kuvaava kohta teoksessa saa mieltä liikuttavan merkityksensä. Tämä kuvan sisältämä sittemmin paljon lainattu ja toistettu merkitysdynamiikka syntyy läheisyyden ja koskettamattomuuden välisen problematiikan varassa. Tämänkaltainen 'läheinen etäisyys' muodostaa elämää luovan tilanteen, jossa yksi hetki on vangitseva sen muistuttaessa luomisen keskeisestä ajattomasta sisällöstä. Luomisen voima liittyy inspiraation käsitteeseen, ajatukseen hetkellisestä yhteydestä johonkin korkeampaan. Yhteydestä johonkin yleiseen ja universaaliin kumpuava luominen on vaikutusta erottavan välimatkan läpi. Tämä kaukovaikutuksen ja etäisyyden lävitse tapahtuvan liikkeen tematiikka sopii hyvin Michelangelon ja renessanssin ajan yhteyteen, koska ne symboloivat orastavaan globaaliin tilaan asetettua toivoa. Löytöretket ja kehittyvä navigaatiovälineistö olivat tehneet mahdolliseksi tilallisen ulottuvuuden ylittämisen

---

⁹ Tämä kohta nimetään usein joko "Luomisen hetkeksi" ("The Moment of Creation") tai "Aadamin luomiseksi" ("The Creation of Adam").

samalla, kun Konstantinopolin kaatuminen johti kosketukseen ajallisen ulottuvuuden läpi ja pakolaisten mukana Eurooppaan saapui uudelleen klassinen kreikkalainen sivistys.

Michelangelon vaikutusvaltainen revisio on, että kosketus johonkin korkeampaan herättää henkiin ihmisen, joka kykenee seuraavissa freskon kuvauksissa itse toimimaan. Tässä yhteydessä on syytä palata tässä teoksessa usein esiin tuotuun ektemporaalisuuden teemaan. Ektemporaalisuus viittaa luomiseen. Kriittinen tila on paljolti yhtä kuin ektemporaalisen luomisen mahdollistava väline. Tämänkaltaisen välineen kuvaa sekä Michelangelo että esikuvalleen uskollisesti edellä kuvattu Nokian logo, jonka voi käsittää välittävän ja edustavan nyky-Suomelle tärkeää käsiteteknologiaa ja siihen liittyvää ektemporaalista osaamista. Tällä tarkoitan sitä, että suomalaisessa käsiteteknologiassa tuodaan esiin tietty toimintaprinsiippi, *modus operandi*, joka selvydestään johtuen jää usein huomaamatta ja jota tämä teos on käsitellyt.

Suomalaisten käsiteteknologioiden näkökulmasta uusien kontaktimuotojen löytämisestä tulee luomiseen verrattavaa innovatiivista tekemistä, jota myös pohjoisen ulottuvuuden teema ilmentää.¹⁰ Innovaatio (lt. *invenio*) käsitteenä viittaa suunnan löytymisen ja tavoitteen hahmottamisen muodostamaan kokonaisuuteen eikä ainoastaan jonkin uuden ja ainutlaatuisen luomiseen. Tämä suunnan löytymiseen viittaava aspekti tuo esiin tilaa hahmottavat käsitteet, kuten verkostot, jotka jäsentelivät tilaa tuomalla esiin ne muodot, joilla tilan eri paikat/osat liittyvät toisiinsa. "Connecting people" - asenne viittaa siihen, että verkostot ovat tärkeitä siinä, että asioita voidaan liikutella ja välittää paikasta toiseen. Näin sekä tietotaito että asiat liikkuvat ja ovat liikuteltavissa paikkojen välillä verkoston hahmottamassa tilassa. Tämä liike luo puitteet myös suunnan käsitteelle: Yhteen liittävän verkoston sisältämä jalostava liike on tietynsuuntaista raaka-aineiden muuttuessa tietotaidon jalostamiksi tuotteiksi – kuten liikuteltavuuden ja yhteyden fuusioita edustaviksi kännyköiksi. Raaka-aineiden liittyessä kasvavaan tietotaitoon liikutaan yhteen suuntaan ja toiseen liikkuu sekä valmiita tuotteita että Suomen ulkopoliitiikan kannalta oleellinen käsitys. Tämä toiseen suuntaan liikkuva käsitys on, että tuotteiden jalostamispaikassa on läsnä jotain sellaista, mitä ilman asioita liikuttavaa ja tekemistä järjestävää valtaa ei ole olemassa.

---

¹⁰ Vilho Harle (2003, 361) toteaa seuraavaa: "[... Pohjoinen ulottuvuus] on tarjonnut erinomaisen elementin Suomen (ulko)poliittiselle aloitteellisuudelle ja näkyvyydelle sekä EU:ssa että maailmalla yleensä. Ei myöskään ole syytä väheksyä PU:n merkitystä EU:n ja Venäjän yhteistyön ja yhteisten tujen vahvistamisessa." Kts. myös Rehn (2003b).

Tämä kahdensuuntainen liike – raaka-aineiden liike jalostetuiksi tuotteiksi ja jalostusprosessin edustama valta suhteessa tuotantoketjun alkupäähän – on monella tavalla läsnä sillä alueella, jota kutsutaan pohjoiseksi ulottuvuudeksi.¹¹ Tämän lisäksi pohjoisen ulottuvuuden sisältämä epäsymmetrinen liike on läsnä myös alan tutkimuksessa. Esimerkiksi Hiski Haukkalan (2002, 57) sanavalinnat ovat paljon puhuvia: “Samalla on kuitenkin korostettava, että kyseessä on aito dialogi: tietoja ja ajatuksia virtaa myös idästä länteen.” Haukkala lisää, että “seurauksena onkin [...] molemminpuolinen ymmärryksen kasvu ja eräänlainen kielenkäytön lähentyminen” jakolinjojen ylitse. Pohjoisen ulottuvuuden dialogisuutta merkityksellistää vastavuoroisten liikkeiden yhteismitattomuus: itä integroidaan läntiseen/suomalaiseen infrastruktuuriin – ts. idälle annetaan jotain – samalla kun tämä prosessi ilmentää idässä lännen ja Suomen valtaa – Suomi saa idästä jotain itselleen kallisarvoista.¹² Pohjoisen ulottuvuuden dialogisuus puhuttelee osapuolia eri tavoilla ja muodostaa Suomelle tavan olla dialogissa myös länteen päin. Tässä mielessä voidaan ymmärtää esimerkiksi seuraava lause: “Myös Karjalan auttamisen suhteen Suomi on pyrkinyt herättämään kansainvälisen yhteisön mielenkiintoa.” (Forsberg & Vaahtoranta 1994, 253). Karjalan auttaminen sallii Suomen osoittavan omaa kykyään Venäjän suhteen ja näyttää, että se kykenee muokkaamaan Venäjää lännelle yleiseen globaaliin tilaan sopivammaksi.¹³

Suomen mielletään muodostavan tärkeän, ellei keskeisen osan pohjoista ulottuvuutta ei ainoastaan siihen liittyvänä virallisena aloitteentekijänä vaan myös maantieteellisesti niin kuin seuraavan sivun ‘finnosentrinen’ kartta osoittaa.¹⁴

Tätä keskeistä sijaintia korostavat pohjoisen ulottuvuuden aloitteen Venäjä-painotteisuus: Aloite on nähtävissä yhdeksi vastaukseksi Venäjän länsivalloille muodostamaan haasteeseen, mutta samalla tämä haasteellisuus on erityisen keskeistä Suomen kannalta. Pohjoisen ulottuvuuden keskeisenä tehtävänä on edistää kontakteja kylmän sodan aikoinaan jyrkentämien rajojen yli luomalla keskinäistä riippuvuutta. Pohjoinen ulottuvuus on integratiivinen kahdessa eri merkityksessä. Kohteena on Venäjä tai sen

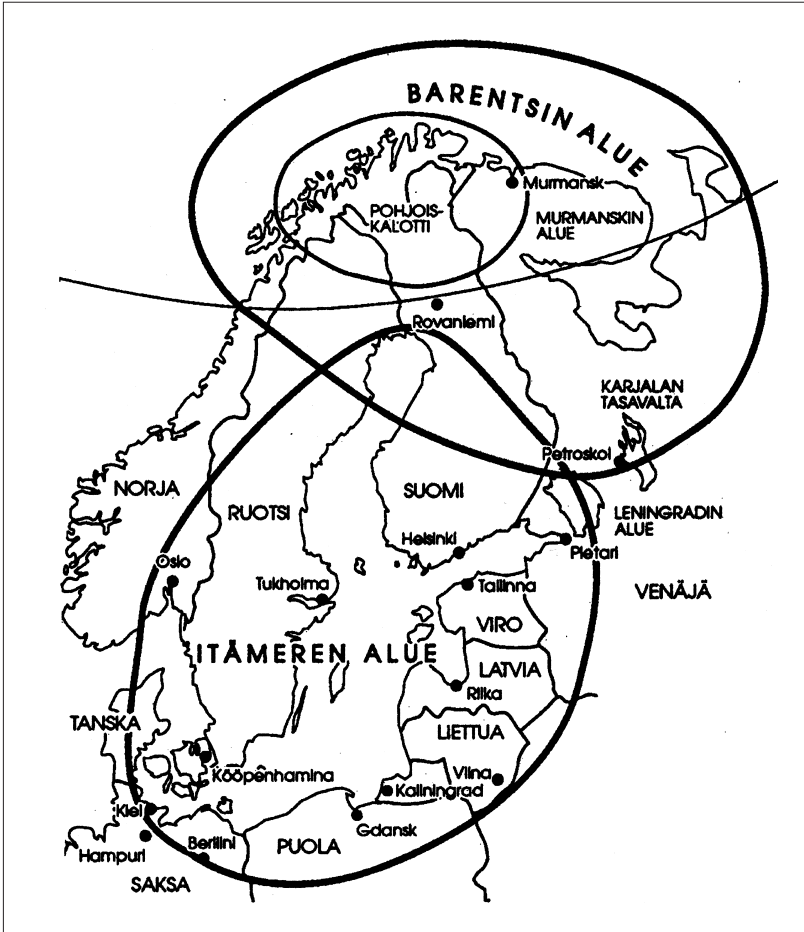
---

¹¹ Tässä yhteydessä kuvaavaan rooliin nousee vanha käsite sillanrakentamisesta idän ja lännen välille ja EU-ajan käsite ‘gateway’.

¹² Samaan tapaa Peter Stenlund (2002, 43) toteaa, että “Presidentti Putinin valtakaudella Venäjä on toteuttanut kansainvälistä integraatiota edistäviä tärkeitä uudistuksia” ja näin “länteen päin avautumisesta on tullut itsestäänselvyys”.

¹³ Lassi Heininen (1999, 45) viittaa samaan teemaan: “Venäjän lähialueet koettiin myös eräänlaisina ‘laboratorioina’ muualle entisen Neuvostoliiton alueelle suuntautuvalla lännen avulle, minkä vuoksi Suomen ulkoministeriö tarjosi niitä ja Puolaa myös pohjoismaisen yhteistyön kohteiksi.”

¹⁴ Forsberg ja Vaahtoranta (1993, 223).

lähialueet ja tavoitteena on niiden muokkaaminen integroitaviksi, eli harmonisoiminen. Tämä Venäjä-performatiivin mukainen tervehdyttävän tekemisen merkityssisältö kumpuaa suomalaisesta tavasta mieltää kansainvälinen politiikka ja Suomen asema siinä, joka ei ole samanlainen kuin Euroopan unionin tai sen keskeisten jäsenmaiden. On huomion arvoista, että tämä suomalainen tekeminen on osaltaan määrittelemässä Euroopan unionin linjaa suhteessa Venäjään. Toisaalta pohjoinen ulottuvuus integroi Suomen ulkopolitiikan eri osa-alueita, tavoitteita ja keinoja yhdeksi kokonaisuudeksi:

“Suomen pohjoisen ulottuvuuden käsite on siten syntynyt kokoamalla edellä mainitut Suomen ulkopolitiikan osa-alueet ja toiminnot yhteen ja antamalla tälle kokonaisuudelle uusi nimi sisällön pysyessä samana.” (Heininen 1999, 40). Integriatiivinen liike, jonka tarkoituksena on eheyttää pohjoista Suomen alueena, liittyy tiiviisti Suomen ulkopolitiikan koostumiseen kylmän sodan odottamattoman lopun jälkeen. Ne määrittävät toisiaan ja näin konstituoituva pohjoisuus toimii merkinä Suomen kyvystä tuottaa järjestystä sekä omaa tilaa/paikkaa.

Pohjoisen ulottuvuuden perusteluina käytetään transformationalistista mutta myös emansipatoristista kielipeliä.¹⁵ Yksi keskeinen tapa on nähdä pohjoinen ulottuvuus erilaisena ja uutena. Yksi tutkimuskirjallisuudessa korostuva ero on sotilaallisen ulottuvuuden jääminen tekemisen ja tutkimisen ulkopuolelle.¹⁶ Alan kirjallisuudessa korostuvat käsitteet kuten moniarvoisuus, paikallisuus ja pehmeä turvallisuus.¹⁷ Hanke saatiin eläväksi korostamalla pohjoisen luonnon haavoittuvuutta ja erityispiirteitä, mutta myös pohjoisten alueiden vähemmistökansojen ja alueellisten kokonaisuuksien roolia. Pohjoisten alueiden käsitettiin muodostavan erityisen huomion tarpeessa olevan mikrokosmoksen eurooppalaisen alueen sisällä. Pohjoisen ulottuvuuden kielipelistä huokuu tämän mikrokosmoksen tärkeys myös laajempien alueiden muodostaman eurooppalaisen ja maailmanlaajuisen makrokosmoksen kannalta. Suomen näkökulmasta moniäänisyyden tukeminen pohjoisen mikrotasolla kääntyy pienten valtioiden arvovallan ja legitimitietin korostumiseen laajemmalla makrotasolla esimerkiksi Euroopan unionissa päätöksiä tehtäessä. Toisin sanoen ammentamalla

---

¹⁵ Pohjoisuus kansainvälisen politiikan määreenä viittaa Pohjoiskalottiin, Arktiseen, Luoteis-Venäjään ja Barentsin alueeseen.

¹⁶ Lassi Heininen (2002, 116) toteaa siviilipainotuksen seuraavasti: “Though security is one of the main issues and aims of the integration process in the EU context, the ND does not, officially deal with traditional security and this is strongly emphasised in the documents of the ND.”

¹⁷ Pohjoinen ulottuvuus, jonka piiriin kuuluvat Itämeri, Barentsinalue ja Pohjoismaat, tuli viralliseksi Euroopan unionin piirissä 1997. Sen keskeisiä tehtäviä ovat mm. ydinturvallisuuden ylläpitäminen, ympäristön suojelutyö ja rikollisuuden vastainen työ. Huomio on kiinnittynyt myös pohjoisten alueiden infrastuktuurin, esimerkiksi liikenneväylien ja siten transito-kuljetusten kehittämiseen. Pohjoisen ulottuvuuden sisällöstä kertoo se, että ensimmäisiä laajamittaisia sen piirissä toteutettavia hankkeita on Pietarin lounaisen vedenpuhdistamon rakentaminen. Tämä projekti tuo esiin pohjoisen ulottuvuuden käsitteen sisältämää liikettä ja sen suuntaa: Yhtenä tavoitteena on edesauttaa Luoteis-Venäjän luonnonvarojen hyödyntämisessä ja jalostamisessa. Merkityksellistä tästä tilasta tekee se, että sen pystyttäminen ja ylläpito on muodostanut keskeisen osan Suomen ulkopolitiikasta ja sen tutkimus on tullut yhä tärkeämpään asemaan (Haukkala 2001, 21). Tässä yhteydessä on tärkeää tulkita pohjoista ulottuvuutta osana Suomen ulkopolitiikkaa, ei niinkään jonakin yleisesti ymmärrettävissä olevana monoliittisena kokonaisuutena. Kts. Pursiainen (2002).

yleisemmistä arvoista Suomi kykenee toimimaan suhteessa Venäjään ja muodostamaan siellä oman etupiirinsä eli lähialueensa. Näiden alueiden kehitys ja vakaus taas edustaa Suomen osaamista makrotasolle Euroopan unionin ytimeen ja laajemminkin kansainvälisen politiikan eri instituutioihin. Tästä näkökulmasta pohjoinen ulottuvuus mahdollistaa Suomelle 'parantajan' roolin, joka merkitsee 'pehmeän' vallan suhteessa Venäjään samalla, kun se eristää Suomen alistavalta vaikutukselta, turvattomuuden leviämiseltä.

Pohjoisen ulottuvuuden teema on ollut keskeinen osa Suomen ulkopoliittikkaa jo viime vuosisadan alusta lähtien.¹⁸ Johtuen aiheen rikkaudesta, ei niinkään sen uutuudesta, pohjoinen ulottuvuus käsitteenä on hämärä ja rönsyilevä. Esko Antolan (2002, 59) kirjaama keskustelu entisten suurlähettiläiden kokoontumisessa tuo esiin nämä kaksi piirrettä: "Keskustelun aikana minulta kysyttiin, mitä ajattelin pohjoisen ulottuvuuden politiikan mahdollisuuksista Suomen EU-politiikan ensimmäisenä suurena hankkeena. Vastasin, että hanketta on vaikea myydä, koska emme oikein osaa määrittellä, mitä se on. Joku yleisöstäni tokaisi siihen: Kuulostaa tutulta, mekin ajoimme Pohjolan ydinaseetonta vyöhykettä parikymmentä vuotta tietämättä, mitä oli tarkoitus edistää." Myöhemmin Antola (2002, 60) jakaa pohjoisen ulottuvuuden määrittelyn kahtia: moniulotteisuus ja määrittelemättömyys. Kahtena sisältöä hämärryttävänä ulottuvuutena Eskola näkee unionin laajentumisen ja EU:n yhteisen Venäjästrategian.¹⁹ Antola liittää pohjoisen tilan tulevaisuuden suurpolitiikkaan, joka syntyy laajenevan EU:n ja Venäjän välille. Tässä yhteydessä esiin nousee perinteinen kansainvälisen politiikan kielenkäyttö, joka korostaa suhteellisen vallan käsitettä. Tästä tulevaisuusskenaarion näkökulmasta hänen on vaikea käsittää alan tutkimusta, joka Antolasta keskittyy liaksi epäolennaisiin, ei-suurpoliittisiin kysymyksiin. Huomio antolalaisesta näkökulmasta tulee keskittymään kansainvälispoliittisiin kysymyksiin strategisimmilla ilmansuunnilla, eivätkä Suomen resurssit riitä omien lähialueittensa

---

¹⁸ Lassi Heininen (1999, 38) käsittää pohjoismaalaisuuden ja pohjoisuuden vain osaksi identtisinä. Hän mainitsee pohjoismaalaisuuden olevan Suomelle luonnollinen identifiikaation kohde, kun taas pohjoisuus on ollut myös epätoivottava ominaisuus. Se on tehnyt Suomesta syrjäisen. Tämä pohjoisen traumaattinen piirre on toisaalta ymmärrettävissä myös turvallisena tekijänä.

¹⁹ Tämä ohjelmien ja strategioiden moninaisuus lisää epäselkeyttä ollessaan vain osaksi komplementaarinen ja paljolti suplementaarinen. Eskola näkee hämäryden laskeutuvan aloitteen ylle sen samalla menettäessä politiikkaa muokkaavan aloitekykynsä. Hämäryden ongelmatiikkaa Antola näkee lisänsen tutkijayhteisön taipumus ammentaa "pohjoisen-pohjoisen" yleisestä tematiikasta sen sijaan, että se keskittyisi analysoimaan erityisempää EU:n pohjoisen ulottuvuuden politiikkaa.

sitomiseen ja kehittämiseen. Näin tarkasteltuna pohjoinen ulottuvuus käsittelyvälineenä on jo vanhentunut, ennen kuin sitä päästiin todella käyttämään.²⁰

Pertti Joenniemi (2002, 46) lähestyy pohjoista ulottuvuutta yhtä kriittisesti, mutta eri näkökulmasta kuin Antola. Joenniemen keskeinen kysymys on, tehdäänkö ”politiikkaa EU:n nykylogiikalla vai muutetaanko tätä logiikkaa niin, että se sopii paremmin Pohjois-Euroopan tarpeisiin”. Joenniemi erittelee mahdollisia vastauksia seuraavasti: ”Jälkimmäisessä tapauksessa muutetaan joiltakin osin myös itse unionia aikaisempaa ’sotkuisempaan’ suuntaan vahvistamalla sen jälkimoderneja piirteitä.”²¹ Joenniemi toistaa marginaalisen etuoikeutuksen kielipelin: Marginaaliset asemat eivät ole ainoastaan sidottuja ja padottuja vaan tavallaan etuoikeutettuja, koska niistä käsin todellisuus hahmottuu monivaihteisempana ja nyansoidumpana kuin keskuksesta. Tämän todellisuuden monikerroksellisuuden huomaaminen avaa puolestaan pienille toimijoille suurtakin toimintatilaa isojen katvealueilla, jos yhteisöt ovat moniulotteisia ja pluralistisia. Tästä näkökulmasta Antolan harmittelema ’hämäryys’. ’määrittelemättömyys’ ja ’sotkuisuus’ saattavat siten lisätä Suomen kykyä tehdä omaehtoista ulkopoliittikkaa.

Antola ja Joenniemi ovat tarkkanäköisinä tarkastelijoina huomanneet pohjoisen ulottuvuuden tärkeimmät piirteet, vaikkakin arvioivat sitä kovin eri näkökulmista. Pohjoinen ulottuvuus pitää kuitenkin asettaa Venäjä-performatiivin valoon, jotta sen kokonaistematiikka aukenisi. Lassi Heininen (2002b, 50) tuo esiin pohjoisen ulottuvuuden keskeistä dynamiikkaa todetessaan, että ”lisäksi edellä mainittu tulkinta toisenlaisesta pohjoisen ulottuvuuden sisällöstä tuo perinteisen vallan ja voiman rinnalle vaikutusvallan entistä tärkeämpänä ilmiönä myös politiikan tutkimukseen”. Tässä yhteydessä on hyvä palata takaisin Michelangelon käsien ja Nokian kuvaamaan logo-kielipeliin, jossa ’etäinen kosketus’ tai ’läheinen etäisyys’ edustavat luovaa voimaa ja uuden syntyä. Kielipeli korostaa luojien/tekijöiden ja luotujen välistä eroa ja erillisyyttä. Käsien toisiaan kohti suuntautunut liike näyttää yhdistävän, mutta keskeiselle sijalle jää väli, etäisyys ja ero. Ajatus erosta korostuu pohjoisen ulottuvuuden yhteydessä: Ero pohjoisen ja Venäjän, kovan ja pehmeän, yleisen ja paikallisen ja integroituneen sekä integroitumattoman välillä tulee esiin tavalla, jossa erot ovat ylitettävissä. Tämä kyky tuoda yhteen erilaisuutta eroista huolimatta on samalla

---

²⁰ Antolan (2002, 62) mukaan pohjoiselle ulottuvuudelle keskeiset ympäristöön ja infrastruktuuriin liittyvät teemat voivat olla vain tärkeimpien asioiden sivutuotteita.

²¹ Hän lisää vielä hieman ristiriitaisesti, että ”Suomen linja ja politiikka eivät ole olleet näissä kysymyksissä mitenkään selkeitä”.

kertomus vallasta, eli kyvystä olla hallitusti tekemisissä uhkaavan ja altistavan tekijän kanssa.

Globaalissa tilassa liike jyrkimmän eron yli edustaa suurta vaikuttavuutta samalla kun se ylläpitää globaalin tilan sisältämiä mahdollisuuksia. Tässä yhteydessä on merkittävää, että Suomen itärajaa koskevassa tutkimuksessa korostetaan eroa joko poliittisen järjestelmän, sivilisaation, mentaliteetin tai elintason merkityksissä. Tämä on sekä mahdollisuus että vaara: Erojen ylittäminen tuo muassaan yleistä valtaa, samalla kun se pitää sisällään taannuttavien prosessien leviämisen vaaran. Merkille pantavaa on, että tutkimuskirjallisuudessa korostuu myös perinteisen kansainvälisen politiikan ja uudemman globaalimman politiikan välinen ero. Se, että yleisempiä – pehmeämpiä, eettisempiä ja moniarvoisempia – arvoja tuodaan esille, nähdään resurssina suhteessa kansainvälisen politiikan suhteelliseen vallan määritykseen. Tämä yleinen sfääri muodostaa myös tutkimuksen keskeisen painopistealueen, koska se tukee tieteen yleisyyteen tähtäävää ja yleisyyttä tavoittelevaa tehtävää. Suomi tottuneena välimaana ja välitilana kykenee saamaan luovaa ja ektemporaalista voimaa monenmuotoisista eroista tavalla, joka ei ole mahdollista perinteisimmille suurpoliittisille toimijoille. Rajojen ja erojen ylittäminen mahdollistaa jalostamisen projisoimisen kohti Suomen lähialueita ilman, että juuri kenenkään huomio kiinnittyisi tähän perinteisen kansainvälisen politiikan katvealueella pysyttelevään toimintaan. Selvää on, että tällä pehmeän ja matalan tason politiikalla on kytköksensä korkeamman tason politiikkaan.²²

7.3. Näkymätön ulottuvuus

Slogan “connecting people” tuo mukanaan näkymätöntä valtaa: Kun Suomi kehittää Venäjän infrastuktuuria, mahdollistaa sen luonnonvarojen hyödyntämisen, luo humanitäarisiiä kontakteja lähialueilleen, tehostaa alueen ydinturvallisuutta, purkaa kylmän sodan ajan sotilasteknologian turvallisuusriskejä ja ylläpitää ympäristön tilaa tukevia

---

²² Forsberg ja Vaahtoranta (1994, 234) toteavat seuraavaa: “Lähialuepolitiikka on yleensä erotettu ulkopoliittikan turvallisuuspoliittisista ydinkysymyksistä omaksi kokonaisuudekseen painottamalla sen luonnetta talous-, ympäristö- ja kulttuurisuhteiden muodostaman yhteistoiminnallisen (“matalan”) ulkopoliittikan alueena. Tämä ei tarkoita, etteikö lähialueiden matalalla politiikalla olisi kytkentöjä sotilaallista turvallisuutta koskeviin kysymyksiin, vaan lähialuepolitiikalla voidaan pyrkiä edistämään myös niitä koskevia tavoitteita.”

ohjelmia, on kyseessä toiminta, joka on miltei 'näkyvätöntä' suurpoliittisessa mielessä ja siten myös yleensä – valtaa politisoivan arvostelevan kielipelin ulkopuolella – suhteellisen epäpoliittista toimintaa. Tämä on keskeistä globaalien tilan mahdollistamaa Venäjä-performatiivista tekemistä Suomen ulkopoliitikassa. Tähän liittyvä globaali-performatiivinen ulkopoliittinen tekeminen välttää sen politisoivan julkisuuden, jonka kohteeksi valtioiden toimet yleensä joutuvat. Tämä strategia perustuu ulotteisuuteen ja erityisesti moniulotteisuuteen. Yhteydet yli maantieteellisten rajojen ja kulttuuristen etäisyyksien ilman negatiivisia vaikutuksia mahdollistavat Suomelle toimijana näkyvätöntä valtaa.

Kontaktipintojen läpi tapahtuvien yhteyksien voidaan kuvitella olevan eräänlaisia toimijan tuntosarvia. Näiden tuntosarviavien avulla toimija hahmottaa omaa todellisuuttaan. Sidokset ja kontaktipinnat ulkomaailman kanssa tarjoavat informaation väyliä ja mahdollistavat Visurin (2002, 7) peräänkuuluttaman kyvyn tarkkailla ja analysoida muutostekijöistä kertovia "heikkoja signaaleja". Näiden 'tuntosarviavien' olemassaolo antaa tilaisuuden todellisuuden mahdollisimman monipuoliseen, moniulotteiseen tuntemiseen samalla, kun se mahdollistaa tähän moniulotteisuuteen suojautumisen. Tähän tutkimuskirjallisuudessa esillä olevaan 'ulotteisuutta' korostavaan kielipeliin voidaan liittää myös käsite pohjoisesta ulottuvuudesta. Sen merkitysdynamiikka korostaa ajatusta Suomesta Euroopan unionin keskeisenä ulottuvuutena sekä toisaalta ulottuvuutena, joka on jalostavassa kosketuksessa Suomen lähialueisiin Venäjällä.

Kansainvälisen politiikan piirissä on pitkään ollut taipumus korostaa alituista aktiivisuutta perushyveenä. Venäjän tsaarien uskomus jonka mukaan se, joka lopettaa kasvun, alkaa mädäntyä, on kuvaava taipumukselle korostaa aktiivisuutta, joka kansainvälisessä politiikassa löytää usein ilmaisunsa alueellisen, poliittisen ja taloudellisen laajentumisen muodossa. Yhteyksien aktiiviseen ylläpitoon liittyvä taito on moniulotteinen muidenkin 'laajentumissuuntien' ollessa mahdollisia yksipuolisen alueellisen ekspansionismin ohella. Vain yhdenlaatuisen sidostyyppien tavoittelu on lyhytnäköistä sen johtaessa helposti toimijan liialliseen riippuvuuteen yhdenmuotoisesta toiminnasta (Väyrynen 1977). Tätä henkeä pohjoisuuden yhteydessä tuo esiin Lassi Heininen (1993, 96): "Pohjoisuus ja pohjoisuus ovat joko aktiivinen tai passiivinen osa Suomen ulkopoliittikkaa, on Suomi EY:n jäsen tai ei. Suomi voi mennä EY:hyn joko vain sopeutumalla yleisiin ehtoihin tai noudattamalla omaa aktiivista politiikkaansa, jonka yksi osa on pohjoisen politiikka." Aktiivinen 'laajentuminen' käsittää uusien innovatiivisten sitomistapojen ja ulottuvuuksien löytymistä. Tämän kielipelin näkökulmasta on oleellista, että toiminnan sisältämä aktiivisuus pysyy kansainvälispoliittisen huomion ulkopuolella eikä käänny perinteisen valtapoliittikan kielelle.

Suomi on sidoksissa sekä välittömään kansainvälispoliittiseen ympäristöönsä että moninaisiin yleisiin maailmanlaajuisiin rakenteisiin ja prosesseihin. Lisääntyvistä kontakteista aiheutuva monipuolistuminen voidaan nähdä positiivisena voimana, jonka avulla sitojan tietoisuus ympäristöstään kasvaa. Tämän kehityksen taustalla on yksinkertainen oletamus siitä, että sitoessaan Suomi tulee tietoiseksi yhä uusista tavoista sitoa ja näin ollen tietoisuus omista ja muiden piirteistä tulee yhä laajemmaksi ja sofistikoituneemmaksi. Jos tätä ajattelua sovelletaan nykyiseen kansainväliseen yhteisöön, voitaisiin todeta monimutkaistuvan maailman sekä avaavan uusia mahdollisuuksia kansainvälisen politiikan toimijoiden sitomiseen että mahdollistavan näiden toimijoiden yhä moniulotteisemman olemassaolon. Lisääntyvä sidosten määrä ei välttämättä johda toimijoiden lisääntyvään keskinäiseen riippuvuuteen, vaan tietoisuuteen yhä uusista tavoista sitoa, erillisten todellisuuksien rakentumiseen. Voidaan sanoa, että yhä monimuotoisemmat ja moniulotteisemmat sidokset ympäristöön mahdollistavat oman todellisuuden hallinnan ja muokkaamisen.

Optionalistisen kielipelin mukaan mikään sidos ei ole koskaan kuin välivaihe, joka tarjoaa uusia mahdollisuuksia sitojan ohella myös sidotulle toimijalle. Kontaktien muodostamisessa on se ongelma, että samalla kun ne sitovat jonkin toimijan, sitoja-toimija tulee itse sitoutuneeksi. Näin esimerkiksi Suomesta tulee sidottu tietyn tyyppiseen toimintaan suhteessa Venäjään, joka maailman muuttuessa saattaa kääntyä rasitteeksi. Tässä yhteydessä se, että liike Suomen ja Venäjän välisissä yhteyksissä on epäsymmetristä ja säädeltä, on tärkeä osa Venäjä-performatiivia. Oleellista on, että tervehdyttävä ja Suomea hyödyttävä toiminta suuntautuu sidoksia pitkin Venäjälle sen sijaan, että synnytyt väylät tarjoaisivat kanavan epätoivottujen ja taannuttavien prosessien leviämiselle. Kokonaisuurauksena tästä epäsymmetrisestä tilanteesta on suhteellinen näkyvyys. Suomen näkökulma ei välttämättä avaudu Venäjälle tai muille kansainvälisen politiikan toimijoille. Tämä sidoksien epäsymmetrisyydestä juontuva suhteellinen näkymättömyys ei ole Suomelle vierasta, perustuihan Suomen ulkopolitiikka kylmän sodan aikana paljolti kykyyn pysyttäytyä piilossa suurvaltakonfliktien ulkopuolella. Kansainvälispoliittista huomaamattomuutta pidettiin hyveenä ja lopulta jopa etuoikeutuksena. 'Hyveellinen' toiminta käsitti sen, että tilanteita, joissa Suomi kiinnitti huomiota maailmanpolitiikan jännitteiden keskellä, oli vältettävä mahdollisimman pitkälle. Tämä piiloutuminen tuli sittemmin kiusallisen silmiinpistäväksi suomettumiskeskustelun tuloksena, jolloin se näkyi liian Neuvostoliittoa ymmärtävässä valossa Suomen harjoittaman politiikan Venäjä-performatiivin illegitiimissä.

Mitkä olivat niitä tapoja, joilla suomettumiskäsite reagoi kansainvälispoliittisen ympäristön kanssa? Miten suomettuminen yhtäältä muokkasi tätä ympäristöä ja miten

se toisaalta itse siinä kontekstualisoitui? Tietystä mielessä suomettumiskäsite oli vaarassa 'paljastaa' Suomen. Tällä en tarkoita, että jokin piilossa oleva totuus olisi tullut esiin. Suomettuminen asetti Suomen uuteen valoon. Suomettumiskeskustelu toi Suomen kansainvälispoliittiselle areenalle. Tämä uusi kontrasti oli sinällään paljastava, koska se totuusarvostaan riippumatta näytti vaihtoehtoisuutta siellä, missä Suomen näkemyksen mukaan oli vain vaihtoehdottomuutta. Harto Hakovirta (1975b) toteaa teoksensa *Suomettuminen* esipuheessa, että "harvoin saa pieni maa niin suuren kunnian, että sen kansainvälispoliittista asemaa kuvaamaan keksitään aivan oma sana, joka vielä käännetään lukuisille kielille".²³ Näkymättömyyden strategia osittain epäonnistui ja muuttui tietystä määrin silmäänpistävävydeksi.²⁴ Suomettumiskeskustelu suuntautui Venäjä-performatiivin ytimeen, koska sen väittämä näytti olevan, ettei Suomen saavutus – kyky selviytyä Neuvostoliiton naapurina säilyttäen itsenäisyyttä – ollutkaan saavutus vaan merkki koko Länsi-Eurooppaa uhkaavasta taannuttavasta poliittisesta prosessista.²⁵

Suomen maailmassa oleminen on paljon liittynyt tehokkaan Venäjä-performatiivin kehittymiseen. Voidaan sanoa, että tämä milloin sofistikoituneempi, milloin primitiivisempi lääketieteellinen käsiteteknologia on mahdollistanut 'tartunnan' välttämisen. Kylmän sodan aluksi Suomi oli kuin ansaan joutunut eläin. Vähitellen se tunnustelemalla oppi ymmärtämään ympäristöönsä. Tämän taitamisen, mutta tärkeällä tavalla myös tietämisen kautta Suomi oppi hakemaan turvaa hienovaraisesta ja moniulotteisesta

---

²³ Hakovirran mielestä tämänkaltainen huomio ei suinkaan ole menestys vaan "puolueettomalle pikkuvaltiolle kansainvälisen huomion valokeila tuo mukanaan miltei poikkeuksetta haittaa, jos tuo huomio jotenkin liittyy suurvaltojen välisiin kiistakysymyksiin yhtä osapuolta hyödyttäen, toista haitaten".

²⁴ Suomettumistermin yksi hengissä pitäjistä, Walter Laquer, totesi esseessään "Finlandization" (1980), että hänen suomettumiskäsitteen käyttöönsä seuranneesta polemiikista on ollut hyötyä, koska se on tuonut esiin tähän asti maton alle lakaistuja asioita. Hän jatkaa, että "mitä tahansa heidän muut meriittinsä ovat, eräät maailman huomattavimmista maton alle lakaisijoista asustaa tällä hetkellä Helsingissä". Tietystä näkökulmasta käsitteen eräs käyttötarkoitus oli paljastaa se, mitä Suomi yritti piilottaa, olla näyttämättä muille.

²⁵ Vilpittömyys kuului näkymättömyyden strategiaan oleellisena osana, jonka tarkoituksena oli varmistaa ettei Neuvostoliitto nähty Suomea epävarmana ja hapuilevana toimijana, jonka suhteen täytyisi olla huolissaan. Vilpittömyys ja sen vakuuttaminen muodostivat luottamuksellisten suhteiden keskeisen osa. Neuvostoliiton vakuuttaminen vilpittömyydestä oli oleellista, koska Suomi tarvitsi puolueettomuudelleen eritoten sen hyväksyntää. Puolueettomuus ei ollut itse määriteltävissä oleva asia, vaan se tarvitsi muiden eritoten Neuvostoliiton hyväksynnän.

todellisuudesta.²⁶ Heti sodan jälkeen Suomi oli tilanteessa, jossa suoran sotilaallisen konfrontaation vaihtoehtona oli vain tavallaan ‘teeskennellä kuollutta’ ja toivoa, että se sivuutettaisiin mielenkiinnottomana. Vuoden 1944 ilmapiirissä vaihtoehdot olivat vähissä. Tämän jälkeen tottumus kasvatti pelitilaa. Vähitellen ympäristö tiedettiin ja taidettiin yhä paremmin sekä sen monimuotoisuutta alettiin arvostaa. Neuvostoliitto ei ollut Suomen suhteen yhtä sensitiivinen kuin Suomi oli oman tilanteensa suhteen. Tämä epäsymmetria muuttui kasvavaksi liikkumatilaksi, jota saattoi hallita taitavilla linjaperformatiiveilla. Kun kylmä sota loppui ja paljon opettaneet kahleet katosivat, Suomen ulkopoliittikan tietotaito sai toimia koko keinovalikoimallaan.²⁷

---

²⁶ Toimiminen suhteessa Venäjään oli vaikeampaa kylmän sodan aikana. Silloinen näkymättömyyttä korostanut politiikka johti syytökseen vääränlaisesta politiikasta ja linjattomuudesta/suomettuneisuudesta.

²⁷ Esim. Väyrynen (1991, 38), joka näkee kylmän sodan lopun poistaneen Suomelle kylmän sodan kontekstissa asetetun toiminnan pidäkkeet samalla, kun Euroopan kansainvälispoliittinen tila on muuttunut moniulotteisemmaksi. Osmo Apusella (1991, 14) on havaittavissa sama painotus. Hän korostaa Suomen identiteetin olevan paljolti sidoksissa reuna-aluestatukseen. Tämä ‘reunallisuus’ on hänen mukaansa syytä käsittää sekä yhteytenä Venäjään että perifeerisenä pohjoisena olotilana.

8. Loppukatsaus

2000-luvun suomalaisessa keskustelussa on pohdittu ulkopoliitiikan ‘perinnön’ vaikutusta tapaan millä ulkopoliitiikkaa jäsennellään. Esimerkiksi kielteistä suhdetta Yhdysvaltojen harjoittamaan ulkopoliitiikkaan on luonnehdittu oireeksi kylmän sodan aikaisten asenteiden vaikutuksista. Toisaalta on esiintynyt väittämiä, joiden mukaan kuuliaisuus Yhdysvaltoja kohtaan on jääne Suomen suhteesta Neuvostoliittoon. Samoin Suomen suhteen Venäjään sanotaan olevan liiaksi menneen värittämää. Yksilöidyt menneen suhdetta tähän päivään korostavat väitteet ovat kirjavia ja monensuuntaisia. Keskeistä on, että käydyt keskustelut tuovat esiin ainakin sen, että Suomen ulkopoliitiikan kielipeleillä on ollut laajat, syvät ja kauaskantoiset vaikutuksensa. Erityisesti kylmän sodan aikana Suomen ulkopoliitiikka ja sen Eigenart levisivät ei ainoastaan sisäpoliittiseen keskusteluun vaan myös osaksi arkielämää Suomessa.¹

Ulkopoliitiikan kielipelit tarjosivat 1950-luvulta alkaen välineen myös sisäpoliittiseen keskusteluun. Ulkopoliittisen kielipelin sensitiivisyys ja sofistikoituneisuus tarjosi tavan mitata eri yhteiskunnallisten tahojen luotettavuutta yleisessä yhteiskunnallisessa keskustelussa. Näin tarkastellen ulkopoliitiikka levisi sisäpoliitiikkaan muotoillen sen merkityssisältöä oman muotonsa kaltaiseksi ja samalla muuttaen tapaa, millä ulkopoliitiikka ymmärrettiin. Tietyt asiat piti sanoa tietyllä tavalla niin mediassa kuin tutkimuksessakin, koska kielipelistä tuli poliittisen ystävyuden ja luotettavuuden mitta. Suomen harjoittama ulkopoliitiikka ja varsinkin kuva Neuvostoliitosta muodostui

---

¹ Esimerkiksi Teija Tiilikainen (1992, 17) toteaa ulkopoliitiikan laajemmasta yhteiskunnallisesta roolista seuraavaa: ”Vaikka Kekkonenkin ajalla kansallisen yhtenäisyyden vaatimus kohdistui nimenomaan ulkopoliitiikan tekemiseen, tulivat ulkopoliitiikan jatkuvat kytkennät mitä erilaisimpien sisäpoliittisten kysymysten kanssa antamaan sille laajemman merkityksen.”

julkiseksi raamiksi, jolloin sillä, mitä sanottiin oli usein potentiaalinen ulkopoliittinen konnotaatio. Tietyissä mielessä pitkälle 1980-luvulle Suomen virallinen ulkopoliittikka muodosti mallin – ei vain ulkopoliittikan tekemiselle – vaan kontaktipoliittikalle yleensäkin. Ulkopoliittikasta tuli arvostetun tekemisen tyyssija, ‘kirkko’, ja sen kielestä liturgista. Tässä kirkossa ja sen ylläpidossa oli ulkopoliittikan tutkimuksella oma tärkeä roolinsa.

1970- ja 1980-luvuilla yleisenä tuntemuksena oli, että Suomi makasi varman päällä, että se mitä se teki oli järkevää ellei itsestään selvää ja että sen tekemisistä vallitsi laaja yhteismielisyys. Tiety perusasiat ja faktat, kuten Suomen yhteys itäiseen naapuriinsa ja sen sisältämä historiallinen totuus, tuntuivat hyvin varmoilta. Maassa vallitsi laaja konsensus ulkopoliittikan peruslinjan järkevyydestä. Kun Ronald Reagan valittiin 1980 Yhdysvaltojen presidentiksi, muistan kuinka ala-asteen kuudennen luokan oppilaat – luokkakaverini – kirjoittivat liitutaalulle Reaganin vastaisia iskulauseita. Luokan spontaani aktiviteetti nosti esille ulkopoliittisen opin. Tässä yhteydessä on hyvä huomata, ettei tämä oppi perustunut kovinkaan suurelle tietopohjalle. Tiedon asemesta se kumpusi aikoinaan hyvin aistittavasta ydinsodan pelosta ja tuhon uhkasta, jota ilmensi laajalle levinnyt yhteiskunnallinen aktiviteetti ja ekspressiivinen toiminta. Kuudesluokkalaisten ilmaisema ulkopoliittinen tekeminen edusti oppina ennemminkin itsenäistä kykyä ottaa osaa sosiaalisesti hyväksytyyn tekemiseen kuin tietopohjaista ja tiedolliselle oppimiselle perustuvaa kykyä. Luokka osasi kirjoittaa iskulauseita tilanteessa, joka suurimmalle osalle oli uusi ja odottamaton. Tässä suhteessa kuudesluokkalaisten toivat esiin ‘kyvykkyyttään’ tulla täysivaltaisiksi yhteisönsä jäseniksi.

Se, että minun ja koulukavereideni ulkopoliittinen oppiminen oli alkanut jo hyvin varhain, on yksi osoitus asian tärkeydestä Suomessa. Se ei ollut alkanut oppimalla keskeisiä opinkappaleita – tunnustamalla tosiasioita Paasikiven sanoin. Keskeinen oppi oli arvatenkin kummunnut tarkkailemalla vanhempia ihmisiä, heidän keskustelujaan ystäviensä kanssa, kavereiden kanssa väitellessä mm. Yhdysvaltojen olympia-boikotista, Libyan tapahtumista ja Afganistanin miehityksestä, sekä television ja radion kautta keskusteluja seuraten tai vaikkapa huomaamalla partiolais- ja pioneeri-kerhojen eron. Näissä yhteyksissä oppiminen perustui osallistumiseen sosiaaliseen aktiviteettiin kokonaisuutena, eikä niinkään vähittäiseen osa kerrallaan tapahtuvaan tiedolliseen omaksumiseen.

Se, että ulkopoliittinen oppi oli kokonaisvaltaisesti omaksuttu yhteiskunnan eri sektoreilla, muodostaa tämän teoksen yhden keskeisen lähtökohdan. Nytemmin ulkopoliittinen oppi on paljolti vetäytynyt pois niin 10-vuotiaiden elämästä kuin julkisen sanankin yleisestä sisällöstä. Toisaalta Suomen sotien jälkeinen ulkopoliittikka

vieläkin määrittelee merkittävästi tapaa, jolla Suomi, suomalaisuus ja oma oleminen jäsenyyttä. Tällä en tarkoita, että Suomi olisi jähmettynyt kylmän sodan aikaiseen maailmaan, vaan sitä, että ulkopoliittikka ilmensi muutakin kuin julkilausumia, tekoja ja opetuksia tai niihin sisällytettyä linjaa tai doktriinia. Se ilmensi tiettyä maailmaan kuulumisen tapaa ja määrättyä yhteiskunnallista järjestyksen muotoa. Tässä merkityksessä Suomen ulkopoliittikka ei ole hävinnyt minnekään, vaikka sen keskeinen sisältö onkin muuttunut.

Ulkopolitiikan vetäytyminen arjesta ei tarkoita sitä, että vuosikymmenien sosiolaatioprosessilla ei ole enää merkitystä. Koko itsenäisyyden ajan ja erityisesti kylmän sodan aikainen ulkopoliittikka ei tässä mielessä hävinnyt. Se sulautui osaksi laajempaa yhteiskunnallista aktiviteettia. Se näyttäytyy monissa paikoissa Ahtisaaren välitystoiminnasta aina Nokian kontaktiteknologiseen osaamiseen. Uudessa merkityssisällössään se ei paljoakaan muistuta omia juuriaan. Tietty kontaktiteknologinen orientoituneisuus, marginaalisen etuoikeuden teema ja tarve olla parantavassa – ei tuomitsevassa – suhteessa maailmaan ja erityisesti Venäjään ovat osa ulkopoliittikan perintöä.

Arvostelemaan moraalisuuden puute ei tarkoita, että Suomen ulkopoliittikassa ei olisi ollut moraalista painotusta. Tärkeä tapa, jolla Suomen omaksumalla teknologisemmalla ulkopoliittikan metodilla on moraalista sisältöä, juontuu syistä, joiden takia kanssakäymisen teknologiaa kehitetään ja ylläpidetään. Sekä käsite että materiaallinen teknologia viittaa tapoihin, joilla voidaan muokata ja jalostaa elinoloja ja -ympäristöä. Teknologia koostuu tietotaidosta, jonka avulla poliittiset yhteisöt kykenevät tyydyttämään tarpeitaan sekä ylläpitämään itseään. Kylmän sodan aikana ja sen jälkeenkin Suomen ulkopoliittikan julkilausuttu moraalinen taso oli tarkoituksellisen matala. Yleisenä ajatuksena on ollut, että jos Suomi pysyttelee erossa muiden kurjuudesta ja vaikeuksista, näiden ongelmien takana olevat suurvallat jättävät sen rauhaan. Suomi ei nostanut muiden valtioiden kohtaloita periaatteellisten kannanottojen tasolle. Tätä hiljaista ja matalalla pysyttelevää asennetta pidettiin jopa hyveellisenä (Jakobson 1982, 263).² Siinä, missä Ruotsin ulkopoliittikka ei ujoitellut tuomita havaitsemiaan periaatteiden

---

² Esimerkiksi Seikko Eskola (1974, 75) tuo esiin Suomen ulkopoliittikan moraalisen sisällön erilaisuuden: “[Poikkeama Kekkosen linjasta] veisi käytännössä Suomen eräänlaiselle maailmantuomarin istuimelle jakamaan kansainvälisissä ongelmatilanteissa tuomioitaan ja lajittelemaan eri osapuolet vuohiin ja lampaisiin [...]. Maamme ulkopoliittinen asema tuskin kestäisi tällaista tuomioiden jakoa siitä puhumattakaan, että niiden edes osittainkaan pätevä lausuminen olisi meidän käytettävissämme oleville kyyville täysin mahdotonta. – Lääkärin osassa Suomella näyttää olevan merkittäviäkin mahdollisuuksia, kunhan sitä ei pilata tuomarin roolilla.”

rikkomisia, Suomen ulkopolitiikan teknologia perustui sellaisten tilanteiden välttämiseen, jotka vaatisivat tuomitsevaa asennetta sekä, tähän liittyen, pyrittiin luomaan yleiset olosuhteet, jotka mahdollistaisivat suhteellisen valtakamppailun kielteisten seuraamuksien poistamisen.

Suomen ja Neuvostoliiton välinen yhteistyö tapahtui kahden hyvin erilaisen poliittisetaloudellisen järjestelmän välillä. Se oli tässä mielessä vaativa harjoitus, joka perustui kyvylle olla kontaktissa huolimatta suuresta ideologisesta välimatkasta ja historiallisista kaunoista. Esimerkiksi tieteellis-teknisen komitean tuottamat tekstit korostivat Suomen kapitalistisen ja Neuvostoliiton kommunistisen systeemin välisen kommunikaation tärkeyttä ja ainutlaatuisuutta sekä sen merkitystä laajemman jännityksen madaltamiseen tähtäävän järjestelmän kehittymisen kannalta.³ Suomen ulkopolitiikan sisältö määrittyi paljolti yhteyksiä luovan ja kontakteja ylläpitävän teknologian varaan. Moraalisia standardeja ylläpitävästä näkökulmasta tämänkaltainen yhteistyö Neuvostoliiton kanssa oli ongelmallisempi ja Suomen asemaan tässä mielessä kohdistui paljon epäilyksiä.

2000-luvun alun keskeisiä käsiteteknologisia ongelmia Suomelle on ollut käsitteen 'länsi' hajoaminen ja supistuminen. Hajoaminen viittaa keskeisten länsimaiden ajautumiseen eri linjoille suhteessaan Irakin sotaan. Euroopan ns. ytimen, johon Suomikin on transformationalistisessa hengessä halunnut kuulua, muodostavista maista Ranska ja Saksa käsittävät Yhdysvaltojen toiminnan eri valossa kuin erityisesti Iso-Britannia. Monoliittinen käsite lännestä on hajoamassa tavalla, joka muistuttaa etäisesti idän hajoamisesta 1980-luvun lopussa. Tässä yhteydessä korostuneeseen asemaan ovat Suomessa nousseet suhteita parantavat ja paikkaavat kielipelit. Suomen kannalta nähdään parhaana pyrkiä välittävään rooliin ja keskeisenä arvona pidetään hyvien suhteiden ylläpitämistä kaikkiin osapuoliin.

---

³ Suomen ja Neuvostoliiton välinen 1955 perustettu tieteellis-tekninen komitea tarjoaa esimerkin Suomen teknologisesta lähestymistavasta. Tämä komitea ei ollut tärkeä ainoastaan Nokia- osakeyhtiölle ja Suomen tieteellisen tutkimuksen suuntaamiseen. Komitea mahdollisti kontakteja ja loi yhteistyöpuitteita laajalle joukolle akateemisia ja yritysmaailman toimijoita. Komitea tarjosi myös puitteet teknologisille ohjelmille ja niiden myötä taloudelliselle hyödyille. Käsitteellisesti komitea liittyi YYA-sopimuksen henkeen, jota sen käsitettiin kiteyttävän ja konkretisoivan (esim. Pekka Kuusi 1978, 2, 38–43).

Suomen maailmassa olemisen päähuomio on yhä edelleenkin metodeissa, joilla kaksi erilaista valtiota voi olla tekemisissä toistensa kanssa niin, että niiden välille ei kehittyisi uhkakuvia ja siten että maailmassa oleminen ei perustuisi sotilaalliselle voimalle. Kehitettyjen metodien käsitettiin olevan laajasti sovellettavissa haluttaessa olla turvallisessa kontaktissa halki ideologisten, poliittisten, kulttuuristen ja taloudellisten raja-aitojen. Kyvyn muodostaa monikeskeisyyttä siitä huolimatta, että paikallisella tasolla toimijat olivat hyvin erilaisia, voidaan sanoa olleen Suomen maailmaan kuulumisen keskeisin muoto. Siihen liittyvä metodinen osaaminen oli paljolti systematisoitua, laskelmoitua ja harkittua, joten sitä voidaan luonnehtia teknologiseksi. Vaikka Suomen ja Neuvostoliiton kauppa oli konkreettisesti teknologista, taustalla oleva käsitteellinen osaaminen oli kaupan ulkopoliittisesti keskeisin tekijä. Myös ns. Helsingin henki ilmensi suomalaista osaamista tässä suhteessa: Maailmanlaajuinen yhteisyys mahdollisti ja tavallaan myös perustui paikalliseen ainutlaatuisuuteen ja paikalliseen osaamiseen.

1990-luvulla ulkopolitiikan oppi muuntui korostamaan suhdetta länteen, Suomen integratiivista kykyä ja välittäjän roolia maailman kriiseissä. Suomen asema ja historialliset kokemukset tulivat esiin eri muodoissa yhteiskunnallisessa osaamisessa, josta Nokian kehittämä kontaktitekniologia tarjoaa hyvän esimerkin. Suomen kyky olla teknologisen osaamisen eturintamassa 1990-luvun telekommunikaatiovallankumouksen aikana ei ollut sattumaa. Se liittyi suomalaisen käsitykseen mieltää oma roolinsa maailmassa ja siihen tapaan, millä menestyksekkäs maailmassa oleminen mahdollistuisi Venäjän rinnalla tai sitten siitä huolimatta. Monella tavoin juuri tämä osaaminen on ollut suomalaisen tieteen keskeisiä tehtäviä. Kansainvälisen politiikan tieteenalakuultuurin teksteissä korostuneessa asemassa ovat välittäjän, tarkkailijan ja ratkaisijan roolit, joiden kautta on korostettu pienen maan oikeutta olla arvovaltaisessa asemassa.

Raimo Väyrynen (1982) määrittelee Suomen ulkopolitiikan olevan omintakeista ja vaikeasti ulkopuolisille avautuvaa. Suomen politiikan poikkeamat perinteisestä pienvaltiopolitiikasta osaltaan vaikeuttavat Suomen ulkopolitiikan 'avautumista' ulkopuolisille tarkkailijoille. Väyrysen näkemys on, että tätä erikoislaatuisuutta ei ole tutkittu, vaan sitä on huomioitu yleisemmästä kansainvälisen politiikan kontekstista käsin. Tällä tavoin tutkittuna Suomen ulkopolitiikan arvostaminen on hyvin vaikea ja sen arvosteleminen helppoa. Tässä yhteydessä Väyrynen nostaa esiin käsitteen Eigenart, jolla hän viittaa Suomen ulkopolitiikan sisältämään omaleimaiseen traditioon. Väyrysen mukaan olennaista Suomen ulkopolitiikan Eigenartin ymmärtämiselle on Suomen asema valtiona, joka ei ole koskaan kyennyt määrittelemään omaa asemaansa itsenäisesti ottamatta huomioon pohjolan yleisempää valtapoliittista tilannetta. Suomen

ulkopolitiikka ja strategiat ovat perustuneet laajempien kansainvälisten sidosten ymmärtämiseen sekä niiden tilaan vaikuttamiseen.⁴

Francis Bacon nosti labyrintin ja sen ratkaisemisen teemat tieteen keskiöön tavalla, joka jäi elämään.⁵ Kohdatessamme todellisuuden, olemme kuin Theseus, joka joutui Minotauruksen labyrinttiin. Eksyminen on helppoa ellei todennäköistä, jos emme tiedä labyrintin ratkaisua. Ratkaisun Theseukselle antoi Ariadne kultaisine lankakerineen. Baconin perintöön kuului tieteellinen metodi, jonka sinnikäs soveltaaminen johdattaa tietämme labyrintin helposti syrjään johtavassa monimutkaisuudessa. Avain, ratkaisu, paljastuu tieteelliselle mielelle, jonka suhde labyrinttiin joutuvalla on kuin Ariadnen apu Theseukselle. On selvää, että tämä metaforinen labyrintinomaisuus puitteistaa myös ulkopoliittista tekemistä. Tästä näkökulmasta ulkopoliittikan tutkijan suhde sen tekijään pitäisi baconilaisen tradition mukaisesti olla melko selkeä. Tieteentekijän pitäisi olla se opas, jonka antamat neuvot ja jonka luomat välineet johdattavat ulkopoliittikan tekemistä oikeaan, varmaan suuntaan.

Kansainvälinen politiikka hahmottuu kuitenkin hyvin mimeettisenä tilana, johon ei ole olemassa yhtä ainoata varmaa ratkaisua. Ratkaisun puuttumisen ongelmallisuus näyttäytyy myös siinä, ettei edes sen hakemisen metodeista vallitse yksimielisyyttä. Tässä tilanteessa ei ole ihme, että tieteenalaa hahmottaa enemmän historiallinen prosessi niin kutsuttujen suurten debattien muodossa kuin jokin määrätty peruseriaate tai teoriakehys. Tämä heijastelee klassista ratkaisua labyrintin dilemmaan: Labyrintille voidaan heuristisesti ajatella yksi ratkaisulinja (kultainen lanka), joka johdattaa ulos, sekä lukematon joukko syrjälinjoja, jotka johdattavat harhaan. Kun ratkaisulinja ajatuksellisesti 'suoristetaan', tuloksena on puun kaltainen hahmotelma, jossa on keskeinen runko ja suuri joukko harhateitä edustavia haaroittuvia oksia. Tieteenalaa hahmottava 'sukupuu' voidaan nähdä tämän klassisen yleisratkaisun valossa: Se koostaa kansainvälisiä suhteita mielekkäänä kokonaisuutena, jossa traditiot ovat teorioiden roolissa. Valtavirta hahmottuu runkona, jonka varassa tieteenala on

---

⁴ Onko Suomen tapaus relevantti yleisempien kansainvälisten suhteiden kannalta? Vastaus on ehdollinen kyllä. Paradoksaalisesti se, että Suomi heijastelee yleistä tilannetta on samalla se syy, miksei Suomea voida pitää hyvänä esimerkkinä vallitsevasta kansainvälispoliittisesta tilanteesta. Suomen asema kansainvälisen politiikan kartalla on erikoinen, eikä sitä voi mieltää ilman käsitystä Suomen harjoittamasta yleisemmästä politiikasta. Toisaalta tämänkaltainen tapa määrittellä valtiollinen olemus juontuu erityisistä kokemuksista. Näin yleistä globaalia tekemistä ilmentävän tason tutkiminen ei sellaisenaan kerro kaikkea Suomen ulkopoliittikasta, eikä Suomen tapauksen tutkimus tyhjentävästi tuo esiin mitä globaalipoliittikka on.

⁵ Pestic (1999).

olemassa. Tämän traditionalistisen heuristiikan valossa ei ole ihme, että suurin osa alan tutkimuskirjallisuudesta paikantaa itsensä joko arvostamalla tai arvostelemalla tätä runkoa. Kun kaikki paikantavat itsensä suhteessa runkoon, tuloksena on valtaviirran vahvistuminen ja sen näyttäminen kasvavassa määrin ratkaisulta.

Tämän tutkimuksen keskeinen lähtökohta on ollut yleisratkaisun – kansainvälisen näkökulman – poliittisuus Suomen näkökulmasta tarkasteltuna. Kansainvälisen politiikan valtaviirra on yleensä sivuuttanut Suomen ja sen näkökulmasta Suomessa tuskin tehdään relevanttia alan tutkimusta. Suomen asema hahmottuu marginaaliseksi ja tavallaan syrjään vievällä polulla sijaitsevaksi. Suomalainen tutkimus on helposti jo määritelmällisesti arveluttavaa ja vaikeaselkoista. Tietyissä mielessä voidaan väittää, että Suomen näkökulmasta ulkopoliittisen todellisuuden labyrinttimaisuus on, jos mahdollista, vielä ongelmallisempaa kuin keskeisemmistä paikoista tarkasteltuna. Suomen kohtaamaa labyrinttia voi illustroida Ludwig Wittgensteinin kielen luonnetta tarkastelevalla huomiolla: ”Kieli on teiden labyrintti. Tulet yhdeltä taholta ja osaat tien; tulet toiselta puolelta samaan paikkaan, etkä olekaan enää paikoista perillä.” Eri tahoista, kuten tieteestä, muodostuvan Suomi-kokonaisuuden liikkuminen tässä alati mutatoituvassa labyrintissä on vaatinut harharetkiä ja eksymisiä. Toisaalta on myös opittu paljon siitä kuinka edetä. Keskeisempien toimijoiden kannalta tämä oppi on vähämerkityksellistä ja harhaanvievää. Tämän työn tarkoituksena on ollut arvostaa ja tuoda esiin tätä suomalaista oppia sekä ulkopoliittikan tutkimuksen ja tekemisen kannalta että niiden välisen rajapolitiikan näkökulmasta.

Valtaviirran maantieteellistyminen angloamerikkalaiseen maailmaan johtaa siihen harhaan, ettei alan käsitehistoriaan paljon vaikuttaneissa paikoissa, kuten Ranskassa tai Italiassa, näytä olevan alan tutkimusta. Tämän väitteen kuulin esitettävän yleisen hyväksynnän saattamana ulkopoliittikan kansainvälistymistä Euroopassa käsitelleessä paneelissa vuoden 1999 ECPR:n konferenssissa Kööpenhaminassa. Tämä karkea havainto ja siihen liittyvä havainnointitapa, joka Suomen tapauksessa ilmenee jossakin määrin vuoden 2002 ulkopoliittikan tutkimuksen kansainvälisessä arvioinnissa, on ongelmallinen. Ongelmatilikka johtuu siitä, että kansainvälinen politiikka määritetään yksiselitteisesti ja muunlaista politiikkaa ei edes osata tai haluta etsiä. Poliittista tilaa ei koskaan pitäisi käsittää yksiselitteiseksi – se on inhimillisen tekemisen ja harkinnan moniselitteinen tila vääjäämättömyyden ja sattumanvaraisuuden välimaastossa. Tässä yhteydessä kansainvälisen politiikan tutkimus eroaa radikaalisti yksiselitteisemmäksi mielletystä luonnon tutkimuksesta. Luonnontieteellinen tutkimus käsittää tutkimuksen kohteen olevan osa todellisuutta, jonka kuvitellaan aukenevan kaikkialla maailmassa samanlaisena. Luonnontieteissä suomalainen tutkimus voi joillakin suppeilla aloilla

olla maailman kärkitasoa, mutta suomalaisessa poliittisessa tutkimuksessa on välttämätöntä ajatella, ettei alan tutkimuksen ole pakko olla kansainvälistä 'kärkitasoa', koska tällä kärkiasemalla olisi seurauksia tutkimuksen sisältöön tavalla, joka saattaisi tehdä siitä Suomen oloihin ja suomalaiseen keskusteluun soveltumatonta. Saattaa olla, että alan suomalaisen tutkimuksen ratkaisuehdotukset tulevat aina jäämään hieman vieraiksi yleisemmästä näkökulmasta tarkastellen, mutta samalla on syytä muistaa, ettei tämä vieraus välttämättä tarkoita suomalaisen osaamisen olevan irrelevanttia, jalostumatonta ja ettei sillä olisi käyttönsä tietyissä tilanteissa myös kansainvälisessä kontekstissa.

VIITTEET

- Aalto, Pami (1998). Poliitikan tutkimuksen moderni ja postmoderni kritiikki. *Politiikka*. 40.2. s. 147–156.
- Aaltola, Mika (1999). International Relations and Epidemics: A Short Expedition to Places Inhabited by States and Mad Cows. *Medicine, Conflict and Survival*. 15. s. 235–254.
- Aaltola, Mika (2001). Ulkopoliitikan akateemisen diskurssitilan kansainvälistyminen. *Ulkopolitiikka* 38, 3. s. 99–112.
- Aaltola, Mika (2002). Stasis poliittisena sairautena. *Kosmopolis*. 3. s. 19–36.
- Ahmavaara, Yrjö (1986). Suomalaisen sivistyneistön tila. *Kanava*. 14: 1, s. 7–14.
- Ahonen, Anne (1995). *Teleologinen ja teleonominen tulkintamalli kansainvälisen politiikan tutkimuksessa. Aronista Waltziin*. Tampere: Rauhan- ja konfliktitutkimuskeskus.
- Alanen, A. ja Eskelinen, H. (1999). Economic gap at the Finnish-Russian border. Teoksessa Ahponen, P ja Jukarainen, P. (Toim.). *Tearing Down the Curtain, Opening the Gates – Northern boundaries in change*. Jyväskylä: Sophi.
- Alker, Hayward (1996). *Rediscoveries and Reformulation: Humanistic Methodologies for International Studies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Allardt, Erik (1990). Suomen tie ja kansainvälinen tiedeyhteisö *Kanava*. 17, 4. s. 204–208
- Amariglio, J., Resnick, S. & Wolff, R. (1990). Division and Difference in the 'Discipline' of Economics. *Critical Inquiry* 17:1, 108–137.
- Anderson, B. (1991). *Imagined Communities : Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London ; New York: Verso.
- Anderson, W. P. (1996). Immunities of Empire: Race, Disease, and the New Tropical Medicine, 1900–1920. *Bulletin of the History of Medicine*. 70, 1. s. 94–118.
- Antola, Esko (1976). EEC:n politisoituminen. *Ulkopolitiikka*. 13, 2. s. 9–21.
- Antola, Esko (1981). Integraatioteoriat. Teoksessa Antola, E., Vesa, U. ja Väyrynen, R. (Toim.). *Kansainvälinen politiikka: Tutkimus ja käytäntö*. Helsinki: WSOY.
- Antola, Esko (1981b). Kansainvälisten suhteiden tutkimus 1970-luvulla: syklien hallintaako? *Politiikka*. 23, 4. s. 438–458

- Antola, Esko (1990). Euroopan muutoksen ulottuvuudet. Teoksessa Väyrynen, Raimo (Toim.). *Suomen puolueettomuuden tulevaisuus*. Helsinki: WSOY.
- Antola, Esko (2002). Pohjoisen ulottuvuuden nousu ja tuho. *Ulkopolitiikka*. 39:2, s. 59–62.
- Alapuro, Risto (1997). *Suomen älymystö Venäjän varjossa*. Helsinki: Tammi.
- Apunen, Osmo (1972). ETYKin kabinettipolitiikka. *Ydin*. 6, 7. s. 8–10.
- Apunen, Osmo (1975). Suomen ulkopolitiikan doktriini – toiminnallisia perspektiivejä. Teoksessa Hakovirta, Harto & Väyrynen, Raimo (toim.): Suomen ulkopolitiikka. Jyväskylä: Gaudeamus.
- Apunen, Osmo (1976). Uhkaa ja silkkihansikkaita. *Politiikka*. 13, 2. s. 49–53.
- Apunen, Osmo (1977). *Paasikiven–Kekkosen linja*. Helsinki : Tammi.
- Apunen, Osmo (1980). Liennytyksen tunnusmerkit, odotukset ja selitykset. *Ulkopolitiikka*. 17:3, s. 25–33.
- Apunen, Osmo (1983). Tiedepoliittiset johtopäätökset. *Raubaa tutkien*. 1. s. 102–105.
- Apunen, Osmo (1983b). Ulkopoliittinen mielipiteenmuodostus Suomessa autonomian aikana. Teoksessa Hietanen, Aki (Toim.). *Ulkopolitiikka ja kansalaismielipide. Keskustelun linjat Suomessa*. Tampere: Tampereen Paasikivi-Seura.
- Apunen, Osmo (1984). *Tekstejä Suomen Ulkopolitiikasta*. Tampere: Poliitiikan tutkimuksen laitos.
- Apunen, Osmo (1991). *Kansainvälisen politiikan metodologiset perusteet : oppihistoriallisia ääriäviivoja erään tieteenalan vaibeista*. Tampere: Tampereen yliopisto, Poliitiikan tutkimuksen laitos.
- Apunen, Osmo (1991). Suomi ja Baltian kysymys. *Ulkopolitiikka*. 28:4, 14–20.
- Apunen, Osmo (1994). Aika muuttuu, entä ajattelu? *Kosmopolis*. 24:1, s. 57–71.
- Apunen, Osmo (1998). *Murrosaikojen maailmanpolitiikka. Ulkopolitiikan, kansainvälisen politiikan ja kansainvälisten subteiden kehityslinjat ja rakenteet*. Studia Politica Tamperensis. Tampere: Tampereen yliopiston politiikan tutkimuksen laitos.
- Apunen, Osmo (2001). Ulkopoliittinen keskustelu ja tutkimus EU-Suomessa. *Ulkopolitiikka*. 3. s. 5–12.
- Apunen, Osmo (2001b). Beauty and the Beast. Artikkel. Esitetty: Pan-European IR Conference, Sektiossa 'History and Method in Critical International Relations. Paikka: Canterbury 9–10, 2001.
- Apunen, Osmo & Rytövuori, Helena (1982). Ideas of "survival" and "progress" in the Finnish Foreign Policy Tradition, *Journal of Peace Research* 19(1): 61–82.
- Arasalo, Uolevi (1969). Rauhan tutkimuksen vaikeudet. *Ydin*. 43, 3. s. 13–15.
- Ariès, P. (1982). *The hour of your death*. New York: Vintage Books.
- Aristoteles (1989). *Nikomakhoksen etiikka*. Helsinki : Gaudeamus.
- Aristoteles (1988). *Volume XX. Eudemian Ethics*. New York: Harvard University Press.
- Audi, Robert (1993). Action, Intentionality, and Reason. Ithaca: Cornell University Press.
- Austin, J. L. (1975). *How to do things with words*. New York: Harvard University Press.
- Bauer, Henry (1990). A dialectical discussion on the nature on disciplines and disciplinarity. *Social Epistemology*. 4, 2. s. 215–227.

- Becher, T. (1989). *Academic tribes and territories: Intellectual enquiry and the cultures of disciplines*. Buckingham: Open University Press.
- Bewell, Alan. (1999). *Romanticism and Colonial Disease*. Baltimore: Johns Hopkins UP.
- Blomberg, Jaakko (1972). Ulkopoliittamme sivutavoitteista. *Ydin*, 6, 1. s. 4–6.
- Blomberg, Jaakko (1984). Finland's policy of neutrality in times of détente and tension. In Yearbook of Finnish Foreign Policy. Helsinki: The Finnish Institute of International Affairs.
- Blomberg, Jaakko & Joenniemi, Pertti (1971). *Kaksiteräinen miekka: 1970-luvun puolustuspolitiikka*. Tammi: Helsinki.
- Bloor, D. (1975). Psychology or epistemology? *Studies in History of Philosophy of Science*. 6. s. 382–395.
- Bonsdorff, Göran von (1974). Suomi ja muuttuva kansainvälinen yhteisö. Teoksessa Haapaniemi, Sakari (Toim.). *Suomi ja Kansainväliset paineet*. Keuruu: Otava.
- Bonsdorff, Göran von (1974). Kansainvälisen politiikan tutkimuksesta Suomessa. *Politiikka*. 3. s. 284–302.
- Brown, P. (1981). *The Cult of the Saints*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Browning, Christopher (2002). Lännen ja Venäjän suhteet lämpenevät: pohjoinen ulottuvuus syyskuun 11. päivän terrori-iskujen jälkeen. *Ulkopolitiikka*. 39, 2. s. 33–40, 92.
- Buzan, Barry (1991). *People, States, and Fear*. London: Lynne Publishers.
- Caldeira, G & Patterson, S (1988). Contours of friendship and respect in the legislature. *American Politics Quarterly*, 16: 4, p. 466–516.
- Carruthers, Mary. (1990) *The Book of Memory* Cambridge University Press: Cambridge.
- Cowan R., David P.A., Foray D. (2000), The Explicit Economics of Knowledge Codification and Tacitness. *Industrial and Corporate Change*. 9, s.211–25
- Damrosch, David (2000). World Literature Today: From the old world to the whole world. *Symploke*. 8, 1–2. s. 7–19.
- Deibert, R. J. (1997). *Parchment, Printing, and Hypermedia: Communication in World Order Transformation*. New York: Columbia University Press.
- Derrida, J. (1997). *Political Friendship*. London: Verso Books.
- Dewey, John. (1976). *The Middle Works, 1899–1924, Volume 2: 1902–1903*. Carbondale: Southern Illinois University Press.
- Eskelinen, Heikki (1993). Suomi, Venäjä ja länsi : turvallisuuspolitiikka uudessa uljaassa maailmassa. *Kanava*. 21.: 7, s. 427–432
- Eskola, Seikko (1974). Kansallinen identiteetti ja ”kansallisen itseinhon orgiat”. Teoksessa Haapaniemi, Sakari (Toim.). *Suomi ja Kansainväliset paineet*. Keuruu: Otava.
- Eskola, Seikko (1985). Jussila, Kuusinen ja Koiviston Suomi. *Kanava*. s. 419–423.
- Eskola, Seikko (1992). Max Jakobson, Suomi ja maailma. *Kanava*. 20: 9, s. 537–539
- Falck, R. (1993). The Infancy of Global Civil Society. in *Beyond the Cold War: New Dimensions in International Relations*, Lundestad, G. and Westad, O. (Toim.). Oslo.
- Fenves, Peter (1999). Politics of Friendship – Once Again. *Eighteenth-Century Studies*, 32,2, 133–155.

- Finnemore, Martha (1996). *National Interests in International Society*. Ithaca, N.Y.: Cornell University Press.
- Fogelin, Robert (1996). Wittgenstein's critique of philosophy. Teoksessa Sluga, H. and Stern, D. (Toim.). *The Cambridge Companion to Wittgenstein*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Forsberg, Tuomas (1994). Ovatko tutkimuslaitokset "journalistisia" vallankäyttäjää vai kriittisiä aivoriisiä? *Kosmopolis*. 24:3, s. 67–74.
- Forsberg, Tuomas (1995). Miten asiat riitelevät? Empiristisistä konstruktivistisiin aiheorioihin konfliktien tutkimuksessa. *Politiikka*. 37, 3. s. 199–208.
- Forsberg, Tuomas (1999). Asioilla on aina monta puolta : Kosovon kriisin tulkinta ja opetukset. *Ulkopolitiikka*. 36. s. 2–5.
- Forsberg, Tuomas (2001). One Foreign Policy or Two? *Northern Dimensions*. 2001.
- Forsberg, Tuomas & Vaahtoranta, Tapani (Toim.) (1993). *Jobdatus Suomen ulkopoliittikkaan : kylmästä sodasta uuteen maailmanjärjestykseen*. Helsinki: Gaudeamus.
- Fuller, Steven (1993). Disciplinary Boundaries and the Rhetoric of the Social Sciences. Teoksessa Ellen Messer-Davidow, David R. Shumway ja David J. Sylvan (Toim.), *Knowledges: Historical and Critical Studies in Disciplinarity*. Charlottesville: University of Virginia Press.
- Galtung, J. (1969). *Raubantutkimus*. Helsinki.
- Germino, Dante (1966). Second Thoughts on Leo Strauss's Machiavelli. *Journal of Politics*. 28. s. 794–817.
- Gibb, Cecil (1969). Leadership. Teoksessa Lindzey, Gardner ja Aronson, Eliot (Toim.). *The Handbook of Social Psychology*. Reading: Addison-Wesley.
- Giddens, Anthony (1985). *The Nation-State and Violence*, Cambridge: Polity Press.
- Gough, Clair ja Shackley, Simon (2001). Respectable politics of climate change: The epistemic communities and NGOs. *International Affairs*. 77:2. s. 329–345.
- Grant, J. (1993). *Fundamental Feminism: Contesting the Core Concepts of Feminist Theory*. New York: Routledge.
- Haas, Peter (1992). Introduction: Epistemic communities and international policy coordination. *International Organization*. 14: 1. s. 1–36.
- Haavikko, Paavo (1977). Kansakunnan linja : kommentteja erään tuntemattoman kansan tuntemattomaan historiaan 1904–1975. Helsingissä : Otava.
- Hakala, Johanna (1998). Internationalisation of Science: Views of the Scientific Elite in Finland. *Science Studies*. 11, 1. s.52–74.
- Hakala, Johanna; Kaukonen, Erkki; Nieminen, Mika ja Ylijoki, Oili-Helena (2003). *Yliopisto – Tieteen kehdosta projektimyllyksi? Yliopistollisen tutkimuksen muutos 1990-luvulla*. Helsinki: Gaudeamus.
- Hakovirta, Harto (1975). Odota-ja-Katso: Analyysi Suomen läntisen integraatiopolitiikan perusmallista. Teoksessa Hakovirta, Harto & Väyrynen, Raimo (toim.): Suomen ulkopoliittikka. Jyväskylä: Gaudeamus.

- Hakovirta, Harto (1975b). *Suomettuminen*. Helsinki: Gummerus.
- Hakovirta, Harto (1979). ”Suomettamisen”uusin aalto. *Ulkopolitiikka*. 16:1, s. 35–36.
- Hakovirta, Harto (1980). Tieteellinen kannanotto politiikassa. *Politiikka*. 22.4. s. 275–278.
- Hakovirta, Harto (1981). *Jobdatus kansainväliseen politiikkaan*. Jyväskylä: Gummerus.
- Hakovirta, Harto (1983). The Soviet Union and the Varieties of Neutrality in Western Europe. *World Politics*, 35, 4, s. 563–585.
- Hakovirta, Harto (1987). Jatkuva jännitys vai uusi liennytys? Suurvaltasuhteiden tila ja Euroopan turvallisuus 1990-luvulla. Teoksessa Friberg, Ralf (Toim.). *Suomen turvallisuuden haasteet 1990-luvulla*. Jyväskylä: Kirjasuomi.
- Hakovirta, Harto (1990). Euroopan yhteisö ja puolueettomuuden tulevaisuus. Teoksessa Väyrynen, Raimo (Toim.). *Suomen puolueettomuuden tulevaisuus*. Helsinki: WSOY.
- Hakovirta, Harto (1996). Valtio-opin ja kansainvälisen politiikan teorian tehtävä monimutkaistuvassa maailmassa. *Politiikka*. 38:3, s. 171–175.
- Hakovirta, Harto (2002). *Maailmanpolitiikka – Teoria ja todellisuus*. Tampere: Kustannus 54.
- Hakovirta, Harto (2003). *Ongelmakeskeinen Globalismi – Kansainvälisten subteiden tutkimuksen uusi suunta*. Turku: Kirja-Aurora.
- Hakovirta, Harto ja Patokallio, Pasi (1975). East-West Economic Cooperation – Is there a Finnish Model? *Cooperation and Conflict*, 10, s. 33–50.
- Harle, Vilho (1977). Poliittinen ja sotilaallinen liennytys. *Ulkopolitiikka*. 14:2, s. 21–29.
- Harle, Vilho (1990). From the word to the Church – Bases of order and power in early Christianity. Teoksessa Harle, Vilho (Toim.). *Studies in the History of European Peace Ideas*. Tampere: Tampere Peace Research Institute.
- Harle, Vilho (1991). *Hyvä, paha, ystävä, vihollinen*. Helsinki: Rauhankirjallisuuden edistämisseura.
- Harle, Vilho (Toim.). (1998). *Kansainväliset subteet Lapin yliopistossa*. Rovaniemi: P.S.C. Inter Julkaisuja.
- Harle, Vilho (2000). Martti Ahtisaari, A Global Rationalist. *Northern Dimensions Yearbook*. Ulkopoliittinen instituutti: Helsinki.
- Harle, Vilho (2002). Teoria ja Tutkimus. Teoksessa Tennberg, Monica (toim.). *Kansainvälisten subteiden tutkimusopas*. Rovaniemi: P.S.C. Inter Julkaisuja.
- Harle, Vilho (2003). Pohjoisen ulottuvuuden pohjoiset toimintalinjat. Teoksessa Vesa, Unto (Toim.) *Maailman tutkimisesta ja muuttamisesta. Studying the world and changing it. Per studia mundus explicatur et mutatur. Festschrift for Jyrki Kähkönen*. Tampere: TAPRI.
- Harle, V. ja Moisiö, S. (2000). Missä on Suomi? Kansallisen identiteettipolitiikan historia ja geopolitiikka. Vastapaino, Tampere.
- Harle, V. ja Moisiö S. (2002). Populaarista käytännölliseen geopolitiikkaan. Kansallisen identiteettiprojektin teoria empirian valossa. *Politiikka*. 44,2. s. 169–182.
- Harrison, Mark (1996). The Tender Frame of Man”: Disease, Climate and Racial Difference in India and the West Indies, 1760–1860. *Bulletin of the History of Medicine*. 70, 1. s. 68–93.
- Haukkala, Hiski (2000). Pohjoinen ulottuvuus Suomen EU-puheenjohtajakaudella. *Ulkopolitiikka*. 37:1, s. 53–60.

- Haukkala, Hiski (2001). Sisältöä löydetään vaikka sitä ei olisikaan. *Ulkopolitiikka*. 39:2, s. 56–58.
- Haukkala, Hiski (2003). A Hole in the Wall? Dimensionalism and the EU's 'New Neighbourhood Policy'. Helsinki: Ulkopoliittinen Instituutti (Working Papers 41).
- Haukkala, Hiski & Toivonen, Aaro (2001). EU: yhteinen Venäjä-strategia: kohti yhteistä tragediaa? *Ulkopolitiikka*. 38:1, s.68–77.
- Heikka, Henriikki (2001). Suomi ja kansainvälisen järjestelmän rakennemuutos. *Ulkopolitiikka*. 37:4, s. 93–100.
- Heikka, Henriikki (2002). Kolumni: Onko Venäjä liittymässä länteen? *Ulkopolitiikka*. 39:2, s. 3–7.
- Hiekka, Henriikki (2002b). Vastine Juha Sihvolan kirjoitukseen. *Ulkopolitiikka*. 39: 4, s. 19–22.
- Heikkonen, Iris (1986). Tehoa korkeakouluopintoihin. *Kanava*. 14, 7, s. 432–435
- Heininen, Lassi (1993). Pohjoinen Suomen ulkopoliitikassa. Teoksessa Jouko Huru (toim.) *Uuden ulkopoliitiikan haasteet : Kekkonen ajasta Koiviston kautta 2000-luvulle*. Tampere : Rauhan- ja konfliktitutkimuslaitos tutkimuksia 53.
- Heininen, Lassi (1999). Pohjoinen ulottuvuus Suomen ulkopoliitikassa. *Kosmopolis*. 29:1, s. 35–68.
- Heininen, Lassi (2002). Building a Partnership – Russia as a Part of Europe. Teoksessa Heininen, Lassi (Toim.). *Northern Borders and Security – Dimensions for Regional Cooperation and Interdependence*. Turku: Turun Kauppakorkeakoulu.
- Heininen, Lassi (2002b). Näkökulmia pohjoisen ulottuvuuden poliittiseen tulkintaan. *Ulkopolitiikka*. 39:2, s. 49–52.
- Heinonen, Jarmo (1987). Maailmanyhteisö – päämäärä ja realiteetti. *Kanava*. 15, 5. s. 283–287
- Held, David (1995). *Democracy and the Global Order: From the Modern State to Cosmopolitan Governance*. Oxford.
- Hesiodus (1988). *Theogony and Works and days*. Oxford: Oxford University Press.
- Hobsbawm, Eric (1983). "Inventing Traditions," Hobsbawm, Eric ja Ranger, Terence (Toim.). *Inventing Tradition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Holsti, Kaj J. (1986). Politics in Command: Foreign Trade as National Security Policy. *International Organization*, 40, 3. s. 643–671.
- Honkanen, Karoliina (2001). Pienten maiden vaikutusvalta Natossa : Norjan, Tanskan, Tsekin ja Unkarin kokemukset jäsenyydestä. Helsinki : Ulkopoliittinen instituutti.
- Hoskins, W.G. (1988). *The Making of the English Landscape*. London: Hodder and Stoughton.
- Horden, Peregrine (1992). Disease, dragons and saints: the management of epidemics in the Dark Ages. Teoksessa Ranger, T. & Slack, P. (Toim.). *Epidemics and Ideas: Essays on the historical perception of pestilence*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Huntington, Samuel (1997). *The Clash of Civilizations and the Remaking of the World Order*. London: Touchstone Books.
- Häikiö, Martti (2001). *Sturm und Drang – Suurkaupoilla eurooppalaiseksi elektroniikka-jritykseksi 1983–1991*. Helsinki: Edita.

- Häikiö, Martti & Hänninen-Salmelin, Eva (1979). *Tiedepolitiikka tienbaarassa*. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Hämäläinen, Pekka Kalevi (1987). Muuttuvako on vakaa? : Pohjois-Euroopan turvallisuusongelmia Kanava. 15, 2. s. 71–78
- Iloniemi, Jaakko (1975). Suomen rooli ETYKissä. *Ulkopolitiikka*. 12:3, s. 3–7.
- Iloniemi, Jaakko (1978). Suomen ulkopolitiikka muiden silmin. *Ulkopolitiikka*. 15:4, s. 17–20.
- Iloniemi, Jaakko (1987). Linjan nimi. *Kanava*. 15. 6, s. 372–373.
- Iloniemi, Jaakko (1990). Suomen integraatiopolitiikka ja puolueettomuus. Teoksessa Väyrynen, Raimo (Toim.). *Suomen puolueettomuuden tulevaisuus*. Helsinki: WSOY.
- Jakobson, Max (1968). *Kuumalla linjalla*. Porvoo: WSOY.
- Jakobson, Max (1980). *Veteen piirretty viiva. Havaintoja ja merkintöjä vuosilta 1953–1965*. Helsinki: Otava.
- Jakobson, Max (1982). Sata vai Rauha? *Kanava*. 10, 5. s. 262–268.
- Jakobson, Max (1989). Ulkopolitiikan uudet ulottuvuudet. *Kanava*. 16, 1. s. 7–12.
- Jakobson, Max (1993). Neuvostoliitto 90-luvun näkökulmasta. *Kanava*. 21: 1, s. 6–8.
- Jalonen, Olli-Pekka (1998). Expanding Security Community – Contracting Imperial Society. Teoksessa Huru, J., Jalonen, O-P. ja Sheehan, M. (Toim.). *New Dimensons of Security*. Tampere: Tampere Peace Research Institute.
- Jansson, Jan-Magnus (1975). Kasvava ulkopolitiikka. *Ulkopolitiikka*. 12:2, s. 7–9.
- Jansson, Jan-Magnus (1978). Paasikivi-Seuran tulevaisuudesta. *Ulkopolitiikka*. 15:4, s. 1–2.
- Joenniemi, Pertti (1974). Sotatieteellinen tutkimus yhteiskunnan valvontaan. *Ydin*. 48, 4–5. s. 9–10.
- Joenniemi, Pertti (1975). Puolueet ja ulkopolitiikan parlamentarisointi. Teoksessa Hakovirta, Harto & Väyrynen, Raimo (toim.): Suomen ulkopolitiikka. Jyväskylä: Gaudeamus.
- Joenniemi, Pertti (1994). Euroopan eri hahmot; alueellistuminen poliittisen tilan perustana. Teoksessa Käkönen, Jyrki (Toim.). *Euroopan Murroksia*. Tampere: Rauhan- ja konfliktintutkimuslaitos.
- Joenniemi, Pertti (1997). Suomi – Yhteyksien tekijä? *Ulkopolitiikka*. 1. s. 23–24.
- Joenniemi, Pertti (1999, 127). Changing politics along Finland's borders. Teoksessa Ahponen, P ja Jukarainen, P. (Toim.). *Tearing Down the Curtain, Opening the Gates – Northern boundaries in change*. Jyväskylä: Sophi.
- Joenniemi, Pertti (2002). Pohjoinen ulottuvuus: haaste kansainvälisen politiikan tutkimukselle. *Ulkopolitiikka*. 39:2, s. 45–48.
- Jukarainen, Pirjo (2002). Maantieteelle voimme mitä vain! Pohdintoja tieteen ja politiikan välisestä suhteesta. *Politiikka*. 44.3. s. 278–289.
- Kalela, Aira (1975). Ulkopoliittiset eliitit ja ulkopolitiikan kansanvaltaiset valvonnan ongelma. Teoksessa Hakovirta, Harto & Väyrynen, Raimo (toim.): Suomen ulkopolitiikka. Jyväskylä: Gaudeamus.

- Kalela, Jorma ja Turtola, Jussi (1975). Suomen kansainvälinen asema ja ulkopolitiikan kehitys toisen maailmansodan jälkeen. Teoksessa Hakovirta, Harto & Väyrynen, Raimo (toim.): Suomen ulkopolitiikka. Jyväskylä: Gaudeamus.
- Kalimtzis, Kostas (2000). *Aristotle on Political Enmity and Disease. An Inquiry into Stasis*. Albany: State Univ. of New York Press.
- Katzenstein, Peter (Toim.) (1996). *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*. New York: Columbia University Press.
- Kaufer, D. & Geisler, C. (1989). Novelty in Academic Writing. *Written Communication*, 8, s. 286–31.
- Kekkonen, Urho (1977). Luottamus nojaa uskottavuuteen. *Ulkopolitiikka*. 14, 4. s. 3–4.
- Keisala, Katja (2002). Siviilivalta kansainvälisessä järjestelmässä. *Kosmopolis*. 32:2. s. 11–33.
- Ketonen, Oiva Tiede ja ylin opetus : kehittämislain kokemukset ja uudet tavoitteet Kanava. 11(1983) : 4, s. 262–269
- Kevätsalo, Kimmo (1975). Suomi ja YK. *Ydin*. 9, 3–4. s.36.
- Killinen, Kullervo (1966). *Puolueettomuuden miekka*. WSOY: Helsinki.
- Killinen, Kullervo (1969). Pienten valtioiden asema Euroopassa. Teoksessa Hakalehto, Ilkka (Toim.). *Suomi kansainvälisen jännityksen maailmassa*. Helsinki: WSOY.
- Killinen, Kullervo (1988). *Sprengtportenin linja: Suomen turvallisuuspolitiikan alkuvaiheita*. Loviisa: Painoyhtymä.
- Kissinger, Henry (1968).
- Kissinger, Henry (1994). *Diplomacy*. New York: Simon and Schuster.
- Kivimäki, Timo (1998). Yhteistyö, integraatio ja alueellistuminen Pohjoiskalotilla. *Politiikka*. 40, 1. s. 38–49.
- Kivimäki, Timo (1999). Finland, A Case of beneficial ingration. *Journal of International Relations and Development*. 2, 2.
- Kiviranta, Pekka (1990). Pimeätä keskellä päivää : sodanjälkeisen Suomen henkinen harharetki Kanava. 17, 2. s. 84–87.
- Klinge, Matti (1977). Kansanvalistus vai taideteollisuus? Fennomanian ja liberalismien maailmankuvista sata vuotta sitten. Teoksessa Kuusi, Matti; Alapuro, Risto ja Klinge, Matti (Toim.). *Maailmankuvan muutos tutkimuskobteena. Näkökulmia teollistumisajan Suomeen*. Helsinki: Otava.
- Klinge, Matti (2000). Meren maisema. *Taide ja meri: Itämeren merimaalareita*. Helsinki: John Nurmisen säätiö.
- Knudsen, Olav (1992). Sharing Borders with a Great Power: An examination of small state predicaments. Oslo: Norsk utenrikspolitisk institutt.
- Korhonen, Keijo (1976). Suomi Neuvostoliiton naapurina. *Ulkopolitiikka*. 13:4, s. 2–7.
- Korhonen, Keijo (1980). Uusrealistin uskontunnustus. *Kanava*. 6, s. 338–342.
- Korhonen, Keijo (1989). Yhdentyminen Eurooppaan – tarua ja totta : mitä Keijo Korhonen todella sanoi? Kanava. 16: 3, s. 135–138

- Korhonen, Pekka (1998). *Japan and Asia Pacific integration : pacific romances 1968–1996*. London: Routledge.
- Koslowski, Rey ja Kratochwil, Friedrich (1994). Understanding Change in International Politics: the Soviet's Empire Demise and the International System. *International Organization*. 48:215–247.
- Kuisma, Juha & Rusi, Alpo (1980). *Avaus äärikeskustaan*. Helsinki: WSOY.
- Kratochwil, Friedrich ja Ruggie, John (1986). International Organization: A State of Art or an Art of the State. *International Organization*. 40:753–775.
- Kristeva, Julia (1991). *Strangers to Ourselves*. New York: Columbia University Press.
- Kuusi, Pekka (1978). Suomen ja Neuvostoliiton tieteellinen yhteistyä – Pekka Kuusen haastattelu. *Tiede & Edistys*. 3, 2. s. 38–43.
- Käkönen, Jyrki (1985). Rauhantutkimus: Kansainvälisen politiikan tutkimuksen vastavirta? Katsaus suomalaisen rauhantutkimuksen ensimmäiseen vuosikymmeneen ja suomalaiseen kansainvälisen politiikan tutkimukseen 1970-luvulla. Teoksessa Vesa, Unto (Toim.). *Rauhantutkimus tiedeyhteisössä*. Tampere: Rauhan- ja konfliktintutkimuslaitos.
- Käkönen, Jyrki (1993). Suomen ulkopoliittikan suuret traditiot ja tulevaisuuden näkymät. Teoksessa Jouko Huru (toim.) Uuden ulkopoliittikan haasteet : Kekkonen ajasta Koiviston kautta 2000-luvulle. Tampere : Rauhan- ja konfliktintutkimuslaitos tutkimuksia 53.
- Käkönen, Jyrki (1994). Johdanto. Teoksessa Käkönen, Jyrki (Toim.). *Euroopan Murroksia*. Tampere: Rauhan- ja konfliktintutkimuslaitos.
- Käkönen, Jyrki (1995). *Konfliktit, turvallisuus ja ympäristö*. Saarijärvi: Gummerus.
- Käkönen, Jyrki (1997). *Vuosittuhannen vaihtumisen mystiikka: Rajanvetoja marxilaiseen tutkimukseen ja marxismiin*. Tampere: Rauhan- ja konfliktintutkimuskeskus.
- Käkönen, Jyrki (1998). The role of peace research in international co-operation. TAPRI and the Finnish-Russian border region co-operation. Teoksessa Heininen, Lassi & Käkönen, Jyrki (Toim.). *The New North Europe: Perspectives on Northern Dimension*. Tampere: Tampereen rauhan- ja konfliktintutkimuslaitos.
- Käkönen, Jyrki (1998b). Kansalaisyhteiskunnan merkityksen kasvu? Teoksessa Seppälä, N. (Toim.). *Ääni käbeänä – Voiko demokratisoitumista ja osallistumista tukea?* Tampere: Rauhan- ja konfliktintutkimuskeskus (Tutkimuksia 79).
- Laitinen, Kari (1999). Turvallisuuden todellisuus ja problematiikka : tulkintoja uusista turvallisuusista kylmän sodan jälkeen. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Laitinen, Kari (2002). The Concept of Security border in the Northern Dimension Process. Teoksessa Heininen, Lassi (Toim.). *Northern Borders and Security – Dimensions for Regional Cooperation and Interdependence*. Turku: Turun Kauppakorkeakoulu.
- Laqueur, Walter (1980) *Political Psychology of Appeasement: Finlandization and Other Unpopular Essays*. New Brunswick, N.J.: Transaction Books.
- Latour, Bruno (1987). *Science in Action*. Harvard University Press.
- Laumann, Edward (1973). *Bonds of Pluralism: The forms and substance of urban social networks*. New York: Wiley.

- Lessl, T. M. (1989). The priestly voice. *Quarterly Journal of Speech*, 75. 183–197.
- Liikane, Ilkka (1998). Kampailu kansakunnan menneisyydestä: Raoul Palmgrenin Suuri linja kansakunnan synnyn tulkintana ja 1940-luvun poliittisena dokumenttina. Teoksessa Viikari, Auli (Toim.). *40-luku: kirjoituksia 1940-luvun kirjallisuudesta ja kulttuurista*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Lintonen, Raimo (2003). Ulkopoliittikan “kultainen hetki”: Kosovon sodasta rauhaan. Teoksessa Rusi, Alpo (Toim.). *Ei enää Eritystapaus: Suomen kansainvälinen asema kylmän sodan jälkeen*. Helsinki: WSOY.
- Lund, Giuliana (2003). ‘Healing the Nation’ – Medicolonial discourse and the state of emergency from apartheid to truth and reconciliation. *Cultural Studies*. 53, kevät. s. 88–119.
- Machiavelli, Niccolò (1965). An Exhortation to Repentance. Teoksessa Gilbert, F. (Toim.). *The Chief Works*. Durham: Duke University Press.
- Machiavelli, Niccolò (1997). *Discourses on Livy*. Oxford: Oxford University Press.
- Mahant, Edelgard (1995). Foreign Policy and European Identity. *History of European Ideas*. 21, 4, s. 485–498.
- Majander, Mikko (1997). Taistelu Kekkosesta. *Historiallinen aikakauskirja*. 95, 4. s. 378–380.
- Majander, Mikko (1999). The Paradoxes of Finlandization. *Northern Dimensions*, s. 85–94.
- Majander, Mikko (2001). Irti inhasta idästä. *Kosmopolis*. 31: 1, s. 51–61.
- Margalit, Avishai (2002). *The Ethics of Memory*. New York: Harvard University Press.
- Mattila, Olavi J. (1975). ETYK-prosessi jatkuu – ETYKin merkitys neljän maan ulkopoliittikan kannalta. *Ulkopolitiikka*. 12:3, s. 1–3.
- Maude, George (1979). Tutkijan dilemma. *Ulkopolitiikka*. 16:3, s. 40–42.
- Maude, George (1982). The further shores of Finlandization. *Cooperation and conflict*. s. 3–16.
- Mayr, E. (1988). *Toward a New Philosophy of Biology: Observations of an Evolutionist*. Cambridge: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Melasuo, Tuomo, Toim. (1984). *Wallinista Wideriin. Suomalaisen kolmannen maailman tutkimuksen perinteitä. Rauban tutkimus tänään*. Tampere.
- Mininni, Giuseppe (1991). The will to peace: A sociosemiotic analysis of the Helsinki ‘Final Act’. *Journal of Pragmatics*, 15, 5. s. 465–486.
- Moisio, Sami (2000). Maantiede ei ole pysyvä: Euroopan unionin jäsenyyden turvallistaminen Suomen kansallisen identiteetti-projektin valossa. *Politiikka*. 42, 4. s. 292–307.
- Moisio, Sami (2003). Traditionalisteja, varovaisuuslinjalaisia ja lännettäjiä. Teoksessa Rusi, Alpo (Toim.). *Ei enää Eritystapaus: Suomen kansainvälinen asema kylmän sodan jälkeen*. Helsinki: WSOY.
- Moisio, Sami ja Harle, Vilho (1999). Poliittisen maantieteen ja kansainvälisten suhteiden tutkimuksen rajapinnalla – Näkökulmia suomalaiseen geopolitiikan tutkimuksen kehitykseen. *Alue ja Ympäristö*. 28, 2. s. 114–119.
- Morgenthau, Hans. (1962). Love and Power. *Commentary*. 50. s. 247–255.
- Morgenthau, Hans (1978). *Politics Among Nations: The struggle for power and peace*. New York: Alfred A. Knopf.

- Murray, A. J. H (1997). *Reconstructing Realism – Between Power Politics and Cosmopolitan Ethics*. Keele: Keele University Press.
- Mäkelä, Anna (2001). Terroriteot ja intellektuellit. *Yliopistolehti*, 20.
- Möttölä, Kari (1976). Suomen ulkopoliittikka (Hakovirta & Väyrynen): Kirja-arvostelu. *Politiikka*. 2. s. 206–210.
- Möttölä, Kari (1983). Ulkopoliittinen keskustelu Suomessa 1960- ja 1970-luvulla. Teoksessa Hietanen, Aki (Toim.). *Ulkopoliittikka ja kansalaismielipide. Keskustelun linjat Suomessa*. Tampere: Tampereen Paasikivi-Seura.
- Möttölä, Kari (1990). Puolueettomuus ja Euroopan turvallisuus. Teoksessa Väyrynen, Raimo (Toim.). *Suomen puolueettomuuden tulevaisuus*. Helsinki: WSOY.
- Möttölä, Kari (1996). Turvallisuuden tuolla puolen. *Ulkopoliittikka*. 33, 3. s. 49–50
- Nokkala, Arto (1996). SRTY:n neljännesvuosisata. *Kosmopolis*. 27:2, s. 83–89.
- Nokkala, Arto (1999). Kylmä sota päättyi – miten Suomen uhkakuvat muutuivat? *Kosmopolis*. 29:4, s. 47–63.
- Ojanen, Hanna (1999). How to Customise Your Union. *Northern Dimensions*. s. 13–26.
- Paasikivi, J. K. (1966). *Paasikiven linja. Pubeita vuosilta 1944–1956*. Porvoo: WSOY.
- Palmgren, Raoul (1976). *Suuri Linja*. Helsinki: Kansankulttuuri.
- Palonen, Kari (1987). Teoksessa Kanerva, Jukka & Palonen Kari (Toim.). *Transformation of ideas on a periphery : political studies in Finnish history*. Helsinki: The Finnish Political Science Association.
- Pangle, Lorraine (2002). *Aristotle and the Philosophy of Friendship*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Patomäki, Heikki (1991). Suomen ulkopoliitiikan genealogia. *Raubantutkimus*, 1. s. 60–111.
- Patomäki, Heikki (1992). Leninismin ja pluralismin kamppailu maailmanpolitiikan tutkimuksessa. *Politiikka*. 34:3, s. 379–385.
- Patomäki, Heikki (1994). Pukekaamme keisareille kansalaisen vaatteen. Kriittisiä huomioita poliittisista asiantuntijakäytännöistä myöhäismodernissa yhteiskunnassa. *Kosmopolis*, (24):3, s.55–65.
- Patomäki, Heikki (1996). Poliittisen osallistumisen etiikasta. *Politiikka*. 38:1, s. 14–30.
- Patomäki, Heikki (1998). Kriittisten teorioiden haaste: rauhantutkimus kohti uutta vuosisataa. *Kosmopolis*. 28:1, s. 7–26.
- Patomäki, Heikki (2000). Beyond Nordic Nostalgia: Envisaging a Social/Democratic System of Global Governance. *Cooperation and Conflict*. 35, 2. s. 115–154.
- Patomäki, Heikki (2003). Problems of Democratizing Global Governance: Time, Space and the Emancipatory Process. *European Journal of International Relations*. 9, 3. s. 347–376.
- Patomäki, Heikki ja Teivainen, Teivo (1994). "Rakentaako asiantuntijasukkuloija maailman-kylää?" *Kosmopolis*, 24, 1, s. 29–37.
- Patomäki, H. Teivainen, T. ja Rönkkö, M. (2002). *Global Democracy Initiatives: The Art of Possible*. Helsinki: NIGD.

- Peltonen, Eeva (1997). Muistojen Sodat – Muistien Sodat. Teoksessa Eskola, Katarina & Peltonen, Eeva (Toim.). *Aina uusi Muisto – Kirjoituksia menneen elämisestä meissä*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Penttilä, Risto E. J. Uuden ulkopolitiikan alku. *Kanava*. 18(1990): 9, s. 602–60.
- Pesic, Peter (1999). *Labyrinth: A Search for Hidden Meaning of Science*. London: The MIT Press.
- Pick, Daniel. (1989). *Faces of Degeneration: A European Disorder*. New York: Cambridge University Press.
- Prior, P. (1994). Response, revision, disciplinaryity: A microhistory of a dissertation prospectus in sociology. *Written Communication*, 4, 483–533.
- Pursiainen, Christer (1996). Kansainväliset turvallisuusregiimit ja Venäjä. *Kosmopolis*. 26:3, s. 53–69.
- Pursiainen, Christer (2001). Suomi länsinaapurina. *Ulkopolitiikka*. 38:4, s. 101–114.
- Pursiainen, Christer (2002). Soft Security Problems in the Baltic States. Teoksessa Moroff, Holger (Toim.). *European Soft Security Policies: The Northern Dimension*. Helsinki: Ulkopoliittinen instituutti.
- Pylkkänen, Ali (1993). Puolustuspolitiikkaa tarkistettava? *Kanava*. 21: 4, s. 242–244
- Raivo, Petri (1999). Maantieteen maisemia : johdatusta kulttuurimaantieteelliseen maisematutkimukseen. Oulu : Oulun yliopisto.
- Raven, Diederick (1996). The Enculturation of Logical Practice. *Configurations*. 4.3. s. 381–425.
- Rehn, Olli (2003). Suomen linja uudessa Euroopassa. Teoksessa Rusi, Alpo (Toim.). *Ei enää Eriystapaus: Suomen kansainvälinen asema kylmän sodan jälkeen*. Helsinki: WSOY.
- Rehn, Olli (2003b). Euroopan turvallisuuden vaihtoehdot. Teoksessa *Suomen Paikka Maaailmassa? EU:n ulko- ja turvallisuuspolitiikka*. Helsinki: Eurooppa-Tiedotus.
- Reither, James A. (1985). Writing and Knowing: Toward Redefining the Writing Process. *College English* 47.6, s. 620–628.
- Renteln, Alison (1990). *International Human Rights: Universalism versus Relativism*. London.
- Renväl, Pentti (1965). *Nykyajan historian tutkimus*. Porvoo: WSOY
- Roberts, Michael (1993) *Poetry and the Cult of the Martyrs*. University of Michigan Press
- Rosas, Alan (1990). Puolueettomuuden oikeudelliset ulottuvuudet. Teoksessa Väyrynen, Raimo (Toim.). *Suomen puolueettomuuden tulevaisuus*. Helsinki: WSOY.
- Ruhala, Kalevi (1977). *Turvallisuuspolitiikka : ulkopoliitiikan ja strategian peruslinjat ydinaseiden aikakaudella*. Helsinki : Ulkopoliittinen instituutti.
- Rupke, Nicolaas (Toim.) (2000). *Medical Geography in Historical Perspective*. London: Wellcome Trust Centre for the History of Medicine.
- Rytövuori, Helena (1983). Rauhantutkimuksen tieteellinen identiteetti. *Raubaa tutkien*. 1. s. 9–24.
- Rytövuori, Helena (1990). *Barefoot Research and Tribune of Reason. An Analysis of the Textual Corpus of Peace Research in Scandinavia, 1959– 1986*. Studia Politica Tamperensis, vol. 1, Tampere.
- Rönkkö, Pekka (1990). *Eetu Isto ja Hyökkäys* Ars Nordica. Oulu: Pohjoinen.

- Saari, Sinikukka (2002). Venäjän ja Naton suhteen uljas uusi alku? *Ulkopolitiikka*. 1. s. 8–18.
- Salmi, Hannu (1995). Tanssi yli historian : Suomen menneisyys elokuvan kuvaamana. Teoksessa Uusitalo, Kari (Toim.). *On maamme Suomi : isänmaan historia kotimaisen näytelmä-elokuvan kuvastimessa*. Helsinki : Edita.
- Salminen, Esko (2001). Vaiennettu media – vaikeneva tutkimus. *Tiedepolitiikka*. s. 31–34.
- Sarsila, Juhani (1982). *Some aspects of the concept of virtus in Roman literature until Livy*. Jyväskylä : University of Jyväskylä.
- Sassen, Saskia (1996). *Losing Control?: Sovereignty in an Age of Globalization*. Columbia University Press: New York.
- Saxén, Lauri (1995). Tutkimuksemme ohjaajat. *Kanava*. 23, 2. s. 80–88.
- Scheman, Naomi (1996). *Forms of life: Mapping the rough ground*. Teoksessa Sluga, H. and Stern, D. (Toim.). *The Cambridge Companion to Wittgenstein*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Shanken, Edward. (2002). Art in the Information Age: Technology and Conceptual Art. *Leonardo*. 35, 4. s. 433–439.
- Shapin, Steven (1995). Here and Everywhere: Sociology of scientific knowledge. *Annual Review of Sociology*. 21. s. 289–321.
- Shaw, Martin (1994). *Global Society and International Relations: Sociological Concepts and Political Perspectives*. Cambridge: Polity.
- Shumway, D. & Sylvan, D. (Toim.) (1993) *Knowledges: Historical and Critical Studies in Disciplinarity*. Charlottesville: University Press of Virginia.
- Siitonen, Lauri. (1996). *Social Science Literature on Finnish Development Aid: A review and bibliography*. Helsinki: FAD.
- Silverstein, P. A. (2002). The Kabyl Myth: Colonialization and the Production of Ethnicity. In Axel, B. (Toim.). *From the Margins: Historical Anthropology and its Futures*. Durham and London: Duke University Press.
- Sindjoun, Luc (2002). Sociology Meets International Relations: the True story of Cinderella and the Prince. *International Review of Sociology*. 12, 3. s. 403–416.
- Singleton, Fred (1981). The Myth of 'Finlandization'. *International Affairs*, 57, Spring.
- Sivonen, Pekka (1991). Suomen turvallisuuspolitiikka ja eurooppalainen muutos *Kanava*: 1, s. 16–20
- Sivonen, Pekka (1991b). Suomen turvallisuuspolitiikka uusissa oloissa. *Kanava*. 19, 9. s. 516–519.
- Sivonen, Pekka (1994). Epävarmuuden aika, Venäjä ja Suomi. *Kanava*. 22: 2, s. 71–73
- Sivonen, Pekka (1997). Suomen turvallisuuspolitiikka ja eurooppalainen muutos. *Kanava*. 25. 1. s. 16–20.
- Snow, C. (1962). *Science and government*. New York: Mentor.
- Stenlund, Peter (2002). Suomi ja pohjoinen intressi. *Ulkopolitiikka*. 39:2, s. 42–45.
- Stenström, Bo Ulkopoliittinen keskustelu Suomessa *Kanava*. 11(1983) : 9, s. 615–617

- Stichweh, R. (1987). Profession und Disziplinen. Teoksessa Harney, K; Jutting, D ja Koring, B. (Toim.). *Professionalisierung der Erwachsenenbildung*. Bern: Lang.
- Strange, Susan. (1983). "Cave! Hic Dragones": A Critique of Regime Analysis. In *International Regimes*, edited by S. D. Krasner. Ithaca: Cornell University Press.
- Sullivan, Dale L. (1996). Displaying Disciplinarity. *Written Communication*. Vol. 13, No. 2. s. 221–250.
- Suomela, Kalevi (1971). Kaksiteräinen miekka. *Ydin*, 6. s. 8–9.
- Suomi, Juhani (1981). Urho Kekkonen and Finland's Relations with The Soviet Union. In *Yearbook of Finnish Foreign Policy*. Helsinki: The Finnish Institute of International Affairs.
- Suorti, Pekka (1994) Professori – tulosvastuullinen valtion virkamies? *Kanava*. 22, 7. s. 419–421.
- Susiluoto, Ilmari (2002). *Diplomatian taiturit*. Helsinki : Ajatus Kirjat
- Takka, Jukka (1997). Oliko Suomi ruma ankanpoika vai joutsen? *Kanava*. 25, 9. s. 488–49.
- Tarkka, Jukka (2000). Vanhan omankuvan sijaan vielä vanhempi. *Helsingin Sanomat*. 6.12.2000.
- Tarkka, Jukka (2002). Uhan alta unioniin. Asennemurros ja sen unilukkari Eva. Otava: Keuruu.
- Tervo, Mervi (1999). 'ME' ja 'MUUT' – Kansallisen identiteetin rakentaminen vuosisadan alun urheilujournalismissa. *Alue ja Ympäristö*. 28, 2. s. 114–119.
- Thomas, Daniel (2001). *The Helsinki Effect: International Norms, Human Rights and the Demise of Communism*. Princeton: Princeton University Press.
- Tiilikainen, Teija (1992). Suomen doktriini murtuu: Suomalaisen politiikan kulku Paasikiven–Kekkonen realismista kohti yhteisöllisyyden Eurooppaa. *Ulkopolitiikka*. 29, 4. s. 15–22.
- Tiusanen, Tauno Sosialistinen ideologia ja taloudellinen pragmatismi *Kanava*. 13(1985) : 4, s. 224–227.
- Toulmin, Stephen (1972). *Human Understanding*, Princeton University Press, N.J., 1972.
- Tuomi, O. (1996). *Uusi geopolitiikka*. Helsinki: Gaudeamus.
- Tuomioja, Erkki (1983). Oppimaton Iltalehti. *Ydin*. 2. s. 26–27.
- Törnudd, Klaus (1969). 'The Finnish Model' Neutral States and European Security. *International Journal*. 24, 2. s. 349–355.
- Törnudd, Klaus (1975). Esipuhe. Teoksessa Hakovirta, Harto & Väyrynen, Raimo (toim.): Suomen ulkopolitiikka. Jyväskylä: Gaudeamus.
- Törnudd, Klaus (1982). *Sanat ja Teot. Ulkopoliittisia kirjoitelmia*. Hämeenlinna: Kirjayhtymä.
- Törnudd, Klaus (1983). Tiede ja kansainvälinen politiikka. Teoksessa Lappalainen, J., Okker, J., Rautkallio, H., Vesikansa, J. ja Vuorinen, J. (Toim.). *Tiede ja yhteiskunta*. Juva : WSOY.
- Törnudd, Klaus. (1986). Käytännön ulkopolitiikka ja tutkimus. *Ulkopolitiikka*. 23, 3, s. 11.
- Törnudd, Klaus (2001) The Makers of Finnish Security Policy. Teoksessa Hultdt, B., Tiilikainen T., Vaahtoranta, T. & Helkama-Rågård, A.: Finnish and Swedish Security. Stockholm 6 Helsinki: Swedish National Defence College & Programme on the Northern Dimension of the CFSP.
- Ulkoasiainministeriö (1997). Suomen EU-politiikan suuntaviivat. *Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikka*.
- Valkonen, Martti (1993). *Uutisia Moskovasta*. Helsinki: WSOY.

- Varoma, Pekka & Väyrynen, Raimo (1991). Epävirallista yhteiskuntapolitiikkaa – Iloniemi klubi 1983–1988. *Ulkopolitiikka*. 1. s. 47–61.
- Vesa, Unto (1973). Presidentti Kekkonen linjasta. *Ydin*. 7, 1. s. 29.
- Vesa, Unto (1976). Kolmas maailma Suomen ulkopoliitikassa. *Ulkopolitiikka*. 13:2, s. 4–8.
- Vesa, Unto (1983). Rauhantutkimus Suomessa. Teoksessa Wiberg, Håkan (Toim.). *Raubantutkimus ja konfliktiteoria*. Helsinki: Tammi.
- Vesa, Unto (1987). Peace Research in Finland. Teoksessa Kiljunen, K, Sundman, F ja Taipale, I. (Toim.). *Finnish Peace Making*. Helsinki: Peace Union of Finland.
- Vesa, Unto (1990). Pohjolan turvallisuus kylmän sodan jälkeisessä maailmassa. *Ulkopolitiikka*. 27:3, s. 6–9.
- Vesa, Unto (1995). *Miten raubantutkimus tuli Suomeen*, TAPRI Research Report, No. 62.
- Vesa, Unto (1998). Espiuhue. Yy – on tutkimuksen aika. Teoksessa Vesa, Unto (Toim.). *YYA. Aika ja sopimus*. Tampere: Rauhan- ja konfliktintutkimuslaitos.
- Vihavainen, Timo (1986). Terrorin mittaaminen : eräitä Neuvostoliiton 1930-luvun historian ongelmia. *Kanava*. 14, 3. s. 138–143.
- Virkkunen, Sakari (1985). Siivekkäät sanat sosialismissa. *Kanava*. 13, 8. s. 490–49
- Visuri, Pekka (2002). *Maailmanpolitiikan muutos ja Suomi: arvio syksyn 2001 terrori-iskujen vaikutuksista*. Helsinki: Taloustieto.
- Visuri, Pekka & Forsberg, Tuomas (1992). *Saksa ja Suomi. Pohjoismainen näkökulma Saksan kysymykseen*. Helsinki: WSOY.
- Väyrynen, Paavo (1980). Kansainvälisen politiikan tutkimus Suomen ulkopoliitiikan näkökulmasta katsottuna. *Politiikka*. 22, 1. s. 71–74.
- Väyrynen, Raimo (1975). Lähestymistapoja suomalaisessa ulkopoliitiikan tutkimuksessa. Teoksessa Hakovirta, Harto & Väyrynen, Raimo (toim.): Suomen ulkopoliittika. Jyväskylä: Gaudeamus.
- Väyrynen, Raimo (1975b). Historia ja oppirakennelma. Teoksessa Hakovirta, Harto & Väyrynen, Raimo (toim.): Suomen ulkopoliittika. Jyväskylä: Gaudeamus.
- Väyrynen, Raimo (1976). Kissingerin poliittinen filosofia: sisältö ja sovellutukset. *Ulkopolitiikka*. 13:3, s. 3–25.
- Väyrynen, Raimo (1977). Interdependence vs. self-reliance: kaksi lähestymistapaa kansainvälisiin suhteisiin. *Politiikka*. 19: 2, s. 132–156.
- Väyrynen, Raimo (1978). Turvallisuuspolitiikan peruslinjat ja premissit. *Ulkopolitiikka*. 15:1, s. 42–43.
- Väyrynen, Raimo (1980). Rauhantutkimuksen nykytila. *Raubaa tutkien*. 4. s. 13–18.
- Väyrynen, Raimo (1981). Teoria ja käytäntö kansainvälisten suhteiden tutkimuksessa. *Politiikka*. 23: 1, s. 74–80.
- Väyrynen, Raimo (1982). *Stability and Change in Finnish Foreign Policy*. Research Reports 60, Department of Political Science. Helsinki: University of Helsinki.
- Väyrynen, Raimo (1983). Suomalaisen rauhantutkimuksen kehitysvaiheet. *Raubaa tutkien*. 1. s. 51–60.

- Väyrynen, Raimo (1987). Urheilu, valtio ja kansainvälinen järjestys. *Liikunta ja tiede*. 24, 6–7. s. 270–273.
- Väyrynen, Raimo (1988). Pienet valtiot kansainvälisissä suhteissa. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Väyrynen, Raimo (1989). Kansalaisyhteiskunta Suomen ja Neuvostoliiton suhteissa. *Kanava*. 16: 8, s. 480–483
- Väyrynen, Raimo (1990). Puolueettomuuden uudet poliittiset ulottuvuudet. Teoksessa Väyrynen, Raimo (Toim.). *Suomen puolueettomuuden tulevaisuus*. Helsinki: WSOY.
- Väyrynen, Raimo (1991). Ympäristön muutos, arvot ja Suomen ulkopoliittikka. *Ulkopoliittikka*. 28: 3, s. 37–39.
- Väyrynen, Raimo (1992). Euroopan muutos ja Suomen asema. *Kanava*. 20, 6. s. 339–342.
- Väyrynen, Raimo (1992). Valta ja vallan puute politiikan tutkimuksessa. *Politiikka*. 34: 2, s. 97–103.
- Väyrynen, Raimo (2003). Peace research between realism and idealism: fragments of a Finnish debate. Teoksessa Guzzini, Stefano ja Dietrich, Jung (toim.). *Contemporary security analysis and Copenhagen Peace Research*. New York: Routledge.
- Väyrynen, Tarja (1999). Jotain uutta auringon alla? Kansainvälisten suhteiden tutkimus ja kriittinen geopolitiikka. *Alue ja Ympäristö*. 28, 2. s. 114–119.
- Väyrynen, Tarja (2003). Missä on kriittinen rauhantutkimus? Normaali-tieteen portinvartijat ja kriittiset marginaalit. Teoksessa Vesa, Unto (Toim.). *Maaailman tutkimisesta ja muuttamisesta. Studying the world and changing it. Per studia mundus explicatur et mutatur. Festschrift for Jyrki Käkönen*. Tampere: TAPRI.
- Ward, Julie K (1996). The happiness of others. *Review of Politics*. 58, 3. s. 646–650.
- Wæver, Ole and Neumann, Iver (Toim.) (1996). *The Future of International Relations: Masters in Making*. London: Routledge.
- Wendt, Alexander (1999). *Social Theory of International Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wittgenstein, Ludwig (1993). *Philosophical Occasions*. Cambridge: Hackett Publishing Company.
- Wittgenstein, Ludwig (1999). *Filosofisia tutkimuksia*. Juva: Wsoy.
- von Wright, G. H. (1982). *Wittgenstein*. Oxford: Blackwell.
- Yak, B. (1985). Community and Conflict in Aristotle's Political Philosophy. *Review of Politics*. 47. s. 92–112.
- Ylikangas, Heikki (1999). Menneisyydenhallinta suomalaisessa historiankirjoituksessa. *Ulkopoliittikka*. 4. s. 6–10.
- Young, Oran. 1986. International Regimes: Toward a New Theory of Institutions. *World Politics* 39:104–122.